varlık yıllığı 1983

varlık yıllığı
1983

Varlık yayınları

varlık yıllığı 1983

Çağaloğlu Yokuşu 40/2 — İstanbul

Varlık Yıllığı : 24

Toplu Soruşturmadaki seçkiler dışında bu ciltteki bütün yazıların hiçbir yerde çıkmamış olması esastır.

Varlık Yayınları A.Ş. Sayı : 68
Kapak düzeni : Ekin Nayır Sağıroğlu
Dizgi : Uğur Matbaası
Baskı : Garanti Matbaası
Ocak, 1983

1982'YE
TOPLU
BİR BAKIŞ

1. Şubat. 1983 - Sah - Kayseri

1982'NİN GETİRDİKLERİ

Bahri SAVCI

I. 1982 Türkiye'si

I — ANAYASA YILI:

1982 yılı, Türkiye için «Anayasa Yılı» olmuştur, denebilir. Her ülkede, Anayasa, önemli ve büyük bir olgudur. Anayasa, «Anayasalı bir rejim'e geçişin aracıdır: Bütün egemenliği bir bireyde toplayan «Saltlık (Mutlakiyet)» rejiminden egemenliği, temelde «ulus»a geçiren; uygulamada da, bu egemenliğin üç yetkisinin (yasama - yürütme - yargı yetkilerinin) kullanımını, «ulus temsilcileri» ne veren; ve fakat, onların da, kendilerine düşen bu yetkileri «hukuk devleti» kuralları içinde kullanmaları koşullarını gösteren; böylece, önce «devletin kendisi»nin, sonra, devlet adına, yasama - yürütme - yargılama işlevlerini görenlerin tüm eylemlerinin, «meşru» olabilme koşullarını çizen bir belgedir Anayasa... Bu niteliği ile Anayasa, toplum yaşamlarının en «insanca»sı olan «demokratik yaşam» biçimine ve biçemine geçip, orada gelişmenin aracıdır.

Bir başka açıdan baktığımız zaman, bunun, her zaman böyle olmadığını görebiliriz.

Evet, bir başka, daha doğrusu teknik açıdan, Anayasa, ülkedeki «egemen güç»ün, nasıl kullanılacağını gösteren bir belgedir. Çünkü, şu bir gerçektir ki; insanlar, ancak, bir siyasal toplum halinde yaşayayabilirler; ancak, bir siyasal toplum oluşunca da, orada buyurularına, ister - istemez uyulan bir «üstün güç» ortaya çıkar. Buna «egemenlik» deriz.

Egemenlik, en üstün buyurma gücüdür; kendisine uyulmadığı zaman, bu uymayı «zor»la sağlama gücüdür.

İşte, Anayasa, bir ülkede en üstün güç olan egemenli-

ğin, nasıl belireceğini; nasıl örgütlenip uzuvlaşacağını; bu uzuvlarca (organlarca) nasıl kullanılıp uygulanacağını; bu uygulama karşısında, bireylerin - ailenin - mesleklerin - sosyal katmanların durumlarının (hak ve özgürlüklerinin) nelerden ibaret olacağını ve bunların, nasıl sağlanıp, nasıl gerçeklenip, saygınlık (kendisine uygarlık) kazanacağım gösteren bir belgedir. Yani, Anayasa, «egemen gücü düzenleyen», ve, onun karşısındaki «insan»ı, aile ve sosyal katmanı ile alıp, onun da durumlarını düzenleyen bir belgedir.

Anayasa, bu işlevini, egemen gücü düzenleme işini, ya tam yapar; yani, «demokrasi düşünü «idée'si)» içinde yapar; o zaman, «özgürlükçü» bir rejim oluşturmuştur; ya da, Anayasa, bu işlevini tekçi (üniter, yani temelde tek başlı, tek birimli) - toptancı (totaliter, yani, egemenliğin tüm yetkilerini, toplam (yekûn halinde) bu tek birimde, onun omuzlarında toplayıcı) - saltçı (otoriter, yani, egemenliğin, o tek birimde toplanmış olan tüm yetkilerini de, o tek birimce, sınırsız - sorumsuz halde kullandıran) bir biçim ve biçem içinde yapar; o zaman da, demokrasiden başka bir rejim ortaya çıkmıştır Ve rejimler, bu ikisi arasında sıralanır. Biz tam demokrasiye dönelim. Demokrasilerde anayasa, anayasacılık dendiği zaman, egemenliği ulusa mal eden; onda üç yetki alanı gören (yasama - yürütme - yargı); her yetki alanını, üç ayrı organa veren, bu organları, hiç olmazsa yasama ile yargıyı birbirleri karşısında bağımsız kılarak dengeleyen; ve en sonunda, bu üç organın tüm eylemlerinin meşru oluşunu, «hukuk»a uyma koşuluna bağlayan; hukuku da, kendi koyduğu kurallarda, insan haklarında, demokratik düşünün (idee'nin) genel ilkelerinde aratan bir belge ve sistem anlaşılır.

İşte 1982 yılı, Türkiye için, çağdaş anlamı ile anlaşılması gereken bir Anayasa oluşturma yılı olmuştur.

Fakat, bu noktada, tam bir ön anlaşmaya varılmadan anayasacılığa girişilmiştir.

Bir bölüm anlayışa göre, 1961 Anayasası, demokrasi düşününe en yakın bir belgedir. Tarihsel gelişimimizin doğal ürünüdür. Bu nedenle, onunu temel yapısından (ki parlamenter bir yapıdır.); ve getirdiği özgürlükler demetinin güvencesi olan yargı denetiminden; onun da güven-

cesi olan yargı bağımsızlığından; kendi yapılan ve temel amaçları siyasal olmayan, ve fakat, siyasal iktidarın, hem denetçiliği, hem de katkı getiriciliği işlevi ile işlevli olan demokratik ve kamusal kurumların işlerliğini sağlayan sisteminden vazgeçilmemelidir.

Bir başka deyimle, yukarda kısaca işaret ettiğimiz görüşün yanlıları şöyle derler: 1961, bir denge anayasasıdır. Çoğulcu ve katkıcı demokrasi getirmiştir. Ayrıca, geniş bir özgürlükler yelpazesi getirmiştir. «Siyasa»ya, «halk»ı onun genel istencini; ulusun katmanlarının özlemlerini getirmiştir. Daha da başka olarak demokrasinin, demokratik kurumlar halinde örgütlenmesini, ve böylece, «iktidar»a katkı getirmesi yolunu açmıştır. Demokrasiyi tam kurumlaştırarak, «tahakküm»ü, kökeninde olanaksız kılmıştır. «Yürütmeyi «Kabine - Hükümet» olarak örgütleyip, bir yandan, ulusa, onun alt katmanlarına hizmet sunma ile görevlendirmiştir; bir yandan da, gene aynı hükümeti, kalkınmayı planlamağa, örgütlemeye zorlamıştır. Ve, en sonunda, halka demokrasi zevkini vermiştir; 1946'larda, romantik bir coşku içinde, ancak duygusallıkta kalan demokrasiyi, halkın bir bilinci, bilinçsel bir örgütlenme ilkesi ve yöntemi kılmıştır.

Fakat, bu anlayışa, bir başka görüş ve anlayış, karşı çıkarak, yeni anayasacılık evremizi, kendi yönünde etkilemek istemiştir.

Bu ikinci ve oldukça ağırlıklı görüşün savları da çok açıktır, kesindir, ve özetlemesi kolaydır: Çünkü birinci görüşün tam karşıtlarını söyleyerek, kendi düşün örgüsünü kurmaktadır. Demektedir ki:

1961, düşün olarak demokrasi ekseni üzerindedir; ama, onu, zayıf bir örgütlenme ile, anarşiye istidatlı kılmıştır. Vaz geçilemez sayılan temel yapısı, işlemez, ya da kötü işleyen bir sisteme dönüşmüştür. Parlamenter yapı savı ile zayıf parlamentarizmlerin bir örneği olmuştur. Getirdiği özgürlükler demeti, bireyleri - derneklerini, sendikalarını, hatta kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını, kendi alanlarından dışarı taşırıp, kaos'lu bir siyasa aracı olma işlevi görmüştü. Özgürlüklerin güvencesi sayılan yargı ise, bağımsızlık sınırlarını aşarak, yürütme, ve hatta yasama üzerine çıkmıştır. Demokratik diye, ve hatta de-

mokratik ve kamusal diye nitelenen kurumlar da, kendi alanlarından taşarak kendi gerçek alanları olmayan «siyasa» alanına girip yerleşmişlerdi.

Ayrıca, 1961, yürütmeyi zayıf kılmıştır. Çoğulculuğu verme ycrine, onun baş ve resmi aracı ve kurumu olan partileri, bir parti yaşamı kargaşasına götürmüştür. Türkiye'ye bol gelen bir siyasa ve özgürlük hırkası getirmiştir. Politika esnafı üretmiştir ve halkın, ulus katmanlarının istenci yerine, bu esnafın oligarşik istenci gelmiştir. Demokrasinin kurumlaşması, bir düş olmuştur. Onun yerine, derneklerin - sendikaların - meslek kuruluşlarının - bu gibi, siyasada sorumsuz merkezcilik çıkarları ve müdahaleleri öne geçmiştir. Hükümeti hem zayıf tutmuştur; hem de, ona, ucu aşırı rejimlere varan aşırı hizmetler yüklemiştir. Bu, kökü dışarda olan rejimlere bir ortam oluşturur.

İşte, bu iki genel yaklaşımın içinde 1982 yılında, Türkiye, bir yeni anayasa girişimine girdi ve 7.11.1982 referandumu ile de yeni Anayasasına kavuştu.

A — Anayasa Yapısının Yöntemi:

Bir yeni anayasaya kavuşmak, bir açıdan kolay, bir açıdan da, o kadar kolay olmamıştır. Bir yıl içinde, bir Kurucu Meclis oluşturulabilmiştir; hem onun anayasa çalışmaları sona erdirilebilmiş; hem de, hazırlanan taslak, halk oyundan geçirilebilmiştir.

Önce, 1981'in sonlarında, Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Bu 12 Mart 1980 Hareketi ile kurulan Milli Güvenlik Kurulunun yaptığı bir yasa ile olmuştur. 1980 Hareketi, Anayasası ile kurulmuş olan «Devletin Temel Yapısı»nı onun kaynağı olan siyasal kurumlaşmayı (partileri) temelli kapatmıştı; sosyo - politik oluşumun aracı olan kurumları da (dernekler - sendikalar - meslek kuruluşları) etkinlik göstermekten alıkoymuştur.

Böylece, ortada, hem yasaları yapma, hem de, bütün siyasal tercihlerde bulunma ve onları karara dönüştürüp uygulatmada tek makam olarak Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kalmıştı.

MGK.'nun, Türk ulusuna ilk yükümlülüğü, bir yeni demokratik anayasa olmuştur. Yürütmeyi kuvvetlendirici; ge-

nel yönetimi derleyip toparlayan; bunun için de, devlet başkanlığını, yansızlaştırıp güçlendiren; ve böylece, onu, devlet yaşamında eksen kılan; hukuk devleti bahanesi ile, bir yandan sınırsız ve düzenlenmesiz bir hak ve özgürlükler anlayışına uzanan, öte yandan da, yürütmeye hatta yasamaya üstünlük yerine getirilen bir yargı bağımsızlığına ulaşan eğilimleri, rasyonalize eden, edecek olan bir anayasa...

Her anayasa yapısında olduğu gibi, bunu da bir «Kurucu Meclis» yapacaktı, elbet... Kurucu Meclis, ulustaki egemenlik hakkının ilk eylemi olan «kendine bir anayasa yapma» yetkisini kullanarak, bu belgeyi oluştururdu. Ulusal egemenliğin bu ilk yetkisini ulus adına yapacak olan Kurucu Meclisin, doğal olarak, hatta zorunlu olarak, «Demokratik yöntemin baş kuralı da, ulus adına, ulusal egemenliğin «yasa koyma» yetkisini kullanacak orgamn (yasama meclisinin, ve doğal olarak Kurucu Meclisin) genel seçimden çıkmasıdır.

Fakat, bu aynı zamanda, bir «elverişlilik» konusudur. Koşullar, genel seçime elvermeyebilir. O zaman «elverişsizliği genel seçime yakın olan başka yöntemlerde aramak gerekir. 27 Mayısta, genel seçime en yakın olan bir sistem ile Kurucu Meclis kurulmuştu. Bu, o zaman ayakta ve örgütlü olarak var olan tüm demokratik kurum ve kuruluşlarım, bir «iç seçim» yolu ile gösterip gönderdikleri temsilcilerle bir ulusal düzeyde «Kurucu Meclis» kurma yolu idi. Bu kez, ortada, örgütlü olarak demokratik kurumlar da yoktu. O kanalın, kendi içinde, bir «iç seçim» ile temsilci göstermesi (irae etmesi, «designé etmesi») olanaksızdı. Tek kurum olarak MGK. vardı. Öyle ise, Kurucu Meclisi oluşturma, onun girişimine - ölçümlemesine - değerlendirmesine bırakılmak zorunu vardı. Öyle yapıldı. MGK'nun işlettiği bir «elverişlilik» süreci ile, bir Danışma Meclisi kuruldu. Bu, Kurucu Meclisin ilk dalını oluşturdu ki, görevi, bir Anayasa Taslağı hazırlamakla sınırlı idi. MGK'nun kendisi, Kurucu Meclisin ikinci ve taslağı son biçimine ve içeriğine kavuşturucu dalı oldu. Ulusta, sürecin son halkasını oluşturacaktı: bir referandum ile, onu, yasallaştıracak, ya da red edecekti.

Bu süreç uygulandı. Danışma Meclisi MGK'nun isten-

ci ile irae edildi (gösterildi, «désigné edildi»). Bu kurum, önce, oldukça uzun süren bir «tefahhus» ile (bir iç - düşünüm ile) bir taslak yaptı. Fakat bu işini de bir yıldan epey zaman önce bitirdi. MGK, Kurucu Meclisin İkinci ve temelde yetkili uzvu olarak, taslağa son biçimini ve içeriğini verdi. Ayrıca, yeni işletilecek parlamentarizmin ilk ögesi olan Devlet Başkanlığı seçimini de, Anayasa referandumuna bağladı. Ve böylece, bu tarihsel süreç 7 Kasım 1982'de noktalandı: 1982 Anayasasına; 12 Eylül kanalı ile kendisine varılmış olan Devlet Başkanlığının, referandum yolu ile seçilmiş Cumhur Başkanlığına dönüşümüne ulaşıldı.

Yalnız, 1982 yılı, bu konuda ilginç bir Anayasacılık tartışmasına tanık oldu: Danışma Meclisinin Taslağı, büyük eleştiriler aldı: Bu eleştiriler, kendini konuda yetkili sayan kurumlardan; gene, kendini kamuoyu sözcüsü ve oluşturucusu sayan yerlerden; gene kendini, toplumumuzun demokrasileşme sürecinin ögesi sayan meslek kuruluşlarından, sendikalardan; ve gene kendinde, serbest yurttaş yetkisi gören bireylerden geldi. Eleştiriler, zaman zaman, sert ve acı dozlara erişti.

Bu, nedensiz değildi: Bir kez, 12 Eylülün sahipliği prestijine sahip olan MGK ve onun başı, DM'nin Taslağını, tüm eleştirilere açmıştı. Sonra, yukarda kuramsal nitelikleri sayılmış olan kişiler ve merkezler. Anayasa gibi yaşamsal önemi olan bir belgenin, gerçekten bir «sosyal pakt» düzeyine çıkabilmesi sürecinde, kendilerinde demokrasi bilincinden gelen bir sorumluluk duymuşlardı. Devlet Başkanının açtığı hoşgörülü bir atmosfer içinde, bu bilinç ile, Anayasanın yapımına, herkes, kendi katkısını getirmeye uğraştı. İşte, bu nedenlerle, eleştiriler zaman - zaman şiddetli olmuştur.

Bu şiddetin dışında, eleştiriler, oldukça yaygın ve yerel olmuştur. Danışma Meclisinin Anayasa Komisyonu üyelerinden önemli bir bölüm bile, hem kimi noktalarda, hem de, kimi ayrıntılarda, Taslağa karşı görüş notları koymuşlardır.

Aslında durum şu idi:

B) Eleştirilerin Kaynağı :

Bir kez daha üzerine eğilmek zorunda kalınırsa, anım-

satmak gerekir ki, Anayasanın yapımı yöntemini, «elverişlilik» kuralı belirtmiştir: Kuramsal olarak, Anayasa, Toplumun «Toplumsal Pakt»ıdır. Siyasal içeriğini, biçimini, ve de gücünü, toplumun birleşik «demokrasi» anlayışından; ve bu anlayışın da, toplumun ve onun katmanlarının, uzlaşmacı katkısından meydana çıkmasından alır. Bunun biçimsel özeti şudur: Bu Sosyal Paktın, bir «Kurucu Meclis»ce «bağıtlanması (akdedilmesi)» gerekir. Bunun da en demokratik yolu, Kurucu Meclisin, seçimden gelmesidir.

İşte, burada, «elverirlik» kuralı işlemeğe başlar: Seçime gitme ortamı, koşulları, elverirliği yoksa, derece - derece ona yaklaşık yollar aranır. Artık, bir liranın tek yanlı bir bağışı olarak Anayasa yapılması dönemi geçmiştir. Sömürgecilik dönemi de geçmiştir. Türkiye zaten bir sömürge de değildir. O nedenle, bir sömürgen devletin, ya da Birleşmiş Milletlerin, bir Anayasa vermesi de söz konusu olamaz. Öyle ise demokrasiye yönelik Türkiye'nin yeni Anayasası, koşulların elverdiği üslûpça demokratikleştirilerek kurulan bir Kurucu Meclisçe yapılırdı.

Nitekim öyle oldu, Anayasaya öyle yapıldı. Ayrıca, ona serbest bir tartışma ve referandum oylaması gibi ögeler de katılarak, demokratik yöntem sürecine, daha da yaklaşıldı.

Onun içindir ki, bu yaklaşım, eleştiriler içine girmedi. Ama, temelde bir genel ve yaygın konsensüs elde etmiş olan «amaç»ın uzantılaşmış boyutları, adı geçen bireylerde ve çevrelerde, anayasal ve kuramsal kaygılar uyandırıyordu.

Evet, amaç :

a — Devleti kuvvetlendirmekti;

b — Devletin «yürümesi»ni sağlıyan hükümeti de eylemlerinde kuvvetlendirmekti;

c — Bu hükümetin çağdaş «etkililiği»ni sağlayacak olan, yasama organını ve onun yasama eylemlerini de kuvvetlendirmekti;

d — Ve böyle, yasama ve yürütme aygıtları ile birlikte kurumlaşmış olan devletin, ülke ve ulus bütünlüğüne gelecek tehdit yollarını tıkamaktı.

Fakat, bir açıdan devleti, ülke ve ulus bütünlüğü için-

de, yasaması ve yürütmesi ile birlikte kuvvetlendirme hususunda öngörülen önlemler; alışıla gelmiş olan klasik demokrasi ölçütlerini, demokrasinin kuramlaşma uslûplarını, demokrasinin işleme mekanizmalarını aşıyor sayılıyordu. Yasaması ve yürütmesi ile birlikte devleti kuvvetlendirmek, etkili kılmak; onu, ulusu ve ülkesi ile birlikte tehditlerden âzade (kurtulmuş) kılmak ve yüceltmek önlemlerinin; bir yerden sonra, özgürlükleri kısmaya vardığı sayılıyordu; yargı bağımsızlığını kırdığı sayılıyordu; yürütmeyi bir başkanda kişileştirerek, bir çok yetkiyi onda toplayarak, partiler demokrasisine sığmayan, otoriter bir merkezsel rejime istidat kazandırdığı sayılıyordu; halkın, türlü demokratik kurumlar aracılığı ile, ve demokratik süreçler içinde, kendi demokrasisine kendi katkısını getirmesi için örgütlenme olanaklarını da kısdığı sayılıyordu; hatta bu önlemlerin, bir sermayecilik egemenliği kurduğu sayılıyordu.

Bu sanılardan da, şöyle bir ürküntü üremiş oluyordu: Özgürlüklerin kısılması, özgürlüklerin güvenli bir toplumun güvenlik supabı rolünü oynamasını önler; bundan da, huzur ve denge ziyanı görür. Çünkü, özgürlüklerini, yönetenlerin kullandığı iktidarı, hatta, gene onların kullandığı ulusal egemenliği, bir hukuk devleti anlayışı ile sınırlama işlevi vardır. Özgürlükler kısılırsa, onların, yönetenleri hukuk devleti içinde kalmaya zorlama işlevi de engellenmiş olur.

Gene, halkın, ulus bütününün taban güçlerinin örgütlenme olanakları ve özgürlüğü kısılırsa, ortada, bir üst katmanlar, sınıflar egemonyası kalır. Burada, bir Batı Demokrasinin temel denge ögelerinden birisi dışlanmış; ötekisinin tekel kurma yolu açılmış olur. Bu tekel, giderek, diktaya varır.

Ayrıca parlamenter demokraside, hatta seçimden değil, irs yolundan gelmiş bile olsa, Devlet Başkanı, denge ögesi olma durmunu, ancak «yıpranmamışlığı» ile koruyabilir. Bir çok yönetim yetkileri ile donatılmış olan bir Cumhurbaşkanı halindeki parlamentarizm Devlet Başkanı, kendisine tanınmış olan bu geniş ve derin yetkileri kullanımı sonucu ister - istemez, politika - yönetimsel eylemler alanına girmiş olacak, hem de derinliğine... O zaman da yıp-

ranma «mukadder»dir. O zaman da, Parlamenter Demokrosinin başat koşulu olan «Devlet Başkanının Dengeciliği» rolü ve niteliği gölgelenmiş, hatta işlemez olmuş olur.

Bu genel eleştirel yaklaşımın ışığı altında, belirttiğimiz yerler, Tasarıya, ayrıntılı elçştiirler de getirdiler. Bir başka deyimle, türlü kurumlar ve merkezler, daha çok, kendi alanlarım ilgilendiren bir eksen üzerinde, ayrıntılara inen eleştirilerde bulundular. Bunlar, her kurumun, Danışma Meclisine sunduğu değişik nitelikteki «Anayasa Taslağı Önerileri» gibi, ayrıntılar oluşturuyordu. Bununla birlikte, birleşik bir mizaçları da olmuştur. Bir «Demokrasi-Tadı»nı deyimlemeleri ve yansıtmaları... Eleştirilerin kaynağının kaynağım da bu demokrasi tadının oluşturduğu bir gerçektir.

Evren Paşa, bu eleştiriler karşısında iki dönemli bir tavır takınmıştır. Metnin MGK'nda son biçimini ve içeriğini, alıncaya kadar yaygın bir hoşgörü... Bu nedenle, bu arada demokratik bir ülkede görülebilecek yaklaşımlara tanık olunmuştur.

Fakat, Tasarı, MGK'nden çıktıktan sonra, referanduma sunulacağı tarihe kadar olan dönemde, Evren Paşa tek başına, ve «Devlet Adına» olduğu belirtilerek, bir anayasa kampanyasına çıkmıştır. Aslında bu, «Anayasa Taslağını Tanıtma Kampanyası» olmak gereksinmesine bir karşılık oluyordu. Ama, bir hususu, bir olguyu, «olumsuz yönleri kullanarak tamlama yöntemi» uygulanmıştır; ve böylece, eleştirilere yanıtlar da verilmiştir.

Evren Paşa, Anayasayı tanıtma kampanyasında, hem kurumsal bir yaklaşım, hem de, ayrıntılara inen bir yaklaşım göstermiştir.

C) Anayasanın Genel Yapısı :

Bilindiği üzere, Türkiye'de anayasacılık, adı konmamakla birlikte, XIX. yüzyıl başlarına kadar geri gider. Ondan önce, Osmanlıda bir **«Dinci Saltçılık»** rejimi ve onun Halife - Sultanda merkezleşen, **«Otoriter Sistemi»** vardı. Dinci Saltçılık; dinci bir toplumda, yani, yaşamın her yönünü din kuralları ile çözen bir toplumda, egemenlik gücünün üç klasik yetkisinin tek kişide toplanmasıdır; «otoriter sistem»de, bu tek kişi olan Halife - Sultanın, bu egemen-

liğin bu üç yetki alanının bütün kudretlerini, **«hiç bir insansal ve yeryüzü sınıra çarpmadan»** kullanmasıdır.

Böyle bir saltçılığın ve otoritaryanizmin kökeni, Orta Asya Türk Devletlerinin **«otorite ilkesi»** ile, islamlığın **«dinsel** iktidar ilkesi»dir. Yani iktidar - egemenlik, Tanrıdan gelir; bir yeryüzü güce ve kuruma dayanmaz; yer yüzünde bir Hakan, bir Halife - Sultan tarafından sınırsız ve de sorumsuz olarak kullanılır.

İşte, bu iktidar - egemenlik felsefesi, ilk kez 1807 Sened-i İttifakı ile çözülmeğe başlandı. İktidar - egemenlik, Tanrıdan gelir ve sınırsızdır, ama; yer yüzünde de, Rumeli ve Anadolu Âyanımn kılınçlarına, (yani, desteğine) dayanır.

Derken, 1839 da, Tanzimat Fermanı ile, bu iktidar - egemenlik, ilk kez, **«İnsan Hakları»** ile, bir de sınıra uğramıştır. 1876'da ise, bir de ortaklığa uğramıştır: Halife - Sultanın iktidar - egemenliğine, bir dalı **seçimden** çıkan bir **Parlamento** kanalı ile, halk ortak olmuştur. 1908'de, **«Han-ı Hürriyet»** ile, iktidar - egemenlik ortaklığında **«halk payı»** artmıştır. 1919 ve ötesi **«Anadolu Devrimi»** ile, onun 23 Nisan 1920 Meclisi ile (TBMM), ve onun 1921, 1924 Anayasaları ile, **ortaklık kaldırılmıştır;** egemenliğin sahibi, iktidarın uygulayıcısı ve yürütücüsü, halk, ulus moral kişiliği olmuştur, ondaki **«dinci nitelik»** tüm kaldırılarak hem «iktidar egemenlik»; hem de onun tek sahibi ulusun yaşamının her yönü, insansal - us'sal - bilimsel kurallara bağlanmıştır; yani laikleştirilmiştir.

1961 Anayasası, artık çoğullaşmış olan, bu **çoğulculuk** içinde çok yönlü bir **kurumlaşma**ğa varmış olan Türk toplumunda, bir yandan, iktidar - egemenliğin, oluşmasına - uygulanmasına bir çoğulcu toplumun kurumlarının **katkısını** getirmiştir; bir yandan da, bu iktidar - egemenliğin kendisini, **«İnsan Hakları»** ile sınırlayarak dengelemiştir; ve en sonunda iktidar egemenliğin oluşmasını, yapacağı tüm eylemlerini, sınırlama - dengelemeyi de, ancak ve ancak, **«Hukuk Devleti Yöntemleri»**ne bağlamıştır. İktidar - egemenlik saltçılıklarından kurtulma yolunun da, kimi alanlarda (yargıda - bilimde - basında - sendikacılıkta) **«özerk kurumlaşmalarda»** görmüştür, ve ona göre bir yapıya gitmiştir. Bu yapı şudur:

Bir dalı, tümü ile seçimden çıkan, öteki dalı da, genelde seçimden çıkan, ama içinde Anayasadan gelen temsilcilikler de bulunan iki meclisli bir parlamento; seçim utkusunu kazanmış bir parti önderinin (ya da, arkasında bir çoğunluk desteği oluşturan bir partilinin) başkanlığında - ve onun yönetici istemine ve politikasına bağlı - politikanın merkezini dolduran etkili ve etkin (faal) dinamik bir «Kabine - Hükümet»; daha çok usu, bilgisi, deneyimi, kişiliği, etik - moral - sosyal erdemleri ile ağır basan; yansız, sorumsuz, ve doğal olarak «iktidar - egemenlik yetkilerini» kullanarak, bizzat politik yeğlemede bulunmada ve politik söylemde bulunmada yetkisiz olan, bir parti filamasını değil, kanun oyunu arkasına aldığı zaman «gücü artan» bir Cumhur Başkanı;

Böyle bir siyasal yapının yanında, «doğal yargı» gibi bir hukuk kuralının üzerine temelini atmış «Bağımsız yargı» basamaklaması, örgütlenmesi, (yani, yargının, «kendileri de bağımsız yargıçlardan kurulu kurumlarca yönetimi»);

İktidar - egemenliği, insan hakları ile sınırlayarak dengelemenin vazgeçilmez kurumu olarak, anayasa denetimi yapan bir ulusal egemenlik uzvu : **Anayasa Mahkemesi;**

Yönetimin bütün eylem ve işlemlerini, hukuksallığa indirgeyen ve zorlayan bir özerklik kurumu, **Danıştay;**

Bütün bunların yasamasal - yürütemsel - yargısal desteğine kavuşturulmuş insanın ve guruplarının bireysel - sosyal - siyasal - ekonomik korunmasını ve gelişmesini sağlamakla işlenmiş insan hakları ve temel özgürlükleri demeti..

İşte, bu yerel gelişim ve kazanılan anayasal yapı karşısında, 1982 Taslağı, bir öz-denetim yapmıştır; bir derin tefakhusa varmıştır; Evren Paşanın açtığı Anayasa Kampanyasına kadar olan serbest dönemde su üstüne çıkan eleştirilere karşın, şöyle bir kanıya dayalı bir yapı kazanmıştır.

1982, Türkiye'deki çoğulcu kurumlaşma ve onun, zorunlu olarak özgürleşme sonucu, iktidar - egemenliğe katkı getirme girişimleri, kimi sakıncalar da getirmiştir: Kuruluşlar ve onların katkı girişimleri, bir sürü parti - sendika - dernek - meslek kuruluşunun oligarşik başlarının eline geçmiştir. İnsan Hakları ve Temel özgürlükleri yolları, «siyasal iktidarlar»ın yollarını kesmiştir. «Hukuk Devleti» kavramı ve ondan doğan eylemler, siyasal iktidarın ve hatta «Devlet»in yerini almıştır.

Bu gibi nedenlerle, 1982, kendine özgü bir yapısala gitmiştir:

Tümü ile seçimden çıkan, tek meclisli bir parlamento: daha çok Devlet Başkanının desteğine güvenme yolunda alacak olan bir Başkanını istencinden fazla, Devlet Başkanının istencine - etkisine - manyetik alanına bağlanmış, bir «Başkan - Başbakan - hükümeti»; etkili ve etkin (faal) ve de dinamik bir «Parlamentarizm Kabine - Hükümeti»nin Çankaya Noteri durumundan kurtarılmış olan, tersine, parlamentarizmin etkili - etkin - dinamik yürütme uzuvluğu, niteliği kendisine aktarılmış, kendisine geçirilmiş olan, hükümete sahip ve egemen kılınma yolu üzerine korumuş bulunan, kendisine partiden âzadelik erdemi verilme yolu üzerine de oturtulmağa istidatlı kılınan, parlamentarizmin sorumsuz - bu nedenle yetkisiz Devlet Başkanlığı yetersiz, yani tehlikeli sayılarak, bir etkililik ve alanına sahip kılınan bir Cumhur Başkanlığı;

Böyle bir siyasal yapının yanma değil, ana bağlamlı bir yere konan, böylece, yürütmeye karışmaması, onun yerini alması yolu tıkanmış sayılan bir yargı:

Vereceği iptal kararları ile parlamentonun yerini alması, hatta onun üstüne geçmesi önlenmiş bulunan bir Anayasa Mahkemesi;

Yürütmeyi inmeli kılan (felce uğratan) bir etkinlikten (faaliyetten) önlemek üzere, özerkliği arka plana konan bir Damştay;

Bireyin ve demokratik kitle ve meslek kurumlarının «devlet içinde devlet rolü» oynamasına elveren bir yelpazelenme ve boyutlanmadan alakonmuş, böylece rasyonalize edilerek düzenlenme yolu üzerine konmuş bir haklar ve de ödevler listesi... (Bu nitelikten uzaklaşmamak üzere, listenin içi, sayıca zenginlenmiştir de...)

Bu arada 1982, eskiden, anayasa konusu kurumu olarak öngörülmeyen kimi yenilikleri de içermektedir; gençliğin korunması, sporun geliştirilmesi; yabancı ülkede çalışanların korunması; Yüksek Öğrenim Kurumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Cumhur Başkanlığı Konseyi ve ilk Cumhur Başkanının da, Anayasa Referandumuna bağlanması... Anayasa kabul edilirse, onun da seçilmiş sayılması...

Bu arada, eski partiler ve yöneticileri hakkında da, oldukça ağır kısıntıların, konmuş olduğu görülüyordu.

D) Anayasa Kampanyası ve Sonuç

Tasarı, ilginç bir kampanyadan geçmiştir, ve, son derecede ilginç bir oranla (% 91,2) referandumu kazanarak Cumhuriyetin 4'üncü Anayasası olmuştur.

1961'de, eleştirilere açık bir kampanya olmuştur. Bu kez, kampanyanın bir dönemi , önceki sahifelerde belirttiğimiz gibi, açıktı. Fakat ikinci bir dönem olmuştur ki, bunu, siyasal sahnede, Evren Paşa, tek başına yürütmüştür.

Bundaki tutum şu olmuştur: Tasarı Milli Güvenlik Kurulundan çıkınca, tamamlanmıştır. MGK'ca deyimlenen «Devlet»in malı olmuştur. Öyleyse, bundan sonra ancak devlet adına açıklanabilir, yorumlanabilir, kamuya sunulabilir. Teknik olarak bu işlerin bütünlüğü de bozulmamalıdır. Onun için devleti deyimleyen MGK'nu da deyimleyen ve temsil eden Konsey ve Devlet Başkanınca açıklanmalı - yorumlaımalı - sunulmalıdır. İçinde bulunulan duyarlı dönem dolayısı ile de, eleştiriler artık bitmelidir.

Ama, bu süreçte, demokrasi, nasıl belirecek? Bu sorunun, kâmil yanıtı tam aranamamıştır; ama, şu anlayışa dayanılmıştır. 12 Eylülden beri, ve onun hukuksal düzenlemelere de başlamasından beri, devleti deyimleyen, MGK'dur. Yapıt da, onun, yani Devletindir. MGK'nun temel misyonu, demokrasiye geçmek ve onun adım adım oluşan, gelişen olgularını yaratmaktır. Tasarı, böyle bir olgudur; Demokrasiye bu «hüviyet» le geçiş belgesidir. Bu olgular sürecinin demokratik niteliği, onun, tümü ile «halk oyu»na sunulmasındandır. Belge, yeterince olgunlaşmıştır. Devletin malı oluşmasına varmıştır. Demokrasinin «halk»mca «kabul»e ererse, Devleti'de aşan ve içinde ulusu deyimleyen «Cumhuriyet»in olur; «red» edilirse, Konsey, elbette, «demokrasiye geçişin ve gidişin» yeni bir evresini açar.

Bu görüş, kuramsal bir irdelemeye açıktır elbet bir dedokraside... Ama, elverişlilik durumu ve kuramı, böyle bir davranışı getirmiştir. Bundan sonrası, tarihtir, artık...

Evet, ön görüldüğü üzere, Evren Paşa, tek başına, büyük bir enerji ile, Kara Denizden Akdenize ve Ege Denizi-

ne, Trakyadan Doğu ve Güney Doğudaki önemli merkezlerde, bu kampanyayı yürüttü, yeni eleştirilere değil, (çünkü o yasaklanmıştı) eski eleştirilere de yanıtlarını verdi:

Evren Paşanın bu kampanyası, 12 Eylülün ve yeni bir Anayasal düzenlemeye gitmenin nedenlerini anlatmıştı. Yeni düzenlemenin temel ilkelerini açıklamıştı. Kuramsal yapısını çizmişti. 12 Eylül öncesinin politiko - sosyal ve ekonomik eleştirisini yapmıştı. Anayasal zayıflıkları, boşlukları, suistimalleri sergilemişti. Yeni düzenlemenin politiko - sosyal ve ekonomik erdemlerini aydınlatmıştı. Bu nedenle, temel felsefelerden ve ilkelerden, ayrıntılara indiği görülüyordu. Ve böylece 1961 düzeni ve uygulamı ile ve vardığı politiko - sosyal kaos ile hesaplaşmağa giriştiği gözleniyordu. Ve en sonunda, felaketli bir yakın düne yeniden varmamak isteniyorsa, tasarı üzerinde bütünleşmeyi öneriyordu. Ülkeye, kendi kefaletini sunuyordu.

Böylece, bir geçmiş dönemin, anayasal - siyasal - sosyal - moral - hatta etik eleştirel irdelemesini çizmeğe uğraşıyordu; ve, umudun, Taslakta ve onu yaratan felsefede, tutumda, politikada olduğunu belirtiyordu; demokrasiye geçiş sürecini, yapılan vaitlerden de ve takvimlemelerden de önce gerçekleştirme çabalarının sahiplerine güvenmenin yerindeliğini vurguluyordu.

Evren Paşa, 7 Kasım 1982 Referandumunda, 12 Eylülün ve sonrasımn, demokrasiye yönelik sahipliği nitelemi ile istediği bu güveni, % 91,2 gibi üstün bir oranda elde etti. Suçlanan ve kusurlanan ama, yukarda anlatılan 1807 1960 aracındaki «demokrasileşme» gelişiminin önemli bir ivme aşamasını oluşturan 1961'i bir açıdan «kâmil bir demokrasiye» sınırlı, fakat sağlam bir yol ile geçiş yolu sayılan 1982'yi, tarih, türk toplumunun demokrasileşme süreci içindeki yerleri ile, değerlendirecekti. Daha, bunu algılamadan belirtilecek bir yargı varsa o da şudur: % 91,2, bir yandan, ülkeyi terörden kurtarıcı bir eyleme desteği deyimler; öte yandan, demokrasiye gidişin yinelenmesini kanıtlamasını deyimler.

II — ÖTEKİ OLAYLAR

A — Genelde: 1982 Türkiyesi, genelde 1981'in olaylarının sürmesine tanık olmuştur: Yaşam pahalılaşması; üreti-

mln, dış ticaret dengesini Türkiye'den yana döndürecek boyutlara ulaşamaması, enflasyonun durmaması, bu nedenle, tüketimi kısmak ve dışsatımı, olabildiği kadarı ile teşvik için fiyatları devlet eli ile arttırmak; bundan kurtulmak için tasarrufçuların bankerlerin eline düşmesi; onların da kamu desteği görememe yüzünden dökülmeleri; bu dökülmenin de ardından, «Banka Mudilerine, maliyeti epey yüksek bir perişanlık getirmesi, arkasından, özel bankaların ve özel sanayiin, bunalımlara düşerek, devletin kamusal - yani devlet kasasından gelen - bir desteğini aramaları ve elde etme evresini de açmaları, askersel yönetimin, her türlü güçlük içinde de, demokrasiye doğru yürüyüş takvimini, intizam içinde yürütmesi, arkasına % 91,37'lik bir desteği de alabilme başarısı göstermesi; Devlet Başkanının, gücünü Anayasadan alan bir dönüşüm ile, Cumhur Başkanlığına dönüşü; ve bu suretle, kamu oyu ile Milli Güvenlik Kurulu ve onun Başkanının, yönetimi, «Sivil Yönetim»e, ve, oradan da «sivil toplum demokrasileşmesi» sürecine geçirişte bütünleşmesi; Yüksek Öğretim Kurumunun, Anayasa ile, sürekli bir Anayasal Kurum yerini alışı; fakat, bu kurumun, bu nitelemle giriştiği ilk uygulamaların «tasfiyeci bir sert çıkış» olması, ve bunun da, bilimsel yaşamda, olumsuz bir birikimin başlangıcı oluşu... Ve Cumhur Başkanının, arkasındaki % 91,37'lik destekten olumlu bir zihniyet ile, bir «Barış Demokrasisi» çıkarmağa yönelişinin ilk müjdelerinin belirmesi...

Dış politika alanına gelince: 1981'in, «Körfez Körfezlilerindir» politikasından, oraya kadar uyanan bir «gelişmiş Nato politikasına» uzanış; yunanlıların Egede olup bitti politikasına ve Yunan hava alanını ihlal ettiğimiz savına karşı temkinli bir boyun eğmeyiş; Kıbrıs'ta, «İki Toplumlu bir Kıbrıs görüşü politikasını, ikili görüşmelerle çözme yönteminden şaşmama yolunu sürdürüş, Adadaki Türk askerlerinin yanı sıra, iki toplumun da güvenliğinin sağlanması işinde, bir «Avrupa Barış Gücü» ne de yer verme önerisini - Fransız önerisidir - susma ile karşılama; Başta Yugoslavya ve Macaristan olmak üzere, Balkanlara ve Orta Asyaya, barışçı bir uzanış; İsrailin, Lübnanı işgal ederek, oradaki Filistin halkına karşı giriştiği soykırımlı harekete, Yunanistanın gerisinde

kalan bir ılımlı ilgi içinde kalış, kimi kafalarda «Orta Doğuda bir yeni Mısır - İsrail - Türkiye üçlüsüne dayalı bir denge» arandığı olasılığını uyandıran, ama aslında «dostluk ve ticareti geliştirme» ereğine yönelen bir Mısırla yakınlaşmaya geçiş; Natocu bir savunmanın boyutlarını uzatır ve tahkim ederken, hem Sovyetleri, hem Müslüman Arap Dünyasını tedirgin kılmama yöntemlerine açılış; İran - Irak savaşını sona erdirme girişimleri içinde etkin (faal) bir solar sürdürme, çok merkezci bir Yüksek Öğretim Yasası ile yüksek öğrenim kurumlarında kişisel ve bilimsel kaygıların doğuşu, Esenboğa Hava Alanına Ermeni terörcülerin saldırıp, bir kıtaa kalkışmaları ve yakalanıp hüküm giydirilmeleri; bankalara yapılan mevduatın ulaştığı sömürüye bir tepki olarak doğan «Banker»cilik oyununun, fiyasko ile sona erişi... İşte, Türkiye için 1982 genelde bu olmuştur.

B — Özelde : Ama, iki olayı vurgulamak gerekir. Bunlardan birisi dışardaki Türk işçileri, öteki de, romancı Yaşar Kemal'in başarısıdır.

1 — Dışardaki Türk İşçileri Sorunu : Dışardaki Türk işçileri, bir sorun olmuştur. Ama bu, henüz, bir Batı Avrupa - Türkiye sorunu boyutlarına ulaşmadı. Şimdilik sorunun ekseni, Almanya - Türkiye'dir. Almanlar, özellikle Türk işçilerini geri göndermek istiyorlar.

Neden yabancı işçileri, özellikle neden Türk işçilerini?

İlk akla gelen yanıt, şu yorumda yatmaktadır: Almanya, bir fazla üretim bunalımına girmiştir. O, artık, fazla üretmenin zararlarını görme emeresindedir. Bu fazla üretimi kısmaktadır, daha da kısacaktır. Tüketim yerine yatırım politikası izlenecektir artık... Bu nedenle, kamu harcamaları ile sosyal harcamalar da kısılacaktır. Ancak, bu ekonomik yöntemledir ki, Almanya'da, yeni iş alanları açılacaktır. Bu, işçilere yol verme politikasur; doğal olarak ta, yabancı işçilere yol vermeyi içerir. Bunların içinde de, öncelik, Türk işçilerinin gönderilmesindedir.

Neden, öncelik, Türk işçilerinin gönderilmesindedir?

Bunun da, Almanlar açısından, kendine özge... bir açıklaması vardır.

Bir kez, Almanya'daki, yabancı işçiler arasında sayıları

en çok olanlar, Türklerdir. Sonra onlar, karıları ve çocukları ile birlikte, Almanya'da yaşayan yabancıların en çoğudurlar. İşte, bu kâri ve çocuklar, Almanya'da kocaları ve babaları ile birlikte yaşamasalar bile, Alman hükümetlerine en fazla sosyal yardım yükü yüklemektedirler. Çocuklar, bir de, Almanya'da yaşayınca, almanlara fazla eğitim harcaması da yüklemektedirler.

Sonra, bunlar, Almanya'ya uyumsuzluk göstererek, psiko - sosyal, sosyo - kültürel sorunlar da yaratıyorlar.

Bilindiği üzere Türk işçileri, Almanya'da getto içinde, getto halinde yaşıyorlar. Alman yaşam biçimine uyum gösteremiyorlar. Çağdaşlık, uygarlık ölçütlerine sığdırılamayan, Doğulu - Asyalı - islamsal kökenli geleneklerine bağlılıklarını sürdürüyorlar. Hatta, bu geleneklerine, ona dayalı yaşam biçimlerine, kendi ülkelerinde yaşadıkları zamankinden çok bir duyarlık ile, -hatta bir bağnazlık ile- bağlanıyorlar. Bu da, onlarla yakın yaşamak zorunda olan almanların olumsuz duyarlılıklarını dürtüyor. Almanyada yaşarken abarttıkları, abartarak uydukları bu gelenekçilik, alman halkı üzerinde, sosyo - psikolojik olumsuz etkiler yaratıyor. Türk işçilerinin yarattığı ekonomiko - sosyal ağırlığın yanında, sosyo - kültürel uyumsuzluklardan gelen sorunlar da, ayrı bir ağırlık oluşturuyor.

Öyle ise, Türk işçileri; gitmelidirler. Gitmezlerse, alman hükümetlerinin alacağı yasal önlemler, bunu sağlamada yetersiz kalırsa, ırkçı almanların düzenleyeceği çete baskıları ile, Türklere Almanya yaşanmaz bir baskılar ülkesi kılınmalıdır.

Bu teze karşı oldukça usa yakın bir savunucu tez de oluşmuyor değil uygar - ılımlı alman çevrelerinde...

Bir kez çete baskıları yöntemine karşı geliniyor. Sonra deniyor ki: Ekonomik zorunlarla Türk işçilerini kitlesel olarak göndermek durumu henüz yoktur. Pek olacağa da benzemez. Yeni işçi almama anlaşılabilir. Fakat Almanya'da Türk işçilerinin varlığı dolayısı ile bir alman işsizliğinin doğduğu, ya da doğacağı pek söylenemez. Çünkü, Türk işçileri, Almanya için, halâ, en ucuz, en uysal, en verimli, en kullanışlı, en cefacı bir kitledir. O kadar ki onlar, kitlesel olarak giderlerse, onların yerlerini, alman işçileri ile doldurmak olanaksız bile olacaktır.

Psiko - sosyal ve sosyo - kültürel nedenlere gelince: Bunları, Almanyanın duyduğu ekonomik gereksinim karşısında, çok abartmamalıdır. Ayrıca, bunlar, çözülmez de değildir. Türk ve Alman yöneticileri, karşılıklı bir işbirliği ile, bir eğitim ve uyumlaştırma planı içinde, sorunu, hem Türkler için, hem alman toplumu için, en iyi sonuçlar verecek yolda çözebilirler.

Ama, bu iyimser bakışa karşın, Alman Hükümeti şunu yinelemekte dayatıyor: «Almanya'da bulunan yabancılar, artık, Almanya'nın onları taşıyabileceği sınırı aşmışlardır. Bunları, Alman Toplumunca taşınabilir bir sınıra gelinceye kadar, azaltılmaları gerekir.»

Türk Hükümetlerinin kendi yararlarına olan tezde dayatması üzerine, almanlar, şunu eklemekle yetiniyorlar: «Bu, bütün yabancılar içindir. Yalnız, Türk işçileri için izlenecek bir politika değildir.»

Buna karşı, Türkiye'nin savı da şöyle oluyor : «Yabancılar için Almanya'nın alacağı karar, kendi bileceği bir politikadır. Bizim hiçbir davranışımızı, bu politikayı tasvip anlamına gelmez. Alman makamları, Türk işçileri için tek yanlı bir karar alırlarsa ve bu karar, Türk işçilerinin çıkarlarına aykırı ise, Türkiye, bunun karşısına, kesinlikle çıkar, çıkacaktır.»

İşte, Türkiye'nin tavrı, bu algıya dayanmıştır. Türkiye, bu konuda öneriler de formüle etmiştir. Bunun ana çizgileri şudur:

1 — «Alman Hükümeti, hiç bir zaman ve hiç bir biçimde, hatta isterse işsiz olsunlar, hiç bir Türk işçisini, kendi istenci dışında, geri dönüşe zorlayamaz. (Bu öneriyi, almanların kabul ettiğini, Türk Çalışma Bakanı söylemiştir.)»

2 — «İşsiz kalmış olan Türk işçileri, kendi istençleri ile, geri dönmek isteğini bildirirlerse, o zaman da, şöyle davranılmalıdır:

a — Madem ki, Almanya, artık, tüketim yerine yatırım politikası izleyecektir; ve bu erekle, kamu harcamaları ile sosyal harcamalarda kısmalar yapacaktır, bunlarla elde ettiği birikimle, Almanya'da yeni iş alanları açacaktır:

Öyle ise, bu yeni iş alanlarına, işsiz olan o Türk işçileri alınmalıdır.

b — Eğer, Almanya'da, bu olamayacak ise, o zaman, Almanya, Türkiye'de de yatırım yaparak, Türkiye'de yeni iş alanları açmalıdır;

Ve Almanyada işsiz kalmış Türkleri de orada zaten kazanmış oldukları sosyal hakları ve emeklilik hakları ile birlikte, Türkiye'deki bu yeni iş alanlarında çalıştırma olanağı aranmalıdır.»

İşte, karşılıklı görüşler bunlardır. Ve böylece Almanya'daki Türk işçileri sorunu henüz, bir çözüme bağlanmaktan uzakta kalmaktadır. Yakında, AET sınırları içinde, Türk işçilerinin «serbest dolaşımı» hakları da söz konusu olacaktır. Almanlar, Türk Hükümetini zorlayarak bu ikinci sorunu gündemden düşürüp Türk işçilerini verecekleri tazminatlarla tamahlandırarak Almanya'dan çıkarma politikasını sürdüreceklerdir.

2 — Romancı Yaşar Kemal Olayı: Romancı - öykücü yazar Yaşar Kemal 1982 Türkiyesi için - ve dolayısı ile dünya için - göz ardı edilemiyecek bir olay olmuştur. Bu yalnızca yazım dünyası için bir olay da değildir; daha mutlu bir insanlık dünyası için bir olaydır: Yaşar Kemal önce çağdaş uygarlığın yapıcılarından biri olan Fransa'nın Cumhur Başkanının özel bir çağrısına ermiştir. Cumhur Başkanının bu çağrısı her hangi bir protokoler nitelikle sınırlı sıradan bir olgu değildir. Siyasa - yönetim çerçevesi zorunlukları hatta incelikleri içinde de değildir. Onda herhangi bir Devlet Başkanının siyasa ve yönetim gereklerini yerine getirmesini aşan bir nitelik vardır. Bu insancıl bir dünya arayışında kendi uygarlık görevini yerine getirmeğe uğraşan bir toplumun Başkanının Yaşar Kemali; aranan bu insancıl dünyanın ögelerinden - yapıcılarından biri olarak gördüğünü deyimleyen bir olgudur.

Nitekim Yaşar Kemal yazımsal değerinin içinde aranan bu insancıl dünyaya gönderdiği çağdaş ve ümanist mesajı dolayısı ile uluslararası değeri olan bir yazın ödülünü de kazanmıştır 1981 sonbaharında... Yalnız o günlerde değil her zaman hem yazım sanatı uzmanları hem de, «insan»sı gücü ve kötülüğe karşı savaşımı üzerinde duran tüm bilim ve siyasa adamları, bu Yaşar Kemal olayının irdelemesini yapmalıdır.

Ödülü veren Fransız kurumu herhangi bir sanat merkezi değildir. Bilim ve sanat değerlendirmelerinde ciddiliği ve uzmanlığı ile tanınmış bir kurumdur. Seçiciler Kurulu, dünyanın dünya çapında yetkilileridir. Ödül için hem bilimsel alanda, hem yazımsal alanda aradığı temel sorunu ve kaygısı üzerinedir. Kurumun kendisi, seçiciler kurulunun bileşik yüceliği, değerlendirme ölçütünün niteliği, ödülü kazanmanın önemini belirtmektedir. Bu nedenlerle, ödülü kazananlar da, yazın - bilim - düşün alanlarında bir seçkinler kafilesi oluşturmaktadır: çağdaş değerlerin ve ümanist açının yaratıcıları kafilesi...

Bu kafileye, hem sanat açısından, hem de insanlığı yeniden kurma işlevi açısından bir değerinin katılması, kıvanç duyulacak bir olaydır. Bu, Türk'ün çağdaş - ümanist dünyaya katkısının tescilidir. Nitekim, Yaşar Kemal'in kendisi de, ödül töreninde yaptığı konuşmada «insan»ın bireyin yeryüzündeki yerini, gücünü, değerini; ama bu «insan»a karşı işlenen suçlardan, gene bütün «insanlık»ın duyması gereken ıstırabı; kötülüğe karşı söz sanatı yolu ile savaşımın önemini vurgulayarak, çağdaşlığını - ümanistliğini bir kez daha belirtmişti.

Böylece, bir Türk yazarının insanlığa katkısının bir ödül ile tescili 1982'nin ilginç bir olayını oluşturmuştur.

II — 1982 dünyası

1982 Dünyası, bilinen, artık klasikleşmiş olan sorunların - dertlerin - acıların, yeni gelişimler içinde sürmesi, üstelik, boyutlarının da, yeni eklentilerle artması dünyası olmuştur. Bununla birlikte, Sovyetler ve Çin Halk Cumhuriyeti kanalları ile, ilişkileri ılımlandırma yolunun açılmak istendiği de görülmüyor değildir.

I — GENELDEKİ DURUM :

1982, genelde, zoraki bir barış yılıdır; çok korkulan «Büyük Savaş» tan kaçınmak için savaş gibi tansiyonlu, küçük savaşlara boyun eğilmiştir; geleceğin olası o büyük savaşının korkusu ile tedirgin ve bu yüzden hiyleciliğe yönelik bir manevra yılıdır. Bu yüzdendir ki, İran - Irak

savaşını, bir türlü bitirmemiştir; Afganistan'ı huzura kavuşturmamıştır; Afrika'daki Birlik çemberini gedikle saklamıştır; Kıbrısı çözmemiştir; Avrupa - Amerika ilişkilerini nazikleştirmiştir; ve en sonunda Lübnan'da bir Filistin Halkını kırma savaşım algılattırmıştır.

Ama gene de, 1982, toptan savaştan kaçmanın yolu olma işlevini sürdürmüştür. Japonyada, sürekli olma istidadındaki bir hükümet bunalımını çözmüştür. Güney Doğu Asyayı, kendi halinde kalmaktan çıkarıp, rahatsız etmemiştir. Hindistan'ı, yavaş da gitse, demokrasileşme - teknikleşme yolundan saptırmamıştır. Çine, başta Sovyetlerle, sonunda Türkiye ile yaklaşma, böylece, dünyaya, barışçı bir açılım gösterme esini vermiştir. Polonya'daki askersel hükümeti, Dayanışma Sendikasını yerle bir etmeden alakoymuştur. Falkland savaşını sona erdirmiştir. (Burası, Arjantine yakın bir Adalar Grubudur. Arjantin, kendi yakın savunması, orada tarımcılık - balıkçılık - denizden petrol çıkarıcılık amaçları ile, orasını işgal etmişti. İngiltere de, hem prestiji için; hem de, tarım - balıkçılık - petrolcülük yararlarını yitirmemek için, bu işgali söküp atmak üzere Arjantin ile savaşa gitmişti. Arjantin'i dize getirdi. Ama sorun, tümden kendi yararına çözülmüş olmadı. İş, Birleşmiş Milletlere geçti. Bağımsız bir Falkland kurulmağa uğraşılıyor.) Amerika ile Sovyetleri, nükleer silahlanmayı sınırlayıp, konvansiyonel silahlar arasında bir denge kurma anlamındaki bir silahsızlanma masası etrafında tutmayı sürdürmüştür. Siberya doğal gaz enerjisini, Batı Avrupa sanayiine aktarma projesini önlemeğe uğraşan Reagan'ı sonunda, bu işe muhalefet etmekten vaz geçme sonucunu veren bu serin kanlılığa itmiştir. Yunanistan'ı Ege'deki 10 millik kara suları iddiasını kabul ettirmek için ve bir de kimi iç zorluklarını örtülemek için çıkardığı marazalara karşın, gene de, Türkiye ile «maratoryum (siyasal gerginlik yaratmamaya dikkat hususunda bir «centilmenlik anlaşması») halinde kalmağa zorlamıştır. Güney Amerika'da demokrasiye dönüş istidatları yaratmıştır.

Bir tek tümce ile, 1982, kimi bölgesel savaşları söndürememiştir; Filistin Halkının soykırımını önleyememiştir; Afrikada, Güney Amerikada, barış ögesi olacak olan birlikleri kuramamıştır; Dünya ekonomisini, Amerikan dolarının

egemenliğinden kurtaramamıştır; ama, Çini - Sovyetleri - Amerikayı, daha ılımlı yaklaşımlara doğru zorlamıştır da... Bu süperler ve onların eksenindekiler için zor durumlar, hâlâ sürmekle beraber ve ayrıca, onlara, yeni zorluklar çıkmakla beraber... İşte, Çin, temelde kabul ettiği yumuşama ve yaklaşma stratejisinin günlük taktiklerinde ölçüleri bulamama yüzünden «hükümet içi sürtüşmeler»e düşebilmektedir. İşte Sovyetler, ölen Brejnev'in yerini, ancak Parti Genel Sekreterliğinde alan Andropov'un bir tüm iç dizginleri toparlayıp toparlayamıyacağı sorunu... Ve, Amerikalıların, Afrika Boynuzunda ve Körfezde Anti - Sovyetik çember girişimleri... İşte Amerika'da, 1982'nin, doların utku yılı olmasına karşın işsizliğin bir ciddi sorun boyutu kazanması; Reagan'ın giderek eskimesi dolayısı ile, ve hem Wall - Street'in ticaret egemenliğinin, hem de Pentagon'un askersel egemenliğinin artması dolayısı ile, Batı Avrupayı, kendinden soğutacak bir istidat içine sokması...

II — ÖZELDEKİ DURUM :

1982, özelde, kimi ülkeler ve bölgeler için şu durumları getirmiştir:

A — Yunanistan :

1. Solun Büyümesi : Yunanistan'da yerel seçimler olmuştur. Bu yerel seçimin bir siyasal boyutu ve önemi olmuştur: Önce sağ, iktidardaki sosyalistlere zıtlık olsun diye, komünistlere oy vermiştir. Bundan çıkan boyut: Moskova eğilimlilerin, ikinci parti durumuna gelmeleridir. Sonra, komünistlerde nasıl olsa kazanamayacakları sanısı ile «ehven-i şer» diye sosyalistlere oy vererek, onların, zaten iktidar olan durumlarını kuvvetlendirmişlerdir. Bu ikili boyut, yenilik (allaghi) isteyen sol güçlerin iş birliği sayılarak, tutucu sağ güçlerin batırılması, hatta gömülmesi diye yorumlanmıştır. Yeni kuşaklarla, komünist olmayan solun büyümesi sağlanmıştır.

b — **Türk Sorunu :** Yunanlılar Türkiyeyi, kendilerini tehdit eden bir tehlikeli sorun görmeyi, 1982'de de sürdürdüler. Amerikadan, Türkiyeye karşı kendilerine garanti istediler. Nato içinde beraber olmadan dolayı, buna gerek görülmedi. Ayrıca, Yunanlılar, «Moratoryum - yani gerginlik yaratacak

söz söylememek hususundaki centilmenlik Antlaşmasına karşın, Türkiyeyi şikâyetten vazgeçmediler: Ege Kıta Sahanlığının kendilerine bırakılmasını istiyorlar; Kara sularını 10 mile çıkarmalarını Türkiyenin de kabulünü istiyorlar. Türkiye 6 milden fazlasını kabul etmiyor. Yunanistan da, Türkiyeyi, 10 milin içine girmekle suçluyor. (Kasım sonlarında, gene suçladı).

3 — Amerika'dan İstedikleri : 1982'de, Yunanistan, Amerika'dan, boyuna isteklerde bulunmuştur: Yunanistan'daki Nato üslerine Yunanistan'dan çıkarılması bu işin, aşamalı bir plana bağlanması; iş bitinceye kadar da, bu üsler için bir ücret ödenmesi; üslerden sağlanan bilgilerin Nato'ya ve Türkiye'ye aktarılmaması, üslerin, Yunanistan'ın dostlarına, özellik le Akdeniz ülkelerine karşı kullanılmaması; Türkiye'ye karşı, Yunanistan'a güvence verilmesi; Amerika'nın, Türkiye ve Yunanistana yapacağı askersel yardımın 7/10 oranını koruması, Yunanistan'a, kendi silahlı kuvvetlerini geliştirmek için, savaş sanayiinde teknik yardım yapılması...

4 — Amerika'nın İstedikleri : Amerika da bir şeyler istiyor: İsrail'e ılımlı Körfez Ülkelerine, Mısır ve Türkiye'ye yaklaşması ve Yunan ordusununu kuvvetlenmesi... Zaten, adı geçen ülkeler; Natonun Güneyinde - Güney Doğusunda, Körfezde, «Amerikanın Ördekleri» sayılırlar. Bu nedenle, aralarındaki çelişkileri çözüp, birbirlerine yaklaşmalıdırlar, ve ordularını çağdaşlaştırıp kuvvetlendirmelidirler ki, bu, Sovyetleri bu yönlere sarkmaktan caydırsın, (Türk - Yunan Maratoryumu, Türk - Mısır yaklaşması, Türk ordusunun ve Doğudaki Hava üslerinin çağdaşlaştırılması, böyle yorumlanıyor.)

B — Çin :

Genelde 1982'yi anlatırken de sözünü ettiğimiz gibi, Çin (Halk Cumhuriyeti) Sovyetlerden başlayıp Türkiye'den geçen bir ilişkiler demetinde, dünyaya açılmak istiyor.

1 — İlk iş olarak Hindistan ile ilişkilerini düzeltme yolunu açmıştır: Sınır anlaşmazlıklarını artık, kesin olarak çözmek istiyor.

2 — Sonra, kimi durumlardan yararlanarak, Afrika ile ilgileniyor : Kaddafi, Sovyetlerden aldığı silahların ederini ödeyemiyor. Bu, Sovyetlerle eski sıcak ilişkisini koru-

yamamaya yol açmıştır, Sovyetlerden boşalan yere, dünyaya açılma yolu izlemek isteyen Çin'i koymak, onun da işine geliyor.

Ayrıca, Afrika Birliği de, uzun süredir, toplanıp, Afrikalılar konusunu düzenleyememiştir, ve 1982'nin sonlarında, bu Birlik, bir dağılmaya uğramıştır. Çin, bundan da yararlanarak, Afrika'da kendi yararına manyetik bir alan kurma yolunu, kendisine açık görmeğe başlamıştır.

3 — Daha sonra, Çin - Fransız Komünist Partileri arasında da, on yıllık bir kesintiden sonra, yaklaşmalar görülüyor.

4 — Çin - Sovyet Diyaloğuna gelince: Bunu Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri açmıştır. Aslında, bu iki Sosyalist Dev arasında sorunlar vardır. Hatta toprak sorunları vardır. Geçmişte, pek parlak değildir. Çin, Kruçev'in «Barış içinde beraber yaşama» doktirini, ve sosyalizmin «Parlamenter yollarla da olabileceği tezi (1950'lerde), Maoçe-Tung'u kızdırmıştı. O, Sovyetleri, «Sosyalizme ihanet eden bir sağcı politika» gütmekle suçlamıştı. Sovyetlerin Afganistan'a karışmalarından sonra ilişkiler kesilmişti (2 yıl önce)

Şimdi, aradaki sorunları çözmek üzere, Çin, bu suçlamaları bırakıp, bir Çin - Sovyet yaklaşımı dönemi açmak istiyor.

Bu diyalog, Brejnev ile başlamıştı. Andropov ile sürmesi bekleniyor. Bundan Çin'in bir yararı Amerika'nın da bir şans yitirmesi olacaktır. Çin, Amerika'nın karşısına dikilme olanağını bulacak; Amerika da, araları bozuk olduğu zaman, bu iki sosyalist ülkenin karşısında, kendini onlara zorlayan bir politikayı sürdürme olanağını, şansını yitirecek... Ayrıca, kendi politikasını, bu iki sosyalist devden yalnızca birine bağlayarak «oyun»lar politikası güden küçük devletler de, bu yollarını izleyemeyeceklerdir.

C — İran - Irak Savaşı :

Bu savaş, 1982'de, üçüncü yılını algılamıştır. Her yerde bıkkınlık uyandırmıştır, artık... Öyle ki, hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi; hem de, İslam Ülkeleri-Bağlantısızlar - Sovyetler Birliği, Ekim 1982 sonlarında, savaşın bitirilerek, konunun barışçı yolardan çözümüne

çağrılarda bulunmuşlardır. Ayrıca, Irak'da, Birleşmiş Milletlerden, savaşın sonuçlarının görüşülmesini istemiştir.

Ama, savaş kızışmasını sürdürüyor. O kadar ki, her barış girişimi, verimsizliğe uğruyor. İran «Irak, tümden çekilmeden, ve kendisinin ilk saldırıcı pozisyonunu itiraf etmeden barış olmaz» diyor. Mısır gibi kimi Arap ülkeleri, savaşı durdurma isteğini sürdürmekle beraber, Irakı desteklemeyi de sürdürüyor. Ama öte yandan İslam Dünyası, savaşı durdurmak için, bir İslam İyi Niyet Heyeti ve Komitesi kurmuştur. Bu heyet, dokuz kez, savaşan iki ülkeyi ziyarete gitmiştir. Savaşın sona erdirilmesi için, yeni bir girişim olarak Ekim ortalarında, bir kez daha, her iki ülkeye gitmiştir. Sonuç alamamıştır. Her iki yan da tam diz çökme bitkinliğine girmemiştir. Onun için savaş sürüyor.

Bu arada, yeni bir yönetim ortaya çıkmıştır. Irak'ın Amerika'ya, İran'ın da Sovyetler'e doğru eğilim göstermesi... Belki savaşı, bu çifte eğilimin neden olacağı bir denge durduracaktır.

D — Körfez - Türkiye - Amerika :

Amerika'nın Pershing, Cruise füzeleri, Sovyetlerin SS/10 füzeleri; Afganistan'la işgal ilişkileri; Avrupa'nın, Amerikaya bir uydu olmama felsefesi, bir Körfez sorunu yaratmıştı.

Bu sorun, Amerika - Natocular - Türkiye arasında ilginç ilgilere yol açtı 1982 de...

Amerika, Avrupadaki pozisyonunu füzelerle kuvvetlendirmeğe uğraşırken, Sovyetler, Afganistan'ı işgale kalkarak, Körfeze yaklaşıverdiler. Öyle ise, Körfezle ilgilenmeleri gerekir. Nasıl? Nato'yu araya kaydırarak - Çevik Kuvvetlerle hemen araya kayarak - Türkiye üzerinden oraya yaklaşarak...

İşte öykü böyle başlamıştır:

Bir kez, Batının Orta Doğuya ve Körfeze lakayıt kalmamasının gerektiği öne sürülüyordu: Çünkü, oradaki petroller, ziyan ediliyordu, İran-Irak savaşı dolayısı ile. Böylece Batının petrol sıkıntısı da artıyordu. Ayrıca, Batının ve Amerika'nın bir durumu daha vardı: «Batı Türkiye - İran - Pakistan eli ile ve yolu ile, Sovyetleri Güney ve Güney Doğu-

dan çevirmeli idi. Bu «Batınm Sağlık Kordonu» idi. Ama, Humeyni, bunu kırmıştı. Ayrıca, Irak'ın Amerika'ya yaklaşmasına karşılık, Humeyni de, Sovyetlerle işbirliğine kayıyordu.

Öyle ise, Batı, ve özellikle Amerika Körfezle ilgilenmeli idi. Bunun için de, şimdiki durumda, bir değişiklik yapmalı idi.

Şimdiki durum, Batının (Nato'nun) aleyhinde idi. Sovyetlerin, bölgede 33 Tümenleri vardı. Ayrıca Körfeze de 100 mil yaklaşmışlardı. Buna karşı Natonun (Batının) bölgede ancak 25 tümeni vardı. O da, tam modern olmayan Türk ve Yunan tümenleri idi. Öyle ise, yeni bir şeyler yapmalı idi.

Sovyetleri bu 100 millik mesafeyi hemen aşarak, körfeze inmekten caydırmanın, ve gerekirse zorla durdurmanın yolu, önce Natodan geçerdi. Çünkü, Sovyetlerin Körfeze inmeleri, önce Batı güvenliğini ilgilendiren bir olaydı; yukarda anlatıldığı üzere, bu, Batıyı petrolsüz bırakma; onun Sağlık Kordonunu kırmanın ötesinde, dünyanın her yanında Batı güvenliğiin tehdit eden bir durum olurdu. Onun için Nato'yu, Körfeze ve Orta Doğuya doğru, bir sorumluluk kaydırmasına uğratmak gerekirdi. Öyle deniyordu ki, Natonun, bu bölgeye asker kaydırma önlemleri alması, Batı güvenliğine, doğrudan bir önemli katkı oluşturacaktır. Dünyanın öteki bölgelerinde de, bu önlemlerle, barış ve güvenliği sürdürmede, bütün Batının yararı olacaktır. Ayrıca şu da söyleniyordu: Körfez petrolü, özellikle Natolu Avrupalıları ilgilendirir. Öyle ise, körfezi özellikle, Avrupalılar korumalıdır.

Fakat, bu kanıtlara karşın, Natolu Avrupalılar, kendilerinin «Nato dışı» bu bölgeye kaydırılmasına karşı geldiler. Onlara göre, Nato, Varşova Paktının tehditlerine karşı idi. Şimdi onu, Körfeze doğru kaydırmak, Natonun amaçlarına aykırı düşer. Varşova paktına karşı olan yani Avruyayı - Güney Avrupayı koruma amacında olan Nato, Nato dışı bir bölge olan Güney Doğuya kaydırılamaz.

Bu görüşleri Avrupalı Natolular benimsedi ve böylece, Nato yolu kopandı. Bunda, Avrupalıların, Sovyetlerle bir yumuşama dönemine girip, ticari ilişkileri arttırma isteğinin de payı olmuştur.

İkinci yol olarak, «Hızlı intikal, Çevik Kuvvet» kuramında arandı: Buna göre, Sovyetlerin Körfeze akmasını; bölgeye, hızla intikal edecek bir çevik kuvvet oluşturarak, onun işe karışması ile önlemek gerekir. Bu, Nato dışı bölgelere bir «askeri kaydırma»dır; «davet üzerine müdahale»dir. İlkeleri de, ayrıca saptanabilir.

Bu konuda kimi çalışmalar yapıldığı kuşkusuzdur. Ama, onun gerçekçiliği de, ayrı bir kuşku uyandırmıştır: Sovyetler, Pakistan dolayısı ile, Bölgeye 100 mil uzaklıkta iken, adı geçen Çevik Kuvveti 1300 ile 3000 mil uzaklıklardan, ne kadar çabuk getirseniz de, o, yeterli bir caydırma - durdurma gücü olamaz, denmiştir.

Öyle ise, Türkiyenin devreye girmesi yolu akla geliyor: Doğu Anadolu, Körfeze 300 mil uzaktadır. Hele, Van - Körfeze uzanan yola, Kuzey - Batı İrana, ancak 100 mil uzaklıktadır. Türkiye, Sovyetlerin, İran Azarbeycanı - Kırgistan - Kuveyt - Suudi Arabistan üzerinde yapacakları bir operasyona en yakın müdahale konumundadır. Bu nedenle, Türkiyenin, Nato alanı dışında kalan bu bölgede sorumluluk alması istenebilir.

Gerçekten, kimi strateji uzmanları, Türkiyenin bu sorumluluğu yüklenmesinin gerekçelerini bulmaktadırlar. Bir kez, bölgenin savunulmasında, Türklerin, bizzat kendi askerleri kullanılabilir. Böylece, hazar zamanında başkalarının ülkesinde oturtularak, seferde, o bölgeye hızla intikal ettirilecek çevik kuvvetler bulundurma güçlükleri aşılmış olacaktır.

Sonra, Türk ordusu, Türkiye'nin Güney - Doğusunda kuvvetlendirilirse, bu, ayrıca, Türkiye'nin Kuzey - Doğusunda - Boğazlarında - Kara Deniz sahillerinde - Trakyada da Nato kanalı ile savunulmasını kuvvetlendirir ve kolaylaştırır. Türkiyenin, o bölgede kuvvetlendirilmesi, 6.ncı Filonun, Akdeniz kıyılarının İsrail'in - Mısır'ın güvenliği için kullanılmasını da kolaylaştırır. Türkiye, o bölgedeki Sovyet operasyonunu vaktinde öğrenip; 6.ncı Filoya, Mısır - Sudan - Somali Kenya - Umman Sultanlıklarındaki üslere bildirir. Böylece, Sovyetlerin, bu üsleri kolayca vurması önlenmiş olur.

İşte, bu kuramsal gerekçeler ve tartışmalar yüzünden, Türkiye'nin Körfeze ve Orta Doğu'ya kaydırılması sorunu

ortaya çıkmıştır. Bunun için de, Türk ordusunun kuvvetlendirilmesi kuralına dayanılmaktadır. Denilmektedir ki; Türkiye, Nato görevleri ve sorumluluk alanı dışındaki işlere karışmak istemez. Öyle ise, Körfez bölgesine ilişkin tasarının ve yaklaşımların dışında ve üstünde, hatta hızlı intikal kuvvetleri tasarısı dışında olmak üzere, Türk Ordusunu, «Nato savunmasına yönelik» olarak, kuvvetlendirme yoluna girmelidir. (Türk Dışişlerinin görüşü).

İşte bu nitelikte olmak üzere, o bölgedeki kimi hava alanlarının genişletilmesi yoluna gidildiği, kimi hava alanlarına, çabuk takviye kuvvetlerinin inebilecekleri; bunun, çevik kuvvet ile bağlantısı olmadığı; Nato savunma planları dolayısı ile olduğu belirtildi. (Milli Savunma Bakanı). Bunun harcamalarının Nato enfrastrüktüründen çıktığı (bunu Dışişleri Bakanı söylüyorsa da, bir gazeteci, ilgili Bütçede, böyle bir para olmadığını söylemişti. Bakan da, bunun önemli olmadığını vurgulamıştır.); üslerin, Nato dışı bölgede çevik kuvvet için kullanılması hususunda Türkiye'nin bir taahhüdü olmadığı, ama, mevcut tesislerini, gerekirse, bu tip bir kuvvet için kullanabileceği bildirildi. (Dışişleri Bakanı). Ayrıca, Nato amaçlarına yönelik olacağı için, yalnız Batman - Erzurum - Muş'ta değil, Anadolunun başka yerlerinde de üs kurulacağı, ve buralarda, iniş ve havalanışlardan başka, askersel malzeme de depo edileceği anlaşılmaktadır. Dayanağı da, iki yıl önce imzalanmış Ekonomik ve Savunma İşbirliği Anlaşmasıdır. Türkiye'nin, Körfeze kaydırılması değil ama, yüzünün Körfeze döndürülmesi öyküsü, bu durumdadır.

E — Orta Doğuda Bir Soy Kırımı Ve Filistin Sorunu:

Orta Doğuda, Peygamberlerle ilişkisi dolayısı ile kutsallaşmış bir bölgede, kökü, İsrail, oğullarından önceye varan bir geçmişten beri, bir halk yaşar. Arap kökenlidir. Dili arapçadır. Arap - İslam ekseninde, ama çağdaş değerlere açık, ve çağdaş bir yaşam biçimine ermiş bir kültürü vardır. Bu kültürle zamanımızın bilimsel algısını birleştirip bir çağdaş devlet örgütlenmesine varmıştır. Tek bir eksiği vardır. Ülkesi... Çünkü, ülkesi, İsrail işgali altındadır. Yıllardan beri, «Ülkeli Devletliği»ne kavuşmak için savaşır. Bu yetiştirdikleri en kahraman bir halk ile, şaşılacak bir sabır

ve beceri ile bir Ulusal Kurtuluş Savaşı vermektedirler. Ama amaca ermek için, «harikulâde» bir kurumlaşmayı gerçekleştirmiştir. FKÖ. Burada, dünyanın en ülkücü adamları dünya siyonizminin ve onun destekleyicilerinin bütün olanaklarına sahip İsrail de, buna engel olma baskılarını, boyuna büyütmektedir. 1982 Bahar sonunda ve yaz aylarında, baskısını, tüm Filistin Halkını, bir soykırıma uğratma boyutuna kadar uzatmıştır. Birden, Lübnan'daki, Filistin örgütlü güçleri üzerine saldırmıştır. Yalnız savaşla değil, kıtallerle de FKÖ'nü Lübnan'da bertaraf etmiştir.

İsrail, bunu, kendisinin güvenlik kuşağını kurmak için yaptığını söyler. Fakat aslında, bunu, bütün dünya, siyonizmin genişleme ve gittiği yerleşme taktiği olarak yorumlamıştır. Bu yoruma göre, bu operasyon, siyonizmi Orta - Doğuda yerleştirerek, Körfezin, Amerikan kuşağına girişini sağlama amacındadır. Bunun için FKÖ önderi Arafatı bertaraf edecektir, öteki Arap ülkelerine göz dağı verecektir; Lübnanı, İsraile ve Amerikaya karşı olmaktan çıkaracaktır. Suriyelileri de Lübnandan çıkarıp, Lübnanda, İsrailin kuklası bir hükümet kuracaktır.

İsrail, bu soykırımlı savaşı ile, FKÖ'nü, Lübnan'dan çıkardı. Ama Filistin sorununu ortadan kaldırabildi mi? Ve, Orta Doğu'da, yeni bir Camp David elde edebildi mi?

Bunu yapamadı İsrail.

Olan şudur:

1979'da Camp David yapılmıştı: Mısır - İsrail ilişkilerini yeniden kuran, Gazze ve Batı Şeriada, Filistinlilere Özerklik verilmesi için görüşmeler yapılmasını İsrail'in 5 yılda, buradan çekilmesini öngören 1981'de de Fahd Planı ileri sürülmüştü: İsrailin, 1967 savaşında işgal ettiği Arap Arap Topraklarmdan çekilmesini, Arap topraklarında kurulan yerleşim merkezlerinin kaldırılmasını, Kudüs Başkent olmak üzere Bağımsız bir Filistin Devleti kurulmasını öngören...

Şimdi de, Eylül (1982 de) Reagan şu planı yapmak zorunda kalıyor: Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinlilere Ürdün'ün yönetiminde (federasyon halinde) özerklik, Batı Şeria ve Gazze'de Özerk Filistin Konseyi için özgür seçimler; İsrail'in işgal altında tuttuğu Arap ülkelerinde yeni yerleşim merkezleri kurmaması, Batı Şeria ile Gazzede yö-

netimin beş yıl içinde, barışçı ve düzenli bir biçimde İsrail'den, Filistin Halkına devredilmesi...

Görülüyor ki, FKÖ'nün kendisi ve davası arıtlanmamıştır. Hatta, boyut kazanmıştır.

Bu arada Reagan, Arap Dünyasından, İsrailin de Orta Doğudaki varlığının tanınmasını ısrarla istemekten vaz geçmiyor. İran'ın, İsrail'in Birleşmiş Miletlerden çıkarılması önerisini baltalayarak akamete uğratıyor. Kendisini ziyarete gelen ve yedi Arap ülkesinden kurulan İslam Heyetine, İsrail'in tanınması koşulunu ileri sürmesini yineliyor. Buna karşı, Reagan'a giden İslam Heyeti, İsrail'in 1967 savaşında, işgal ettiği tüm Arap ülkelerinden bile çıkmasını ileri sürüyor.

Fakat FKÖ'nün, Filistinin tek temsilciliği, yinelenerek kabul görmektedir. Ürdün - Filistin Birliği kuvvet kazanmaktadır. Tüm Arap ülkelerinin Filistin'i desteklemesi de kuvvetlenmektedir. (İsrail'in 1967 Savaşından beri sürdürdüğü işgalciliği tüm bırakmasını; bu savaştan beri Arap topraklarında kurduğu yerleşim merkezlerinin tümünün sökülüp kaldırılmasını; FKÖ'nün, Filistin Halkının tek temsilciliğinin yinelenmesi Kudüsün Başkent olarak, bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasını öngören Fas'ın kentindeki 12 üyeli Arap Doruğu).

Şimdilik İsrail, bu Fez Doruğu Kararlarını, Reagan'ın önerisini red etmektedir. Batı Şeria'yı ve Gazze'yi kesinlikle bırakmayacaklarını bildirmektedirler. Ama, Lübnanda Filistin Halkına yaptıkları soykırımı, kendileri için de boşuna olmuştur; Filistin sorunu arıtlanmıyor, önem kazanarak boyutlarını genişletiyor.

F — Zor Afrika

1982'yi Afrika, zorluklar içinde atlatıyor. Burada büyük devletler, hep rekabet ederler. Hint Okyanusunda Kızıl Denizde - ve Afrikanın Doğusunda bir egemenlik yarışmasıdır bu... Onun için, burada, bunalım bitmez.

Yaz aylarında Etyopya - Somali Savaşı patlak vermiştir. Etyopya; Sovyet desteğini red ederek zayıflamış sayılan Somali üzerinden, Hint Okyanusuna çıkmak istemiştir, ve Somali'de, kendi etkisi altında bir hükümet kurmağa kalkmıştır. Böylece, Libya - Etyopya - Güney Yemenden

kurulu Anti-Amerikan İttifaka, Somaliyi de sokacağını ummuştur.

Ama, bu durum üzerine, Amerika, Somali'yi tutmuştur. 42 Milyarlık askerler yardımda bulunmuştur. Mısır ve İtalya da, küçük yardımlara koşmuştur.

Böylece Somali'nin Etyopya'ya direnmesi sürmektedir.

1982 sonu Afrika Birliği örgütünün dağılmasına da tanık olmuştur. 800 milyarlık kıta, yeni bir zorluk içine düşmüştür.

Bu Birlik, 1963'te Habeşistan İmparatoru Haile Selase ile Mısır Devlet Başkanı Abdülnasır tarafından kurulmuştur. Şimdiye kadar, Afrikalıları birbirine yaklaştırmak için 18 Doruk Toplantısı yapmıştı. Böylece, dünya siyasal sahnesinde ağırlığı olan bir Üçüncü Dünya meydana gelmişti; yansızlığı ve bloksuzluğu ile ağır basan bir dünya 19.uncuyu toplantıyı ağustosta yapacaktı. Kimi diyelerr gelmediğinden yapamadı. Şimdi de (Kasım sonu) gene toplanamadı. Toplanamayınca da, Tüzüğü gereği dağılmış oluyor. Bu toplantıda ve sonrasında Kaddafi, bütün ulusların ilişkilerde Afrika adına temsilci olacaktı. Amerika bunu istemezdi. Çad'ı orada çatışan iki kuvvetten hangisinin temsil edeceği konusunda, Afrikalılar arasında bir yapay sorun çıkardı. Fransa, kendisine destek oldu. Afrikalılar, bu iki desiseyi kıramadılar. Toplantı için gerekli nisap olan 34 devlet katılması gerçekleşemedi. Birlik bu toplantısını yapamadığı için dağılmış durumuna girdi. Böylece Amerika, Kaddafi'nin 20'nci toplantıya kadar sürecek olan bir tür Afrika önderliğinden kurtulmuş oldu. Fransa da bu dağılma ile çoğu fransızca konuşan Afrikalıları, kendi ekseninde toplama yolunu açmış oldu. Bu ikisinin yararı uğruna, Afrika, bölünmüş oldu. Ama, Afrikalıların % 60'ı halâ bu yapay bölünmeye karşı direnip, yeniden kendine gelmek istemektedir. Ayrıca, bu kitle Kaddafi'yi de, içine düşmüş olduğu «yalnızlık»tan kurtarmış oluyor. Kaddafi, Afrika'nın sözcülüğünü, resmen kazanamadı ama, % 60 bir çoğunluk desteğine erdi. Siyonizme ve yerel gericiliklere savaş yolu, kapanmamış oldu.

G — Orta Ve Güney Amerika

1982'de de, klasik kaderini yaşamıştır.

1 — Guatamala : 1982 başlarında, Guatamala'da bir askeri darbe ile, gene iktidar değişmiştir. Bu darbe ile Ephraim Rios Montt iktidara gelmiştir. Yumuşama ve reform sözü veriyor. Ama, eylem olarak, eski iktidarın serbestliğini sürdürüyor. Kendisine karşı gerilla savaşı da sürüyor.

(Bu ülke 7 milyonluktur. Kızılderili ve melezler çoğunluktur: Nüfusun yarısı kara cahildir. Kahve - şeker - muz pamuk üretir. Ticareti bir Amerikalı şirketin elindedir. 1960 da, reformcu önder Arbenz, bu şirketi uluslaştırınca, bir darbe ile devrildi. Ve birbirini deviren askersel diktalar başladı.

2 — Yukarı Volta'da da, yeni bir askeri darbe oldu. Bir binbaşı yaptı. Ama, darbenin kanlı olmadığı görülüyor.

3 — Bolivya'da, eski 1980 seçimini kazandığı halde, askerlerin izin vermemesi sonucu hükümet olamayan ve Peru'ya sığınmış olan H.S. Znazo, Bolivyaya geri dönme çağrısı almış, ve dönüp iktidar olmuştur.

(Bolivya, 5.5 milyonluktur. Yıl başına bir darbe ve Başkan düşer. 1964'den beri, seçimleri kazanan hiç bir Başkan, koltuğuna oturamamıştır. Seçim getiriyor, askerler götürüyor.

Son iki yılda, darbeler, karşı darbeler içinde, ekonomik durum da bozuldu. Ordu ile halk karşı karşıya geldi. İşçiler gösterilere başladılar. Bakanlıktan, yolsuzluklardan sindirmeciliklerden yakınıyorlardı. Böylece, yaşam aksamıştı. Bunun üzerine askerler, önce kongreyi toplantıya çağırdılar. Kongre de Zuazo'yu Başkanlığa getirdi. Askeri yönetim sona erdi. Fakat iki yıl önceki bir seçimin iktidarlığına daha yeni başlayan Başkanı zorluklar bekliyor: Hızlı ve yüksek enflasyon - kitlesel işsizlik - düşük gelir - yolsuzluklar...

III — DÜNYADA SEÇİMLER

A — Yunanistan'da: 1982'de Yunan yerel seçimleri olmuştur (Önceki sayfalarda, Yunanistan bölümünde, bu seçimin, Yunanistan açısından incelemesi yapılmıştı)

Yunanistan, çok partili geniş yelpazeli ülkelerden bi-

ridir. Gelişmiş Demokrasiler için, bu anlaşılır bir durumdur: Ülkede, insan kafasını, yarasını ilgilendiren her eğilim; insan gruplarını, sosyal katmanlarını ilgilendiren her akım; kendini deyimleme - örgütleme - siyasal kararı etkileme ve en sonunda sivasal kararın sahibi olma özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlüğü somutlaştırma haklarını kullanmanın tek bir koşulu vardır: baştan beri size özgürlük ve hak tanıyan «Sosyo Pakt (Anavasa) içre kalmak... Onun için, bu ülkelerde, partiler yelpazesi» geniştir.

Yunanistan da, «demokrasi» açısından, adeta bir gelişmiş demokrasidir. Parti olgusu (fenomeni) ortaya çıktığından beri, parti yelpazesi, tam, yani 180 derece açıktır, ve, «iktidar» parti iktidarıdır. (Ara sıra görülen askeri oligarşi diktaları dışında... Zaten, onun icindir ki, Yunanistan için «adeta bir gelişmiş demokrasi» dedik).

Bu, tam açık yelpaze, Yunanistan'da özel bir sonuç da doğurur: Sol, «siyasal karar»ları, kendi açısından etkiler, ve, kimi zaman da «iktidar» olur.

İşte, şimdi de, «Sol» un sosyalist türü iktidardadır; sol'un Moskova yanlısı olan komünist türü ise, onun müttefiki değildir.

Fakat, 1982 yerel seçimleri. sol'un bu iki türü, açıkça, kendi istençleri ile değil, yeni kuşakların itişi ve bir de «sanı» yüzünden, yan-yana gelmişlerdir.

«Sanı» şuradadır: Yunan sağı, iktidardaki Pasok soluna karşı «şimdilik bir şey yapamıyacağı sanısı ile komünistlere oy vererek, onları, ikinci parti durumuna getirmiştir; komünistler de, kendilerinin nasıl olsa kazanamayacakları sanısı ile, zaten iktidarda olan sosyalistlere oy vermiştir. Böylece, oylar, komünisti ve sosyalisti ile «sol» da toplanmıştır; ve, sağ, adeta batmıştır. Ama, sol'u etkili kılan asıl etken ise, genç kuşakların «yenilik» özlemidir. (Bu seçimleri, yerel seçim diye küçümsememelidir. O, genel eğilimin bir yansıması olmuştur.)

B — İspanya'da: 1982 sonbaharında, İspanya'da, yeryüzünün ilginç bir «seçim»i oldu. İspanya seçimi, birkaç açıdan anlamlı idi. Bunu açıklamadan önce olguyu ve yorumlarını belirtelim:

1936'da İspanya'da bir seçim olmuştur: 132 sağ, 32 Merkez, toplam 164 Muhafazacı sandalyeye karşı, Komünist - Sosyalist - Cumhuriyetçi toplamı 277 Halk Cephesi seçimi kazanmıştı.

Seçim sonuçları öğrenilince, Genel Kurmay Başkanı Franko, seçimlerin iptalini istedi. Ama, Cumhurbaşkanı bu isteği reddetti. Bu kez Sağcı - Muhafazacı kanat, ordu ile oynaşmağa başladı. Sonuç: 1939'a kadar süren iç savaş, seçimi kazanmış olan Halk Cephesinin antlaşması, 40 yıl süren bir Franko Diktatörlüğü.

Bundan sonra da 1975'te bu diktatörlüğün Franko'nun ölümü ile bitmesinden sonra, 1982 sonbaharına kadar, komünist - Sosyalist - Demokrat - Asker çatışması; askerlikten gelen önderlerini iktidar devemeleri - çatışmaları aldığı boyutlardan, halkın huzursuzluk duyması... Ama, gene bu süre içinde, başta ordu - kilise - sermaye olmak üzere, geleneksel güçlerin de, İspanya'da bir sosyalist değişikliğe, yavaş-yavaş alışması, bu değişme - yenileşme» sürecinin de, demokratik yöntemler süreci olmasının tadına varılması; otoriter bir demokratik süreç ve zihniyet, Stalinci yöntem güden komünistlerin, bu yöntem ve zihniyet dolayısiyle bölünmesi, ve, halkın da onların ileri savlarından bir ürkünüye kapılması; kurtuluşun, bir demokratik gelişim ve değişimde görülmesi olgusu meydana geldi.

Bunu Sosyalist İşçi Partisi önderi Filipe Gonzales, kendine göre değerlendirdi: Gördü ki, ülkede, ille de, katı doktrinci olmak istemeyenler de var; hıristiyanlığına bağlı olduğu halde, sosyalizmde de karar kılmak isteyenler var. Öyle ise, bunları, ılımlı güven verici bir hava içinde, bir sosyalist programda birleştirmeli, ve böylece halka inmelidir.

Bu nedenle, sunduğu programda, elektrik tekelinin dışında millileşmeyi yapmamayı; vergi sistemini alt-üst etmeden kimi radikalizmler yapmayı; sosyal güvenlik konusunda temkinli adımlar atılacağını vaadetti.

Bu güncel programı, sosyalist değil, sosyal demokratik bile bulmayanlar oldu. Fakat, Gonzales'in «Far El Kambia (değişim için)» sloganı, sosyalizmi daha derin olarak anlamlaştırmıştır. Bu slogana göre, «Değişim», işleyen bir demokratik devlet mekanizmasının geliştirilmesi anlamınadır;

Onda, ilerici ve sosyalist bir mesaj vardır. Bu sosyalizmde de, sosyo-ekonomik içerikler, onların politikası ve onlara kültürel bir nitelik verme vardır. Ama şimdi, «Toplumu modernleştirmek» için, herhangi bir sıkı sosyalist programdan daha geniş programa gerek vardır. İşleyen bir modern demokratik devlet mekanizmasında, halkın egemenliğini temsil edecek bir sivil yönetimin üstünlüğünü sağlayacak bir siyasal gelenek gelişmelidir. Bu, gene modern devlet içinde var olan; ve bu varlığı ile, devleti demokratik kılan; kendisine «Padere Facticas» denen sendikalar - ekonomik güçler - sermaye - ordu bileşiminin oluşturduğu güçlere üstün, halk egemenliği temsilcisi, hükümet görüşünün deyimidir. Amaç, böyle meşru bir hükümeti kurabilmektir. Bu görüş, ordunun, seçimle gelen bir sivil yönetimin denetimi altına girmesinin korkulacak bir şey olmadığını, orduya da hissettirdi ve ordunun, Gonzales'ten kuşkusu da kalktı.

Sonunda Ekim sonunda, seçim bitti. Sosyalist İşçi Partisi ve onun 40 yaşlarındaki önderi Filipe Gonzales, seçimi kazandı. Bu, bekleniyordu da... 350 üyeli parlamentoda 201 sandalye elde etti (118 sandalyesi vardı). Halkçı Birlik Partisi 106 sandalye ile Ana Muhalefet oldu. Kendinden çok söz ettiren Carillo'nun Komünist Partisi 22'den 5 sandalyeye düştü. Darbeci Parlamento baskıcı sağcı ve hapishanede olan Yarbay Tejero'nun Sağcı İspanyol Dayanışma Partisi hiç üyelik alamadı. Başbakan seçilemedi, onun Demokratik Merkez Birliği 168 sandalyeden 12'ye düştü. Demokratik Sosyal Merkez Birliği, (Suarez'in partisi), ancak 2 sandalye alabildi.

Bu tablonun anlamı nedir?

Bu, gelişen demokrasinin utkusudur; demokrasileşme sürecinin bir aşamasıdır. Halktaki «değişim - gelişim» özleminin gerçek yolunun utkusudur. Tedirginliklerden uzak bir istikrar özleminin, İspanya'da, ancak demokratik halk temsilciliği güden bir sosyalizmle olabileceğinin deyimidir.

Bir başka deyimle bu sonuca şu anlam verilmektedir: Halk sivil topluma dönüş istiyor; seçim gününde bile, askersel darbe olasılıklarından bıkarak, yukardan yönetilen bir toplum olmaktan kurtulmak istiyor. Halk gücüne ve ulusal egemenliğe dayalı «temsili hükümet demokrasisi» ne yönelmek istiyor. Onun için, barışçı bir gelişim yolu gös-

teren sosyalistlere eğiliyor ve gene onun için, 6 yıllık iktidarı zamanında, gerekli «değişme - yenileşme» yi yapamamış olan Hristiyan-Demokratları arıtlarken, «Birlik» temasını işleyenlere de bir ilerleme şansı veriyor; ve fakat sağın pek yücelerek, «demokratik - sosyalist değişme - gelişme yolunu bölmemesi için, ve kendi içindeki bütünlüğünü bozmaması için sosyalistlere, iktidarı salt olarak vermeyi de ihmal etmiyor.

Bu arada, seçim günü bile, kendini duyurmuş olan darbecilere, 12 milyonluk bir sivil toplumsallaştırma ve demokrasileşme dersi vermiş oluyor.

Bu sonucu Amerika - Sovyetler - Yunanistan - Fransa - Federal Almanya - İngiltere - Portekiz - Türkiye basını ve kimi politikacıları, iyi karşılamıştır.

C — Öteki Seçimler: Bu arada, dünyanın başka yerlerinde de seçimler oldu. Bunların ilk göze çarpan özelliği, Avrupada, sağ ve sollar arasında bir yer değiştirmenin görülmesidir. Başta Federal Almanya olmak üzere, Avrupa için Radikal sayılan güçler, gölgeye çekilmiştir, Sosyal Demokratlar, bir manevra sonucu, iktidardaki yerlerini sağ eğilimlere bırakmışlardır. Çünkü, kendi aralarında bölünmüşlerdir. Ortaya «Yeşiller» diye bir sertleşme grubu çıkmıştır. Yani, yumuşama politikası güden Schmidt, Dietrich Gencher'in Sosyal Demokrat koalisyonundan çekilmesi ile düşmüştür, yerine, bir seçim zaferi kazanmadan Kohl iktidarı gelmiştir.

Danimarka'da, İngiltere'de, Norveç'te, Hollanda'da, tutucu güçler üstün gelmişlerdir.

Bununla beraber, Fransa'da, Yunanistan'da, İsveç'te, İspanya'da, sosyalizm deneyinin yeni bir açılımı görülmüştür. Bu, önce, yüzde yüz demokratik yöntemlerle, bir Avrupa Radikalizmi yolunun açıldığını deyimler. Fransa, sosyalist bir başkanlığı (yani bir «Başkanlı Hükümet»), tutucu ve orta eğilimleri tedirgin etmeden, kurma ve yürütme olanağını zaten kazanmıştı. Bu hükümet iktidarını, Parlamentoda giderek artan sosyalist bir çoğunlukla yürütme gücünü kazanıyor. Bunu da, demokratik bir yöntemle iktidara gelip, iktidardan gitme sistemine, Fransız seçme-

nini alıştırabilmesine borçlu. Bir de, İspanyol Sosyalistlerinden daha fazla millileştirme politikalarını ileri sürmesine karşın, ekonomik güçler dengesini alt-üst etmeme konusunda, seçmene bir inanç vermesine borçlu.

İsveç'te ise, yeniden iktidara gelen Sosyal Demokrat Olof Palme, çağdaş özgürlükler demokrasisinin, şampiyonlarındandır. Ve, son üçte bir yüzyıllık süre içinde, İsveç Sosyal Demokrat iktidarları, öyle radikal düzenlemeler yapmışlardır ki, İsveç'te, bunları sürdürmekten başka «fazla yeni» radikalizmlere gerek kalmamaktadır. İsveç, adeta, yerleşmiş bir tür sosyalizmle özgürlük demokrasisinin örneğini vericiliğini, sonbahar seçimleri sürdürme gücünü kazanmıştır.

Amerika'ya gelince; orada seçimler, ilginç bir sonuç vermektedir:

Reagan ve Cumhuriyetçileri ne istiyordu? İsrail - Arap anlaşmazlığını çözmek; böylece, Arapları, bir Birleşik Cephe içinde. Humeyni'ye karşı (yani Sovyetlere karşı) Nato denetiminde bir pakt'ta toplamak, Avrupalı Varşova Paktına karşı daha sert kılmak, kendisi de silâhlanıp, Sovyetlere karşı gütmek zorunda kaldığı «pazarlıkçı» tavrı bırakmak.

Sovyetlerin, buna karşı planı, daha kökten: İşte bu Şahın Politikasını yaratan ve güden Cumhuriyetçileri, 1984 seçimlerinde yıktırmak.

Bu politika, Reagana dokunmuştur. Bu, seçimlerde belli oldu. Amerika'da eyalet seçimleri olmuştur. Aynı zamanda, kongrenin bir bölüm üyesi de, değişti bu seçimle... Sonuçta Reagan ve Cumhuriyetçileri yenik çıktı. Nedeni de, Reagan'ın sertleşme politikası, savaş harcamalarının arttırılması...

Onun için Reagan, hemen yumuşamaya yönelmiştir. Avrupalıları elinde tutmak için Gaz Borusu Hattı sorununu çözdü. (Yani ambargoyu kaldırdı). Sovyetlerin yeni Andropov iktidarına yanaşmaya başladı.

Bir yerel ve kısmi seçim, iktidar değişmesi istidatlı bir sonuç vermiş oldu.

Bu arada İrlanda'da ve Brezilyada da seçimler oldu.

Irlanda, bir Cumhuriyettir. Öteki ekonomik istikrar maddesinden düşen bir azınlık hükümeti yerine bir yenisi gelmiştir.

Brezilya'daki seçim 18 yıldan beri ilk seçimdir. 1964 de CİA desteği ile, bir askersel darbeden sonraki bu yeni seçimde 479 üyeli kongre ile 69 üyeli senatonun 1/3'i belirlenmiştir. «Abertura (demokrasiye açılma)» seçimidir bu. Ordu desteğinde olan iktidardaki Sosyal Demokratlar 234, Muhalefetteki Demokratik Hareket 200 sandalye. Öteki sandalyeler, 3 parti arasında bölünmüştür. (29.11.1982 durumu). Muhalefetin «Demokrasiye dönüş» çalışmaları yapacağı söyleniyor.

SAYILARLA «TÜRKİYE 1982»

Tevfik ÇAVDAR

Giriş

1982 yılı Türkiye ve dünya açısından önemli bazı gelişmeleri gündeme getirmiştir. Kuşkusuz Türkiye'nin sorunları ve bunların çözümleri üzerinde düşünürken ülkeyi dış dinamiklerden soyutlamak mümkün değildir. Bunun da ötesinde Türkiye, iç ve dış olaylar içerisindeki gelişimi süresince dış dinamiklerden çok fazla etkilenen bir ülkedir. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden bu yana böyledir. Günümüzde de farklı bir konumu yoktur. Bu noktayı vurguladıktan sonra dış dinamikler açısından 1982 yılının getirdiği önemli gelişmelere bir göz atmakta yarar vardır. Bunları şöyle sıralamamız mümkündür:

1 — Ekonomi açısından dünya zor bir yıl geçirmiştir. ABD'nin, Reagan-economics diye bilinen iktisadi politikası sonucu dünya bankacılık sisteminde faiz oranları yükselmiş, bu durum yıl boyunca birkaç kısa süre dışında doların güçlenmesi sonucunu vermiştir. Öte yandan dolar tehdidinin gittikçe büyümesi gerek Ortak Pazar, gerekse Japonya gibi, ileri ekonomi ülkelerinin ABD'ye yönelik ihracatlarının kısıtlanmasını kabul etmeleri sonucunu getirmiştir. Ortak Pazar'ın kendi çelik sanayii üzerine koyduğu sınırlamalar, Japonya'nın Birleşik Devletlere yönelik araba ihracatında getirdiği sınırlama bunun somut örneklerindendir.

II — Amerika'nın faiz oranları aracılığı ile kendi parası üzerinde yaptığı bu güçlendirici operasyona karşın ülke içi ekonomik durumu 1982 yılında daha da kötüye doğru gitmiştir. Şöyle ki işsizlik oranı 1930'lardan sonraki en üst düzeye ulaşırken, fiyatlar da sürekli bir biçimde artmağa

devam etmiştir. Bunun getirdiği toplumsal huzursuzluk kendisini son kongre ve senato kısmi seçimlerinde göstermiş ve Başkan Reagan'ın Cumhuriyetçi partisi ağır denilebilecek bir yenilgiye uğramıştır. Bu yenilgide temel etkenin ülke içi ekonomik durumun kötüye gitmesi olduğu araştırmacılarca adeta oy birliği ile ileri sürülmektedir.

III — Diğer yandan Ortak Pazar ülkelerinin enerji sorununu çözümleyebilmek için Sibirya doğal gazından yararlanmaya karar vermeleri ve boru hattının döşenmeğe başlaması ABD'nin Avrupa'ya yönelik baskılarını iktisadi ambargo boyutlarına uzatmış, ne var ki bu ambargo her şeyden önce Amrikan firmalarının ihraç olanaklarını da baltalamıştır. Sonuçta Kasım 1982'de ABD ambargoyu kaldırma durumuna gelmiştir.

IV — Batı ekonomisini, dolayısıyla dünyayı tehdit eden en önemli hastalığın dünya finans sisteminde yattığı bir gerçektir. Bugün batıdaki büyük özel bankaların denetimi devletlerin elinden hemen hemen çıkmıştır. Nitekim eski Alman Şansölyesi Schmidt gelecek (1983) baharında büyük bir yıkımın beklenmesi gerektiğini söyleyecek notaya gelmiştir. Schmitt'in altını çizdiği nokta bazı ülkelerin bu özel banka (uluslararası düzeydeki bankalardır bunlar) sistemine olan borçlarını ödeyemeyecek hale gelmeleridir. Özellikle Meksika, Brezilya ve Yugoslavya ilk anda çökecek ekonomiler arasında sayılmaktadır. Bu çöküşün arkasından neler getireceği ise kolayca hesaplanamaz.

V — Reagan'ın seçimiyle başlayan silahlanma yarışı ve onun doğal sonucu olan soğuk savaş havası Brejnev'in ölümünden sonra yumuşamış görünmektedir. Yapay olup olmadığı kestirilemeyen bir detant havası esmektedir. Bu biraz da ekonomik koşulların zorladığı bir yumuşamadır. Çünkü soğuk savaş bir yerde doğu-batı ticaretini etkilemekte, bu ise zaten çok zor durumda olan batı ekonomilerini ve bunlara bağlı firmaları daha güç duruma düşürmekteydi. Görüldüğü gibi 1982 yılının sonunda ekonomik koşullar artık kendi gerçek ve zorunluluklarını dünya dış politikasının biçimlenmesinde de kabul ettirmektedir. Türkiye'nin bu çerçevenin dışında kalabilmesi mümkün değildir. Başta uluslararası finans kurumlarının içinde bulundukları (sıkışık diye tanımlayabileceğimiz) durum olmak üzere,

dünya ticaretinin hacim olarak daralmasına karşın parasal olarak genişlemesinin getirdiği yüksek fiyatlara kadar bir dizi dış faktör ülkeyi etkilemektedir.

VI — İsrail'in Ortadoğu'daki sorumsuz davranışları bu bölgedeki barış umutlarını söndürdüğü gibi, her an bir kıvılcımın yaygınlaştıracağı savaş olasılığını yüksek tutmaktadır. Diğer yandan bölgedeki İran-Irak savaşının gelecekteki boyutlarını kestirmek mümkün değildir. Yalnız bu savaşın içlerinde Türkiye de olmak üzere bir çok ülkenin dış ticaretini olumlu etkilediği de açıktır.

VII — 1982 Akdeniz çevresine sosyal demokrat nitelikli iktidarların gelmesini daha da hızlandırmıştır. Fransa, Yunanistan'dan sonra şimdi de İspanya'da Sosyalist bir iktidar oluşmaktadır. Sosyal demokrat politikaların Avrupa kıt'asındaki yükselmesi dünya dış politikası açısından önemlidir. Bunun etkilerinin gelecekteki kısa dönemde görülmesi beklenmelidir.

İşte böyle bir ortam içersinde Türkiye 1982 yılında sivilleşme doğrultusunda önemli bir adımı atmış, Anayasa oylamasını yapmıştır. 1983 yılının bu sivilleşme sürecindeki ivmeyi daha da arttıracağını söylemek için kâhin olmaya gerek yoktur. Gerek dünyadaki ekonomik ve siyasal gelişmeler, gerekse yurt içindeki durum bunu göstermektedir. İşte bu koşulların çevrelediği Türkiye'nin 1982 yılında karşılaştığı çeşitli ekonomik ve toplumsal sorunları sayıların yardımıyla ortaya koyarak ülkemizin konumunu ve görünümünü daha bir belirginleştirmeğe çalışacağız.

Nüfus

1982 yılı Temmuz ayı itibariyle (yıl ortası olarak) Türkiye nüfusu 46 312 000 ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu sayıya 2 milyon 100 dolaylarındaki dışardaki Türk vatandaşları dahil değildir. Elimizdeki sayısal bulgulara göre 1980'li yılların başında Türkiye'deki doğurganlık oranı yüzde 3.22 ve ölüm oranı da yüzde 1 dolaylarındadır. 1950-55 dönemi temel alındığında doğum oranında yüzde 31 ve ölüm oranında da yüzde 52,6'lık bir azalma sağlanmıştır. Ama gene de nüfus artış hızı yüzde 2.2 düzeyindedir ki, bu dünyada önemli bir yere sahip olan nüfus artış oranıdır. Uzun yıllardır uygulanmağa çalışılan Aile planlaması gibi tedbirle-

rin nüfus artış oranını düşürmede görülen bir etkisi olmamıştır. Öte yandan Türkiye'nin temel problemlerinden biri olan çocuk ölüm oranında istenilen ölçüde bir azalma hâlâ sağlanamamıştır.

Bu nüfusun 1982 yılında 15 456 000'ı istihdam edilmekteydi. İstihdamın kesimler arası dağılımı ise gene 1982 yılı için şu görünümdedir:

Tablo 1.

İstihdamın Kesimler Arası Dağılımı, yüzde olarak (1982 yılı için)

Tarım	61.34
Sanayi	11.98
İnşaat	3.78
Ticaret	4.34
Ulaştırma	3.22
Hizmetler	13.57
Bilinmeyen	1.77

Kaynak : D.P.T.'nin (9.9. 1982) tahminine dayanarak hesaplanmıştır.

1980 nüfus sayımına göre bu nüfusun yüzde 46.5'i 10 000'den fazla nüfuslu kentlerde yaşamaktadır. Bu kentleşme oranı bölgelere göre şu görünümdedir:

Tablo 2.

Bölgelere Göre Kentleşme Oranı (1980 yılı ve yüzde olarak)

Ege ve Marmara	66.7
İç Anadolu	47.9
Akdeniz	43.8
Karadeniz	25.0
Doğu Anadolu	30.9

Kaynak : D.I.E, 1980 nüfus sayımı verileri.

Gayri Sâfi Millî Hasıla'daki Gelişim

Türkiye Gayri Safi Millî Hasıla'sı 1982'de cari fiyatlarla 8 735 963 milyon Türk lirasıdır. Yani hemen hemen 9 trilyondur. Bu hesaba göre sabit fiyatlarla GSMH'nın artış hızı yüzde 4.3'dür. Kesimlere göre artış hızı ise;

Tarım kesiminde	4.9	
Sanayi kesiminde	3.2	
Hizmetler kesiminde	3.9	düzeyindedir.

Görüldüğü gibi artışın temel kaynağı tarım kesiminden gelmektedir. Ne var ki, GSMH içerisinde hizmetler kesiminin payının gene bu yıl içerisinde yüzde 54'e ulaştığını görmekteyiz. Bu, kesimler arası dağılımın ekonomi açısından sağlıklı bir yapıda olmadığını gösterdiği gibi. hizmetler kesimindeki değerlendirmenin büyük ölçüde nesnel olmaktan çok, öznel diyebileceğimiz tahminlere dayandırılmasından ötürü genel büyüme hızı konusundaki kuşkularımızı da arttırmaktadır.

Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSMH yılda 188 632 liradır. Ortalama aile büyüklüğü gözönünde tutularak yapılan bir hesaba göre 1982'de ortalama aile geliri yılda 499 025 ve ayda da 41 585 TL olarak bulunur. Bu ortalama aile gelirinin yüksekliği ve ülke düzeyinde yaygın olmaması bize gelir dağılımındaki adaletsizliğin, kesin bir hesaplama yapılmamasına karşın arttığını göstermektedir. Unutmayalım ki 1982 yılında brüt asgari ücret 10 000 TL'dir. Ailede gelire katılma oranı ise (ortalama olarak) 1.8 dolaylarında hesaplandığına göre bu asgari ücretten aylık aile brüt geliri 18.000 TL düzeyindedir. Yani GSMH aylık ortalamasının yüzde 43'üdür. Bu da gelir dağılımının adaletsiz olduğu noktasındaki bir başka kanıttır.

Elimizdeki 1982 GSMH tahminine göre kişi başına sabit sermaye yatırımı 40 438 TL dir. Bu, yıllık ortalama gelirin yüzde 21.4'dür. Aynı yıl için kişi başına tasarruf ortalaması yılda 37 916 olduğuna göre yatırımların yüzde 93.8'nin yurt içi tasarruflardan sağlandığını, yüzde 6.2 sinin de dış kaynaklardan elde edildiğini görüyoruz. Dış kaynak kullanımının yatırımlar içerisinde payının 1980'den sonraki değişimi şöyledir:

1980	100.0
1981	50.2
1982	41.5

Bu şunu göstermektedir. 1980 yılından bu yana Türkiye yatırımlarını gerçekleştirme açısından her yıl azalan oranda dış kaynak kullanmaktadır. Bu dış kaynağa olan gereksini-

min azalmasından değil, dış kaynak sağlayamamanın ve sağlananların da eski borçların faiz ve ana para ödemelerine yönelmesinden ileri gelen bir olgudur.

Yatırımların sadece iç olanaklarla sınırlanması kuşkusuz ekonominin büyümesi açısından olumsuz etkileri ortaya çıkarmıştır. Gene bu sınırlı bilgilerin bize gösterdiği bir başka gerçek vardır ki, o da, IMF'nin tüm programlarına sıkı sıkıya sadık kalınmasına rağmen dış para musluklarının ancak eski borçların tavsiyesine yetecek oranda açılmış olmasıdır.

Kişi başına GSMH'nın dolar karşılığı Kasım 1982'deki düzeyi 1003 dolardır. Doların günlü'k ayarlamalarla sürekli değer kazanması bu sonucu doğurmuştur. Oysa yıl ortasındaki değer alındığında kişi başına GSMH 1100 doların üstündedir. Bu durum uluslararası karşılaştırmalar açısından karşılaşılan güçlüğü de ortaya koymaktadır. Millî Gelir GSMH hesaplarında fiyatlandırmanın nasıl saptırıcı etki yaptığı bilinmektedir. Bu yolla aynı katma değer iki ya da üç kere hasaba girebilmektedir. Bunu gözönünde tuttuğumuzda 1982 yılı için tahmin edilen yüzde 4.4'lük artışın biraz kuşkuyla karşılanması gerekmektedir. Öte yandan hizmet kesiminin toplam GSMH içerisindeki başat konumu bu hesaba daha dikkatle eğilmemiz, bunu kullanırken mümkün olduğu kadar bir yanılma payını gözönüne almamız zorunluluğunu ortaya koyan bir başka ögedir. GSMH tahminlerindeki bu iyimser sayılabilecek büyüme oranına rağmen ekonominin sağlıklı bir büyüme içinde olmadığı açıktır.

Dış Ekonomik İlişkiler

24 Ocak 1980'den bu yana ekonomi politikasında daima karşılaşılan söz ihracat patlamasıdır. Zaten bu kararlar yapıları gereği iç tüketimi kısarken, firmalara bir nefes alma alanı olarak dış ticareti hedef göstermiştir. Çeşitli özendirici, arkalayıcı teşviklerle ihracatçılara ayrıcalıklı bir yer sağlanmış, bir yerde ekonominin tümüyle ihracata koşulması istenmiştir. Nitekim bu büvük seferberliğin ilk yılında ihracatta ciddi bir patlama da olmuştur. Ne var ki, 1982 yılında bu kesimde bazı tehlike çanlarının duyulmaya başladığını görüyoruz. Olayı anlaşılır hale getirebilmek için önce

ihracat ve ithalattaki sayısal bulguları gözden geçirelim. 1980'den sonraki ihracatın gelişmesi şu görünümdedir:

Tablo 3.

İhracat (Milyon $ ve indeks sayı olarak)

Yıllar	Değer (Milyon Dolar)	Zincirleme İndeks (x)
1980	2 910.1	100.0
1981	4 702.9	161.6
1982 (xx)	6 102.8	129.8

(x) Zincirleme indeks, bir yıl önceki değeri temel kabul eden bir indeks türüdür.
(xx) Altı aylık bilgilere göre hesaplanmıştır.

Görüldüğü gibi yıllık artış oranı yüzde 61'den yüzde 29.8'e gerilemiştir. Bunun değişik nedenleri vardır. Fakat başta ihracat prefinansman kredilerinin eski düzeyde olmaması, ihraç malları stoklarının tükenmesi, hatta iç fiyatlardan ötürü dahili piyasanın daha cazip hale gelmesi sayılbilir. Bunların da ötesinde Irak ve İran'a yönelik ihracatta Avrupa ve Yunanistan'ın ağır da olsa önemli bir yer kapmaları, bu ülkelerle olan ekonomik ilişkilerin bir yıl öncesine oranla zayıflaması da bu sonuçta etkili olmuştur.

İhracatın ülke ya da ülke gruplarına göre yıllık artışı ise şu oranları içermektedir.

Ortak Pazar ülkeleri	+ 9.1
ABD	+ 26.9
SSCB	— 24.8
Doğu Avrupa ülkeleri	+ 46.4
Ortadoğu ve Asya	+ 58.8

İhracatta Ortadoğu ve Asya ülkelerinin başat konumu bu artış hızlarından da anlaşılmaktadır. Türkiye'nin Doğu Avrupa ve Ortadoğu pazarlarına yönelik ticareti bir yıl öncesine oranla yüzde 50 oranında artmıştır. SSCB ile olan ticaretteki daralmanın temel nedeni bu ülkeye yapılan ihracatın kliring yani ikili andlaşmalar uyarınca yapılmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin SSCB'den yapmakta olduğu ithalatın 1980'den sonra daralması, bu ülkenin

Türkiye'den aldığı malların da azalması sonucu vermiştir. Önümüzdeki yıl içerisinde SSCB ile yapılan yeni protokol gereği serbest dövize dayanan ticaretin başlaması öngörülmüştür. Bunun söz konusu ülkeye yönelik ihracatı sınırlı da olsa arttırması beklenebilir. A.B.D.'nin de Türkiye'nin ihraç mallarına olan talebinin arttığı görülüyor. Fakat bu ülkeye olan ihracatımızın toplam olarak yüksek bir düzeye sahip olmaması yüzde 27'ye yaklaşan artışın mutlak değerinin olması sonucunu vermektedir.

Ortadoğu ve Asya ülkelerine olan ihracatımızın yıllık artış hızları ise şöyledir:

Irak	+ 63.7
İran	+ 119.8
Libya	— 13.2
Mısır	+ 368.3
Suudi Arabistan	+ 126.5
Kuveyt	+ 114.0
Pakistan	+ 358.3

Mısır, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Pakistan'la olan ticaretin (ihracat açısından) çok hızlı artmasına karşın eski ihracat miktarı bir hayli düşük olduğu için mutlak değer yönünden bu artış beklendiği kadar anlamlı olmamaktadır. Fakat Türkiye'nin ihracatı içersinde Orta Doğu ülkelerinin payının artmakta olduğu, bilhassa Türkiye'nin dış ekonomik ilişkileri yönünden bu yıla kadar pek önemli bir yeri olmayan Mısır'ın bu konuda ilk sırayı alması hem ekonomik, hem de siyasi açıdan iyi değerlendirilmesi gereken bir noktadır. Libya'ya olan ihracatın azalmasının nedenleri arasında Libya'nın 1982 yılı içinde bulunduğu ödeme güçlüklerinin ve bu ülkenin başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere Uzak Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler içine girmesi sonucu buradaki bazı ürün pazarlarının yitirilmesi sayılabilir.

1982'nin elimizde bulunan altı aylık bilgilerine göre ihracatın ana mal gruplarına göre dağılımı da aşağıdaki gibidir:

Tarım ürünleri	38.7
Sına ürünler	58.1
Maden	3.1

Bu dağılım Türk ihracatının geleneksel yapısının değişmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Tarım ürünleri ve ham maddeler eski başat konumlarını yitirmişlerdir. Buna karşın sanayi ürünleri onların yerini almaktadır. Sınai ürünlerinin arasında Tekstil ve bazı gıda sanayi ürünleriyle çimento vb. gibi ürünler başta yer almaktadır. Bu noktada bir olgunun yanlış yorumuna meydan vermemek gerekir. Yukardaki dağılıma dayanarak son yıllarda sanayi ürünleri açısından çok iyimser tahminler yapılmaktadır. Kuşkusuz sanayi ürünlerinin ihracat içerisindeki payının artması yapısal bir değişikliğin işaretidir. Ama bunun doğru değerlendirilmesi gerekir. Sattığımız bu ürünlerin ne kadarı ileri batı ülkelerinin artık üretiminden vazgeçtikleri ve gelişmekte olan ülkelere bıraktıkları ürünlerdir (örneğin tekstil bu niteliktedir). Bunun da ötesinde bu yeni yapı Türkiye'nin uluslararası işbölümünde bir üst düzeye çıkartmış mıdır? Yoksa sanki yürüyen merdivenin aynı basamağındaki bir kişi gibi salt görece bir değişim mi söz konusudur? Bunun çok iyi değerlendirilmesi gerekir. Yapılacak iyimser tahminler ve bunlara bağlanan umutlar kısa süre içersinde hüsrana dönebilir.

İthalâtın son üç yıl içersindeki gelişimi (Tablo 4. de görülmektedir.

Tablo 4. İthalatın gelişimi (Milyon Dolar ve Indeks sayı)

Yıllar	İthalat (milyon Dolar)	Zincirleme İndeks
1980	7 909.4	100.0
1981	8 933.4	112.9
1982 (x)	8 618.0	96.4

Kaynak : D.I.E., Dış Ticaret İstatistikleri
(x) Altı aylık bilgilere dayanılarak hesaplanmıştır.

İthalatın azalma seyri gösterdiği bir gerçek. Bunun nedenleri arasında ithalatı finanse edecek dış kredi kaynaklarının azalması, bunun da ötesinde yurt içi sanayi üretiminin önemli ölçüde düşmesinden ileri gelen ham madde ve yarı mamül talebinin düşmesi rol oynamıştır. Ayrıca yatırımların azalmasından doğan yatırım malları ithalatındaki azalışı da gözönünde tutmamız gerekir.

İthalatın ana mal kalemleri arasındaki oransal dağılımı şöyledir:

Yatırım malları	% 25.9
İnşaat Malzemesi	% 2.4
Makina ve Teçhizat	% 23.5
Tüketim Maddeleri	% 2.1
Ham maddeler	% 72.0

Bir önceki yıla oranla yatırım maddelerinin tümünde yüzde 4.4'lük bir artış vardır. Bunun yüzde 2.6'sı Makine ve techizattan gelmektedir. Yalnız bu artış bizi şaşırtmamalıdır, çünkü yaptığımız hesaplama ithalat değerine dayandığı için söz konusu mal gruplarındaki fiyat artışları da bu yükselişe neden olabilir.

Dış ticaret açığı 1981'de 4.230 milyon dolardır. Bu açığın bu yıl biraz kapanarak 3-3,5 milyar dolar dolaylarında kararlanması beklenmektedir.

Türkiye'nin ödemeler dengesi açısından önemli bir kalem de yurt dışındaki işçilerden kaynaklanan işçi dövizi girişleridir. 1982 yılının tahmini de dahil olmak üzere bu dövizlerin 1980 yılından sonraki değişini seyrini aşağıdaki tabloda bulabiliriz:

Tablo 5. Yurda giren işçi dövizleri (milyon dolar)

Yıllar	Döviz Toplamı	Zinzirleme İndeks
1980	2070.9	100.00
1981	2489.5	120.0
1982 (x)	2368.6	95.2

Kaynak: Yıllık Ekonomik Rapor, 1982.
(x) Eldeki bilgilere göre tahmin olunmuştur.

Para ve Banka

Türkiye finans kurumları açısından sorunlarla dolu bir yılı arkada bırakmaktadır. Önce piyasa Bankerlerinin ödeme güçlüğü içersine düşmesi, sonra ülkedeki en büyük Bankerlik kuruluşu olan Kastelli'nin kapılarını kapatıp İsviçre'ye kaçması, bunun arkasında Meban, Fiban gibi Bankerlik kuruluşlarının ödemelerini kısa sürelerle aksatmaları finans çevrelerindeki krizin hem bir göstergesi olmuş hem de boyutunu yansıtmıştır.

Sonbahara doğru bazı özel bankaların da zor koşullar altında olduğuna ilişkin haberlerin yoğunluk kazanması, hükümetin bir bankalar operasyonuna hazırlandığına ilişkin bazı söylentilerin yaygınlaşması, bu konuda yetkililerin sık sık söylentileri doğrular biçimde demeçler vermeleri para sorunlarına alışılmışın dışında bir önem kazandırmış bulunmaktadır. Bugün artık sıradan vatandaşlar bile Türkiye'deki para operasyonlarıyla yakından ilgilenmektedir.

Banker olayları, onun arkasında Bankaların desteklenmesi gibi tedbirler, nihayet tarımsal destekleme alımlarına ilişkin ödemeler Türkiye'de emisyon hacmini ve para arzını artırmış bulunmaktadır. Daha Temmuz ayında toplam para arzı 1980 temmuzuna oranla yüzde 81 daha yüksektir. Bu oran dolaşımdaki para açısından yüzde 99 luk bir artışı göstermektedir. Diğer yandan yılın ilk yedi ayı açısından mevduattaki artışı 1980-1982 yılları için aşağıdaki tabloda bulabilirsiniz:

Tablo 6. Mevduatın yılın ilk yedi ayındaki artışı
(Ocak ayı mevduat düzeyi 100 olarak)

Yıllar	Temmuz Ayı Sonu
1980	124.4
1981	144.8
1982	120.0

Kaynak: Yıllık Ekonomik Rapor, 1982 deki bilgilere dayanılarak hesaplanmıştır.

1982 temmuzunda 1980 yılının aynı ayına göre mevduat artışı yüzde 222.8'dir. Temmuz 1982'de toplam mevduat düzeyi 1.700.4 milyar Türk Lirasına ulaşmıştır Bu miktarın değişik hesap türleri arasındaki dağılımı şöyledir:

Ticari (Vadesiz) mevduat	367.8 Milyar TL.
Tasarruf Mevduatı	1 155.5 »
Vadesiz Mevduat	234.8
Vadeli Mevduat	686.9
Mevduat Sertifikası	233.9
Diğer mevduat	177.1

Görüldüğü gibi toplam tasarruflar içersinde vadeli

mevduatın yeri gittikçe büyümektedir. Örneğin Vadeli mevduat ile mevduat sertifikalarının toplam mevduat içersindeki payı 1980 de yüzde 23.7, 1981 de yüzde 439 iken 1982 de yüzde 51'e ulaşmıştır. Bu durum faiz yükünü artıran bir olaydır. Bugünkü faiz oranlarının 1980'den beri sürdüğünü bir an için varsayarsak ortalama faiz 1980'de yüzde 15.66, 1981 de yüzde 24.75 ve 1982 de de yüzde 27.95'de çıkmıştır. Verilen kredilerin geri dönme beklentisinin azaldığı, yani kredi riskinin arttığı bir dönemde bankacılık sistemi açısından ciddi bir krizin alarm sesleridir bu. Ne var ki sezilen, özel bankaların genelde bu alarmı alabildiğine yükselterek devletin sırtından bankacılık seçkinleri gibi geçinmek istedikleridir. Bu ise Türk finans dünyasının sağlıklı bir zihniyete sahip olmadığını sergileyen bir eğilimdir. 1982 yılının son ayı, özellikle 1983 yılı Banka ve finans kesiminin yeni bunalımlarının nasıl çözümleneceğini gösterecektir. Gönül isterki önerilen ve yaşama geçirilen çözümler palyatif tedaviyi andıran cinsten olmasın.

Vergi Sorunu

24 Ocak kararlarının tamamlayıcı bir ögesi de vergi reformudur. Türkiye'de yıllardanberi çeşitli vesilelerle vergi reformu dile getirilmiş, gereğinden söz edilmiş, çağdaş vergi düzenlemelerinin uygulama alanına geçirileceği sözü verilmiştir. Ne var ki vergi alanında bu vaadlerin ve uygulamaların olumlu sonuçları gelmemiştir. 24 ocak kararlarından sonra Gelir vergisinin dilimleri değiştirilmiş, hatta bu değişim düşük gelirlerin aleyhine bir görünümün ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Öte yandan peşin vergi gibi yeni uygulamalar da ortaya atılmıştır. Ne yazık ki 1982 vergi tahsilatına bakıldığında bütün bu tedbirlerin ya gevşetilerek uygulandığını, ya da bütünüyle kaldırıldığını görmekteyiz. Bunun en somut kanıtı vergi yükündeki değişimdir. Şöyle ki 1980'de yüzde 16.8 olan vergi yükü (yani GSMH içersinde toplam vergilerin payı), 1981'de yeni uygulamaların nedeniyle yüzde 18.1'e çıkmış ama sonra 1982'de tekrar yüzde 16.6'ya inmiştir. Vergi kaçakçılığının, tahsilde karşılaşılan güçlüklerin yenilmesinin mümkün olmadığı, en azından bugünkü yöntemlerle mümkün olamayacağı ortaya çıkmıştır. Bugünlerde gene sıkı bir vergi denetiminden söz edilmeğe başlanmıştır. Vergi tahsilatının gerilemesi ya da

beklenen düzeyin altında oluşu hazine nakit durumu (daima negatif olmak üzere) şöyledir:

1980	196.1 milyar TL.
1981	310.7 milyar TL.
1982	380.2 milyar TL.

Bu nakit açığı (borçlar — Mevcutlar) biçimindeki bir denklemden elde edilmektedir. Aylık 400 milyara varan nakit açığı hazinenin ne oranda zorlandığını, ödemelerdeki gecikmelerin nedenini tüm açıklığı ile ortaya koyacak niteliktedir. Bu sıkıntının kısa vadeli hazine borçlanması yoluyla merkez bankasından karşılanması ise kaçınılmaz bir biçimde para arzı üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Vergilendirmedeki başarısızlığın en somut kanıtlarından biri de GSMH içindeki (1981 yılına göre) vergi payının yüzde 18.1 olmasına karşın bütçe payının yüzde 23.5 dolayında bulunmasıdır. Aradaki açık yurt içi ve olanak bulunursa yurt dışı borçlanma ile karşılanma durumundadır. Bu yapılamadığı takdirde açık finansman yoluyla yeni emisyonla bu açık kapatılacaktır. Bundan doğacak enflasyonist baskının tüm yükü ise gene alt gelir gruplarının sırtına binecektir. Zaten bu grupların yaşamları her geçen gün tahammül edilemez bir düzeye gelmektedir.

Fiyatlar Genel Düzeyindeki Değişme

1982 yılında da en fazla konuşulan konu fiyatlar genel düzeyindeki artışlardır. Elimizdeki çok sınırlı istatistiklere göre enflasyonun hızının azalmış olmasına karşın devam etmekte olduğu söylenebilir. Oysa bu istatistiklerin bir çok noksanları bulunduğu, dolayısıyla fiyatlar genel düzeyindeki değişimleri sağlıklı bir biçimde ölçmelerine imkan olmadığını herkes bilmektedir. Şu anda Türkiye'de fiyatlar genel düzeyini ölçmede kullanılan indeksler iki ayrı kuruluş tarafından hazırlanmaktadır. Bunlardan birincisi Ticaret Bakanlığıdır. Ticaret Bakanlığının hazırlamakta olduğu Toptan Eşya Fiyatları ile Tüketici fiyatları indekslerinin kökleri 1936'ya dayanmaktadır. O tarihten bu yana çeşitli dönemlerde yapılan masa başı revizyonlarıyla bu indeksler sürdürülmektedir. İndeks hesaplayıp yayınlayan ikinci kuruluş

ise Devlet İstatistik Enstitüsüdür. Bu enstitü 1960'lı yıllarda çeşitli kentlerde yaptığı Aile bütçeleri anketlerine dayandırdığı tüketici fiyatlar indeksi yayınladığı gibi yenilerde kırsal alanlar tüketici fiyatlar indeksinin de yayınlanmasına başlamıştır. Her iki kurumunda indeksleri önemli sayılacak hata payları ve sapmalarla yüklüdür. Bunları şöyle özetleyebiliriz.

I — İndekse giren maddelerin seçimi ya masa başında nazari olarak yapılmış, ya da en yenisi on yılı aşan aile bütçeleri anketine dayandırılmıştır. Bu arada on yıllık süre boyunca tüketici eğilimlerinde meydana gelen değişiklikler indekse yansımaktadır. Ayrıca tanımı ve toplanması güç olduğu için en önemli tüketim kalemi olan kira indekslere dahil edilmemiştir.

II — Tartıların hesaplanması anketin yapıldığı yıllarda ki gelir düzeyi ve tüketim alışkanlıklarının yönüne uyumludur. Bunun için zamanla gündeme gelen yeni tüketim mallarının indekse girmesi mümkün olmadığı gibi, indeksteki maddelerin tartıları da on yıl öncesinin harcama kalıplarına uygundur. Bu indekslerin güncelliğini yitirmektedir.

III — İndekse giren maddelerin tanımları iyi yapılmadığı gibi, bu maddelerin kalitelerinde zamanla meydana gelen değişimler de sağlıklı biçimde izlenip, indekse yansıtılmamaktadır.

IV — Maddelerin gerek fiyatlarının toplanması, gerekse satıldıkları yerlerin saptanması açısından tutarlı bir yönetim söz konusu değildir. Bazı fiyatların mahalline gitmeden bile toplandığı rahatlıkla ileri sürülüp kanıtlanabilir.

Kuşkusuz bu noktalara eklenebilecek bir çok sorun daha bulunabilir. Tüm bu noksanlara karşın elimizde kullanabileceğimiz, beli bir ölçümü yapabileceğimiz başka bir indeks sistemi de şu anda yoktur. Onun için fiyatlar genel düzeyindeki değişmeler konusunda vereceğimiz bilgiler gene de bu yetersiz indekslere dayanmak zorunda kalacaktır. Bu ön ihtarı yaptıktan sonra aşağıdaki tabloda yılın ilk yedi ayı itibarıyla Toptan eşya fiyatlarının genel düzeyindeki değişimi sergileyelim:

Tablo 7. Toptan Eşya fiyatlarının aylar itibarıyla yıllık değişim oranı

Aylar	1981/80	1982/82
Ocak	86.4	24.5
Şubat	47.4	23.9
Mart	40.0	29.7
Nisan	34.1	34.2
Mayıs	33.1	32.4
Haziran	37.8	23.9
Temmuz	37.8	25.3

Kaynak : Ticaret Bakanlığı Toptan Eşya Fiyatları İndeksi.

Yıllık ortalama olarak (yedi aylık dönem için) 1982'deki fiyat artışı 1981'e göre yüzde 27.6'dır.

Benzeri bir Tabloyu Ankara kenti tüketici fiyatları için aşağıda veriyoruz:

Tablo 8. Tüketici fiyatlarının aylar itibarıyla yıllık dedeğişim oranı

Aylar	1981/80	1982/81
Ocak	74.8	25.3
Şubat	57.3	26.2
Mart	40.9	27.2
Nisan	30.2	29.2
Mayıs	27.0	32.1
Haziran	28.2	29.3
Temmuz	29.2	28.1

Kaynak : Ticaret Bakanlığı Ankara Tüketici Fiyatları İndeksi

Yıllık ortalama olarak (yedi aylık dönem için) 1982 deki fiyat artışı 1981'e göre Ankara için yüzde 28.2, İstanbul içinde yüzde 35.2'dir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün kentlere ilişkin Tüketici fiyatları indeksine göre başlıca kentlerimizin yedi aylık dönem için 1981-82 karşılaştırması ile 1982 yılının temmuz ayına kadar fiyatlar genel düzeyindeki artışı da Tablo 9'da sergilemiş bulunuyoruz.

Tablo 9. Başlıca Kentlerimizde yedi aylık dönem açısından yıllık fiyat artışı ve Ocak - Temmuz 1982'deki enflasyon oranı (Yüzde olarak)

Kentler	Yedi aylık artış	Ocak-Temmuz artışı
	1982/81	1982
Ankara	28.5	16.1
İstanbul	31.6	19.4
İzmir	28.8	13.2
Adana	27.9	13.5
Antalya	26.7	18.0
Bursa	30.1	20.0
Diyarbakır	28.1	17.7
Erzurum	25.5	17.3
Eskişehir	29.8	20.7
Ordu	24.0	15.9
Samsun	26.7	16.4

Kaynak : D.İ.E., Fiyat İstatistikleri

Kentler arasında Marmara yöresindeki kentlerin fiyat artışları açısından önde geldiği görülmektedir. Bunlardan sonra diğer kentlerin birbirlerinden çok büyük farkları içermediği açıktır. Bazı kentlerdeki fiyat artışlarının daha hızlı olması (Örneğin Diyarbakır) piyasa koşullarından ve daha başka faktörlerden ileri geldiği öne sürülebilir. Kentler arası karşılaştırmayı yaparken bu indeks değerlerine kiranın dahil olmadığını daima düşünmek durumundayız. Bundan ötürü de enflasyon hızının yüzde 25-30 arasında kararlandığı gibi bir iddiayı öne sürmek pek anlaşılır olmamaktadır.

10.000 daha az nüfuslu yerler için yenilerde Devlet İstatistik Enstitüsü bir indeks geliştirmeğe başlamıştır. Bunun adı: Kırsal yöreler tüketici fiyatları indeksidir. Tablo 10 da bu indeksin yedi aylık dönem için 1982-1981 artışı ve 1982'deki artışını bir önceki tablonun benzeri olarak bulabilirsiniz.

Tablo 10. Kırsal Yöreler Tüketici indeksindeki artışlar (Yedi aylık dönemde ve yüzde olarak)

Kırsal Yöreler	Yedi Aylık artış (1982/81)	Ocak-Temmuz Artışı (1982)
İç Anadolu	26.1	13.8
Karadeniz	22.4	17.3
Ege ve Marmara	29.0	5.8
Akdeniz	24.6	13.6
Doğu ve Güney Doğu	26.0	11.1
Türkiye Ortalaması	26.1	11.8

Kaynak: D.İ.E., Fiyat İstatistikleri

Tablonun incelenmesi göstermektedir ki Marmara bölgesindeki yedi aylık fiyat artışlarının yüzde 5 dolayında olması hesaplamada bazı hataların varlığına kanıttır. Diğer taraftan Kırsal alanlar Türkiye ortalaması fiyatlar genel düzeyinin artışı açısından kırsal alanlarla kentsel yörelerin büyük bir farklılığa sahip olmadığını teyid ediyor. Bu Türkiye'de, genel bir piyasanın oluşumunun söz konusu olduğunu, kırsal alanda da parasal ekonomik ilişkilerin artık kendini hissettirdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bütün bu indeksler Türkiye'nin 1982 yılında da ölçüsünü kesin olarak saptayamadığımız ama dünya ölçülerine göre yüksek bir hıza sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz bir enflasyona sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu arada dikkatlerden kaçmaması gereken bir başka nokta da yüzde 25-30 dolaylarında gözüken enflasyon hızının 24 ocakta birden yükseltilen yeni fiyatlar genel seviyesinin yüzdesi bulunduğudur. Bunu şöyle açıklayabiliriz. Yüzde 25'den bahsederken bu artık 1980 yılı başındaki (diyelimki) 50 liralık bir fiyat düzeyinin yüzde 25'i değil, tam aksine 24 ocakta yükseltilerek 100 hatta 150 TL ye çıkartılmış bir fiyatın yüzde 25'idir. Bunu da düşündüğümüzde 1979'a göre enflasyon hızı düşüktür diyebilmek biraz müşküldür. Olsa olsa yeni yükseltilmiş fiyat düzeyine göre enflasyon yüzde 25'dir denebilir.

Fiyatların artışı sadece iç piyasa ve yaşam düzeyi açısından önemli değildir. Dış ticaret ve ülkenin uluslararası ekonomik işbölümü mekanizması içersindeki yerinde tesbiti açısından da ithal ve ihraç malları fiyatlarına ilişkin

indekslerin karşılaştırması bize önemli ipuçları verir. Örneğin Tablo 11'de Türkiye'nin ithal ve ihraç ettiği malların dolar olarak fiyatlarına dayanan indeks sayıların 1978 ile 1981 arasındaki değişimini görmektesiniz. Bu tablonun son sütunundaki değerle ithal malları fiyatları ihraç mallarına göre ne kadar pahalı olduğunu göstermektedir.

Tablo 11. İthal ve İhraç malları fiyat indeksleri (1975 = 100 olarak)

Yıllar	İhraç malları İndeksi (1)	İthal Malları İndeksi (2)	2/1
1978	154.9	209.8	1.35
1979	182.4	247.5	1.35
1980	215.8	369.0	1.71
1981	199.3	367.5	1.84

Kaynak: Ekonomik Rapor, 1982, Maliye Bakanlığı

İhracat için yerli firmaların birbirleriyle alabildiğine rekabeti sonucunda ihraç malları fiyatları istenilen düzeye çıkmazken, ithal malları fiyatları bir yandan dünya konjonktürünün, diğer yandan Türk lirasının yabancı paralar karşılığının her gün ayarlanması sonucu yükselmiştir. Neticede 1978'de ithal malları ihraç malları genel fiyat düzeyinin 1.35 katı iken, bu oran 1981'de hemen hemen iki katına ulaşmıştır. Bütün ihracat isteklerine ve bu konudaki tedbirlere karşın dış ticaretteki fiyat hadleri sürekli bir biçimde aleyhimize işlemiştir. Oysa aynı indeksleri ve oranları bir de gelişmiş ülkeler açısından gözden geçirelim.

Tablo 12. Gelişmiş ülkelerde ihracat ve ithalat malları indeksi 1975 = 100 olarak)

Yıllar	İhraç malları İndeksi (1)	İthal malları İndeksi (2)	2/1
1978	122	122	1.00
1979	142	145	1.02
1980	160	178	1.11

Kaynak: Ekonomik Rapor, 1982., Maliye Bakanlığı

İki tablo karşılıklı gözden geçirildiğinde gelişmiş ülkelerin, uluslararası ekonomik koşullar, özellikle ticaret hadleri açısından nasıl avantajlı durumda olduğu kolayca tesbit edilebilir. Böylece tüm gayretlerimize rağmen dış

ticarette yapılan patlamanın ancak elimizdeki değerli malların yok pahasına satılmasıyla gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1982 yılındaki zorluklar bu yolun da tıkanmağa başladığını göstermektedir. Ayrıca dünya ticaretindeki genel daralma da Türkiye'yi etkilemektedir. Türkiye görülmektedir ki dünya pazarlarında bunalım varken ihracat kampanyasına girişmiştir.

Bu arada yıllardan beri sürüp gelmekte olan tarım ürünlerini destekleme politikasının da eski oranlarda sürdürülemediğini görmekteyiz. Bazı temel ürünler açısından destekleme fiyatlarının genel görünümü şöyledir:

Tablo 13. Tarımda Destekleme Fiyatları (TL/Kg olarak)

	Destekleme Fiyatları			Artış oranı		
Ürünün Cinsi	**1980**	**1981**	**1982**	**1980**	**1981**	**1982**
Buğday	10.50	20.16	23.00	105.0	92.0	14.0
Pamuk	50.00	62.50	76.50	102.0	25.0	22.4
Tütün	109.00	185.00	211.25	77.2	69.7	14.7
Çay	25.88	41.00	55.00	64.7	58.4	34.1
Şeker pancarı	3.00	4.00	5.00	130.0	33.3	25.0
Ayçiçeği	30.00	40.00	50.00	87.5	33.3	25.0
Fındık	110.00	125.00	150.00	144.4	13.6	20.0

Kaynak : Hazine Genel Müdürlüğü

Ana tarım ürünleri itibarıyla destekleme alımlarındaki fiyat politikasının tarımsal fiyatları sürekli bir biçimde aşağı çeken yapısı ortadadır. Bu bir yandan iç piyasadaki enflasyonist etkiyi denetim için, bir yandan da ihraç olanaklarını artırmak amacıyla yapılan bir uygulamadır. Ne var ki bu uygulamanın sonunda kırsal kesimdeki kişilerin yoksullukları daha da artm(aktadır.

Fiyatlarla ilgili olarak söyleyeceğimiz son şey altın fiyatlarındaki yükselmedir. Bunu iki tip altında izleyeceğiz.

Cumhuriyet Altını	Kasım 1980 de 12 728	100.0
	Kasım 1981 de 11 429	89.7
	Kasım 1982 de 18 550	162.5
24 Ayar külçe altın gramı	Kasım 1980 de 1759	100.0
	Kasım 1981 de 1746	99.3
	Kasım 1982 de 2480	140.9

Kaynak: Merkez Bankası

Banka ve finans sisteminin büyük sarsıntı geçirdiği 1982'de altın fiyatlarının dünya fiyatlarının aksine büyük bir yükseliş sağladığı görülmektedir. Kasım 1982 ayı içersinde Maliye Bakanlığı 24 ayar külçe altının fiyatının döviz kurları gibi her gün yayınlanacağını ilan etmiştir. Ne var ki bu noksan bir tedbirdir. Çünkü piyasada en fazla işlem gören altın Cumhuriyet ve 22 ayar hurda altındır. Bunun ise fiyatları Maliye Bakanlığı'nın denetimi dışındadır. Yani noksan bir belirleme ile yetinilmiş, böylece Cumhuriyet ve 22 ayar hurda altının fiyatlarında daha büyük çapta spekülatif yükselişlerin meydana gelmesine fırsat verilmiştir.

Fiyatlar genel düzeyi böylesine yükselmeğe devam ederken ücret ve maaşların buna yetişmesi söz konusu olamamaktadır. Özellikle ücretlerin Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağıtlanması gerçek ücretlerin üç yıl gibi kısa bir süre içersinde bile düşmesi sonucunu vermiştir. Tablo 14 de bu durum görülmektedir.

Tablo 14. Ortalama Sigortalı işçi ücretinin Nisan ayı itibarıyla nominal ve gerçek değeri.

Yıllar	Nominal Ücret (TL)	Gerçek Ücret (TL) (x)
1980	381.50	381.50
1981	522.7	387.5
1982	664.5	344.4

Kaynak: S.S.K. İstatistikleri

(x) Gerçek ücret 1980 temeline göre hesaplanmıştır.

İşsizlik

Devlet Planlama Teşkilatının Ekim 1982'deki hesaplarına göre 1982'de yurt çapında işgücü fazlası 3 milyon 289 kişidir. Bunların 2 milyon 624 bini tarım dışı kesimdedir. Oran olarak olaya bakarsak Türkiye'de işsizlik oranının yüzde 18.19 olduğunu söyleyebiliriz. Gerçi resmi kuruluşlar buna açıkça işsiz deyimi kullanarak bir ad vermiyorlar ne var ki işgücü fazlasının bugün için başka bir anlamı yoktur. Bu adamların bir bölümü marjinal işlerde çalışsa bile genellikle açık ve de gizli işsiz olarak nitelenmeleri doğru olur. Böylece ekonomiyi yönetenler de kendilerini bir ölçüde aldatmamış olurlar. Dünyadaki diğer ülkelerde işsizlik oranları 1982 için şu düzeyde kararlanmıştır:

ABD	8.8
İngiltere	11.8
B. Almanya	6.9
Belçika	16.3
İspanya	15.0
İrlanda	15.6
Hollanda	11.2
İtalya	9.4
Danimarka	9.8

Dünya ekonomik bunalımının etkisi bir yana, Türkiye'nin ekonomik yapısından gelen ve kronikleşen bir işsizlik bugün için söz konusudur. Görülen odur ki önümüzdeki on yıllık dönemde bu sorun daha da büyüyecektir. Bir yandan genç nüfusun işgücü piyasasına her yıl yaklaşık yarım milyon kişi olarak girmesi, diğer yandan Avrupa ülkelerinin Türk işçilerini geriye göndermek istemeleri bu konuda bir baskı unsuru olarak etkisini artırmaktadır.

Üretim

a) Tarımsal Üretim

Tarımsal üretimdeki yıllık artış oranları aşağıdaki Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 15. Tarımsal Üretimdeki Artış hızı (1982/81 oranı)

Buğday	+ 6.1
Arpa	+ 18.3
Pirinç	+ 1.4
Patates	+ 1.4
Pamuk	— 7.4
Tütün	— 12.2
Şeker Pancarı	+ 69.9
Ayçiçeği	— 20.0
Zeytin	— 18.5
Fındık	— 11.9
İncir	+ 34.1

Kaynak: D.İ.E., Tarım İstatistikleri.

Yukardaki tablonun incelenmesi bazı temel ihraç ürünlerinin üretiminde ciddi daralmaların varlığım ortaya koymaktadır. Özellikle Pamuk üretiminin düşmesi ciddi bir sorun şeklinde ele alınmalıdır. Bu düşüşteki temel

sebep Türk tekstil sanayiinin içinde bulunduğu bunalımdır. Ortak Pazar ülkelerinin Türk tekstiline karşı uyguladıkları boykot pamuk alımını sınırlamış bulunmaktadır. Ayrıca taban fiyat politikasının (yani destekleme fiyatının) istenilen düzeyde olmaması da pamuk tarlalarının bozulup yerine pancar ve buğday ekmesi sonucunu vermiştir. Çünkü bu iki ürün pamuktan daha az işgücü ve emek istediği gibi üretim maliyetleri de düşüktür. Tütündeki sınırlama eldeki stoklarının eritilememesi, bu arada ihracatın belli bir düzeyde adeta yıllar boyu sabit kalışından kaynaklanmaktadır. Aynı stok sorunu zeytinde de vardır. Ne var ki zeytinin yapısı gereği üretimin biçimlenmesi yıllık dalgalanmalarla olur. Yani bir yıl iyi ürün alınırsa ikinci yıl üretim düşer. Bu doğal olgunun yanısıra zeytinin artık istenilen düzeyde parasal getiri getirmemesinden ötürü bazı zeytinlikler bozularak mandalin türü ürünlere yönelinmektedir. Bu da gelecekte yeni sorunlar yaratacak bir durumdur.

Tarımda dikkati çeken bir başka gelişim de gübre üretiminin son üç yılın en üst düzeyine çıkmış bulunmasıdır. Eldeki altı aylık bilgilere göre 3 898 553 ton gübre kullanılmıştır. Buna dayanarak yapılacak bir tahmine göre yıllık tüketimin 7 milyon ton dolayında olacağı biçimindedir. Bilindiği gibi 1979 yılı gübre kullanımı 7 milyon 666 bin tondu. Böylece 1979 düzeyine gelinmek üzeredir. Bu tarım açısından olumlu bir gelişimdir. Gübre fiyatlarının arttırılmaması, tarımsal kredilerin daha esnek bir biçimde yükseltilmesi bu girdinin kullanımını daha da yaygınlaştıracaktır.

Et ve süt üretimi ise zincirleme indeks olarak şöyle bir gelişim göstermiştir.

Tablo 16. Hayvansal Maddelerin üretimi
(Zincirleme İndeks)

Yıllar	Et	Süt
1980	100.0	100.0
1981	92.7	101.7
1982	110.2	101.2

Kaynak: D.İ.E. Tarım İstatistikleri

Bu bilgilere göre et ve sütte istenilen ya da daha doğru bir deyimle beklenilen ölçüde bir gelişme olmamıştır. Bunda bir yandan fiyatlardan ötürü talebin hızlı artmaması neden olduğu kadar, diğer yandan canlı hayvan ihracatının son yıllarda Türkiye'nin ana politikası haline gelmiş olması da etkindir.

b) Maden ve sanayi üretimi

Tablo 17 de 1981'le karşılaştırma yapılarak maden üretiminin 1982'deki yedi aylık düzeyi sergilenmiş bulunmaktadır.

Tablo 17. Türkiye'de Maden Üretimi (1000 ton olarak)

Madenin Cinsi	1981	1982 (7 aylık üretim)	1982 (Tahmin)
Taş kömürü	3 973	2 386	4 090
Linyit	15 057	7 543	12 898
Ham Petrol	2 364	1 352	2 311
Bakır Konsantre	159	85	145
Ham Demir	1 804	1 207	2 063
Bor Mineralleri	1 756	844 (aylık)	2 025

Kaynak: Ekonomik Rapor 1982, Maliye Bakanlığı

Linyitteki üretim düşüşü üzerinde durulması gereken bir noktadır. Çünkü bugün Türkiye'nin 5 milyar tona yakın rezervi olduğu halde sadece üretimdeki yetersizlikten ötürü taşkömürü ve linyit açığının ithalatla kapatılması gibi bir sorunla karşılaşmaktadır. Petroldeki durum da şu anda (yerli üretim açısından) pek umut verici değildir. Türkiye'nin en yoğun petrol üretim bölgesi olan Batman yöresinde bazı kuyular ancak özel sıvılaştırma yöntemleriyle üretim yapabilmektedir. Nitekim aşağıdaki tablonun incelenmesiyle yerli üretimdeki düşüşü göstermektedir.

Tablo 18. Yedi Aylık duruma göre Petrol Üretimi ve ithalatı (1980 = 100 olarak)

	1981	1982
Yerli Firmalar	102.3	87.6
Yabancı Firmalar	96.9	80.8
İç Üretim Toplamı	99.1	83.6
İthalât	102.3	103.5

Kaynak: Ekonomik Rapor 1982, Maliye Bakanlığı

Sanayi üretimi madde temelinde tek tek sergilememize olanak izin verinemekte. Çünkü sayısal bilgilerin derlenmesinde bir tek düzelik bulunmamakta. Bazı maddelerin yedi aylık üretim değerlerini bulmamıza karşın, bazılarının ancak üç aylık üretimleri vardır. Bu nedenle sanayi ve madencilik katma değeri üzerine yapılan tahminleri tablolaştırmayı yeğledik.

Tablo 19. Sanayi ve madenciük katma değerindeki yıllık değişim (Bir önceki yıla göre oransal olarak)

Yıllar	Sanayi Geneli	Madencilik	İmalat S.	Elektrik, Gaz, Su
1980	— 5.9	— 11.0	— 5.4	— 3.5
1981	7.2	2.4	8.1	4.7
1982	3.2	— 15.2	4.9	8.3

Kaynak: D.İ.E.

Sanayi kesiminde 1981 yılında görülen nisbi artış 1982 yılında tekrar tersine dönmüş durumdadır. Özellikle madencilik kesimindeki üretim azalışı önemlidir. 1982 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 50 daha az olan büyüme hızının gerçekleşmesi sadece enerji kesiminde devreye giren (Yatağan Termik 1) gibi yeni ünitelerin getirdiği artıştan ileri gelmektedir. Bu bilgiler tüm iyimser tahminlere rağmen Türk sanayiinin dar boğazı aşamadığını göstermektedir. Nitekim Banker bunalımının sanayiye işletme kredilerinde daralma biçiminde yansıyan yönü de bu katma değerin büyüme hızındaki yavaşlama üzerinde etkili olmuştur. Sanayicilerin 1982'nin ikinci yarısında artan yakınmaları boşuna değildir. 1983 yılında finansman sorunları çözümlenemez ve iç tüketim canlanmazsa sanayi kesiminin bunalımının daha da artacağını, üretimde yeni azalmaların ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Nitekim Renkli televizyon furyasına rağmen, TV sanayi kesiminde bir üretim düşüklüğünden söz edilmektedir. İşin rasyoneli de budur, bir yandan reel ücretler düşerken, diğer yandan bedeli yüzbinleri bulan tüketim malı yatırımlarının hanehalkları tarafından yapılmasını beklemek biraz hayal olur. Taksitli satışlar da bir çözüm değildir. Çünkü elektrik, su, kent içi ulaşım harcamalarındaki hızlı artış böyle bir takside ayrılacak fonları eritmektedir. Türk sanayiinin (özel ke-

sim bilhassa) eski üretim artışlarına kavuşabilmesi için KİT ürünlerinin devlet desteğiyle ucuza satılması olgusunun yeniden gündeme getirilmesi gerekir. Şeker, Çay, Ekmek, Et vb. gibi devlet desteğiyle ucuza satılan ürünlerin varlığı idi ki hane hallkarının diğer ürünlere yönelik harcamalarını canlı tutabiliyordu. Et balık Kurumundan alınan ucuz et ile serbest piyasanın çoktan 500 TL. yi aşmış eti arasındaki fiyat farkı eninde sonunda gelip TV, buzdolabı, Radyo vb. gibi sanayi ürünlerinin alımından vazgeçmeye dayanmaktadır... Özel kesimimizin iç piyasasının eski canlılığını özlerken bunun nedenleri üzerinde de durmasında sanırız yarar vardır.

Ulaşım Hizmetleri

Türkiye'nin pahalı karayolu taşımacılığına dayalı yapısı 1982 de tüm özelliklerini korumuştur. Demiryolu parkı genişleyememiş. Fransız firmasıyla aradaki protol hükümlerinin gereğince işletilememesi bu parkın dizel makina açığının Eskişehir Fabrikasınca karşılanmaması sonucunu doğurmuştur. Sonuçta artan uluslararası taşımacılığın yükünün karşılanabilmesi için Dış ülkelerden dizel makinalarının kiralanması yoluna gidilmiştir. Türk demiryolculuk tarihinde bu olay ilk defa meydana gelmektedir.

Türkiye'de 1982 yılında iki olgu (ulaşım açısından) kendini hissettirmiştir. Bunlardan birincisi TIR taşımacılığının Türk ulaşım sistemi yönünden başat konuma gelmesidir. Türk TIR taşımacılığı uluslararası alanda rekabet düzeyine erişmek durumundadır. Ne var ki bu kez de transit olarak geçeceği ülkelerin geçiş kotalarıyla karşılaşılmaktadır. TIR ulaşımı bugün Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan gibi Balkan ülkelerinin ortak sorunu haline gelmiştir. Nitekim son aylar içerisinde bu yönde andlaşmaların yapılıp imzalandığı sık sık TRT haberlerinden izlenmektedir.

Ulaşım alanındaki ikinci olgu ise Türk deniz ticareti filosu gemi parkının çok geniş ölçüde artmış oluşudur. Bunun temel nedenlerinden biri uluslararası ticaretteki daralmaların dış ülke gemicilerinin ellerindeki gemileri ucuz fiyatla satmalarıdır. Nitekim ucuza maledilen bu gemiler şu anda ülke içi ve dışı gemi ulaşım düzenindeki aksaklık-

lardan ötürü Ahırkapı açıklarında demirlenmiş iş beklemektedirler. Yani gemi parkı takviye edilirken, buna paralel, iş olanakları konusunda aynı titizlik gösterilmemiştir. Bugün Türkiye'de deniz ticaret filosu 2 159 973 gros ve 3 255 263 DWT ulaşmış bulunmaktadır. Gemi sayısı 487 dir. Bunun 1 148 768 DWT luk 172 si kamu kesimine, 2106 495 DWT luk 315 i de özel kesime ait bulunmaktadır. Yukardaki verilere göre kamu kesiminde gemi başına DWT ortalama 6678, özel kesimde ise 6687'dir. Yani iki kesimin gemi büyüklüğü açısından önemli bir farklılığı bulunmaktadır. 1983 ve daha sonraki yıllarda gemi taşımacılığının geliştirilmesi için yeni stratejilerin geliştirilmesi artık kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bu gelişmenin yanısıra Türk gemi yapım sanayiinde de ciddi bir gelişme görülmektedir. Örneğin 1981 yılında Türk tersanelerinde 198 617 DWT luk 47 gemi yapıldığı halde, bu yıl 609 650 DWT lık 50 gemi tezgaha konmuştur. Bunun da ötesinde Pendik tersanesinin üretime başlaması 1982'nin bu alandaki önemli atılımlarından biridir.

Türkiye'deki sivil havacılık uçak parkının görünümü şöyledir:

Yolcu uçağı	THY (5'i kiralık)	24
	BHY	5
Ulaşım Kontrol	DHMİ	2
Eğitim	THK	51
Maden Arama	MTA	2
Çeşitli Hizmetler	Tapu - Kadastro	2
	Özel	3
	Planör (THK)	21
Zirai İlaçlama		90
Genel Toplam		200

THY yollarının altı aylık yolcu taşıması iç hatlarda 601 bin dış hatlarda da 391 bine ulaşmış bulunmaktadır.

Yığınsal İletişim

Bugün yığınsal iletişim aracı olarak Radyo ve Televizyon gündemdedir. 1982 yılı içersinde Renkli Televizyona geçiş için ilk atılımlar yapıldı. Bu gelişme bir yerde teknolojik düzey olarak olumlu karşılanması gereken bir atılım-

dır. Öte yandan renkli televizyonun ithalat ve aile bütçelerine getirdiği yük ise ayrı bir sorun olarak gelecek yıllarda karşımıza çıkacaktır. 1982 yılında televizyondan yararlanan nüfus alanı 40 milyona ulaşmıştır. Yani Türkiye nüfusunun yüzde 90'ı bu araçtan yararlanabilecek yörelerde bulunmaktadır. Bu alan olarak 609 000 kilometrekare dir. Öte yandan TV alıcısı sayısı gene 1982 yılı içersinde 4.737 326'ya ulaşmıştır. Bu Nisan 1982'deki düzeydir. Böylece her 8.3 kişiye bir TV alıcısı düşmektedir. Diğer yandan Türkiye'de toplam 5 324 KW gücünde 15 radyo vericisi bulunmaktadır. Radyo alıcı sayısı ise gene Nisan 1982'ye göre 4 302 695'dir. Böylece ruhsatlı TV alıcısı sayısı Radyo alıcısını geçmiş bulunmaktadır. Ne ki bir çok oto radyosu ve evde bulunan transistörlü alıcıların PTT kaydının bulunmadığı düşünülürse Radyo alıcılarının sayıca gene de TV'nin önünde bulunduğunu kabul edebiliriz.

Enerji

Ülkemizdeki enerji sorunları tüm ağırlıklarıyla varlıklarını 1982 yılı içersinde de hissettirmişlerdir. Tablo 20'de ülkedeki elektrik enerjisi üretim kapasitesindeki gelişimi izlemek mümkündür:

Tablo 20. Türkiye'de kurulu Elektrik Enerjisi üretim kapasitesi (MW olarak ve zincirleme indeks sayı)

Yıllar	Kapasite (MW)	Zincirleme İndeks
1980	5 159.4	100.0
1981	5 228.6	101.3
1982	5 713.5	109.3

Kaynak : TEK İstatistikleri

Bu kurulu gücün yüzde 55.7'si termik ve yüzde 44.3'ü ise Hidrolik enerji kaynaklarını kullanmaktadır. Hidrolik birincil enerji kaynağının kurulu kapasitedeki kullanım oranının yüzde 50'ye yaklaşmasını olumlu bir gelişme olarak nitelemekte yarar vardır.

Kişi başına enerji tüketimi ise 667.0 Gwh'ye ulaşmış bulunmaktadır. Ülkedeki tüm enerji tüketiminin Taşkömürü eşdeğeri olarak gelişimi de tablo 21'de sergilenmiş bulunmaktadır.

Tablo 21. Türkiye'de Enerji Tüketimi
(Taşkömürü eşdeğeri olarak 1000 ton)

Yıllar	Tüketim	Zincirleme İndeks
1980	50 295	100.0
1981	51 215	101.9
1982	59 063	115.3

Kaynak : TEK İstatistikleri

Bu olumlu gelişmelerin varlığına karşın enerji sorununun kendisini en az 2000 yılına kadar hissettireceği en iyimser bir tahmin olarak kabul edilebilir.

Yurt Dışındaki Firmalar

Türk müteahhid firmaları açısından son yıllarda umutlu gelişmelerden biri de yurt dışında almış oldukları ihalelerdir. 1982 yılında yurt dışında iş yapan firma sayısı 156'ya ulaşmıştır. Bunlardan sekiz tanesi birden fazla ülkede iş görmektedir. Bu firmaların taahüd ettikleri iş miktarı ise gene 1982'de 103 332 milyon dolara erişmiştir. Buna rağmen gene aynı firmaların Türkiyeye döviz transferleri 1982 yılında 161.05 milyon dolar dolaylarındadır. Gerçi taahhüd edilen işlerin bitirilmesinden önce nihai gelirin kazanılacağı düşünülemezse de yurda transfer edilen miktarın bir hayli düşük oluşu bu konudaki iyimserliğin sarsılmasına neden olan bir olgudur.

Toplumsal ve Kültürel Gelişmeler

a) Eğitim

Türkiyede eğitime ilişkin sayısal bulgular daima bir kaç yıl geriden gelmektedir. Bundan ötürü burada vereceğimiz bilgiler bir önceki ders yılına ilişkin olacaktır. 1982-83 ders yılına ilişkin bilgiler ise sanırım ancak gelecek yıl sonbaharında kullanıcıların eline geçebilecektir. Milli Eğitim Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatının üzerinde anlaştıkları bilgilere göre öğretimin birinci kademesindeki (yani ilk öğretim) öğrenci ve öğretmen sayılarıyla derslik miktarı Tablo 22'de yansıtılmıştır.

Tablo 22. Temel Eğitim Birinci Kademe (1980-81 ders yılı)

	Köy	Kent	Toplam
Öğrenci sayısı	3 018 326	2 615 574	5 633 900
Öğretmen sayısı	127 012	86 611	213 623
Öğretmen sayısı	92 870	41 678	134 548
Derslik sayısı	41 320	4 487	45 807
Yeni kayıt sayısı	571 178	501 894	1 073 072

Kaynak: DPT, 1982 programı

Devlet Planlama Teşkilatının bildirdiğine göre temel eğitim I. kademede bölgesel farklılık ve cinsiyet ayırımına göre okullaşma oranlarında görülen dengesizlik sürmüştür. Okul yapımına yatırım ödeneklerinin yıl içersinde cari harcamalara kaydırılmasından ötürü bu kademe öğrenim kurumlarında yeterli kapasite artımı sağlanamamış, ayrıca okula devam etme olayı kırsal yörelerde yeterince denetim altına alınamamıştır. Diğer yandan bu kademede öğrenim yapan toplam 105 özel okulda 19 460 öğrencinin eğitim görmekte olduğu gene DPT'nin bilgilerinden öğrenilmektedir.

Tablo 23. Genel orta öğretimde sayısal durum (1980-81 ders yılı)

	Liseler	Y. Dil Liseler	Akşam L.	Toplam
Öğrenci	531 083	6 190	10 147	547 420
Yeni kayıt	195 557	1 826	2 881	200 264
Mezun	148 663	1 115	2 541	152 319

Kaynak: DPT, 1982 programı.

Bilinen şudur ki orta öğrenim çağ nüfusunun ancak % 18'i bu kademede öğrenim görebilmektedir. Diğer yandan mesleki teknik öğretim olayı da istenilen verimliliğe ulaşmadan sürmektedir. Çağın bilimsel ve teknolojik devriminin getirdiği bilgi donanımına kavuşturulmadan sadece belirli araç ve gereçlerin kullanılması öğretilen bu meslek liselerinden mezun olanların büyük bir bölümü, ellerindeki bilgi ve yetenek birikiminin bir yerde yetersiz olmasından ötürü, üniversite öğrenimine doğru kaymaktatadır. Artık mesleki ve teknik öğretim olgusunun sağlam ve gerçekçi temellere oturtulan bir eleştirisinin yapılması zamanı gelmektedir. İleri sanayi ülkelerinde bu ko-

nuda son yıllarda elde edilen yeni gelişmelerin araştırılarak bu konudaki yeni plan ve programların hazırlanması gerekir.

1980'den sonra okuma - yazmaya yönelik yaygın eğitim faaliyeti hızlanmıştır. Elimizdeki sınırlı sayısal bilgilere göre okuma - yazma amacı ile açılan kurs sayısı 55 241 dir ve bunlardan mezun olanların miktarı ise 1 192 559'dur. Bunların dışında sanayi eğitimi, sosyo-kültürel amaçlı kurslar da yaygın eğitim genel müdürlüğünün bölge kuruluşları tarafından açılmaktadır. Bu tip kurslara gidenlerin ve bunların uygulamalarında bulunanların iki milyonu aşkın olduğu bu genel müdürlüğün verdiği bilgilerden öğrenilmektedir.

Eğitim alanında 1982 yılının en önemli olayı Yüksek Öğrenim Kurumu'nun (YÖK) faaliyete geçmesi ve yeni üniversiteler de dahil olmak üzeer yurt düzeyine yaygın bir yüksek öğrenim kurumlaşmasının gerçekleştirilmesine girişilmesidir. Ne var ki kurumun daha baştan ön yargılarla hareket etmesi, öğretim üyeleri arasında yagınlaşan huzursuzluk ve yarınlara güvensizlik duygusu başarı şansını bugünden azaltmış görünmektedir. Yeni açılan üniversiteler rotasyon ve hatta kura çekme gibi adil olmayan yöntemlerle bile doldurulamazken iki yüzü aşkın öğretim üyesinin işlerine bir kalemde son verilmiştir. Gelecek yıllarda YÖK ve uygulamalarına ilişkin bir dizi sorunun daha gündeme geleceğine kaçınılmaz olarak bakmamız gerekir.

b) Spor.

Türkiyede kamu oyunun en fazla ilgisini çeken bir konu olmasına karşın spor genede sınırlı bir yığına yönelik durumdadır. Göstermelik diye niteleyebileceğimiz yaşam boyu spor kapsamına giren uygulamalar bir yerde komik olmanın ötesine gidememektedir. 1981 yılı sonu itibarıyla ülkemizde hizmete açık 395 spor tesisi bulunmaktadır. Buna karşın toplam 355 350 lisanslı sporcu bulunmaktadır. Ülkedeki klüp sayısı 4664 olup, spor öğretim elemanı diyebileceğimiz kişi miktarı da 11 294'dür. Yani tesis başına düşen sporcu sayısı 899;100 sporcuya düşen öğretici spor elemanı sayısı da 3'dür.

c) Sağlık.

DPT'nin yaptığı bir değerlendirmeyi aynen aktararak bu konuya girelim:

«Sağlık hizmetlerinin yurt sathına yaygınlaştırılmasında atılan önemli adımlara ve sayısal gelişmelere rağmen, bu hizmetler nitelik yönünden istenilen seviyeye çıkamamıştır.

Nitekim sağlık hizmetlerini düzenleyen kanunların dağınık ve birbirinden kopuk oluşu, bu alanda hizmet veren çok sayıda kuruluşun mevcut bulunuşu ve bunların yönetimi hizmet arzının kamu kaynaklarına bağımlılığı, sağlık personeli yanısıra toplumun da bu konuda eğitilmemiş olması gibi sorunlar üç plan dönemi aşılmasına karşılık amaçlanan çizgiye ulaşılamadığını göstermektedir.»

DPT'nin ileri sürdüğü nedenlerin bir bölümüne katılmamakla beraber genede sonuçtaki yargısını onaylamamak mümkün değil.

Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi açısından kapsam 45 il ve 12 eğitim bölgesini içine alacak biçimde geliştirilmiş ama gene bu yöntemin yani sosyalleştirmenin başarısı sağlanamamıştır. Öte yandan ülkedeki toplam yatak sayısı 1982 de 115 bin dolayındadır. Fakat bu yatakların illere ve sağlık kurumlarına göre dağılımı dengesizdir. Türkiye'deki ortalama yatak işgal oranı 0.53'dür. Bu çok düşüktür. Örneğin aynı oran Libya'da 0.609, İtalya'da 0.645, Yugoslavya'da % 89'dur. Türkiye'de yatak işgal oranını düşüklüğü bir önce değindiğimiz yatakların dengesiz dağılımından ileri gelmektedir. Bir yörede en küçük bir müdahale için günlerce yatak sırası bekleyen hastaların yanısıra, bazı yörelerde yataklar boş kalmaktadır. Son yıllardaki ekonomik bunalım sağlık yatırımlarını sınırlamış, bunun da ötesinde ithalattaki zorluklarda çağdaş sağlık araç - gereçlerinin yurt içine getirilmesi ve hastahanelerin donanımından kullanımını engellemiştir. Ayrıca sağlık hizmetleri içerisinde düşünülmesi gereken ilaç üretimi çeşitli sorunlarla dolu bulunmaktadır.

c) Kültür

Bugün Türkiye'de Kültür istatistikleri alanında etkin bir düzeye erişilmiş değildir. Sınırlı bir kaç bilgiye daya-

narak söylenebilecek yargıların da geçerliliği kuşkulu sayılmak gerekir. Elimizdeki sayısal bilgilere dayanarak yapılan bir analizi Varlık dergisinin 1982 yılı içindeki sayılarında yayınlamıştık. Buna ek olarak bazı bilgileri de burada vereceğiz. Bugün Türkiye'de kültürün ikili bir yapısı vardır. Özellikle örgütlenme açısından bu ikili yapıyı görmekteyiz. Şöyleki bir yandan Kamu kuruluşlarının temsil ettiği resmi kültür faaliyetleri bulunmaktadır, diğer yandan da özel kurumların kültürel faaliyetleri bulunmaktadır.

Kültür bakanlığının bugün kendisine bağlı kurumları sayı olarak şu görünümdedir:

Müze	95
Kütüphane	636
Sanat Galerisi	20
Orkestra	3
Konservatuar	4
Koro	1

Bunların yanısıra Devlet Tiyatroları, Devlet Bale ve Operası da bulunmaktadır.

Kütüphane, Tiyatro vb. faaliyetler için bir önceki araştırmamıza ekleyebileceğimiz yeni sayısal bilgi elde bulunmamaktadır. Fakat bugün Türkiyenin teinel sorunu olmak durumunda olan kitap sorununa uluslararası bir karşılaştırmayı yaparak açıklık getirmek istiyoruz.

Tablo 24. Ülkelere Göre Basılan Kitap sayısı (x) 1981 yılı için)

Ülke Adı	(Basılan Kitap (1981)
Sovyetler Birliği	84 025
Batı Almanya	43 270
A.B.D.	42 780
İngiltere	36 322
Fransa	25 823
İspanya	23 231
Hollanda	13 429
Yugoslavya	12 060
Polonya	11 191
İtalya	10 679

Danimarka	9 415
İsviçre	8 300
Macaristan	8 153
Avusturya	7 732
Belçika	7 570
Çekoslavakya	7 151
D. Almanya	6 100
Portekiz	5 668
Türkiye	5 610
İsveç	5 396
Finlandiya	4 834
Norveç	3 997
Romanya	3 774
Avustralya	2 325

Kaynak : U.N. Year Book, 1981
(x) Yeni kitap basımı

Finlandiya, İsveç vb. gibi ülkelerin yeni kitap basımının Türkiye'nin gerisinde olması sadece nüfus olgusundan ileri gelmektedir. Nitekim Türkiye'de her 10 000 kişiye 1.3 yeni kitap düşerken bu miktar İsveç de 6.44 Finlandiya da 10.08, ve Norveç de 9.61'dir. Türkiye'nin sahip olduğu nüfusla karşılaştırıldığı zaman en gerilerde olduğu bir gerçektir. Bir yandan kağıt bedellerinin sürekli bir biçimde artması, diğer yandan özel tiyatrolara kadar destekleme politikasını uzatan devletin kitap basımını desteklememesi, kitapevlerini teşvik edici politikalardan kaçınması kültür yaşamımız bakımından hayıflanılacak bir durumdur. Ne var ki bu durumun düzeltilmesi yolunda en küçük bir adım bile atılmamıştır. Kitap basan yayınevleri ve matbaalar en küçük bir teşvik ayrıcalığından yararlanamazlarken, paketleme ve ambalaj kağıdı baskısı yapacak basımevlerine her türlü teşvik ayrıcalığı tanınmaktadır.

Günlük gazetelerin net satışlarına ilişkin elimizdeki bilgileri de şöyle sıralamamız mümkündür:

Günaydın	623 450
Hürriyet	586 197
Güneş	482 605
Tercüman	272 094

Milliyet	232 164
Bulvar	161 148
Cumhuriyet	82 676
Toplam	2 440 334

Kaynak: Günaydın, Ekonomik bülten Haziran 1982

Bu duruma göre satılan beher gazeteye düşen nüfus 19'dur. Yukardaki bulgular içersinde iki yeni gazetenin satış sayılarına biraz geçici olarak bakmakta yarar vardır. Nitekim yıl sonuna doğru gazetelerin 30 TL'ye çıkma eğilimleri bu gazetelerin de satışlarında hissedilir bir düşme yaratmıştır. Ne yazık ki bu bilgilere benzer bilgileri dergiler açısından bulmamız mümkün olamamıştır. Yakın gelecekte, bir nev'i sayısal kültür raporuna temel olabilecek bilgilerle donatılmış bir araştırmanın yapılmasına gayret edilecektir. Bunu başarabilirsek Varlık'ın sayılarından birinde yayınlanması için yetkililere verebileceğiz.

Vargı

Türkiye'nin geride bıraktığımız yıl içersindeki ekonomik, toplumsal ve kültürel görünümünü elimizdeki sayıların olanakları içersinde sergilemeğe çalıştık. Bu kısa araştırmayı yaparken dikkat ettiğimiz noktalardan bir tanesi, belki de en önde geleni sayılarla boğulmuş bir sergilemeden ziyade, en önemli değişimleri gösterecek parametrelerin ortaya konulmasıydı. Büyük değişimlerin görülmediği alanlarda, örneği konut kesiminde ve buna benzer konularda her hangi bir açıklama yapılmadı...

Bütün araştırma boyunca sergilediğimiz sayısal göstergeler bize şu gerçeği açıklamış bulunmaktadır: 1982 yılındaki ekonomik gelişmeler Türkiyenin toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamındaki değişimlerin temel belirleyicisi olmuştur. Ekonomi Türk halkının her dönemden daha fazla ilgisini çekmiş ve onu yaşamının adeta ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. Bu arada girişte de belirttiğimiz gibi dış dinamikler de Türkiyenin ekonomik ve toplumsal biçimlenmesine etkili olduğu gibi siyasal gelişimleri de belirlemektedir. Bu koşullar altında 1983 yılına giriliyor. Bu yılın gelişmeleri konusunda kehânette bulunmadan, bilimin nes-

nellik ışığı altında neler söylenebilir? Böyle bir soruya verilecek cevap bellidir. Önümüzdeki yılda ekonominin belirleyiciliği daha da artan oranlarda sürecektir. Avrupa ve Amerikadaki ekonomik dar boğazların etkisini yurdumuzda da, belki katlanmış olarak hissedeceğiz. Buna rağmen Türkiye 1983 yılında demokratikleşme, daha doğru bir deyimle «sivil toplum» yaratma yolunda bir adım daha atacaktır. Yeter ki bunu engelleyen beklenmedik ve kestirilemeyen gelişmeler olmasın.

1982 YILININ ROMAN VE ÖYKÜLERİ

Hasan Bülent KAHRAMAN

Hemen hemen yazdığım her yazıda sözünü ettiğim toplumsal değişim olgusunun, gene her yazıda altını çizmeğe çalıştığım bir hızda yaşandığı Türkiye'de aynı kişinin üç yıl üstüste, yaşanan zamanın getirdiği yenilikleri göz önünde tutarak, aynı konudaki görüşlerini ve düşüncelerini dile getirmesi en azından kendisi için büyük bir sevinçtir. Kaldı ki kişinin temel yaklaşımı doğrudan doğruya özel sorunları ve bu sorunları hazırlayan ayrıntıları değil bunların da içeminde yer aldıkları genel sorunsalları değerlendirmekse, bu sevinç, giderek, -gene en azından- kendisi için bir kazanca dönüşmektedir. Çünkü bu bağlamda ortaya koyulan tavırlar, geliştirilen düşünceler, önerilen çözümler zamanın sınamasından geçmiş ve ne yönde ve doğrultuda olursa olsun bir değişim kazanmıştır. Fakat kuşkusuz bu değişim yarına yönelik bakış açılarına egemendir. Geçmişin yargıları söz konusu sınamadan büyük yaralar almadan çıkmışsa bu geleceğe yönelik değişimin de **«doğru»** bir yönde bulunduğu sanısı elbette bir «önyargı» olmanın ötesinde etkinlik kazanmaktadır. Yani, yapılan saptamalar toplumsal gelişmenin bugünde getirdikleriyle yarına aktarılmıştır; aktarılmaktadır.

Sorunu bu çerçeve içinde kalarak ele aldığımda öncelikle, geride bırakılan iki yılın roman ve öyküleri üstüne söylediklerimi çok kısa da olsa özetlemek isterim. Bununla birlikte hemen anımsatmakta yarar görüyorum: Bu özetlemeden ortaya çıkacak görüntü doğrudan doğruya romanların ve öykülerin içeriğini, tek tek olarak, yansıtmayacaktır. Az önce söylediğim gibi, bu yapıtların **«bağlamında»** yer aldıkları genel yapının özelliklerini ortaya koyacaktır.

Yazın'ın bağlamında yer aldığı ve oluşumunu doğrudan etkileyen olgu toplumsallıktır. Toplumsal planda gözlenen değişmelerden ve gelişmelerden yalıtılmış bir yazın düşünülemez. Bu yargı, böylesi bir tutumun olmayacağı anlamına gelmez. Fakat böylesi bir yaklaşım bile ancak toplumbilimsel ölçütler ve kurallarla açıklanabilir; tanımlanabilir. Dolayısıyla geçmiş iki yılda uyguladığım yöntemi bu yıl da deneyeceğimi söylemek isterim. Yani bir yıl içinde yayınlanan ve okura sunulan yapıtların ortaya koyduğu genel tavrın hangi toplumsal, ekinsel gelişmelerin bir sonucu olduğunu, bu gelişimi hazırlayan olguların neler olduğunu açıklamaya çalışacağım.

Son iki yılın, yani 1980 ve 1981'in ekinsel oluşumunu iki ayrı katmanda ele almıştım. (Bu arada küçük bir açıklama yapayım. Açıklamasını yaptığım her yıla ilişkin görüşlerimi, doğaldır ki, bir sonra gelen yılın «yıllık»ında ortaya koyuyorum. Örneğin '80'e ilişkin olanları, '81; 81'e ilişkin olanları da '82'nin yıllıklarında sundum.)

1980 yılını politik ortamda yaratılan boşluğun kültürel alana da etkilerini yansıtan bir yıl olarak nitelendirmiştim. Doğal olarak bu kanıya 1980 yılının verilerine bakarak varmıştım. Ne ki sorunu yalnızca 1980 yılının 12 ayı içindeki gelişmelerle bağlı saymamış, oyla gelene değin yaşanan sürecin sonucu olarak değerlendirmiştim. Bu süreç de sınıflaşma olgusunun Türk toplumunun özgül koşulları içindeki gelişimiydi. Toplumdaki -şimdilik- yerleşik sınıfın yani burjuvazinin giderek lumpenleşmeye doğru çözülmesi ise bu sürecin en belirgin yanını oluşturmaktaydı. Söz konusu lumpenleşmenin devingeni de, bana göre, köyden kente göç olgusuydu. Bununla birlikte burjuvazinin değer yargılarını bu sınıfların yarattığı toplumsal etkileşim sonucunda, zaman içinde yitirmesi, adı geçen sınıfta yoğun bir tedirginlik yaratmış, ilk aşamada bu **«kaçış»** yazınını geliştirmeye yöneltmişti.

1982 yılındaki temel gelişme de bu süreci tamamlar nitelikteydi. Zorunlu ve bir anlamda kaçınılmaz olarak yönelinen yazınsal yapı geliştirilmeye devam etmişti. Yazımsal yapıların bu yeni devingenler doğrultusunda dönüştürülmesi gözden ırak tutulamayacak bir çabaydı. Bununla birlikte bir başka gelişme de, başka bir kaç yazında da göstermeye ça-

lıştığım gibi, kentsoyluluğun işçileşmeye doğru evrilmesi kaçınılmaz olan lumpenliği kendi bünyesi içinde eritme doğrultusunda harcadığı emekti.

1980 ve 1981'in roman ve öykülerinin ortaya koyduğu genel görüntünün nedenleri üstünde düşünürken yaptığım çözümlemenin getirdiği sonuçlar bunlardı: Çok daha bütüncül ve kısa ikinci bir özete göre, ekinsel düzeyde bütünleşen ve belirginlik kazanan sorun, kentsoyluluğun yaşanan hızlı değişimle birlikte yitirmekte olduğu ve yitirdiğini ayrımsadığı değer yargılarını koruma çabası ve bu doğrultuda gerçekleştirdikleriydi. Bir yılın roman ve öyküsünü incelerken temel sorunların kentsoylulukta düğümlenmesinin nedenini ise doğrudan doğruya zaman içindeki sınıfsal gelişimle olduğu kadar, örneğin, romanın kentsoyluluğa bağlı bir düşünsel üretim etkinliğiyle açıklamak olasıdır.

Bu kez, az önce söylediğim gibi, bu temel yaklaşım tarzını koruyarak yaklaşacağım 1983 yıllığında ele alacağım yapıtlara. Dolayısıyla sonda söyleyeceğimi daha başta söyleyeyim:

Türk burjuvazisinin, daha doğrusu burjuva kökenli ve burjuva değer yargılarıyla bağımlı yazarların güdümünde ve denetiminde bulunan yazınımızda toplumsal değişimin yarattığı tedirginlik alabildiğine büyük bir etkinlikle sürmektedir. 1980'li yıllarda gelişmeye başlayan bu süreç bir hortum gibi, hemen herşeyi içine alarak, içine emerek, ağırlığını koruyor. Bu o kadar böyle ki, 1982 Yıllığında verilmemesine şaştığım ödüllerin bu yıl da aynı sonuçlarla karşılaşmaları bir yana, 1982 son yılların roman ve öykü açısından gerek nitelik gerekse nicelik olarak en kısır günlerini yaşadı. Ortaya koyulan yapıtlar iki, denebilirse, anlamsız çabanın ürünü olarak belirdi. Bir yanda şimdilerde bile aşılmış bir dönemin, artık bitirilmiş, kapatılmış tartışmaların netleşmiş sonuçlarına ters düşen feodal kökenli yapıtlar, bir yanda da içinde yaşadığımız sorunlara uzak kalarak, bunları belirleyen sorunsalları kabullenemeyen ve bunun öfkesini, acısını kısır bir çıkmazda ortaya koyan yapıtlar. Kuşkusuz, bu ikinci öbekte topladığım yapıtların temel tavırlarını, yönsemelerini bir tek kavrama, «yabancılaşmaya» indirgemek olasıydı.

Sözünü ettiğim durum, gerçekte bir başka sorunun al-

tını çiziyor. Türkiye'de yaşayan ve üreten sanatçının kuramsal tabanının eksikliğidir, bu sorun. Yalnızca gözlemden kaynaklanan, düşünsel hiç bir boyutu olmayan, dünya görüşü açısından yeni hiçbir şey söylemeyen yapıtların birbiri ardından yayınlanması, buna karşın «prior enter pares» - eşler arasında birinci- zorunluluğuyla ödüllendirilmesi, kanımca son yılların en büyük sorunu. Üstüne üstlük geçen zaman içinde değişen onca koşula karşın aşılamayan,ötesine geçilemeyen tavırların kireçleşmişliği de söz konusu edilmelidir. Öyle sanıyorum ki, toplumsal plana yansıyan etkinliklerle sanatçının nefsinden kaynaklanan işlevinin vazgeçilmez parçası olan «ilericiliğine» karşın bu işleviyle çelişen, kapalı tutumu bunun başlıca nedenleri arasında. Bir örnekle açıklayayım. Bu örnek, ayrıca, 1982 yılının temel sorunsalı olarak gördüğüm yabancılaşma kavramının da altını çizecek, onu da bir başka yönüyle ortaya koyacaktır.

1970'li yıllarda yayımlanan ardımızda bıraktığımız yılda yeni baskısı da okura sunulan, **Melih Cevdet Anday**'ın romanı **Gizli Emir**'le, bana göre, 1982'de yayınlanan **Oktay Rifat**'ın **Bay Lear**'ı arasında hiç mi hiç fark yoktur. Ayrıca tüm söylediklerime tansıklık edecek bir tavır içindedirler. -Altını çizerek hemen söylemek isterim ki, bu beraberliğe geçen yıllardaki **Burhan Günel** tavrıyla yaklaşmıyorum. Dahası, en azından birbirinden etkilendiklerini bile söylemem. Bu, zaten, az sonrası daha da açacağım görüşle tümüyle çelişen bir yaklaşım olur.- Evet, her iki yapıt da benzer bir tavır içindedirler. Bana göre, her iki yapıtın da altım çizmeğe çalıştığı sorunsal «yabancılaşma»dır. İçinde yaşanılan topluma aydının yabancılaşması dile getirilmek istenmektedir ama, dibi biraz daha kurcalandıktan sonra, karşılaşılacak ve ana çıkmazı sergileyecek olan şey, bu yapıtlarda göze çarpan yaklaşımın aydının topluma yabancılaşmasından çok, toplumun, doğrudan doğruya bu yapıtların yazarları tarafından benimsenmemesidir. Daha doğru bir deyişle gelişen toplumsal devingenler karşısında yazarların belirgin bir «korku» ve tedirginlik içine girmeleridir. Bu da tümüyle yeni ve yabancısı olduğumuz bir tutum değildir. -Örnek aldığım için- diyelim, bu iki ozan/yazarın daha 1940'larda yaratmaya çalıştıkları yazınsal akım bir yabancılaşmayı içeriyordu. Daha sonra izledikleri, özellikle **Melih Cevdet**'in iz-

lediği doğrultu, tümüyle geçmiş birikimimizden kopuk, alabildiğine fantastik bir batılılığa yönelikti. Bu nedenlerden ötürü her iki yapıta egemen olan yönseme de toplumun yorumlanması, dönüştürülmesinden öte, toplumun kendisini oluşturan devingenlerle birlikte kınanması, gelip ulaşılan yerde büyük bir «**bun**»la karşılaşılması, yapıtlarda, toplumun belirginlik kazandığı noktalarda, geliştirilen anlatımın çizdiği tablonun korkunç bir «**karabasan**»a dönüşmesidir. Zaten anlatım tümüyle daha başlangıçtan itibaren tümüyle dışsal bir anlatım olarak geliştirilmiş; anlatıcı konuya tümüyle dışardan ve yukardan bakmıştır. Çünkü kentsoylu, bu sınıfın değerleriyle koşullanmış yazarın toplumu benimsemesi, bunu içine sindirmesi olası değildir.

Türk yazımının 1982 yılında ortaya koyulan yapıtlarına bu tavır egemendir. Hatta, daha uç bir noktaya giderek şunu da söyleyeyim, yazılamayan, dolayısıyla gerek nitelik, gerekse nicelik olarak onu son yılların en kısır yılı yapan yapıtlarına bu tavır egemendir. Toplumu daha geniş bir zaman perspektifi içinde yorumlayan ve tanımlayan romana karşın, daha kısa süreli ve «**sıcak**» ilişkilerin odaklandığı öykünün büsbütün -nitelik olarak- dışlanması ise bu söylediklerimin sanırım ikinci kanıtını oluşturmaktadır. -Bunu, geçen yıl olduğu gibi, öykünün nicelik olarak romana karşı gösterdiği hareketliliğe karşın söylüyorum.- Az sonra ayrıntısıyla ele aldığımızda göreceğimiz gibi, yeni yazarların kısık ve cılız seslerine eski yazarların daha gür ve duyulur olduğunu sandığımız sesi de eklenmedi. Öyle ki, örneğin roman olarak, **Rıfat Ilgaz**'ın **Yıldız Karayel**'le getirdiği, yazar olarak söylediği yeni hiçbir şey yoktu. Onca ödül kazanmasının altındaki neden, bu açılardan bakılınca, yalnızca **Ilgaz**'ın saygın kişiliği oluyordu.

Mehmet Ali Yalçın Roman Ödülü'nü kazanan iki yapıt **Turgut Erim**'in **Girişim**'i ile **Kemal Ateş**'in **Toprak Kovgunlar**'ı yalnız yeni bir şey söylememekle kalmıyor, aynı zamanda uyguladıkları teknik, geliştirdikleri anlatım ile de çağın gerisine, artık onlarca yıl önce aşılmış bir noktaya düşüyorlardı.

Orhan Pamuk daha önce ele geçirdiği bir şansı kullanıyordu. **1979 yılı Milliyet Roman Armağanı**'nı **Mehmet Eroğlu**'nun **Issızlığın Ortası** adlı yapıtıyla bölüşmüşlerdi. Eroğ-

lu'nun yapıtı bugüne değin yayınlanamadı. **Pamuk**'un kitabı ise kazandığı ödülün adıyla anımsatılarak sunuldu okura. En azından **Eroğlu**'nun yapıtını da okuyarak karşılaştırma yapabilme olanağından yoksun okurun **Orhan Pamuk**'un romanı **Cevdet Bey ve Oğulları** ile ilgili kullanmaktan çok yığma bilgilerin ve dağınık bir anlatımın genişlettiği kitap kuşkusuz yoğun ve yorucu olduğu belli bir emeğin ürünüydü. Gene de yıl içinde yayınlanan yapıtlar arasında en çok ve en olumlu eleştiriyi alan roman bu oldu.

Yukarda, Türk yazınının 1982 yılı içindeki yönsemesi olarak saptadığım tavrın belirleyicisi olan romanlardan birisi de **Erhan Bener**'in **«Böcek»** adlı romanıydı. Toplumun, yaşanılan toplumsal değişimin kesin olarak dışladığı, daha doğrusu o koşullar ve sonuçları ne olursa olsun bir türlü benimseyemeyen insanların öyküsünü/romanını yazıyor **Bener.** Ne ki herşeye karşın, kanımca, **Bener** artık sermayesini yiyen bir yazar. Kendisine ait şablonları kullanıp kuruyor romanlarını. Bu nedenle de değişik koşulların sınırladığı bir çevreyi anlatsa da -hoş **Bener**'in yapıtlarında hemen hemen hiç değişmeyen atmosferin doğal bir sonucu olarak çevrenin değiştiğini söylemek bile son derecede güçtür- değişmeyen tipleri dile getiriyor.

Bu yapıtların dışında roman olarak geliştirilmiş başka kitaplar yok değildi. Fakat bunların üstünde durmak, eleştirilerini getirmek niyetinde değilim. Çünkü yapıtların -herşeyin ötesinde öznelliğime tanınan izinin bir sonucu olarak- yalnız Türk yazını ve romanı bağlamında değil, kendi bünyelerinde de yeni hiçbir şey söylemediklerine inanıyorum.

Öte yandan, nicel olarak, tıpkı geçen yıl da gerçekleştiği gibi, daha hareketli bir dönem geçiren öykü de -daha önce vurguladığım üzre- bağlamında yer aldığı toplumsallıktan adım adım kaçıyordu. Kendisinde başlayıp kendisinde biten öykü anlayışının ve bu tavrın -herşeye karşın- içinde taşıdığı tatların, geçen yıllarda, özellikle toplumsallık adı altında gerçekleştirilen bir yozlaşmaya doğru çözülmesinin de kekremsi bir tada dönüştüğünü bugün anlamak güç değil. Atılan her adımın toplumsal kökenlerini araştırıp bulgulama çabasında olan, bu amaçla da zaman zaman **«yanlış»** bir öykülemenin geliştirildiğini görmek için çok ayrıntılı gözlemlere gerek yok. -Burada da bir ayraç açarak, eleştir-

diğini noktanın öyküdeki «yedirilmiş» toplumsallık olmadığını belirtmek isterim. Böylesi bir yaklaşımın anlamı bile yoktur. Nitekim öykünün ve tanımlanan tip'in bünyesel olarak toplumsallıktan kaynaklandığında «yanlış» bir amaç bile «doğru»ya dönüşebilir. Burada, Thomas Mann'ın getirdiklerini ve Lukacs tarafından kendisine yöneltilen eleştirileri anımsayalım.-

Türk yazınında son yıllarda geliştirilen öykü buydu. Çarpık kimi tekniklerle işlenen, bu nedenle de öykünün özünü öldüren bir tutumdu el altında bulundurulan. Hızlı değişim sürecinin doğal aceleciliği kısır ve kunt kuramsal birikimlerle birleştiğinde bu sonuç doğuyordu. Oluşanı zorlayan, yeni bir soluk ve bakış açısı getiren, kendi değer yargıları içinde kendi kendisiyle tutarlı ve gür sesli bir öyküye Türk okurunun son yıllarda, bir kaç örnek dışında, susadığını görmek olasıydı. Son yıllarda, yani '80'li yıllar içinde başlayan ve yukardan bu yana anlatageldiğim yeni sürecin kimi zorlamalar dışında belki de tek yararı öykü alanında ortaya koyulan yeni çabalar üzerindeki -belirsiz ve bilinçsiz- zorlaması oldu. Önce kimi zorlamalar'la ne demek istediğimi açayım.

Daha önce de birkaç kez yazdım. «Kaçış» tavrı içinde, kentsoylu yazar, giderek düşsel bir anlatımı geliştirmeye başladı. İmgelerle yoğrulmuş ve hemen hemen yalnızca eğretileme düzeyinde gelişen bir öykü de sonucu oluşturdu. Bu arada «metin» ve «anlatı» kavramları doğrudan doğruya öykünün yerine ikame edilir oldu. Latin Amerika'dan köklenen «fantastik» yazarların hızla benimsenmesi ve Türkçeleştirilmesi ise sorunun ikinci bir boyutunu oluşturuyordu. -Bu yıl da Borges'in, uzun bir süre dergilerde izlendikten ve gerekli kamuoyu yaratıldıktan sonra çevrilerek Türkçede yayınlandığını anımsayalım.-

Bu tavrın temel nedeni, söyledim, yazarın toplumsaldan kaçışıydı; kendi içine kapanışıydı. Bu yaklaşım, doğal yatağı içinde akarak doğal ikinci evresine de bu yıl ulaştı. Türk yazınında, öykü alanında okur yeniden bireyden kaynaklanan, bireyin insansal kimi boyutlarını doğrudan doğruya kendisiyle yani öykü kişisiyle bağımlı olarak veren bir öyküyü okumaya başladı. Artık geçmişe yönelik kırgınlıklarıyla, özlemleriyle, yitirilmiş umut ve özlemleriyle,

yurtsamaya ve çağsamaya yönelik tutumuyla beliren bir «tip» vardı bu yıl öykü okurunun karşısında.

Örneğin **Füruzan** artık biraz da tıkanan, kireçleşen öykücülük damarını **Gecenin Öteki Yüzü** adlı kitabında bu doğrultuda geliştirdiği öykülerle zorluyor, açmaya çalışıyordu. Belki **Füruzan**'ın diğer yapıtlarındaki öykülerin tadını bu kez bulamıyordu okur ama gene de **Füruzan**'ın tanıdık, bildik sesini yakaladığı ince duyarlılıklarda yeniden işitiyordu. Bu arada değişik çevrelere eğilmesinin getirdiği çetrefilleşen bir anlatımı da yanına almak zorunda duyumsuyordu kendisini. Füruzan hemen her zaman öyle görünmese bile uzak ve bugün yaşanandan başka bir dünyayı anlatmıştır. Bu geçmişe yönelik olduğu kaar geleceğe de yönelik olabilir. Bu kez de aynı şeyi yapıyordu. Örneğin terkedilmiş ve yanına verildiği bekçiyle belirli bir dramı yoğunlaştıran çocuğun öyküsünde geçmiş belirirken, kitaba adım veren öyküde de gelecek yer alıyordu. Üstüne üstlük, dediğim gibi, birey ve kendisinde başlayıp kendisinde biten sorunsallar sürekli olarak gündeme getiriliyordu.

Geçmişle gelecek, söz konusu edildikte, kuşkusuz **Selim İleri**'nin bu yıl yayınlanan ve eski kitaplarından derlediği öyküleri içeren **Eski Defterde Solmuş Çiçekler** adlı yapıtına değinmemek olası değil. Fakat, **İleri**'de geçmişin çatışması dünle değil bugünledir. **İleri** bugüne yerleşememiş, yabancı kalmış kentsoyluyu anlatıyor yapıtında. Bu kentsoylu, kitabı oluşturan öykülerde bir de zamana bağlı bir evrilme gösteriyor. Çocukluk, ilkgençlik, vb. gibi. Bunu da olağan, hatta kaçınılmaz olarak görüyorum. Çünkü yapıtı oluşturan öyküleri **İleri**, büyük bir yüreklilikle, ilk kitabından başlayarak seçmiş. Son öykü, romana ve öyküye, kısacası, yazına egemen olan yabancılaşmanın hangi boyutlara ulaştığını göstermesi açısından ilginç. Herşeyin ötesinde **İleri**'nin duyarlığı tartışılsa bile geliştirdiği dil'in olgunluğu ve eksiksizliği üzerinde durulmalıdır.

Buna karşın söylediklerimi en uç noktada işleyen yapıt ve bireysel bir izlenim olarak dile getireyim, geçtiğimiz yıl içinde bana kalırsa yayınlanan en «güzel» öykü kitabı **Tarık Dursun K.**'nın **İmbatla Dol Kalbim** adlı kitabıydı. Yukarda vurguladıklarımı alt alta koyarsak **Tarık Dursun**'un yapıtı da özetlenmiş olacaktır. Nerede başlayıp nerede bit-

tiği belli olmayan, şiirle öykü arasında bir noktada izlenimlerle, duyumsatmalarla gelişen öykü, gerçekten, bir yandan son yılların gelişen sürecine kesin bir tanı koyar ve örnek oluştururken bir yandan da «saf» bir yazından alınabilecek tatların en keskinini sunuyordu okura. Evet, geçmişe, yitip gitmişlere özlem vardı, bireyin kendi içine kaçışı ve kapanışı vardı ama bunların tümü yaşanan birer «insanlık durumuydu» Tarık Dursun'un yapıtında. Kum Saati belki de doğrudan doğruya bir öykü şiiri olarak sonuna kadar kalacak.

Öte yanda, gene düşsellikler işleniyordu. Örneğin **Tomris Uyar**- hiç de yakın olmadığı bir öykü dünyası kuruyordu. **Yaz Düşleri Düş Kışları**'nda kendisini -belki de- aşma çabası içinde kendi gerisine düşüyordu. «Çağın getirdiklerini dönüştürmek» diye tanımlanabilecek bir şablonun altında eziliyordu. Bilim kurguyla gelgitler yaratarak kuruyordu öykülerini. Doğal olarak bugüne değin imbiğinde damıttığı herşeyi dışlıyor, hatta güncelerinin şiirselliğini bile yakalayamıyordu.

Orhan Duru kendi geleceği içindeydi gene **Yoksullar Geliyor** adlı yapıtında. Ama Duru'nun bugüne değin ortaya koyduklarıyla bir etkinliğe ulaştığını, okura doğrudan bir ses yöneltebildiğini söylemek zor. **Duru** daha çok bir kaç işinin arasında bir de öykü, kurgusal öyküler yazan, bunun için de düşler kuran bir yazar görünümünde.

Nazlı Eray'ı geçen yıllıkta yayınladığı romanı nedeniyle de eleştirmiştim. İlk öykü yapıtını heyecanla okumuş ve düşündüklerimi üstüne yazılan yazıların hemen hemen ilkini yazarak söylemiş birisi olarak bu kez **Kız Öpme Kuyruğu** adlı öykü kitabım olumsuzlamanın üzüntüsünü yaşamak çok doğal benim için. Ne var ki, **Eray** okurla, kendi kendisiyle oyun oynar bir tutum içinde. Alıştığı artık kendisi için mekanikleşmiş bir yöntemi uygulayarak anlattıklarının kendisini ilk kez okuyanlardan başkasına birşey söyleyebildiğini hiç sanmıyorum. **Eray**, öyle sanıyorum ki, bugüne değin kullanageldiği tekniği biraz da «başka» amaçlı ürünlerin içinde kullanmak zorunda. **Eray**'ın okura, yazını da, son çözümlemede, toplumbilimsel bir olgu olarak ele alınca, getirdiği, söylediği -işlevsel olarak- hiçbir şey yok.

Bunlar belirli bir öbekte toplanabilen yapıtlardı. Öte yakayı oluşturan iki yapıt **Işıl Özgentürk**'ün **Hançer**'iyle **Ay-**

sel Özakın'ın Kanal'ıydı.

Özgentürk'ün geçen yıllıkta değindiğim bir tek öyküsü bu yıl yayınlanan kitabı içindeydi. Onu önemsemiştim. Doğal olarak o öykünün de içinde olduğu yapıtı ilgiyle okudum. Ne var ki Özgentürk hakkındaki yargılarımı değiştiremedim. Özgentürk aynı yapıtın sayfaları arasında şaşılacak kadar yükselip alçalmalar gösteren bir öykünün yazarı. (Yükselip alçalmalar deyimini maksimum ve minimum karşılığında kullanıyorum.) Örnek olarak ele alınabilecek -gerek düşünsel gerekse yazınsal bağlamda- öykülerin yanısıra, Özgentürk'ün kendisine yönelik sıkı bir özdenetimin Özgentürk'ü önümüzdeki yıllarda çok ilginç bir öykücü yapacağı açık.

Aysel Özakın'ın yapıtı ise tek sözcükle şaşırtıcıydı. Bunca kitap yayınlamış ve kitapları üstünde bunca konuşulmuş bir yazarın artık çağdışı denilebilecek bir öykülemeyle anlattığı ve ilkelliğin boyutunu aşamayan öyküleri gerçekten şaşırtıcıydı. Yalnızca gözlem ve «yazı yazabilme» alışkanlığının bir sonucuydu, Özakın'ın öyküleri.

Zeyyat Selimoğlu da benzeri bir tavır içindeydi. Kendi öyküsünü bir kez daha sunuyordu okura. Çiçekli Dağ Sokağı'nda. Geçen zamanlar Selimoğlu'nun öyküsüne yeni hiçbir şey katmamıştı.

1982 yılı içinde yayınlanan öyküler ve romanlar -geçen yıllarda olduğu gibi, bir kez daha söyleyeyim- bu kadar değil. Yazılanların, yayınlananların içinde başlangıçta ortaya koyduğum genel tavrı örneklemeyecek olanları bu yazının içinde ele almadım.

Gerçekte, 1982 kısır bir yıldı. Roman hemen hemen yok denebilecek bir boyuttaydı. Öykü yıllar önce «toplumsallığa» doğru açıldığı günlerde bulunduğu noktaya dönüyordu. Bunların tümü ise doğal oluşumların sonucuydu. Bu sürecin daha nerelere ulaşacağını bir varsayım olarak kuşkusuz bugünden belirlemek olası değil. Ama bilinen ve aşılamayan bir tek gerçek var. Zaman ve toplumsal gelişim kendi doğal yatağını mutlaka bulmaktadır. Yazın da bir bağıl değişken olarak aşılan toplumsallığın ve zamanın karşısında direnememektedir. Kendi gerisine düştüğünde bile toplumbilimin verileriyle çözümlenen yazın, kaçınılmaz olarak, kendisini aşacaktır.

1983'ün bunu sağlamasını diliyorum.

1982 YILINDA ŞİİRİMİZE KISA BAKIŞ

Muzaffer UYGUNER

1982 yılında şiirimizi incelerken, dergilerde yayımlanan şiirlerin önemle ele alınması kanısındayım. Çünkü, dergilerde yer alan şiirlerin, o yılın bir yansıması, bir yankısı olduğu yadsınamaz. Bu yılın şiirleriyle «bir önceki yılın» ürünlerinden oluşan şiir kitapları da, şiirimizin yönelişlerini gösterme bakımından özellikle üzerinde durulması gereken yapıtlardır.

1982 yılında, ozanlarımızın yeni şiirleri belirli yayınevlerince kitaplarda toplanmış ve yayımlanmıştır. Bu arada, bazı yayınevleri yıllarca önce yayımlanmış, bugün artık satın alınması olanağı bulunamayan bazı kitapları da ya olduğu gibi ya da o ozanın başka kitaplarıyla birarada yayımlamışlardır. Böylece, 1982 yılı, mevcudu bulunamayan bazı kitapların satışa sunulduğu bir yıl olma özelliğini de korumuştur.

1982 yılında çeviri şiirlerin de bazı dergilerde yayımlandığım gördük. Özellikle Yazko Çeviri dergisi, bu yönden güzel örnekler verdi. Çeviri şiir kitaplarının ise daha çok, eski yayınların yeniden basımı niteliğinde ve bazılarının da seçkilerden ayrı yeni basımlar olduğunu belirtmeliyiz.

Yıl içinde, şiir sanatı ve şiir çevirilerinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin yazılar yayımlandığı gibi bir çok ozanımızla konuşmalar ve röportajlar da görüldü dergilerde.

DERGİLERDE ŞİİRİMİZ

1982 yılında Varlık, Türk Dili, Yazko Edebiyat, Türk Edebiyatı, Gösteri, Edebiyat, Tan, Mavera, Oluşum Türkiye Yazıları, Yaba, Yarın gibi dergilerde şiirlere yer verildi. Bu ve daha başka dergilerde, yöneticilerin eğilimine göre, şiir az ya da çok yer aldı. Yazko Edebiyat ile Gösteri'nin şiire önemli yer ayırdığını gözlemledik.

Yıl içinde yeni bazı adların yanında eski ozanlarımız da şiirler yayımladılar. Eski ozanlarımızın bazıları, her ay dört beş şiir yayımlamakla yeni bir yöneliş içinde göründüler. Ancak, şiirlerinin birbirinden ayrımı, çoğunca, şiir başlıklarında görüldü. Genellikle, aynı sesi, aynı tınıyı veren bu şiirlerin temel içeriğinde (özünde) de pek değişiklik görülememiştir. Bütün bunların yanında, güzel şiirler de okuduk. «Mavi boncuk» yargılarına yol açmamak için, bu yıl, başarılı şiirlerini okuduğum ozanların adlarını anmayacağım.

Dergilerde okuduğumuz şiirlerin büyük bir çoğunluğunu başarılı bulamadığımı söylemekle bir gerçeği yansıtacağımı sanıyorum. Hele, bazı dergilerde, taklitçilikten ileri geçemeyen âşık deyişlerinin yer alması; bazı dergilerde eskimiş sözcüklerle şiir kurma çabasının sürdürülmesi yılın sürüp giden ilginç yanlarından biridir. Bunları, şiir saymak bile gerekmez sanırım. Yalın bir dille kendilerine özgü bir biçime ve söyleyişe ulaşan sanatçılarımız bulunduğunu, elbette belirtmeliyiz burada. Kanımıza göre, belirli dergilerde şiir yayımlayanların şiirlerini okuduktan sonra vardığımız bir kanı da, yıl içinde yayımlanan şiirlerde simgeciliğe büyük yer verilmesi olmuştur. Söyleyeceklerini, ustaca bulunan simgelerle yazan ozanlarımızdan bir çoğu, böylece başarılı örnekler koymuşlardır ortaya. Bu gelişimin, 1982 yılının önemli özellikleri arasında sayılacağı inancındayım.

Bu yıl, dergilerimizde yayımlanan çeviri şiirlerin gene belirli bir anlayışa göre seçilmediğini belirtmeliyim. Yazko Çeviri'nin, bu konuda daha titiz davrandığı anlaşılmaktadır. Bu yıl, çeviri şiirlerin bir dökümünü de yapmıyorum.

Dergilerde, şiirler yanında ölen ozanlarımızla ilgili bilgi ve haberler de yayımlandı. Ölüm tarihleri konusunda gene titiz davranılmadığını gördüm. Eski yıllarda, bu gibi durumlarda araştırmalara girişip bulabildiğim bilgileri vermiştim; ancak, bulamadıklarımız için karşılaştığım eleştirilere «muhatap» olmamak için, bu yıl ölümlerle ilgili bilgi vermekten de kaçınıyorum. Ancak, şiir yazan bir kişinin, dilimizi iyi bilmesi ve sözcükler arasındaki anlam farklılıklarını değerlendirmesi gerekir. Özellikle, «hekim» ve «doktor» sözcüklerinin gerçekte aynı olmadığını; «galat» olarak bizde aynı anlamda kullanıldığını bilmemek, ayıp sayılmalıdır, diyorum.

ŞİİR KİTAPLARI

Yıl içinde, herşeye karşın, çok sayıda şiir kitabı yayımlanmıştır. Duyuruları yapıldığı halde yayımlanmayan bazı kitapları da hesaba katarsak, sayı biraz daha artar.

Bazı yayınevleri, belirli nedenlerle şiir kitabı yayınına son vermişlerdi. Yıl içinde, gerek yeni kitaplar ve gerekse eskilerin yeni basımlarının yapılmasında büyük pay Adam Yayınları'nın olmuştur. Adam Yayınları, Cahit Külebi'nin bütün şiir kitaplarını birarada ve **Bütün Şiirleri** adıyla yayımladı (Nisan 1982). Böylece, Külebi'nin yedi kitabındaki şiirlerini topluca okuma olanağı yaratıldı. Edip Cansever'in **Yerçekimli Karanfil** adlı kitabında ilk altı kitabı ve **Kirli Ağustos** adlı kitabında da **Çağrılmayan Yakup** (1966), **Kirli Ağustos** (1970), **Sonrası Kalır** (1974) bir araya getirilmiştir. Aynı Yayınevi, İlhan Berk'in ilk üç kitabını **Günaydın Yeryüzü** ve bunları izleyen 4 kitabını da **Galile Denizi** ciltlerinde toplu olarak yayımladı. Özdemir Asaf'ın ilk beş şiir kitabının toplandığı kitabın adı **Bir Kapı Önünde** ve Metin Eloğlun'un da ilk yedi kitabının biraraya getirildiği cildin adı **Yine**'dir. Ece Ayhan'ın ilk dört kitabı bu kez de **Yort Savul** (daha önce de 1977 yılında aynı adla yayımlanmıştı) adıyla, İsmet Özel'in ise ilk iki şiir kitabı (Geceleyin Bir Koşu, Cinayetler Kitabı) ve 1980 yılında yayımlanan inceleme kitabı Şiir Okuma Kılavuzu, bu kez bir arada ve **Şiir Kitabı** adıyla yayımlandı. Can Yayınları da Gülten Akın'ın bütün kitaplarını **Seyran** adlı bir ciltte toplayıp yayımladı.

Cem Yayınevi'nin yayımladığı Behçet Necatigil'in Bütün Eserleri dizisinin şiirle ilgili ikinci ve üçüncü ciltleri de yıl içinde yayımlandı. Yayımlanan ikinci kitapta **Dar Çağ, Yaz Dönemi, Divançe, İki Başına Yürümek, En/cam** ve **Zebra**; üçüncü kitapta ise **Kareler Aklar, Beyler, Söylerİz** adlı kitapları yer almıştır. Ali Tanyeri ile Hilmi Yavuz'un basıma hazırladığı ve çeşitli notlarla bazı basımlar arasındaki ayrımları da içeren kitaplar, Necatigil'in şiir yaşantısını ortaya koymuştur.

Yazko Yayınları arasında, ilk baskıları bir önceki yılda ya da aynı yıl içinde yapılan bazı kitapların ikinci bas-

kıları da çıktı. Kemal Özer'in **Kimliklerinİz Lütfen** bu arada anılabilir. Ayrıca, bu Yayınevi, Arif Damar'ın, **Alıcı Kuşu Kardeşliğin** adlı kitabını da ikinci kez yayımladı.

Ali Püsküllüoğlu'nun **Uzun Atlar Denizi** ile **Sırtımızda Kızgın Güneş** (1962 ve 1965 baskılı) adlı iki kitabını birarada Tan Yayınevi yayımladı. Ahmet Erhan'ın 1981 yılı Behçet Necatigil Şiir Ödülünü kazanan **Alacakaranlıktaki Ülke** de Lir Yayınları arasında ikinci baskısını yaptı. Aynı ozanın daha önce küçük boyda ve az sayıda şiirle yayımlanan **Akdeniz Lirikleri** de yıl içinde değişik bir oylumla ikinci baskıya ulaştı.

Adam Yayınları, ayrıca, Melih Cevdet Anday'ın **Ölümsüzlük Ardında Gılgamış,** Attila İlhan'ın **Tutuklunun Günlüğü** adlı kitaplarının da ikinci baskılarını yaptı. Çeviri kitaplar arasında ikinci baskısı bu yayınevince yapılanlar arasında şunlar var: Aragon (Sait Maden) - **Elsa'ya Şiirler,** Charles Baudelaire (Tahsin Yücel) - **Paris Sıkıntısı,** Rainer Maria Rilke (Turan Oflazoğlu). - **Seçilmiş Şiirler,** Can Yücel'in çeşitli ozanlardan türkçeleştirdiği şiirleri içeren **Her Boydan** da ikinci kez yayımlandı. Adam Yayınları, Cevat Çapan çevirisiyle Kavafis'in kırk şiirini de **Kavafis'ten Kırk Şiir** adıyla yayımladı. Daha önce Milliyet Yayınları arasında görülen bir Dünya şiiri seçkisinden olduğu gibi alınarak **Çağdaş Latin Amerika Şiiri Antolojisi** (Ülkü Tamer) ve **Çağdaş Yunan Şiiri Antolojisi** (Cevat Çapan) de Adam Yayınları arasında okurlara yeniden sunuldu.

Yıl içinde yayımlanan çeviri kitaplar arasında Kemal Özer ile Fahri Erdinç'in Georgi Cagarov'dan çevirdikleri şiirleri toplayan **Benimdir Bu Dünya** (Yazko Yayını), Eray Canberk'in 22 yabancı ozandan yaptığı çevirileri bir araya getiren **Sevda Türküleri** ile Ataol Behramoğlu'nun benzer biçimde yaptığı çevirilerden oluşan **Kardeşlik Türkileri** de Yeni Türkü Yaymevi'nce yayımlandı. Yazko 1982 Çeviri Şiir Ödülü kazanan ve Erdoğan Alkan'ın çevirdiği şiirlerden oluşan **Arthur Rimbaud'dan Şiirler** Yazko yayını olarak çıktı. Bu yıl aynı Ödülü kazanan ve Özcan Özbilge'nin çeşitli zenci ozanlarından yaptığı çeviriler de gene Yazko tarafından **Kara Tenli Şiirler** adıyla bir kitapta yayımlandı. **Azer** Yaran'ın Sergey Yeserin'den çevirdiği şiirleri toplayan **Lirik'ler,** Ayça Yayınları, Abdullah Rıza Ergüven'in Saint-John

Pers'den çevirileri de **Şiirler** adıyla Yeditepe Yayınları arasında yer aldı.

Burada, eski şiirimizin bir yabancı gözüyle yansıtılması niteliğinde olan, Dora d'Istria'dan Semay Tanyeri'nin çevirdiği **Osmanlılarda Şiir** (La Poésie des ottomans, 1877) adlı kitapla Muhammed İkbal'in şiirini inceleyen ve Zülfikar Ali Han'dan Turgut Akman'ın çevirdiği **Doğudan Bir Ses - İkbal'in Şiiri** adlı kitabı anmak istiyorum.

Dönem içinde yayımlanan (Kasım 1981 - Kasım 1982 dönemi) kitaplara eğilirken, önce Abdülhak Hâmid Tarhanın Bütün Şiirleri'nin ikinci cildini anmak istiyorum. Yeni harflerimizle basılan bu kitabın içindeki **Makber, Ölü, Hacle, Bâlâ'dan Bir Ses** doğru dürüst ilk kez genç kuşaklara sunulmaktadır. Doç. Dr. İnci Enginün, önsözünde bu kitapları ayrıca genç kuşaklara tanıtmaktadır.

Dönem içinde yayımlanan iki kitap, yergi gücünün ağırlığını taşımaktadır. Bunlardan biri Necati Cumalı'nın **Yarasın Beyler** (Adam Yayını) adlı kitabıdır. Cumalı, bireylere ve toplumsal olaylara dönük bu yergi şiirlerinde de başarılıdır. İkincisi, Can Yücel'in, yergisel ve yergisele dönük şiirlerinin toplandığı **Rengâhenk** (Yazko yayını) adlı kitabında Can Yücel, müstehcene ve küfüre de zaman zaman yer vermektedir şiirinde.

Sözcükleri bir kuyumcu titizliğiyle işleyerek, içinde yaşadıkları toplumu da bir yana bırakmadan, duru bir su gibi akan saf şiir yolunda şiirler yazan ozanlarımızdan bazılarının kitaplarını da anmakla giriyorum bazı kitapları tanıtmağa. Bütün kitapları anamadığım için üzgünüm. Anacağım kitapların ilki Sabahattin Kudret Aksal'ın **Zamanlar** (Karacan Yayınları) adlı kitabıdır. Aksal, kitabının ilk bölümünde, zaman kavramını yeni bir yorumla şiirleştirmiştir. İkinci ve üçüncü bölümdeki kısa şiirleriyle de bu yorumunu değişik boyutlarda aydınlığa çıkarmıştır. Oktay Rifat da **Denize Doğru Konuşma** (Adam Yayını) adlı kitabında, insancıl bir düşüncenin, hayran kalman doğanın düşünsel şiirini yazmıştır. Değişik bir dize ve biçim anlayışı içinde, yeni bir şiire yönelişi buluyoruz kitapta. İlhan Berk'in **Deniz Eskisi** (Adam Yayını) adlı kitabında, Akdeniz uygarlığı ve doğası içindeki insanların şiirini buluyoruz. Berk, insanın çeşitli yönlerine, belirli bir duyarlık ölçüsü içinde yaklaşmak-

ta ve sözcükleri seçişindeki, sese verdiği önemle yeni örnekler sunmaktadır. Ayhan Hünalp de **Uzak Mavîler'de** (Yazko Yayını), yaşamı boyunca karşılaştığı durumları şiirleştirmektedir. İsmail Uyaroğlu, **Şiir Kitabı** (Yazko Yayım) adlı kitabında, şiire dönük izlenim ve düşüncelerini yalın bir şiir diliyle, didaktiğe düşmeden söylemiştir. Ahmet Erhan, **Yaşamın Ufuk Çizgisi** (Lir Yayını) adlı kitabında, toplumsal bir çizgiden pek uzaklaşmadan saf bir şiirin örneklerini vermektedir. Özcan Yalım'ın **Aramıza Gül Girdi** (Tan Yayını) ile Kerim Aydın Erdem'in **Kırlangıç Ormanı** (Antoloji Yayını) ile genç bir ozan Kaan Özbayrak'ın **Duvar** (Tan Yayını) adlı kitaplarını da bu anlayışta şiirlerden oluşan kitaplar olarak değerlendirebiliriz.

Sözcüklerle başka bir anlayış içinde oynayıp değişik sesler veren ozanlarımız arasında Hilmi Yavuz'u anmalıyız önce. Sözcüklerin ses değerlerini değişik bir anlayış içinde ele alan ve toplumun tarihiyle gününe yeni yorumlar getiren Yavuz, **Yaz Şiirleri** (Cem Yayını) adlı kitabında da bu anlayışın güzel ve başarılı örneklerini toplamıştır. Metin Eloğlu, sözcüklere değişik anlamlar vererek ve bazen sözdizimini de boşlayarak yazdığı şiirlerinden bir bölüğünü -son yazdıklarını elbette- **Hep** (Adam Yayını) adlı bir kitapta toplamıştı. Belki, bu kitabı da, yergi şiirleriyle ilgili kitaplar arasında saymamız gerekiyor. Çünkü, bu şiirlerde de alaycı bir özü buluyoruz. Sözdizimini iyiden iyiye boşlayan ve şüri değişik bir dil anlayışı içinde algılayan, güncel olaylarla tarihsel olayları bileştiren Ece Aydan, dönem içinde **Zambaklı Padişah** (Tan Yayını) ve **Çok Eski Adıyladır** (Adam Yayını) adlı iki kitap yayımladı. İlki uzun bir şiir de sayılabilir; ikinci kitabı ise tarihsele değişik bir bakıştır. Haydar Ergülen, «Ece Ayhan 'Sahiden Yaşadı mı Patron?» adlı şiirinde şu dizeyi yazmıştır onun için: «halkı fazla etkilemedi dili gündelik değil» (Tan, sayı: 7, s. 45).

Dönem içinde destansal şiire dönük bazı kitaplar da yayımlandı. Veysel Öngören **Remtclebe** (abs Yayını) adlı kitabında, Siverekli bir kahramanın Gaziantep ve Urfa'da düşmana karşı savaşımını destanlaştırıyor. Remzi İnanç'ın dediği gibi, «felsefe ve tarih kültürünün şiir duyarlığı»na kazandırdığı anlatım gücüne ve yalın bir dile yaslanan kitap, başarılı bir destan örneğidir. Murathan Mungan'ın 1980

Akademi Kitabevi Şiir Başarı Ödülünü kazanan **Osmanlı'ya Dair Hikâyat** (Ödül Alan Kitaplar Yayını) adlı destanında da kültürün derinliğini buluyoruz. Osmanlı tarihindeki belirli olaylar zincirinden yola çıkan destanda, tarihi verebilmek için eski sözcükleri ve tamlamaları kullanma eğilimini ve tutkusunu yerinde bulmadığımızı belirtmeliyiz. Hüseyin Avni Cinozoğlu'nun **Hamel Burcuna Akan Nehir** (Kendi yayını) adlı kitabı, ilk ikisi gibi uzun bir destan değildir; ama, «Kutlu Kıl Ocağımızı Allahım» ile «Birinci Senfoni» ve «Anılar» adlı şiirleri destansal anlayışın güzel örnekleri olarak değerlendiriyoruz.

Şiir arayışlarında İslâmi motiflere önem veren ve şiirin damarını bu yönde bulmağa çalışanlar arasında başarılı şiirlerini okuduğumuz İbrahim Demirci, İrfan Çevik, Sezai Uğurlu ve Muhsin İlyas Subaşı'nın kitapları, günün sorunlarından bunalan insana dinsel ve mistik çözümler getirmeğe yöneliktir. Sırasıyla, kitapları, **Yanıklar**, **Ağır Acılı Sularda**, **Öpünce Güvercin Oluyor Sabahlar** ve **Sevgi Donanması** adlarını taşımaktadır.

Bireysel sorunlara, bunların yanında toplumsal sorunlara ve olgulara ya da yalnızca toplumsal sorunlarla olgulara ağırlık veren ozanlarımızın 1982 yılında dergilerde şiirler yayımladığını ve bu arada işirlerini kitaplarda topladıkları da bir gerçek olarak ortadadır. Ancak, ozanların bazı yasaklamalarla karşı karşıya geldikleri bir gerçektir.

«Yasaklama dendiğinde, hemen yalnız yasalarla yasaklama anlaşılmamalı. Yasalarla yasaklama toplumsal amaçlarla yapılır. Toplumun işleyen yapısını ayakta tutabilmek, bozulmalara karşı koruyabilmek, süregelen bir anlayışı sarsmamak gibi koruyucu önlemler bu tür yasakların temelini oluşturur. Yasal olmayan, yani temelini yasalarda bulmayan yasaklama ise en genel biçimiyle eskinin yeniye tepkisi olarak çıkar ortaya. Bu bakımdan ister yasal olsun ister olmasın, yasaklamada yasağı oluşturan ana görüş birdir: Yeniye, değişik olana tepki, alışılmıştan kopma korkusu; bunun sonucu olarak da ne yeni ise eskiye, alışılmışa aykırı ise anlamaya, bilmeye değmez yargısı.» (1) Ozanlar, yasalarla konu-

(1) Zeynep Aruoba-Oruç Aruoba, «İşi Halley'e Bırakmalıyım», Tan Seçkisi, sayı: 7, Kasım 1981, sayfa: 23.

lan yasaklara uymaktadırlar. Ancak, «temelini yasalarda bulmayan» yasaklar karşısında direniyorlar. Sanat alanındaki bu gerici, heves kırıcı, çekememezlik gibi tutumlara karşın toplumsal sanatı ve şiiri seçenler, dönem içinde yeni arayışlarla şiirin damarını bulmağa yönelmişlerdir. Bu yönelişlerin çeşitlilik gösterdiği de bir gerçektir, olağan bir olgudur.

Hüseyin Haydar, daha çok motiflerine, doğadaki nesnelere benzetmelerle ördüğü şiirlerinde, kendi çevresini ve tanıdığı toplumsal olgu ve olayları başarıyla şürleştirmiştir **Acı Türkücü**'de (Ödül Alan Kitaplar Yayınevi). O, bir daha acı dönemi yaşamamak ve acı türkücü olmamak isteğindedir. Ahmet Telli, Yazko 1982 Şiir Özendirme Ödülü alan **Saklı Kalan** (Yazko yayını) adlı kitabında, açık ve yalın bir söyleyişle yazdıkları yanında simgelere yaslanan şiire de yönelikti. Özellikle de, kitaba adını veren şiirde simgelere yöneliş ağır basıyordu. Dayanışma Yayınları arasında çıkan **Su Çürüdü**'de ise simgelere dayanan şiire ağırlık vermiştir; hemen hemen bütün şiirinde simgeler görülmektedir. Bu kitapta, 1980-82 yıllarında yazdığı şiirleri toplayan Telli, çok başarılı şiirlerle karşımızdadır. Kitaba da adım veren düzyazı/şiiri, kitabın ve yılın en başarılı şiiridir.

Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü kazanan Ali Yüce'nin **Halk Çağı** (Yazko Yayını) adlı kitabında, toplumsal gerçekleri sevecen, güleç ve alaycı bir yaklaşımla ortaya koyan şiirler vardır. Yüce, kendine özgü bir şiir dili ve biçimi yaratabilen ozanlarımızdandır. Şiir dili ve biçimi bir yana, Mehmet Başaran da **Meşe Seli** (Yazko Yayını) adlı kitabında, Yüce gibi, halkının sorunlarını başarıyla şiirleştirmesini bilen bir sanatçı kimliğindedir. O da yıllar boyunca, değişik bir şiir dlini ustaya kullanabilmektedir. Kemal Özer, şiirde yalın bir şiir dilinden yanadır ve Ömer Faruk Toprak Ödülü'nü kazanan **Kimlikleriniz Lütfen** (Yazko Yayını) adlı kitabında da insancıl ve sevecen bir davranış içindedir. Özdemir İnce, **Kentler**'de (Yazko yayını), insanı uygarlık içinde değerlendirmekte ve insanı kent yaşamı içindeki konumuyla şiirinde yansıtmaktadır. Uygarlık, bir yerde tarihsel bir olgudur da. İnce, böylece tarih anlayışım da, yorumunu da ortaya koymuştur diyebiliriz.

Şiir anlayışını da belirten 10 yazısını kitabımn sonuna ekleyen Attila İlhan, Elde **Var Hüzün** (Adam Yayını) adlı

kitabında değişik biçimler içinde, beş bölüme ayrımladığı şiirlerini toplamıştır. «Rubaiyat», «serbest gazeller» gibi eski şiir türlerinin adlarını da kullanarak, eski sözcüklere ve tamlamalara tutkunluğunu sergileyerek, bazı toplumsal sorunsalları «zengin imgeleri, taşkın duyarlığı, egzotik tasvirleriyle» şiirleştirmiştir diyebiliriz.

Edip Cansever'in **Bezik Oynayan Kadınlar** (Ada Yayını) adlı kitabında, insanın iç ve dış yaşamıyla ele alındığını ve insanın sorunlarının nesnel bir anlayış içinde değerlendirildiğini görüyoruz. Duygusallıktan arınmış, uzunca dizelerden kurulan, sağlam yapılı bir şiirle karşı karşıyayız bu kitapta. Metin Altıok da **Küçük Tragedyalar** (Tan Yayını) adlı kitabında, insanın küçük sorunlarını, değişik bir biçim anlayışı içinde, başarılı şiirler yazarak irdelemiştir. Bu irdeleme, Turgut Uyar'ın **Kayayı Delen İncir** (Karacan Yayını) adlı kitabında daha ayrıntılı olarak ve daha değişik ve büyük boyutlarda yapılmıştır.

Nevzat Üstün Şiir Ödülü'nü kazanan Şükran Kurdakul'un **Bir Yürekten Bir Yaşamdan** (Karacan Yayını) adlı kitabında, «genel özelliği çok iyi bilinen bir yapı içinde», «öyküden, ayrıntıdan uzak durarak yoğun imgelerle» toplumsal şiirimizin değişik örneklerini buluyoruz. Ahmet Oktay ise, daha çok kültüre ve düşüne dayanan bir düzen içinde insan ve toplum sorunlarını, ilişkilerini şiirleştirmektedir. **Sürdürülen Bir Şarkının Tarihi**'nde. Şiirinin düşün ve kültür bulutları arasında gittikçe karanlıklaştığını görüyoruz; sezgiye, duyumsamağa kapalı bir şiir.

Abdülkadir Bulut'un dönem içinde yayımlanan iki kitabı var. İlki **Acılar Yurdumdur** (Yazko Yayını) adını taşımak tadır. Bulut, bazı bireysel şiir örneklerine de yer verdiği bu kitabında, şiirinin toplumsal çizgisini sürdürmektedir. Aceleye gelmiş bazı örnekler dışında, başarılı şiirler var kitapta. **Yakınlar**'da (Yeni Türkü Yayını) ise, öfkeden uzak, dingin bir söyleyiş içinde, doğduğu bölge insanının şiirini vermiştir. Bu insan, bir yerde genel anlamda da alınabilir. Bu şiirlerde de halk öğelerinin ustaca kullanıldığını, böylece yeni bileşimleer varıldığını görüyoruz. Sennur Sezer'in **Sesimi Arıyorum** (Yazko Yayını) adlı kitabında toplanan şiirlerinde kadın duyarlığının toplumsal olaylar karşısındaki seslenişini bulduk. Sezer, sevginin, sevecenliğin, analığın

şiirini yazmış bu kitabında. Mehmet Kıyat da **Yazılan** (Yazko yayını) adlı kitabında toplumsal değişimin, toplumsal acılarımızın şiirini, değişik yapılarla kurmuştur.

Ali Cengizkan, **Çocuk Ömrümüz**'de (Dayanışma Yayını) topladığı şiirlerine açıklama niteliğindeki önsözle giriyor. Ali Cengizkan da değişik yapıları denemiş bu kitabındaki şiirlerinde. Toplumumuzun sorunlarını, simgelerden yararlanarak, diyalektik anlayışım içinde şiirleştirmiştir. Remzi İnanç'ın, «insana güven veren, yaşının üstündeki bilge tavrı şiirlerine de yansıyor. Çağına tanık olmak sorumluluğunu yüklenmiş» bir ozan olarak tanıttığı Metin Güven, **Ömrüm Geçen Bir Sağnak Gibi** (Türkiye Yazıları yayını) adlı kitabında bu tanıklığım yalın bir dille yazdığı şiirlerinde ortaya koyuyor. Veysel Çolak'ın **Aşkolsun** (Dayanışma Yayını) adlı kitabında, insan sevgisini, toplumdaki eşitsizlikleri, acıları ve ölüm acısını öz olarak alan şiirler buluyoruz. «Sokaktaki Adam Öldü»nün şu son üçlüğü, belki de bu kitabın özünü özetliyor: «Geçmişten bir yanılgı: İnsana saygısızlık / Herkes payına düşeni yaşamadı / Sokaktaki adam öldü yaz gölgelendi» (s. 41).

Kemeraltı Şiirleri (Yeni Türkü yayını) adlı kitabında Hidayet Karakuş, topluma eski uğraşılar açısından bakıyor ve bu uğraşılarda çalışanların şiirini yazıyor. Toplumdaki değişikliği tecim ve zanaat odağında sergiliyor. Timuçin Özyürekli, çeşitli dergilerde güzel şiirlerini okuduğumuz bu ozan da, **Şafağın Buğusu**'nda (Türkiye Yazıları yayını), toplumsal değişimi, kendi bireysel değişimini odak yaparak yansıtan şiirlerini toplamıştır. Haydar Ergülen, **Karşılığını Bulamamış Sorular** adlı kitabında (Yeni Türkü yayını), düşünsel bir temele yaslanarak, toplumla ilgili sorunlara yanıtlar aramakta; şiir sanatının güzel örneklerini ortaya koymaktadır.

Sabri Altınel, **Zamanın Yüreği**'nde (Adam Yayını) yaşama ve insana dönük şiirlerini toplamış. Şiirinin özünü şu dizelerde buluyoruz: «Yaşam çağırıyor bizi yaşam/Yeniden yaratmak için dünyayı/Ağır ve üreten ellerinle tutacaksın/ Günün gücünü» (s 44-45) Nurer Uğurlu ise **Türkiye'nin Mavisi** (Ok yayını) adlı kitabında insanı tarihin akışı içinde ele alıp irdelemekte ve güncel sorunları böylece değerlendirmektedir. Uğurlu kitabındaki 11 şiirinde de şiirini beşleme

(beşlik birimler)lere yaslandırmış ve özgür bir uyak anlayışı içinde, belirli ölçü düzeninden yararlanmıştır.

Sina Akyol, «yoksul yurda, çulsuz güne, derin suya narin kıra, bilgin ota, kuşbaz göğe dair üzgün, bezgin, mahzun ve mutlu şiirler demeti» olarak sunduğu **Lokman'la Geçen Şen Günlerim**'de (Tan yayını), şiirini, çocukça sevinmelerini ve hüzünlenmelerini çocuk söylemi içinde yazmıştır. Çocukça bir davranış içinde biraz da yergiye dönük şiirlerdir bunlar. **Toprak ve İnsan**'da (Yeditepe yayım) Abdullah Rıza Ergüven, duygudan çok düşünceye yaslanarak, Orhan Veli şiirinin özellikleri içinde, insanın toplum ve doğa içindeki diyalektiğini irdelemiştir.

İçimi Güne Serdim'de Ayhan Gülsoy, **Her Mevsim Acılarda**'da Bedrettin Aykan toplum içinde bireysel yalnızlığın türküsünü söylüyorlar. Kemal Bayrakçı da, **İçinden Güzelleşen Dünya**'da (her üç kitap da Aday Kitaplar yayını), toplumsal sorunlarla iç içe olan bireysel sorunların şiirini yazmış görünmektedir. Adnan Yücel, **Soframda Kaval Sesi** (Ayko Yayını) adlı kitabındaki şiirlerde, çağdaş gürültülerin dinmesinin, insanlığın sevgi ve mutluluk içinde yaşamasının özlemini söylemektedir.

Adnan Azar, Unutmak Suları'nda (Yeni Türkü Yayını) bireyselden toplumsala doğru uzanan özün şiirini söylemekte; Muzaffer Özdemir ise **Çelik Renkli Şiirler**'de (Yeni Türkü yayını) halkın içinde yaşayan insanın, kendinin şiirini yazmaktadır.

Böylece, herkese birer mavi bonck vererek yapılan kitap resmi - geçidinin sonuna gelmiş oluyorum. Kısa bir yazının çerçevesi içinde, kendi anlayışım ve yazım gücüm içinde bu kadarını yapabildim. Kanımca, şiirimiz, herşeye karşın, iyi bir gelişme yolundadır. Özellikle toplumsal şiirler yazan ozanlarımız, bağırganlığı bırakmış ve şiirin kuralları içinde başarılı şiirler yazmağa başlamışlardır.

Hoşça kalın.

1982'DE ÇOCUK YAZINIMIZ

Emin ÖZDEMİR

Ürünsüz Bir Yıl

Çocuk yazınımız açısından 1982'yi ürünsüz bir yıl olarak nitelendirebiliriz. Dil ve içerik yönünden çocuk yazınımıza yeni açılımlar getiren yapıtlar yayımlandı. Yayınevlerinin çalışma izlencelerinde de çocuk kitaplarına önemli bir yer ayrılmadı. Her yönüyle bir durgunluk, bir doygunluk sürüp gitti.

Olumsuz görünümü hazırlayan, 1982'yi ürünsüz bir yıl kılan etkenler neler olabilir? Geniş kuşatımlı bir soru bu. Nirengi noktalarıyla şunlar söylenebilir: Kâğıt fiyatları sürekli olarak arttı. Basım, baskı giderleri yükseldi. Doğal olarak kitap fiyatları okurların alım gücünü aşan bir düzeye ulaştı. Analar, babalar zorunlu kitaplar dışındaki yayınlara para ayıramaz oldular. Sözcüğün gerçek anlamıyla yetişkinler yazınında olduğu gibi, çocuk yazınında da tam bir durgunluk başladı.

Kâğıt, basım ve baskı giderleri, kitap fiyatlarındaki sürekli artış gibi özdeksel koşulların yanı sıra başka etkenlerden de söz edilebilir. Eski yıllarda yayımlanmış kimi kitaplar için soruşturmalar açıldı, satıştan kaldırılma kararları alındı. Bütün bunlar ister istemez çocuk yazınımızın olumsuz bir ortam içinde kabuklaşmasına yol açtı. Yazarlar, ozanlar konuya eğilmediler; yazdıkları, basıma hazır duruma getirdikleri kitapları da daha sonraki yıllarda gün ışığına çıkarmayı düşündüler. Öteden beri çocuk kitaplarını belirli bir amaç (dil ve içerik yönünden çocuk yazının niteliklerine uygun yapıtlar yayımlama) doğrultusunda özen gösteren Arkadaş Kitaplar, Kardeş Kitaplar, Oda Kitapları, Remzi Kitabevi, Yalçın Çocuk Kitapları... gibi kuruluşlar, iyiden iyiye sınırlandırdılar etkinliklerini.

Bunlardan kimileri de geçen yıldan arta kalan işlerini sonuçlandırıp sayıları sınırlı da olsa birtakım kitaplar yayımladılar. Ne ki belirttiğim gibi nicel ve nitel yönden üzerinde durulmaya değer bir özellik taşıdığı söylenemez bunların.

Ürünler yönünden böyle olduğu gibi çocuk yazının kuramsal sorunları üzerinde de tartışmalar, inceleme ve araştırmalar yapılmadı. Toplantılar toplu tartışmalar düzenlenmedi. Bu yönden de durgun, soluksuz bir yıl oldu 1982.

Durgunluğun, doygunluğun doruğa ulaştığı böyle bir yılı değerlendirirken eski yıllarda yayımlanmış yapıtların yeni baskıları üzerinde duracak değilim. Hızından, oylumundan hiçbir şey yitirmeyen; dilsel ve içeriksel değeri tartışma gerektirmeyecek denli düşük yayınları da ele alacak değilim. Hemen belirteyim ki değişik yaşlardaki çocuklar için yayımlanan, onların değişik yönsemelerini (devinim, uzak diyarları gezip görmeye duyulan özlem, güçlü olma tutkusu, uzay serüvenleri yaşama vb.) sömüren yazınsallıktan uzak bütün yayınlar başka başka adlar, başka başka kılıklar içinde sürdürdü varlığını. Bunların bir kısmı aylık, on beş günlük dergi biçiminde, bir kısmı da birbirine bağlı dizi kitaplar türünde sürüldü piyasaya. **Red kit, Gordon, Tom Braks, Tommiks, Teksas, Kızıl Maske, Özel Albüm Savaş, Zembla, Yeni Fatoş, Kaptan Swing**... başlıcalarıdır bu türden yayınların, 1982'ye ürünsüz, çorak yıl derken bunları çocuk yazının dışında tutuyorum. Tecimsel amaçlı yayınlar olarak düşünüyorum bunları.

Ödüller ve Yarışmalar

Çocuk yazınımızdaki durgunluğu devinime dönüştürmede ödüllerin ve yarışmaların işlevini yadsımak olanaksızdır. Ancak bu alandaki yarışmalar, ödüllendirmeler oldukça sınırlıdır. Bundan olacak bu tür etkinliklerden beklenilen sonuç gerçekleşmiyor yeterince.

Çocuk yazınımızın öykü, roman ve şiir gibi türlerinde sanatsal ve dilsel yönden başarı gösteren sanatçılarımızı ayırmada TDK'nın koyduğu ödülün önemli bir etkisi var-

dır. Ülkemizde bu ödül dışında çocuk yazını alanında süreklilik gösteren başka bir ödül de yoktur. Bu yıl TDK'nın çocuk yazını dalındaki ödülünü **Bir Gül Çocuk** adlı yapıtıyla Abdülkadir Budak kazandı. Yapıtı Varlık Yıllığı 1982'de kalın çiziglerle değerlendirmiş, Abdülkadir Budak'ın çocuk dünyasının şiirini yakalamadaki ustalığını vurgulamıştım. Oktay Akbal, Sami Karaören, Doç. Dr. Olcay Önertay, Doç. Dr. Önay Sözer ve Doç. Dr. Mustafa Canpolat'tan oluşan seçiciler kurulu **Bir Gül Çocuk**'u ödüllendirişlerinin gerekçesini açıklarken şöyle diyorlar: «...Yurt sevgisi, dostluk, insan sevgisi aşılayan ve güzel Türkçesiyle çocuklara en iyi biçimde seslenen şiirleriyle başarılı görülmüştür.

Abdülkadir Budak'ın çocuk yazını alanında TDK'nın 1982 yılı ödülünü kazanan kitabından «Karanlık Yalancıdır» adlısını alıntılayalım buraya:

Geceyi sevmiyorum
Herkesi eşit gösterse bile
Saklasa da çirkinliği
Anlarız sabah olunca
Gecenin yalan söylediğini

Türk Edebiyatı dergisi «Çocuk Yayınları» konulu bir yarışma düzenledi. Yarışmaya 130 yapıt katıldı. Yapılan değerlendirme sonunda Zafer Altınkozaoğlu'nun «Allı Turna» adlı yapıtı birinci seçildi. Ahmet Yıldırım'ın «Arkadaş» adlı yapıtı ile Kemalettin Kutluoğlu'nun «Kasabanın Delisi» adlı çalışması ikincilik ödülünü paylaştılar. Üçüncülük ise Saadettin Kaplan'ın «Sihirsiz Kaval» adlı yapıtına verildi.

Yarışmanın Özendirme ödülleri de şöyle dağıtıldı: «Harap Mescit» Zarife Canan, «Şeftali Bahçesi» Mehmet Karabacaklar, «Ödevlerimi Bitirdiğimde» Gülşen Şener...

TOBAY (Devlet Tiyatrosu Opera ve Bale Çalışanları Vakfı) yıl içinde bir çocuk oyunları yarışması düzenlendi. Yarışmanın temel amacı hem çocuklar için oyun yazmaya yazarları yönlendirme hem de sahnelerin gereksinim duyduğu nitelikli çocuk oyunu bulma. Yazının hazırlandığı günlerde TOBAV'ın çocuk oyunları yarışması sonuç-

lanmamıştı daha. Saptanılan amaca ulaşılıp ulaşılamayacağı konusunda bir şey söylenemez. Ne ki ülkemizde çocuk oyunları öteden beri ciddiye alınmamıştır. Bu yüzden yavan, yaşamın sıcaklığından yoksun, öğretici kimi ürünler çocuk oyunu diye sahnelenmiştir hep. Gerçekte çocuk yazınının öteki türlerinde (roman, öykü, şiir vb.) az çok bir gelişmeden söz edilebilir. Oyun yönünden böyle bir vargıya varılamaz. Oysa tiyatro tivatrodur. Yetişkinler, büyükler üzerindeki etkisi neyse küçükler, çocuklar üzerindeki etkisi de odur. Konuya bu açıdan da eğilmek gerekir.

Başta çizdiğim karamsar görünümü değiştirecek atılımlardan yoksunuz. Verilen ödüller açılan yarışmalar oldukça yetersizdir. Bu konuda devletin yardımcı olması, çocuk yazını alanında çalışan kişi ve kurumlara destek sağlaması gerekir. Nitekim çocuk yazını alanında tanınmış bir yazarımız geçen yılın sonlarına doğru **Sanat Dergisi**'nde yayımladığı bir yazıda (15 Kasım 1981) sözü, sorunun bu yanına ağdırarak şöyle diyordu:

«...Biz hâlâ «çocuk yazını» diye bir yazın türü var mıdır, yok mudur? tartışmasını sürdürmekteyiz ülkemizde. Uygar ülkelerde arı kovanı gibi işleyen çocuk kütüphaneleri, sadece çocuk kitabı satan, görkemli kitapevleri, kitap fuarlarındaki çocuk bölümleri, çocuk yazını dive bir yazın türünün varlığının elle tutulur kanıtlarıdır. Çocuk yazınını, yarının yurttaşını yetiştirmeye yönelik, ulusal bir konu etkin bir araç olarak ele alan ülkelerde, bu yazın türü, kendi içinde bile bölümlere ayrılmaktadır. Okul öncesi ve okul çağı çocukları, hatta kırsal kesimle kent çocukları için yazılacak kitapların nitelikleri de kurallara bağlanmaktadır.

Bizde ise «çocuk» konusu gibi «çocuk yazını» konusu da başıboş, sahipsiz, tutanın elinde bir konudur. Yazarlar içlerinden geleni yazmakta, çocuklarsa ellerine geçeni okumaktadırlar.

Ülkemizde, demokrasi ilkeleri doğrultusunda, çağdaş, insancıl, ulusal özelliklerimizle uyumlu, insan ilişkilerini olumlu yöntemlerle düzenlemeye yönelik, güncel politikanın dışında, göstermelik değil, gerçek anlamda Atatürkçülüğe dayalı bir «çocuk yazını politikası» oluşturmanın za-

manı gelmiş geçmektedir.

Devlet, işadamlarına, sanayicilere, tüccarlara, pek çok konuda sahip çıkarak, destek olmaktadır. Çünkü onlar, ülke kalkınmasına katkıda bulunmaktadırlar. Aynı görüşle çocuk yazını konusunu üstlenmiş olanlara da sahip çıkılıp destek olunmalıdır. Bu konuda devletin varlığını oluşturan «insan» öğesinin ziihnsel ve ruhsal yönden gelişip kalkınmasına yöneliktir. Konuya bu gözle bakıldığında devlet desteğinin zorunlu olduğu ortaya çıkar.

Eğitimsiz, kültürsüz, değeryargılarım hiçe sayan, birbirinin canına, malına göz dikip bölük bölük ayrılarak, durmadan birbirleriyle kavgalaşan, mutsuz bir toplumun, sinai, ticari alanda kalkınmış olması neye yarar? Kalkınma olgusu, ulusun mutluluğu için bir araçtır. Mutsuz toplumlar, devletçe her öğünde havyarla beslenseler bile bir gün çözülüp dağılmaya mahkûmdurlar.»

Görülüyor ki çocuk yazınımızı başıboşluktan, sahipsizlikten kurtarma, gelişimini köstekleyen engelleri ortadan kaldırma yolunda birtakım temel ve ivedi önlemler alma devlete düşen görevlerin içinde yer almalıdır. Yoksa bilmem hangi derginin, hangi sanatçılar kümesinin açacağı yarışma, dağıtacağı ödüllerle bu alandaki çoraklık giderilemez.

Dergiler

Doğruluğuna inandığım bir yargı vardır: Yazının nabzı dergilerde atar. Çocuk yazınını da bu yargının dışında tutamayız. Çocuklar için yazılmış güzelduyusal, yazınsal değeri belirli bir düzeye ulaşmış ürünleri çocuklara sunan, salt böyle bir amaçla çıkan dergilerden tümüyle yoksunuz dersem hiç de sorunu abartmış sayılmam. Daha önceki yıllarda da birkaç kez vurguladığım gibi çocuk dergilerinin çocuk yazınımızı oluşturmada önemli bir işlevi vardır. Hem çocukları okur katına yükseltme, hem çocuk yazınını oluşturan türlere kapısını açarak bu alanda yeni deneyimlerin yapılmasına olanak sağlama diye de söylenebilir bu işlev.

Bizde çocuk dergisi adıyla yayımlananların hiçbiri böyle bir işlevi üstlenmiş değildir. Bu dergilerin bir dilimi gazetelerin, bir dilimi de bankaların yayınıdır. Böyle olunca

dergilerin havası, içeriği, okurlara iletmek istediği temel değerler onları yayımlayan gazete ya da bankanın tutumuna bağlı oluyor. Çocuğun, yazınsal ürünler yoluyla düşün ve duygu evrenini biçimlendirmeye yönelik, güzelduysal ve yazınsal değeri üstün ürünler yayımlama bu tür dergilerde önde gelen amaçlardan olmuyor.

Bunların tümünü aynı kefeye koyabilir miyiz? Aralarında belirli bir ayrımdan söz edilemez mi? Sözgelimi bir **Kumbara** dergisiyle bir **Pamuk Çocuk**, bir **Tercüman Çocuk**'la bir **Milliyet Çocuk** aynı kumaşın parçaları sayılabilir mi? Tartışılabilir bir sorudur bu. Nitekim AYKO' nun (Ankara Yayın Üretim Kooperatifi) **Eğitim Bilim** derleme 1/1 (Haziran 1982) adlı yayınında bu soru ele alınmış. İlhan Özdemirci «Çocuk Dergileri üzerine» adlı incelemesinde bütünleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla bu sorunun üzerine eğiliyor. Gözlem ve saptayımlarınm büyük bir bölümünü paylaştığım bu yazının girişinde çocuğun toplum yaşamındaki yerini belirterek şöyle diyor:

«Çocuk, yaşamın sürdürülmesi demektir. İnsan yaşamının tek geleceği... Tek tek insanların değil, toplumsal bir yaşamın ve genel anlamda insanın geleceğinin sözkonusu olduğu yerde çocuk vardır. Umutların yeşerdiği yerde çocuk vardır. Geleceğin nasıl biçimlendirileceğinin tartışıldığı ve onun savaşının verildiği yerde çocuk vardır. Çocuk vardır çünkü; birey için sonu olan yaşamın, insan için sonu yoktur, sürekliliği vardır.

Bugün yeşertilmeyen umutların onlarda yeşermesi beklenecektir. Ve her şeyin ucu çocuklar, çocuklarla birlikte geleceği şekillendirmeye uzanacaktır. Bakarsak, asıl yaşam savaşının çocuklar üzerinde döndüğü görülür. Çocukarla birlikte toplumun geleceğinin belirlenmesi de yapılır. Oysa çocuk bu olaylardan habersiz, oynadığı rolün öneminden habersiz eğitilmekte, çeşitli güçlerce yöneltilmektedir. Bu çeşitli yollar doğaldır ki, kendi düşünceleri doğrultusunda bu biçimlendirmeye katılmakta ve kendi geleceklerini de böyleçe güvence altına almayı ummaktadırlar.»

Geleceğin sesi ve simgesi olan çocuğu hangi güçler, hangi doğrultuda biçimlendirip yönlendirmek isterler? Nirengi noktalarıyla bu sorunun üzerinde de duruyor İlhan

Özdemirci. Devlet kurumlarının ve ailenin dışında çocukların eğitilme sürecine katılan kuruluşlara ağdırıyor sözü. Bu kuruluşlar asıl uğraşları dışında insanı ve çocuğu bilinçlendirip biçimlendiren etkinliklere, geleceklerini güvence altına alma açısından el atarlar. Bankaların, büyük gazetelerin sanatsal etkinliklere katılımlarında, çocuk dergileri yayımlamaya yönelimlerinde bu kaygı ağır basar.

Bu genel saptayım doğrultusunda geliştiriyor incelemesini İlhan Özdemirci. Üç bankanın çıkarıp çocuklara ücretsiz dağıttığı dergilerle, dört günlük gazetenin kendi adları altında yayımladıkları dört çocuk dergisini genel nitelikleri yönünden karşılaştırıyor. Genel düzlemde şu düşünceleri öne sürüyor:

«...Bunların birbirine yaklaşan tarafları dış görünüşlerinde hemen göze çarpıyor. Boyutları itibariyle aynı olmaları yanında bu dergilerin kapağa çıkardıkları konular, kapak düzenlemesi, renklilik, iç teknik düzen; hep birbirinin aynısı olan «şeyleri» gösterir bize. İç konuların seçimi bakımından bir bankanın dergisinin daha çok, öğrencilerin ders konularına göre düzenlenmiş olduğu anlaşılıyor. Doğal ki, kendi süzgeçlerinin geçirdiği kadar. Ve böylece aynı amaca hizmet ettikleri su götürmez bir gerçek olan bir ama birden çok dergi çıkıyor karşımıza. Öyleki «serbest rekabet» koşulları kendi sınırlılığı içinde, kendi çelişkileri içinde burada da geçerli. Uygulamada görülen bu aynı amaçlılık yukarıda açıklanan gelecekle ilgili istek ve planlara dayanmaktadır. Bu dergiler, resmî görüş dışında olmakla birlikte, kendilerine karışılmayan ve dolayısıyla edilgin olarak desteklenen ve karşılarında kendileri için seçenek olacak yeni yapılanmalar, örgütlenmeler görmedikleri için bu alanda kendi amaçları doğrultusunda at oynatabilmektedirler. Bütün bu dergiler, çocuklara «sevdirilen» yoz, çarpık anlayışları sergileyen, yabancı kültür taşımacılığı misyonerliği yapan çizgidizilerle, yarışmalarla, ödüllerle, ille de ödüllerle çocukları önceden planlayıp saptadıkları yöne kanalize ediyorlar. Emperyalist kültürün uzantıları ya da milliyetçilik adına bunların şovenizmi körükleyen kötü kopyaları dergileri doldurmakta, Türk Tommiks'i, Türk Teksas'ı uydurmaları yapılmakta. Bütün yapılanların sadece ticarî kâr amaçlı olmadığı, bunun ya-

nı sıra ideolojik kârın hemen onun yanında yer aldığı dergilere bir bakışta anlamak olanaklı.

Bütün bu dergileri çıkaran ya da finanse eden kuruluşlar arasında farklılıklar olması doğaldır. Ancak dergilerde işlenilen konuların, yer alan yazı ve çizgidizilerin birbirinin aynıları olması aralarında görünür bir farklılık bırakmıyor. Redkit'lerin, ya da diğer çizgidizilerin birer ideolojisi yokmuş gibi bütün dergilerde adları değişik de olsa aynı diziler yer alıyor. Aynı özsel yapıları kullanarak, işlevleri aynı olan dizileri kullanarak amaçta ve araçta birleşiyorlar. Öte yandan içerikte kullanılan tavır, dil aynı bakış açısını yansıtıyor. Çocuklara seslenmekteki cıvıklı, dilin gevşekliği ya da gerici dergilerde olduğu gibi Türkçe olmayan sözcüklerin kullanılması ilk göze çarpan şeyler. Ayrıca her ağaçtan bir meyve sunmak gibi renklilik, çeşitlilik de ortak olan özellikler arasında. Böylece bütün bu dergilerin düzenlemeleri aynı kalıba uydurulmakta ve zaten başlangıçta saptanan amaçlar az çok farklılık göstermekle birlikte birbirini tamamlar nitelikte olmaktadır.»

Dergileri içerikleri yönünden de bir tartımdan geçiriyor İlhan Özdemirci. Hem banka dergilerinde, hem gazete dergilerinde ideolojik yönlendirmenin ağır bastığım vurguluyor. Ayrıca banka dergilerinde, işin içine biçimsel nitelikte de olsa reklam amacının karıştığını belirtiyor. Şu sonuca ulaşıyor:

«Bütün çocuk dergilerinin birleştiği ilk amaç ve erek kendi düşünsel tavır ve isteklerinin, geleceğin kurucusu ve yürütücüsü olacak çocuklarla olması. Çocukların kendi istekleri doğrultusunda yetiştirilmeleri... Bu birlikteliği dergilerin içeriğinde de izleyebiliriz. Hep olağanüstü kahramanların, hayranlık verici güç sahibi, erişilmez tiplerin seçilmesi; çocukları gerçek hayattan koparark, onların düş güçlerini kısırlaştırarak çocuklar yerine düşünerek, onların düşünecekleri şeyleri kalıp halinde vermenin yolarından birkaç tanesidir... Öte yandan magazin kültürü, piyangosal yaşamın gerektirdiği umut sömürüsü çabaları, maneviyat teraneleri hep bilinçli işçilerin ellerinden çocuklara aktarılmaktadır...»

İlhan Özdemirci'nin bu saptayımları büyük ölçüde doğrudur. Banka dergilerinde olsun, gazete dergilerinde

olsun çocuk dünyasına belirli kalıplara, belirli ürünlere göre koşullandırma ortak bir yaklaşım olarak sürüp gitmektedir. Gülten Dayıoğlu'nun yazısından yaptığımız alıntıda da belirtildiği gibi; bu olumsuz koşulları düzeltmek, devletin desteğiyle, çocuğa özgü yayınların kolayca boy atıp gelişeceği sağlıklı bir ortam yaratmak gerekir. Çocuğu kendi dünyası içinde ele almak onu kendi kişiliği içinde geliştirmek ana ilke olarak benimsenmelidir. Oysa değindiğimiz gibi çocuk dergileri tecimsel ve düşünsel kaygılarla çıkmaktadır. Onları çıkaranların özlemi, çocukları düşünen bir varlık katına çıkarmak yerine kendi düşünce aklıpları içinde onları dondurmak, kendi düşüncelerinin rengini çocukların kişilik kumaşına vurmaktır.

Dergilerin biçimsel ve içeriksel yönden birbirlerinin niteliklerini taşıdığı bir gerçektir. Bununla birlikte yazanların yönsemesi, dili kullanım biçimiyle **Tercüman Çocuk**'la **Milliyet Çocuk**'u aynı kefeye koyamayız elbette. Birincisinde geçmişe dönük, eski günlerin yüceltimi, kahramanlık öykü ve serüvenleriyle çocukları yaşadığımız, soluduğumuz günlerden ve gerçeklerden koparma amacı ağır basmaktadır. Çizgi dizileriyle, renkliliği ve her türden konuya sayfalarını açık tutmasıyla **Milliyet Çocuk**'la **Tercüman Çocuk** arasında bir benzerlik vardır elbette. Ancak çocuğun dünyasına yönelimde dilsel ve güzelduyusal düzeyi gelişkin ürünlere **Milliyet Çocuk** daha çok yer ayırmaktadır. Ayrıca yetişkinler için yazan, ustalığını kanıtlamış hiçbir yazara **Tercüman Çocuk**'ta raslayamazken **Milliyet Çocuk**'ta sık sık karşılaşırız.

1982'de **Milliyet Çocuk**'ta rasladığımız adlarından bir bölümünü sıralayalım buraya: Abbas Cılga (Kahraman Baba-Öykü), Eray Canberk (Küçük Emre ve Yıldızlar - Şiir). Ersan Barkın (Sevmektir Yaşamak - şiir), Aydın Hatipoğlu (Kuşçu - öykü), Subutay Hikmet (Sığar Kalbimize Atatürk - şiir), Arif Bozacı (Çalışmak - şiir), Ayla Çınaroğlu (Böceklerle Söyleşi - şiir), Mücap Ofluoğlu (Olu - şiir), İbrahim Zeki Burdurlu (Dedemin Şapkası - öykü), Fikret Arıt (Beyaz Gölge - öykü), Mümtaz Zeki Taşkın (Çiçekler Konuşuyor - şiir), Enver Naci Gökşen (Hızır Çocuk - öykü). Aydın Hatipoğlu (Deniz - şiir), Mümtaz Zeki Taşkın (Patlıcan Muzaffer - öykü) Celâl Özcan (Öz-

gürlük Hepimizin - öykü), Behiç Duygulu (Avluda Dönen Mahmut - öykü), Aziz Sivaslıoğlu (Anka - şiir), Abdülkadir Budak (Sorular - şiir), Şinasi Özdenoğlu (İlkbahar Şarkısı - şiir), Mücap Ofluoğlu (Hiç Bilinmez ki - şiir), Ruhi Tek (Fotoğraf Makinem - öykü), Süleyman Bulut (Sucu Nine - öykü), Talip Apaydın (Leylekler Ne Düşünür? - öykü), Aydın Yalkut (Tarih - şiir), Fikret Arıt (Bayramlar Hep Böyle Olsa - öykü), İbrahim Ors (Sevgi - öykü), Savaş Eüke, Çocukla Atı - öykü), Ayhan Gülsoy (Emekli Dedem - şiir), Oktay Akbal (Kırmızı Yoyo - öykü), Şinasi Ödenoğlu (Kış - şiir), Aydın Hatipoğlu (Kardan Adamın Mutluluğu - şiir), A. Faruk Kakınç (Kan Kardeşi - öykü). Aydın Yalkut (Kocaman Bir Çocuk - şiir), Ayla Çınaroğlu (Ölür mü? - şiir), Naim Tirali (Hello - öykü), Mümtaz Zeki Taşkın (Düğün Çiçeği - şiir), Cengiz Bektaş (Ali Usta öykü), Ramis Dara (Ayaklarım Büyürken - şiir), Yalvaç Ural (İbiş - şiir), Ayla Çınaroğlu (Dört Duvar - öykü)...

Öykülerin içinde Talip Apaydın'ın «Leylekler Ne Düşünür?»ün özgün bir kurgusu var. Dil de Türkçenin inceliklerini, yaşamın sıcaklığını yansıtacak biçimde kullanılmış. Oktay Akbal'ın «Kırmızı Yoyo»su da çocukların tat alarak okuyacağı bir öykü. Bakış açısı, anlatımın çekiciliğiyle alıp götüren, okuru ilk ağızda saran bir havası var. Yeni adlar içinde de Ayla Çınaroğlu'nun denemeleri ilgi çekiyor. Şiirlerinden çok düzyazısal söyleyişte belirli bir düzey tutturuyor.

Dergide adlarını andığım şiirler arasında Yalvaç Ural'ın «İbiş»i öyküleyimci yönüyle çocukların hoşlanacağı bir şiir. Alıntılayayım buraya:

Kumaş Parçalarından
yaptılar beni.
Elime eldiven
Başıma ponponlu külâh takıp
İçime pamuklar soktular.
Nasıl oldum bilmiyorum ama
Nedense durmadan gülüyorum.
Ben bezden bebek İbiş.
Söylenenleri ne duydum,
Ne işittim.

İçim pamuk dolu
Elim yumuşak
Sizi görmeye geldim.

Adıyla ilk kez karşılaştığımız Aziz Sivaslıoğlu'nun şiiri de buluş yönünden ilginç geldi bana. Sözcük örgüsü yönünden de:

Anka
Anka
Ey masal kuşu
Kar yağınca
Tutsak kaldın
Kaf Dağı'nın ardında
Masalcı dede bile
Kurtaramaz seni artık
Bense büyüdüm
Masal dinlemez oldum
Başka işlerim var yapılacak

Milliyet Sanat dergisinde (Sayı: 46, 15 Nisan 1982) Can Göknil'in «Çocuk Kitaplarım» adlı, bir yazısı yayımlandı. Çocuk kitapları alanında yaratıcılığı olan, yazdıklarını aynı zamanda resimleyen bir kişi Can Göknil. Uluslararası birçok sergiye katılmış, çocuk kitaplarını resimlemede tuttuğu yolla, çocukların dünyasını algılamadaki ince duyarlığıyla ustalığını kanıtlamış bir yazar - ressam. Andığımız yazısında yazdığı ve resimlediği kitapların öyküsünü anlatıyor. Bu arada okul öncesi çocuk yayınlarında aranması gereken nitelikleri, bu döneme özgü kitapların işlevini şöyle belirtiyor:

«...Çocuk nedir? İnsanlığın başlangıcı. Küçükten (2-3 yaşından itibaren) güzeli görmeye alışırsa, sonraki yaşamında güzeli seçebilecektir kanımca. Sadece güzeli görmek, tanımak, bilmek yeterli midir? Yaşamında güzelliği bulabilen mutludur bence. Bunlar da düz gücünü, yaratıcı gücünü kullanabilen, hiç değilse geliştiren kiişlerdir. Okul öncesi çocuk kitapları bu hedefe varmanın ilk adımlarıdır. Yaşamının başında, çocuk beyni, kelimelerle, cümlelerle, öykülerle henüz bir ilişki kuramazken resimleri seçmeye, tanımaya, sevmeye başlar. Bu nedenle okul öncesi çocuk kitaplarındaki resimlerin sanatsal nitelikleri üstün düzeyde olmalıdır. Okul öncesi çocuk kitaplarında çi-

zere büyük bir görev daha düşer. Öğretici olmak; çünkü bu kitaplar çocuğa hem pek çok şey öğretir hem de sanatı tanıtır.»

Bu sözlerin doğruluğu yadsınamaz. İleri ve uygar ülkelerde çocuk yazınının bu dilimi oldukça geliştirilmiştir. Okul çağı çocukları için hazırlanacak kitaplara giden yol bu evreden geçer. Öykünün resme sindirildiği bu tür kitaplarda ileti çocuğun yaratıcı düş gücüyle ortaya çıkar. Gelgelelim bizde okul öncesi çocuk kitapları şöyle dursun, bu kavram bütünüyle anlaşılmamıştır daha.

Can Göknil, okul öncesi çocuk kitaplarının resimleri ve fiziksel yapısı üzerine şöyle sürdürüyor düşüncelerini: «...Çocuk için yapılan resimler, çocuğun dünyasına, yaşadığı ortama uygun olmalıdır. Çok renkli, gerçekçi, süslemeye kaçmayan sade, yalın resimler geçerlidir. Kurallar sayıp dökmekle bitmez ama en önemlisi sanatçının sağduyusudur.

Çocuk kitabının dış görünümü de içeriği kadar önemlidir. Kapak kuşe karton, iç sayfalar birinci hamur ve kalın Kâğıt (kolay yırtılmayan) üzerine basılmalıdır. Çok renkli ofset baskılar çocuklar için geçerlidir. 3-6 yaşındaki çocukların kitapları bir büyük tarafından okunup anlatılacağı kitabın boyutları iki kişinin rahatça seyredebileceği ölçüde olmalıdır. (20X25 cm. gibi.) Yazılar ise büyük, rahat okunabilen bir punto ile dizilmelidir.

Kitaplar

Bu genel değerlendirmenin girişinde de belirttiğim gibi durgun bir yıl oldu 1982. Nitel yanını bir yana bırakıyorum nicel açıdan da üzerinde duracağım kitap sayısı oldukça sınırlı. Geçen yıl bu yıllıkta değerlendiremediğim Arkadaş kitaplar dizisi içinde yayımlanan Ülkü Tamer'in **Masal Şiirler**, Selmin Başak'ın **Selimin Horozu**, Süreyya Berfe'nin **Çocukça**'sı, Ahmet Kahraman'ın **Kınalı Kekliği**, Aydın Özakın'ın **Nemik ile Onbaşı**, Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları** üzerinde durabilirdim. Ne ki bunlar 1981'in kitaplarıdır. 1982'de ise Arkadaş kitaplardan çıkacağını bildiğim kimi ürünler kitapçı sergenlerinde yer almamıştı daha. Bunun gibi Oda ve Yazko'nun da çocuklara yönelik hiçbir yayını çıkmadı. Derinlik, Yalçın için de böyle oldu

bu. Karacan ve Can yayınlarında eski kitapların yeni baskıları yapıldı.

1982'de Özyürek Çocuk iKtapları içinde bir roman dizisi yayımlanmaya başlandı: **Ninemin Sakızı, Bana Annemi Anlat, Ali'nin Bisikleti, Güçlükleri Yenen Çocuk, Kahraman Panter, Korkak Kahraman, Makasçının Oğlu, Murat'ın Tatili, Ormandaki Kulübe, Şehit Osman,** Ayten ile Nurten, **Köylerden Bir Köy, Küçük Gazeteciler, Bir Tatil Gezisi**... Bunlar arasında üzerinde durulmaya değer bulduğum yapıt, yetişkinler yazınımızın olduğu kadar çocuk yazınımızın da usta işçisi Muzaffer İzgü'nün **Ninemin Sakızı** adlı kitabı oldu. Muzaffer İzgü bir torunun bakış açısıyla, onun ağzından ninesini anlatıyor bize. Gülmecesel bir tadın karıştığı anlatı, yaşlılığın da öyküsü oluyor. Kendi kendine konuşmalar, nesne ve varlıklara seslenmeler, inatlaşmalar, çocuklaşmalar, saplantılar, alınganlıklar... gerçekte yaşlılığın da anlatısı. Değişik başlıklar altında geliştirmiş öyküyü Muzaffer İzgü: Ninemin Sakızı - Ninem Askere Gidiyor - Ninemin Kedisi Yitti - Ninem Saçım Kestiriyor - Ninem Kendini Banyoya Kilitledi Ninemin Sandığı - Ninem Üç Aylığını Alıyor - Ninem Vazoyu Kırdı - Ninem Ödevime Yardım Ediyor... gibi. Yaşlı bir kadının dünyasını torununun gözüyle anlatıyor. Anlatım da yaslandığı içeriğe uygun bir renklilik taşıyor. Bir küçük alıntıyla örneklendireyim bunu. Yiten kedisinin ardından nine şöyle konuşuyor:

«— Ah Tekir ah sana süt veriyordum, sana etimi veriyordum, çok sevdiğim muhallebinin bile yarısını veriyordum, hiç insan bırakır da gider mi ninesini. Şimdi ben bu gece kiminle konuşacağım, kime babamın savaş anılarını anlatacağım. Kime Metin kadar çocukluğumu anlatacağım... Beni bunlar dinlemiyorlar, tamam çok dinledik diyorlar ders çalışıyoruz diyorlar, başımızı dinliyoruz diyorlar, televizyon izliyoruz diyorlar... Sen de dinlemezsen beni kim dinler?»

Bu kısa alıntının da yansıttığı gibi, sözcük ve tümce örgüsü yönünden yalın, devinimli, sürükleyici bir anlatımı var Muzaffer İzgü'nün...

Türk Dil Kurumunun halk kitapları dizisinin gerçek okurları bana göre yetişkinlerden çok çocuklardır. Dizinin

tümünü göz önünde bulundurarak söylüyorum bunu. Ye tişkinlerin okuyacakları kitaplar var dizinin içinde kuşkusuz. Ama çocukların tat alarak okuyacağı kitaplar daha ağır basıyor. Bunlardan biri de bu yıl yayımlanan Ali Püsküllüoğlu'nun **Türk Halk Öyküleri** adlı yapıtı. Ozan ve sözlükçü Ali Püsküllüoğlu çocuklar için yazan usta adlardan biridir. Özellikle Derinlik yayınları arasında yayımlanan Nasrettin Hoca öykücükleriyle ilgili çalışmasında bunları yeniden işlerken öykücüklerin yapısına kattığı şiirselliğin yanı sıra çocukların hoşlanacağı örgeleri (motifleri) öne çıkararak bu tür geleneksel yaratılardan nasıl yararlanacağımızı göstermişti. Yeni yapıtı **Türk Halk Öyküleri**'nde de bu başarısını sürdürüyor Ali Püsküllüoğlu

Nasıl bir yöntemle Türk halk öykülerini ele almış Ali Püsküllüoğlu? Şöyle yanıtlıyor soruyu: «Bunları yazarken, halk öykücülerinin anlatı geleneğine oldukça bağlı kalmayı yeğledim. Öykülerin dağınık örgüsünü biraz topladım, olnları biraz kısaltıp yoğunlaştırdım. Biraz da çağdaşlaştırmaya çalıştım.»

Kitapta şu öyküler var: Emrah ile Selvi, Ferhat ile Şirin, Hurşit ile Mahmihri, Sürmelibey ile Telli Senem, Arzu ile Kamber... Bunlardan birinden Ferhat ile Şirin'in girişinden küçük bir bölümü, anlatının sözcük ve tümce örüntüsünü somutlamak ereğiyle alıntılayalım buraya:

«Hey, hey yine de hey hey! Köroğlu gibi girip söze, özleri bağlayalım öze, bir aşk öyküsü anlatalım size. Duyan duymayana, okuyan okumayana anlatsın ve de bu güzel halk öyküsü, yıllar, yüzyıllar boyu yaşasın.

Sözün uzunu yalansız olmak! Onun için, elimden geldiğince, kısa yoldan anlatacağım.

Zaman zaman içinde ve zamanların birinde, Amasya sultanlıktı. Sözü yasa, eylemi halka tasa olana «sultan» derler. Yani, o kişi, sultan olduğu ülkevi dilediğince yönetir. Ve de çoğu «zulüm»le, azı da «bilim»le yönetir. İşte, Mehmene Sultan da, Amasya'yı bilimle yönetmeye çalışıyordu...»

Ali Püsküllüoğlu gelişen, varsıllaşıp özleşen Türkçemizin söz değerleriyle halk öykülerinin sıcaklığını, taşıdığı insancıl özü aydınlık biçimde ortaya koymuş bu çalışmasında. Bu yönüyle çocuklar bu kitapta hem halk kültürü-

müzün kimi değerlerini tanıyacak, hem de anadillerinin tadına varacaklardır.

Remzi Kitabevi çocuk dizisini sürdürüyor. Ne ki oldukça sınırlı tutuyor bu konudaki etkinliğini. Bu yıl Oktay Verel'in **Şeytan Mağarası** adlı yapıtını yayımladı. Yapıt bir serüven romanının kurgusunu taşıyor. Cem ile Can adlı iki kardeşin dinlence amacıyla geldikleri Ormanlık köyündeki gerilimli günlerinin öyküsü. Yazar doğaüstü uğursuz güçlerin ardına sığınarak insanların zayıf ve eksik yönlerini sömürmeye çalışanlara karşı Cem ile Can'ın nasıl bir savaşım verdiğini anlatıyor. Yer yer öğretici bir havaya bürünüyor roman; düşlemsel (fantazya) yönüyle dengeleşerek. Gerilimi, köylülerin kolay kanarlığı Cem'le Can'ın gözünü budaktan sakınmazlığı zaman zaman gülmecesel bir renkle yumuşatıyor. Bu da romanın kolay okunurluğunu sağlıyor. Cem'le Can'ın Ormanlık'a gelişlerinden muhtarla arabacı Hasan'ın oyununu bozuncaya değin heyecan öğesini ayakta tutacak biçimde örgülenmiş olaydizisi.

Şeytan Mağarası'nda öğreticilik eleştirel bir boyutta kazanıyor. Muhtarla arabacı Hasan Efendi, köylüleri sömürmek, onları uydurdukları yalana inandırmak için köye hiçbir yabancının gelmemesine, gelenlerin de köyden ayrılmasına çalışırlar. Hiçbir öğretmen, hiçbir yabancı uzun süre barınamamıştır bu köyde. Bu gerçeği şöyle dile getirir Can:

«Öğretmenler bilgili kişilerdir... Aydın kişilerdir... Hurafelere gerici aldatmacılarına kulak asmazlar... Herkesin öyle önünü ardını araştırmadan, nedenini bilmeden, körü körüne inandıkları şeylere inanmazlar... Bu da bir köye egemen olmak, halkı avuçlarının içine almak isteyen kişilerin işine gelmez... İşte bence bunun için onları Ormanlık köyünde barındırmıyorlar.»

Bu gerçeği anladıktan sonra iki kardeş türlü yollara başvurarak muhtarla yardımcısının oyununu bozar, köylülerin gerçeği görmesini sağlarlar. Kitabın bölüm başlıkları olayörgüsünü de yansıtıyor birbirine bağlı olarak: Mutlu Günlerin Eşiğinde - Korkunun Nefesi - Mağarada Yaşayan Bir Şeytan - Çocukluklarını Yaşamayan Çocuklar - Gulu Gulu Şeytan Mağarası Önünde - Tehlike Çemberi

İçinde - Heyecan Dolu Bir Plan - Gulu Gulu Şeytan'ın Sırrı Çözülüyor... Azrail Sahneye mi Çıkıyor ? - Korkuyu Yenen Kazanır - Oyun İçinde Oyun...

Dil ve anlatımına gelince öyküleyici anlatım kimi yerlerde iyice donuklaşıyor. Bu da uzun, bileşik girişik yapılı tümcelerden geliyor.

Geçen yıl Cumhuriyet Gazetesinin desteğinde ya da ona bağlı bir yan kuruluş olarak beliren **Çizgili Yayınlar** ürünlerini dondurdu bu yıl.

Bir Soru Bir Yanıt

Çocuk yazınına bu yazının içinde solduğu ortama, sorunlarına değgin tartışmalar yönünden de ürünsüz, ölü bir yıl olduğunu söylemiştim 1982'nin. Geçen yılın ürünlerini değerlendirirken çocuk yazını alanında çalışan iki yazarımıza (Talip Apaydın ve Ali Püsküllüoğlu) «kendi gözlem ve deneyimlerinize dayanarak çocuk yazınımızın bugünkü görünümünü ve durumunu nasıl buluyorsunuz?» sorusunu sormuş, verdikleri yanıtları olduğu gibi alıntılamıştım yazıma. Bu yıl da aynı soruyu bu alanda çalışmaları, deneyimleri bulunan bir başka yazarımız Saadet Timur Ulçugür'e sordum. Şöyle yanıtladı soruyu:

— Çocuklarla yakın ilişkilerim oldu. Öğrenim yıllarımda, azınlık okullarında üç yıllık ilkokul öğretmenliğim, İstanbul Radyosunda beş buçuk yıl süreyle «Okul-Öğrenci Saati»nde yönetici olarak çalışmam; yeğenlerimle kendi çocuğumla ilişkilerim, öğretmen oluşum, her çağ ve yaştaki çocukla eğitici öğretici edimler ya da çocuk izlenceleri oluşturma gereği ve olanağı sağladı bana.

Daha sonra Ankara Televizyonunun düzenlediği «Okuyalım - Tartışalım» on izlencelik çocuk dizisinde okula gidemeyen çırak, simitçi, çaycı, ayakkabı boyacısı, basımevi işçisi çocuklarla resmi ve özel okullarda okuyan çocukların, kitap yazarlarıyla yaptığım tartışmaları yönettim. İzleyici karşısına çıkmadan önceki çalışmalar, çocukların yayın organına (televizyon, radyo, kitap) ayak uydurmasını sağlamaktan, onları bir çeşit koşullandırmaktan öte bir uğraş değildi. Oysa çocuğun kafasında doğan sorular, 'Çokbilmiş'likten uzak, içtenlik ve doğallıklarıyla büyükleri şaşırtacak nitelikte, gereğine uygun, bir o kadar da özgün-

dü. Ne yazık ki biz büyükler, kitaplarda, eğitimde, öğretimde insan küçüğünü devreye hiç sokmuyor, bu nedenle de onlar için yaptıklarımızı kendilerine ulaştıramıyorduk.

Kitaplarını okuyup tartıştığımız çocuk yazarları ya kendi çocukluklarından yola çıkmış, ya eğitim öğretim diye toplumun her tür sorununu «ağaç yaşken eğilir» anlayışına uyup yüklemişler çocuğun sırtına. Güldürü öğesine, çocuğun şenliğine katkısı olacak buluşlara yer kalmamış kitaplarında.

Muzaffer İzgü'nün «Kara Pamuk» adlı çocuk kitabı, daha adıyla başlatıyor karamsarlığı: İzgü usta, ak pamuğu kararan gerçeği, ağu çala çala aktarıyor çocuklara. İzlencede, başkentli öğrenci çocuklar, Güney'e kamyonlarla inen pamuk ırgatlarının, yel gücüyle uçup gitmesini önlemek için kasketlerini pekmezleyip kafalarına yapıştırmalarına kırıla kırıla gülerken; o yöreden göçmüş, o ırgatları tanımış çocuklar neye gülündüğünü ayrımsamaksızın öyle acı acı sırıtıyorlardı. Güldürü yazarımız da kasketleri pekmezlemeyi güldürücü saymamış olacak ki bundan hiç yararlanmamıştı kitabında.

Aziz Nesin, Anıtı Dikilen Şimşek'i, gülmeceye çağrı oluşturan adına karşın Borçlu Olduklarımız adlı çocuk kitabının önsözündeki «Çocuksunuz diye aldatılmanızı, her şeyin yalnız iyi yanlarını görmenizi istemiyorum. Daha küçük yaşta gerçekleri görmelisiniz. Bu güzelim dünya ne salt tozpembedir, ne salt kapkaradır. Her şeyin hem iyi hem kötü yanlarını göreceksiniz.» anlayışıyla yaklaşıyor çocuklara; yaşamın daha çok acı baskılı yanlarını; bir de öğretmek istediğini yazıp yansıtıyor çocuklara.

Türk Güldürü yazının iki ustası A. Nesin'le M. İzgü'nün çocuklara kitap yazması, çocuk yazınının oluşmasına katkı sağlayabilir tek başına. Gülmeyi, şen olmayı öğrenmiş bir çocuğa bu arada katı gerçekleri de kolay ve yıkmacasızca gösterebilir. Güldürmeyi çok yazardan daha iyi ve zekice başarabilen yazarlarımızdan hiç değilse, çocuklarımızın gülmek, eğlenmek, şenlenmek, çevrelerini şenlendirmek eğilimlerini doyurmalarını istmek hakkımızdır. Onlara iyiyi, doğruyu örneklerle değil, şenlik, kaygusuzluk, uçarılıkla kim gösterebilir bu yolda bir düzeye varmış olan yazarlardan başka; kim gülmece yolunda daha iyi bir

yöntem bularak ruh sağlığına ulaştırıp ondan sonra sarsıcı gerçeklere acı çektirmeden yaklaştırabilir çocukları...

1979 Dünya Çocuk Yılı'nda kendini görevli sayan ya da akma uymayı seçen nice yazar oturup çocuk kitabı üretti; sonuçtan yarar uman bir o kadar yayımcı da her şeyi bir yana bırakıp olabildiğince çok çocuk kitabı yayımladı. Öyküler, romanlar, şiirler vb. cici cici resimli, bol renkli kapaklarıyla; etkileyici, sürükleyici, ağlatıcı içerikleriyle tümü de çekiciydi; ne yazık ki bu kitaplarda konuşan, ağlayan, öğreten, yönlendiren, oynayan, arada bir gülen, yazarların kendi içlerindeki çocuklardı.

Demirtaş Ceyhun'un **Savaş ve Küçük Barış** o kanla canla yazılmış çok başarılı; konusu çocuk ama sonucu büyüklere yönelik öykü kitabı «Çocuklar için büyüklere öyküler» diye değerlendirebiliriz. Ben o kitabı okuduktan sonra çocuğumu anlamaya başladım... Ah, olabilse de, çocuk kitaplarını çocukların kendileri yazsalar...

Büyüklerin yazdığı çocuk kitaplarını okuya okuya büyüdük her birimiz; onların ele aldıkları o çocuklar, çoculuğumuzla aramıza girdi, çocukluğumuzu unutturdu bize; o nedenle çokluk çocuklara erişemez olduk.

İsmail Uyaroğlu da güzel şiirle dolu **Çocuk ve Şiir** adını verdiği kitabını, kafaları gittikçe kalınlaşmış, silah yapan, savaş çıkaran, kişiyi kişiye kırdıran; çocukları o güzelim dünyalarında sanıp unutan, kendininkileri de canı çektikçe öpüp okşamayı, giydirip kuşatmayı yeterli sayan büyükler için yazmış nerdeyse. Ya Tevfik Fikret, yoksul çocuğu sevindirmek için kendi çocuğuna: «Artık sevindiğin yetişir. Üstündeki bayramlıkları çıkar ona ver de biraz da şu yoksul çocuk sevinsin, kıvansın» demiş, özverili olmayı öğretecek diye. Şiirin güzelliğiyle gönlümüzü çelen, düşünmeye koyulduğumuzda savsözle özdeşliği ortaya çıkan söyleyişlerdir bunlar. İsmail Uyaroğlu'nun Çocuk ve Şiir kitabının önsözü şöyle: «...İşte çocuklar şiir (...) haksızlıkları yok etme savaşında (...) ezilenlerin yanında yer alır; onlara güç verir, umut verir, yol gösterir.»

Bence çocuğu böyle koşullandırmadan, önsözlerle yönlendirmeden ona gerçek şiiri tattırmak olmalıdır ozanın uğraşı; anlamak için soruyor çocuğum. Çünkü çocuklar büyüklerden çok daha uyanık, ileriye yöneliktirler. Ne

yaptıklarını iyi bilirler, ne sorduklarını da. Bilmeyen, onları yanıtlayamayan biziz. Soruları karşısında beceriksiz kaldığımız çocuklara kitap oluşturmada da özdeş bir şaşkınlık içine düşüyoruz çoklukla. Bu nedenle «çocuk yazını yoktur» demeyi seçmişizdir çoğumuz; baştan savma, kaçak bir yargıdır bu, kolayı seçmedir.

Çocuğun, onu ağlatan, güldüren, düşündüren, oyuna iten ya da bir köşede susuklaştıran sorunlarına derinlemesine dalacak yazar; çocuk için oluşturacak yazın ürününü çocuğun sezgi ve algılarını uyaracak, onu (çocuğa göre) kavrayış ve yoruma vardıracak bir **dil ve anlatımla, çocuklar için bir noktalamayla** hatta **çocuklara özel bir yazım** oluşturmayı da içine alan çok yanlı ya da kapsamlı bir emek savaşımı kazanmak zorunda kalacaktır, ille de Türkçede... Çocuklarımızı, her sözcüğünü kusursuz yazacağı, söyleyeceği, anlayacağı özyapısına uygun bir Türkçeye kavuşturmuş sayılamayız; çünkü dilimizi uzun süre Doğu'ya açık kalmışlıktan, Batı'ya öykünmekten bir türlü kurtaramadık. Yine de, son dönemin çocuk kitabı yazarları özellikle, çocuğun, kökünü, ekini bir okuyuşta tanıyıverdiği açık seçik sözcüklerle; yargısı yine bir okuyuşta belirten tümcelerle, dolayısıyla gelişmiş, kendini bulmuş bir Türkçeyle yazmaktadır. Çocuklar bu dille, artık yalnız onlara yazılmış kitaplara bir an önce kavuşturulmalıdır. Kitaplarına oyuna bağlanırca sarılmalıdır çocuk; oyun içinde yaralanmalar, yorulma, sakatlanma neyse kitapta yaşamın acı gerçekleriyle, ülke ve dünya sorunlarıyla karşılaşmak da o olmalıdır çocuk için; acısı geçtikten sonra, olanları bir yana bırakıp —unutamaz çocuk— nasıl yeniden oyuna koşuyorsa, kitaplarına da öyle istekle dönebilmelidir. Yazara düşen bunu sağlamaktır: Çocuğa çocuğu yansıtan gerçek bir yaşamı sanat değeri büyüklere sunulan kitaplarınkinden de üst düzeyde kitaplar yazmak; içeriğinin oyuna, eğlenceye özdeşliğini sürekli dipdiri tutmak... O zaman özgün diliyle «Bir çocuk yazını vardır» diyebiliriz.

Çocuklara, «Bir Gül Çocuk» demeden, gülmelerini sağlayan, La Fontaine'lik etmeden, bildirisini yansıtabilen; çocuğa bir kişi olduğunu, işe yaradığını, kişi olmanın güzelliğini, önemini baskısız vurgusuz benimseten; yaşamın karşıtlıklarıyla hep güzele, ileriye doğru akıcı; kendini ye-

nileyici olduğunu; bundan da kişinin işlevini yansıtan kitaplardan oluşmuş bir yazın, «Çocuk Yazını»dır.

Kişioğlu güzel şiir, güzel öykü, güzel roman güzel oyun vb. yazabilir; bunlar öykünülmesi olanaksız sanat ürünleri de sayılabilir. Yazılırken çocuklar düşünülmüş, yanıt onlara yöneltilmiş olabilir; ama, özünde çocuk nitelikleri sindirilmemişse, çocukların evrenini ışıtamıyorsa bu kitabın çocuklar için varlığıyla yokluğu birdir.

Çocuk yazınına beklenen yapıtı kazandırmak çabası, ölmez sanat yapıtları yaratmadaki güçlükleri aşmak savaşıyla özdeştir.»

Sonuç

Nirengi noktalarıyla yansıttığım bu görünüm, çocuk yazınımız açısından 1982'nin her yönüyle kısır, sıkıntı ve tedirginliklerle dolu, verimsiz bir yıl olduğunu gösteriyor. Bu kısırlığı, sıkıntı ve tedirginliği yaratan etkenlere yazının başında değindim yer yer. Topluca yineleyeyim: Kâğıt, baskı ve basım giderlerinin yükselmesi, kitap ederlerinin hızlı artışı... Öte yandan pazardaki devinimsizlik ve durgunluk... Yazarlar, kitaplar üzerine aslı astarı olmayan birtakım suçlamaların gerici ve tutucu gazetelerde sürdürülmesi. Bunların etkisiyle kimi yazar ve kitaplar hakkında başlatılan soruşturma ve kovuşturmalar... Bütün bunlar hem yazarları, hem de yayınevi sahiplerini edilgen bir duruma sokmuş, onların çalışma iştahını tıkamıştır bence.

Bütün bunlar ve bunlara benzer etkenlerin kaynaklandığı bir başka ana sorunsa ülkemizde çocuğun konumudur. Öteden beri çocuk üzerinde durulması gereken bir değer olarak algılanmamıştır. Ülkenin ve toplumun geleceğindeki yeri tartışılmamıştır. Yarının yurttaşı hangi niteliklerle donanacaktır? Bu nitelikleri onlara kazandırmanın yolu nereden ve nasıl geçer? Bu sorular bilimsel ve sağlıklı bir yaklaşımla gündeme getirilmemiştir. Radyo, televizyon, yazılı basın gibi yığınsal iletişim araçları da kapılarını kapatmıştır bu konuya. Tek tümceyle çocuklar ve çocukların dünyasını biçimlendirecek türlü etkinlikler, toplumumuzun yarını açısından ciddi bir biçimde ele alınmamıştır. Gülten Dayıoğlu'nun yukarda andığım yazısından alıntıladığım şu tümcelerle bağlayayım bu değerlen-

dirmeyi:

«Demokratik düzenin ülkemizde yerleşip kökleşmesi ve halkımızın bu düzen içinde mutlu bir yaşam sürmesini sağlamak için bugüne değin uygulanan «Yurttaş Yetiştirme» yöntemlerinin yarar sağlamadığı gerçeğini artık kabul etmeliyiz. Bunun kanıtı sorunlar içinde kıvranıp duran toplumumuzdur. Bu ulusal açmazdan kurtulmak için öncelikle toplumu temelinden ele almak gerek. Bu da ancak çocuğa yönelik bir devlet politikası saptamakla olur. Bir başka deyişle devlet, ülke insanına çocuk yaşında sahip çıkmalıdır. «Demokratik düzene ayak uydurabilecek yurttaşların yetiştirilmesi için, işe önce çocuklardan başlamak gerekir.» görüşü hareket noktası olarak benimsendiğinde, sıra, çocuğa yaklaşma yöntemlerinin saptanmasına gelecektir. İşte bu aşamada «çocuk yazını» çok önemli ve etkin bir araç olarak karşımıza çıkacaktır. Başka bir deyişle Demokrasi ilkelerinin benimsenmesinde, bilinçle düzenlenmiş «çocuk kitapları itici nitelik taşıyan «ders kitapları»ndan çok daha başarılı olacaktır.»

1982'DE TÜRK KARİKATÜRÜ HENÜZ KOMADAN ÇIKMADI

Fuat KIRCALI

70'li yılların başında karikatürümüz bir patlamaya tanık olmuştu. Bu patlamayla gelen canlılık yaklaşık 10 yıl sürecekti. Genç çizerlerin filizlenmeye başladığı bu yıllarda umut dolu bir çizer ordusu çıktı ortaya. Solukları tükenenler bir bir elenirken, bu orduya sürekli yenileri eklendi. (Bu arada çeşitli nedenlerle aramızdan ayrılan Orhan Tophanelioğlu, İbrahim Güngör. Hazım Başkaynak ve Kerim Tülücü'nün adlarını burada anmak isterim. Bu çizerlerin dördü de henüz yirmi yaşma ulaşmadan yaşamdan ve karikatür dünyasından ayrıldılar. 80'lere gelindiğinde ayakta dipdiri bir «Genç Türk Karikatürü» vardı. Gençler bilinçli olarak ya da arayışlar içinde karikatürün sınırlarını zorladılar. Yeni bir çizgi, yeni bir biçimle çizdiler.

Karikatürde görülen bu canlılık, devinim, değişim, ustaları da etkiledi. Türk karikatürü 10 yıl boyunca parlak bir dönemini yaşadı. Ne var ki parlak devirlerden sonra bir duraklama, yavaşlama sürecine girilmesi olağandır. Nitekim karikatürümüz için de Eylül 1980 tarihi bu sessizliğin başlamasında bir «bahane» oluşturdu. Öylesine derin bir suskunluğa girildi ki henüz en küçük bir canlılık belirtisi bile göremedik. Son iki yılı aşkın bir süredir çoğu kez umutlar dile getirildi. Yeni bir birikim döneminde olunduğu düşünüldü. «Bugün çizemediklerimizi (!) yarın çizeriz» denildi. Hastaya çeşitli reçeteler sunuldu. Yine de karikatürcüler kendi adlarma belki, ama karikatür adına hiçbir şey yapmadılar.

Bu üretken döneme geniş bir perspektiften bakıldığında, karikatüre yansıyan devinimin, açmazlar içersindeki politik çalkantılardan ve toplumsal sancılardan kaynaklandığım görmek güç değildir. Bugün siyasi bir dönemle

birlikte karikatür de bir devrini kapamıştır. Bunun açık nedeni, çizerlerin sosyal sorunlara çizgiyle, karikatürle yaklaşımlarında «politik karikatür» yerine «politize olmuş karikatür» tuzağına düşmeleridir. Bu tür «paradoksal» yanlışlara ileride de düşüldüğünde sonuç olarak yitirilen «Türk Karikatürü» olacaktır.

Sergiler, Yayınlar, Yarışmalar

Geçen yılın ilk sergisi Almanya'dan geldi. Türk - Alman Kültür İşleri Kurulunun Alman Havayolları Şirketi'yle ortaklaşa düzenledikleri «Follow Me» (Beni İzle) adlı «Havacılık Karikatürleri Sergisi» İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde açıldı. Sergiye bir yarışma duyurusu ile bu yarışmaya katılan karikatürler arasında beğenilenlerin alınması yerine daha ciddi bir çalışma sonucu 1900'lerin anonim ürünlerinden 1980'li yılların başlarına kadar uzanan bir zaman sürecinde çizilenlerin en iyileri seçilmiş. Bu derlemenin başarılı ve titiz bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Şubat ayında tiyatro sanatçısı Savaş Dinçel Venüs Tiyatrosu Fuayesinde «Tiyatro Karikatürlerini» sergiledi. Sergi yaklaşık bir ay süreyle açık akldı. Dinçel, tiyatroda yaşadıklarını anlatması dolayısıyla karikatürlerindeki trajikomik öğe güçlü ve çarpıcıydı.

Necmi Rıza Ayça'nm yıllar sonra bir sergi açarak henüz karikatürden kopmadığını göstermesi, eski yeni çizerler arasında büyük bir sevgiyle karşılandı. Ayça, Osmanbeyd'e bir bankanın galerisinde karikatürlerini, son çalışmalarını ve Atatürk portrelerini sergiledi. Türk karikatüründe başlı başına bir tarih olan Ayça'nm bu sergisi eski kuşağın henüz tükenmediğini göstermesi açısından da anlamlıydı.

Geçtiğimiz yıl genç çizerlerden ikisi Sait Munzur ve Raif Zor kendi olanakları ile birer karikatür albümü yayınladılar. Fethi Develioğlu ise futbol'dan aldığı transfer ücreti ile ikinci albümü olan «Spor Karikatürleri»ni yayınladı.

Kurs ve eğitim çalışmalarını Gırgır Dergisi'nde Oğuz Aral, Çarşaf Dergisi'nde ise Raşit Yakalı kişisel özverilerle yıl boyunca sürdürdüler. Yakalı'nın yönettiği kurslara katılan gençler ikinci karikatür sergilerini açarlarken, bu

gençlerden ikisinin Marostica'da ödül kazanmaları önemli bir başarıydı.

Yıl içinde iki karikatür yarışması düzenlendi. Bunlardan ilkini Ankara'da yayınlanmakta olan «Yarın Dergisi» Gençlik Ödülleri çerçevesinde düzenledi. Diğer yarışma, Türk Eczacılar Kongresi süresince Pera Palas Otelinde sergisi açılan «Halk Sağlığı» yarışmasıydı. Bu yarışmanın birincilik Ödülü Faruk Çağla'ya verildi.

İlk sayılarından bu yana karikatüre ayrıcalıklı bir yer veren dergiler «Yarın», «Türkiye Yazıları» ve «Edebiyat 81» bu yayın politikalarını geçtiğimiz yıl içinde de sürdürdüler. Karikatüre kuşkusuz olumlu katkıları olan bu eylemi tüm dergilerin sürdürmelerini dileriz.

Dünyanın sayılı bir kaç «Karikatür Müzesi'nden biri olan «İstanbul Karikatür Müzesi»nin önce çalışmaları durduruldu, önceki yılın sonlarına doğru ise müze kapatıldı. Dünya'da bir benzeri daha çok güç görülebilecek bu tür bir uygulamayı basının ve karikatürcülerin geniş çapta karşı çıkmasına karşı durdurmak mümkün olmadı. Öte yandan «Basel Kunsthaus» bünyesinde oluşturulan «Karikatür Müzesi'nde» açılan «Dünya Karikatürü Sergisi'ne» ülkemizden Ali Ulvi, Semih Balcıoğlu, Ferit Öngören, Mahmut Karatoprak, Tonguç Yaşar, Tan Oral, Nehar Tüblek ve Turhan Selçuk'un birer karikatürü alındı. Sergi Basel'de geçtiğimiz Mart ayı içinde açıldı.

Karikatürcüler Derneği geçtiğimiz yıl boyunca da kapalı kaldı. Uluslararası Nasreddin Hoca Yarışması ise bu yıl da yapılmadı. Karikatür, ülkemizde komadaki ikinci yılını doldururken Türk karikatürcüleri genellikle yurt dışındaki yarışmalara artan sayılarda katıldılar. Marostica, Knokke-Heist, Ancona, Üsküp, Montreal, Bordigera festivalleri belirli tarihlerinde yinelendi. Önceki yılın sonunda sonuçlanan ve haberini ancak bu yıl yazabildiğimiz Yomiru-Shimbun (Japonya) yarışmasında ülkemizden iki karikatürcü, Atila Özer ve Ümit Kartoğlu başarı ödülü kazandılar. Eylül ayında Yugoslavya'ya giden Cumhurbaşkanı Kenan Evren Üsküp Karikatür Müzesi'ni gezdi ve Yugoslav karikatürcülerle konuştu.

Dünya'da Karikatür

Bu yıl ülkemizden «siyasi karikatür» dalında 10, «gül-

mece karikatürü»nde 25 ve «bant karikatürde» 6 çizerin katıldığı Montreal «82» de büyük ödül Arjantinli Kino'ya verildi. Kino'nun karikatürlerinden oluşan bir albüm hazırlanarak sergi kataloğu ile birlikte yarışmacılara gönderildi. Montreal «82»de «siyasi karikatür» dalında Yugoslav Ludvig Dusan, «gülmece» dalında Amerika Birleşik Devletleri»nden Nick Hobard ve «bant-karikatür»de Meksika'lı Manuel Ahumada birincilik ödülü aldılar. Bu yıl beşbin dolar tutarındaki ödül ise Romanya'dan Nell Cobar'a verildi.

Geçtiğimiz yıl Kanada'da «Yılın Karikatürcüsü» seçilen Tomi Ungerer için 1982 oldukça yoğun etkinliklerle geçen bir yıl oldu. Ungerer Zürich'te, yağlıboya, kolaj, desen ve karikatürlerinden Almanya'da 3, İsviçre'de ise bir albümü yayımlandı. «Politricks», «Der Sexmaniac» ve «Bilden Und Lese Buch» Ungerer'in eski çalışmalarının yanısıra son çizdiği karikatürlerini de içeren 3 kitap oldu. Bu albümlerin üçünü de yayımlayan, aynı yayınevi, «Diogenes».

Son iki yıl içinde Walt Disney ve Schuz'dan sonra yapıtlarını en iyi pazarlayan karikatürcü durumuna gelen Mordillo, kırtasiye dünyasına sattığı karikatürlerinin yanısıra, 1982'de dört de albüm yayınladı. «Mordillo's Traeumerein» (dtv), «Ciraffenparade Cartoons», «Das Giraffen Buchz» ve «Cartoons zum Verlieben».

Geçen yıl yurt dışında yayımlanan karikatür albümlerine göz gezdirdiğimizde Bosc'un Diogenes'den çıkan «Du mich auch»unu, Sempe'nin yine aynı yayınevi'nden çıkan Alles wird kompizierter»ini, Flora'nın «Cartoons»unu, Hoffnung'un «Heitere Welt Cartoons»unu, Stauber'in dtv'den çıkan «Die Welt İst Rund'unu, içinde Searle, Chaval, Topor, Wolinski'nin karikatürlerinin yer aldığı «Festival der Cartoonisten»i, Hoffnung'un «Scherzando Cartoons»unu, Luis Murchetz'in «Cartoon und Satire» Yayınevi'nden çıkan «Karikaturen», Loriots'un «Kleiner Ratgeber» (dtv)'ini, Wilhelm Schote'un «Fernster Cartoons»unu, Bilek'in «Herr Hirnbeiss Cartoons»unu, Claude Serre'nin «Cartoons»unu, Ungerer'in sergisi dolayısıyla İsviçre'de yayımlanan «Kompromise» albümünü ve son olarak Haitzinger'in Nebelspalter-Verlag tarafından yayımlanan «Karikaturen» albümünü sayabiliriz.

Yukarda saydığımız karikatür albümlerinin yanısıra

yine geçtiğimiz yılın başında Almanya'da yayımlanan bir kitap daha var ki bizce bu tümünden daha önemli. Balkenhol imzasıyla çıkan «Karikatürkei von 1946 Bis 1981». Bu kitap yayınlandıktan sonra çizerler arasında uzun tartışmalara, büyük eleştirilere neden oldu. Kitap yurt dışında yayımlanan ikinci «Türk Karikatürü Derlemesi» olması nedeniyle belirli bir önemi vardı. (İlki bundan güldestesidir.) Belirli bir dönemi kapsayan politik karikatürleri derlemenin güçlüğüne karşın kitaba alınan karikatürlerdeki dengesiz ağılım haklı olarak çizerler arasında sert tepkilere yol açtı. Örneğin ilk bakışta Erdoğan Bozok, Semih Balcıoğlu, Necmi Rıza, İbrahim Ersaraç gibi önemli ustaların karikatürlerine, kitapta hiç yer verilmemiş. Genç kuşaktan ise Ercan Akyol, Beysun Gökçin, Raşit Yakalı, İsmail Gülgeç, İsmail Biret, Ergin Ergönültaş, Erdoğan Başol, Sadık Karamustafa, Ruhi Görüney'den de hiç karikatür alınmamış. Albüme giren çizerlerin karikatür sayıları da ilginç; örneğin Ali Ulvi'nin 5, Mehmet Polat, Oğuz Aral, Suat Yalaz, Dinççağ'ın 4'er, Mıstık ve Ramiz'in 3'er, Bedri Koraman'ın 2, Niyazi Yoltaş, Nehar Tüblek, Tekin Aral ve Tonguç Yaşar'ın birer karikatürünü alırken albümü derleyen Tan Oral 66 karikatürle en çok kendine yer vermiş. (Bu arada kitabı T. Balkenhol'ün yerine Tan Oral'ın derlediğini de Temmuz 1981'de «Pardon» Dergisi'nde çıkan ilanlardan öğreniyoruz.

Yurt dışındaki Türk karikatürcüleriyle ilgili diğer haberler Selçuk Demirel'in Paris'te Salih Memecan'ın New York'ta, İsmail Biret'in Biel'de çalışmalarını sürdürdüğü, İsmail Biret Eylül ayında Biel'de düzenlenen «sanat festivali'nde» «Palyaçolar» adlı bir sergi, Fuat Kırcalı ise Ağustos ayında Yugoslavya'nın Sarajevo kentinde bir karikatür sergisi açtı.

Ekim ayı başında, Fransız karikatürcüsü Jean Eiffel 74 yaşında öldü. Ülkemizde tanınmayan ünlü çizer Eiffel «Marianne» adlı bant-karikatürüyle üne kavuştu. «Marianne» Fransız Cumhuriyet'inin bir simgesiydi.

Bir yıl önce, yakında yayımlanacağı belirtilen «A-Propos» adlı «dünya mizah dergisinden» henüz bir ses çıkmadı.

1981 DE PLASTİK SANATLAR

Adnan TURANİ

1981-1982'nin kış ve baharını içine alan güzel sanatlar mevsiminde, daha çoğu İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerimizde olmak üzere toplam 185 Resim sergisi açılmış. Heykel alanında ise, yalnız 9 sergi olmuş ve bunların hepsi de İstanbul'da. Heykele karşılık seramik dalındaki sergileme 1 adet. Seramik, aslında, küçük el sanatlarının en soylularından biri. Endüstriyel ortamda dejenere edilme tehlikesi nedeniyle, günümüzde güzel sanatlar akademilerinin ya da tatbiki güzel sanatların çatısı altına sokulmuş. Bu nedenle, bu çalışmaları, daha çok plastik sanatlar açısından kontrol altında tutma, iyi sonuçlar almaya götürebiliyor. Özgün baskı dalındaki sergilemelerin sayısı ise 10. Konumuz çerçevesinde değerlendirmeyi bir süredir yaptığımız fotoğrafçılık dalındaki sergiler de yalnız 5 adet.

Görüldüğü üzre, resim dalındaki üretim ve sergileme diğerlerinin toplamından bile çok. Ancak, sergilenenlerin kalitesi ne? Sanki bu iş diğerlerinden daha kolaymış gibi bir durum ortaya çıkıyor. Bir düşününce, insan enflasyon yalnız ekonomide olmuyor diyebilir. Esasen enflasyon teriminin kapladığı alanlar, son zamanlarda bir hayli genişlemiş olmalı. Çünkü son birkaç yıldır, plastik sanatlar alanında da bir çeşit enflasyon açık olarak gözlemlenebiliyor. Yalnız, ekonomik enflasyonu önlemek için üretimin arttırılması çare olarak görülürken, güzel sanatlardaki enflasyonun nedeni, üretimin artması gibi görünüyor. Aslında, resimdeki bir kalite enflasyonu, ve yalnız bizde değil. Batı'da da durum böyle. Ancak bunun temel nedeni, pazarlamadaki spekülasyonlara dayanan değerlendirmeler. Yani bir çeşit değer anarşisinin yaratılması. Özellikle resim alanında kurulan uluslararası «sanat pazarları» hemen tüm Batı ülkelerinde açılmaya başlamış. Galiba bu pazarlarda amaç, sanatsal gösteri değil; aksine, sanatı ka-

rıştırmak gibi bir şey. Bu pazarları düzenleyenlerin broşürleri, nerelerden sağlandığı bilinmeyen adreslerimize değin ulaştırılıyor. Bu açık pazarlarda sergilenen ürünlerin, ne denli pespaye şeyler olduklarını ortaya koyan kimi yazılarda, yukarda belirtilen enflasyon görüşü, ortak bir kanı olarak belirmekte. Bir kez, bir yenilik, kesinlikle söz konusu değil. Sanatı amaç edinmeyen «Dada»lar gibi, bunlar da çılgınlığı ve sanatsızlığı amaçlamışlar. New York Times'in galiba geçen pazar sayısında «modern» ile ilgili olarak bir yazı çıkmış. Geçenlerde bir arkadaşımız anlattı. Bu yazıda, günümüzün resmi için artık «modern» sözcüğünün kullanılmaması gerektiği belirtiliyor ve neden olarak da, «modern»in yenilik olduğu, oysa günümüzdeki resim örneklerinde artık yenilik görülmediği açıklanıyor. Bu görüş, aslında büyük oranda kabullenilebilir. Çünkü 1954 Pop'undan sonra ne getirildi. Hiç.

Bu girişten kasıt, sanatsal enflasyonun yaygınlığına ve yarattığı tepkiye değinmektir. Ancak Batı'daki ile bizdeki resim üretimleri, aslında farklı alanlarda. Bizdeki üretim, beylik bir figüratif biçimlemede; Batı'dakinde ise, başıboş bir modernizme dayanan bir çeşit çoğaltma, ya da kimi sarhoşça denemeler. Zaten son zamanlarda uydurma bir mekanizasyon sonucu oluşan üretim benzerliğine de üslûp demek eğilimi belirdi. Üslûp bilgisine ve analizine sahip olunmayınca, galiba uydurma inançlar da çoğalıyor. Günümüzdeki sanat maceracılığının nedeni, anarşi bağımsızlığının tatlılığı olmalı. İlginç olan, artık Batı'nın, o eski hümanizma inancının da pek inandırıcı olmaması. Yoksa insandan kaçan bir hümanizma nasıl olabilir. Paradoksal bir durum olduğu açık.

Bizdeki figüratif üretimin nedeni ise, galiba biraz daha ucuz. Çünkü, çoğalan galerilerin her onbeş gündeki sergilemelerine ve lâlettayin kişinin zevkine mal yetiştirmek sorununun çözülmesi gerekmekte. Sanatta, yaratma olayının ruhsal bir birikim ve boşalma olduğu bir ölçüde kabul edilirse, bu kadar bol üretimin ne denli motorize olduğu ortaya çıkar. Bu da, bu üretimin sanatsal olmadığını açık olarak gösterir. Ben bu motorize üretimi endüstriyel üretim değil, el üretimi olarak nitelemekle yetineceğim. Bu kalite başıboğluğuna karşılık, ilginç durum şudur: Halen re-

sim piyasasında satılan çalışmalar kaliteli olanlar değil; bu üretim faslından olanlar. Kısacası bir çelişki ki, inanılması zor.

Bu üretimi destekleyen basının da olduğu bir gerçek. Yani bir çeşit boş yazı üretimi de var. Bir lâf kalabalığıdır gidiyor. Çünkü artık yazmak için uzman olmaya gerek yok. Matematikçi de olsanız, lâlettayin memur da olsanız, bu alanda tek bir satır bile okumamış, ya da resmin ne olduğunu bilmez de olsanız, önemi yok. Bir yayın organında yer bulmanız yeter. Durum bu olunca, pespaye şeylerin göklere çıkarılması, iyilerin batırılması, olanaklaşabiliyor. Bu zıt değerlendirmelerde, politik görüşler, akla hayale gelmeyen hesaplar, kimi hasis menfaatler, ya da kimi klikklerin oyunları da yazıya karıştırılınca, işin içinden çıkmak olanaksızlaşıyor. Ancak bu değerlendirmelerden, yarının tarihinde yer alabilecek bir not elbette çıkmayacaktır. Bu yararsız fakat zararlı yazar (!) takımının yanında, gene yararsız fakat zararlı aynı zamanda plastik değerlerden habersiz, ancak etkili yerlerde mevzilenmiş memur takımı var. Eğer bunlar müdür ise, herşeyi de bilirler. Kesinlikle uzmandırlar. Bunlardan kimileri yanınıza gelince, ortaokulda güzel karakalem resim yaptığından bahseder. Bunlardan söz etmemin nedeni, bu kişilerin sanat zevkinin, kimi satın almalarda önemli bir etken olmasıdır. Özellikle dış ülkelerde dolaşmış devlet memurları arasında bu tür olayların kahramanlarına biraz sıkça rastlanmakta. Uzmana danışmak ise, kesinlikle akıllarından geçmez. Hele bunların hanımlarından biri kazara, bir resim kursuna gitmişse (2,5 aylık) resmi alım satımı birlikte gözden geçiriyorlarsa, değerlendirme düzeyinin ne olduğunu çıkarabilirsiniz. Bu durumlara değinilmesinin nedeni, devlet dairelerinde sık sık karışlaşılan mide bulantısı şeylerin dayandığı kültür düzeyini belirlemek içindir. Daha kötüsü, bu değerlendirme anarşisi, kötünün, değersizin baştacı edilmesine neden oluyor. Böyle adi şeyler satılma şansı kazanınca, kimi muhtaç durumda olan tanınmış ressamların bile, böyle bayağılıkları ürettikleri görülüyor. İki milyonluk resim sattığı rivayet edilen bir tanınmış ressamımız, «ben, bunları sanat için değil, para kazanmak için yapıyorum,» demiştir. Bu söz, kendini bilmezlerin nasıl bir sanat değeri anarşisini

yarattığını açıkça göstermektedir. Bu nedenle, gerçek sanatsal değerlerin öyle herkes tarafından hemencecik anlaşılabileceğini sananların, nasıl bir suç işledikleri anlaşılabilir. Bu suçun adı, kültürel suçtur ve tedavisi de yalnız çok pahalı değil, ayni zamanda uzun süredir. Buna da kimsenin hakkı yoktur. İşte bu suçun yaygınlaşmasında bilerek ya da bilmeyerek yer alan galeri sahipleri de vardır. Çünkü galerilerin bir ticarethane oluşu ve piyasası olan mala yer vermeye çalışmaları yüzünden, bu hatanın işlenmesine neden olmaktadırlar. Ve böylece kültürel hizmet yapma yerine kültürel bozma işlemi gerçekleştirilmektedir. İlginç olan, bu suçun cezasının olmamasıdır. Demek ki, yıllar yılı üzerinde durulan güzel sanatlar eğitimini, kısa sürede dejenere etmek olanaksız değildir. Bu nedenle güzel sanat sorununu ve kültürünü çözümleyecek ve planlayacakların, ne denli uzman olmaları gerektiği ortadadır. Ancak bizde, bu işlerin henüz bir ortaokul resim öğretmeni kültürü ile çözümlenebileceğine inanıldığını göstermektedir. Hayatında bu alanda tek bir kitap okumamış kişilerin önemli yerlerde olduğunu gördükçe, insan, gerçekten şaşırıyor. Bilgisiz, cahil, inandırıcı olmaktan uzak kişiler, böylesi önemli sorunlara nasıl ışık tutabilirler, planlayabilirler. Rahmetli hocamız, Suut Kemal Yetkin, ama Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin, kaç kez, bu hususları açıklamıştır. Bir şeye yaradı mı? Anlaşılan hiç yaramamış.

Bu sanatsal değerlendirme keşmekeşi, aslında ödüllendirmelerde de söz konusu. Odül verilmeyecek çok yerde, cömertçe bu payeler dağıtılabiliyor. Bir prensip kararıyla ödülün anlamı ve para teberruu, birbirlerinden ayırılmalıdır. Bu nedenle bakıyorsunuz, daha çizgi çizmesini bilmeyen birçok kişi, bir yığın ödülle karşınıza çıkıyor Doğal olarak bu durumda, bu ödüllere de pek inamlmıyor. Demek ki, ödül alanında da bir enflasyon söz konusudur ve ödül, giderek inandırıcılığını yitirmiştir. Edinilen bir gözlem şudur: Ülkemizde inancından ödün vermeden çalışan, hattâ çok önemli kimi ressamlarımıza kimse ödül düşünememektedir. Sabrı Berkel bunlardan biridir. Bugüne değin çalışmasının organik gelişmesini bozmamış en fazla birkaç ressamımızdan biridir. Kısacası, ödül konusunda da pek iç açıcı şeyler yazmak olanaksız. Kimi zaman politik ya da

sağ-sol hikâyelerinin bu değerlendirmelerde etken olduğu da bilinmekte. Bu değerlendirme biçimi son zamanlarda Avrupa'da da revaçta. Hatta kimi dışarı kaçanlara, hem içte, hem dışta ödüller dağıtılıyor. Kısacası, ödülün sanata verildiğine inanmak için insanın biraz saf olması gerekiyor. Bu nedenledir ki, burada, ödül alanları belirtmenin bir yararı da yoktur. Ancak kimi kurumların çok halisane niyetlerle bu ödülleri dağıtmak istediklerini, burada özellikle belirtmek gerekir. Buna karşılık, ortada, şanla, şerefle gösterilecek yetkin bir yapıt bulunamamakta. Çünkü, öyle araştırmaya dayanan çalışmaların ödül için gönderildiğini ben hiç görmüyorum. Bu belirli düzeyde olanlar, zaten bu değer anarşisi içinde öyle pek dışarı çıkmıyorlar. Sorun, bu ödülleri onlara verecek bir statüyü kabul etmekte.

Bir de, plaket ya da onur plaketi ile onurlandırma, son zamanlarda pek moda oldu. Aslında çok güzel bir davranış. Ancak bu kadirşinaslığı, bir değerli insanın son günlerinde göstermek, onu onurlandırmak değil, öbür dünyaya selâmetlemek oluyor. Bu hususta biraz daha ince düşünmek olanaksız mı? Hattâ bu hususta yazılı bir prensip kararı alınamaz mı?

Güzel sanatlar alanındaki kitapların ne denli pahalıya mal olduğu bilinmekte. Bu çabalara önem verip ödüllendirmek için kurulmuş kimi vakıflar da var. Yalnız bu yarışmalara katılmak için bu pahalı baskılardan 10 adedinin gönderilmesi gerekiyor. Ancak bu kitap 3 ciltten oluşuyorsa, bu kez 30 kitap göndermek durumu ortaya çıkıyor ki, bu durumda bazan kitapların bedelleri, ödülün tutarını aşıyor. Bu yüzden, bazan çok iyi kitaplar bile ödülden yoksun kalabiliyor. Bu nedenle plastik sanatlar alanında yayımlanan kitaplara ödül verecek bir vakfın, böyle yayınları izleyerek taraması ile ödüllendirme yoluna gitmesi akla gelebiliyor. Böylece ülkemizdeki tüm yayımlar gözden geçirileceği için, daha tutarlı bir değerlendirme yapılacağı düşünülebilir. Kimi önemli vakıflar da kendilerine gönderilecek yapıtları değil, tüm ülkedeki değerleri, yani değerli sanatçıları izleyerek onların yaşam çalışmalarını ödüllendirseler, daha gerçekçi bir değerlendirme yapmış olurlar. Çünkü, genel olarak böyle vakıf ödüllendirmelerine de da-

na çok hep gençler katılmaktadırlar ve o saygıdeğer yaşlı ustalarımız, daima bu değerlendirmelerin dışında kalmaktadırlar. Bu değer bilmez tutumun ısrarla sürdürülmesinden, ülkemiz hiç bir şey kazanmaz, ancak kaybeder.

★

Yapılan sergilerde, öyle anıt gibi akılda kalan, sağlam kuruluşlu, rahat uygulanmış, araştırmacı ya da sürprizli buluşların yer aldığı yetkin çalışmalar ne yazık ki görülmüyor. Doğru dürüst desenin ne olduğunu bilemeyenlere diplomalar verildiğinden, sanatsal eğitimin sonucu da bu düzeyde oluyor. Böylece, ne desen kültürü, ne boya kültürü, çalışmalarda söz konusu olmuyor. Genellikle çabuk yapıt verme sevdası almış yürümüş. Bu yüzden, resmimizde bir kalıplaşma tehlikesi, bir ezber resim, ezber peyzaj, ezber figür resmi âdeta moda olmuş. Heykelimizde de durum ayni. Hele Atatürk'ün 100. Doğum yılı nedeniyle yapılan heykelleri ve diğer kompozisyonları, yukarda değinilen desen anlayışımızın ne düzeye indiğini açıkça göstermektedir. Biz bu desen çizmeden aciz kişilerin çoğuna ödüller, plaketler verdik. Yanlışın bini bir para. 100. yıl gelip geçince, ressam ve heykelcilerimize resimler yapılacağını bildirdik. Utanılacak kadar kötü heykeller diktik. Bereket, onun sağlığında, aklı başında, heykeller dikildi de, bu yeni yapılanlara pek aldıran olmadı. Artık şu güzel sanatlar eğitiminin, sokağın kontrolünden çıkarılmasının zamanı gelmiştir. Yetkin bir disiplin, kesinlikle Güzel Sanatlar Fakültelerine sokulmalıdır. Ancak oraya girecek öğrencileri öyle üniversite sınavı ile almamanın bir yolunu muhakkak bulmalı. Bu heykel sefaletini gördükçe insan şaşırıyor. Hele Milli Eğitim Bakanlığı önündeki heykel (!). Böyle bir şey, Büyük Atatürk için nasıl dikilir. Eline çamur alan herkes heykel yapamaz ki. Ama hata yalnız bu değil ki, anıt yapmasını bileni bulalım önce. Durmadan hata yapıyoruz, sonra bunu nasıl düzelteceğiz diye Avrupa'dan adam getirtiyoruz. Belki bu iş için, iki yıl önce siparişler verilse idi, bu tunç ve beton yığınları iyi bir plastik ile yer değiştirmiş olabilirdi. Kısacası iş gene plânlamada oluyor.

Sergilerdeki heykel çalışmaları da genel olarak pek tutarlı sayılmaz. Seramik sergileri ise, daima daha cazip.

Çünkü bu işte plastisite sorununu dikkate aldırmayan boya ve doku aldatıcılığı var. Bu nedenle seramik sergileri genel olarak rokoko sevimliliği içinde oluyorlar. Ancak arada bir, plastik ağırlığında olan çalışmaya da rastlanabiliyor. Özgün baskı dalında, bundan birkaç yıl öncesinin o hummalı çalışması yok. Hattâ bir tekrar, hem de teknik oyunlara dayalı bir üretim, giderek akademikleşiyor. Bir de grafik resimlere bizde pek ilgi duyulmuyor. Eğer gravür sanatçılarımızın desensel güçleri, asit oyma oyunlarının üzerinde olsaydı, bu alanda teknik buluşlardan çok daha kalıcı, çok daha etkileyici bir üslûp anlayışına yönelebilirlerdi. Bizde bu husus, daima bir eksik olarak çalışmalarda yansımaktadır.

Fotoğraf, aslında bir plâstik sanatlar dalı değil. Ancak bu çatı altında fotoğrafa yer veren akademiler bulunmakta. Güzel sanatların ilgili yapıtların fotoğraftan farkı, böylece belki daha iyi belli oluyor. Ayrıca fotoğrafın, kollaj ya da montaj yolu ile günümüz resminde de bir öğe olarak yer alıyor. Ayrıca özellikle doğadan yeni görüntü ve strüktürler getirme olanağı, fotoğrafı değerlendiriyor. Bir de yorum getirme başarısını gösteren olursa, bu kez durum birden ilginçleişyor. Bizde bu açıdan araştırmalar yapan yok. Olsa da pek az. Esasen malzeme kıtlığı, pahalılığı gibi etkenler, bu alanda çalışmayı zorlaştırıyor. Bu nedenle, olabilen çalışmaları bile bir başarı olarak görmek yanlış olmaz.

1981-82'deki plastik sanatlara değgin çalışmalardan unutulmaz bir yapıtın yankısı olmamıştır. Aslında kalıcı bir çalışmanın da piyasaya çıkması ve değerini bulması, bir anda gönülleri fethetmesi olası görülmemelidir. Buna rağmen benim görüş açıma girmiş bir değere ben rastlamış değilim.

Akılda kalabilen kimi sergiler şöyle sıralanabilir:

Resim sergileri : Nurullah Berk, Kasım/Aralık, İst. Tiglat San. Ga.; Mustafa Ayaz, Ekim, Ank. Evrensel; Ali Avni Çelebi, Ekim/Kasım, Ank. Evrensel; Turan Erol, Kasım, İzmir Vakko; Nejat Devrim, Kasım, Ank. Vakko; Erdal Alantar, Kasım, Ya. Kredi Taşkent Sa. Ga. İst.; Abidin Dino, Aralık, Bedri Rahmi Sa. Ga. İst.; Neşet Günal, Aralık

Ocak, İst. Galeri Baraz; Adnan Varınca, Aralık/Ocak Maçka Sa. Ga.; Ruzin Gerçin, Kasım Aralık, Evrensel; Adnan Turani, Aralık Ocak, Ank. Pedil (Kavaklıdere); Bedri Rahmi Evüboğlu, Aralık, İst. Tiglat; İbrahim Balaban, Aralık, Ank. Takı; Devrim Erbil, Şubat/Mart, Tiglat; Nihat Akyunak, Ocak, İst. A. Galeri; Özdemir Altan, Ocak, İzmir, Müze; Malik Aksel, Şubat/Mart, İst. Cumalı; Erdoğan Değer, Şubat/Mart, İst. Akbank, Osmanbey; Cihat Burak, Şubat/Mart, İst. Urart; Burhan Uygur, Nisan, Ank. Artizan; Refik Epikman, Mayıs, İst. Baraz; Rasin, Nisan/Mayıs, İst. Lebriz; Özer Kabaş, Mayıs, İst. Maçka Sa.; Ekin Nayır Sağıroğlu, Nisan/Mayıs, İst. A. Galeri; Maide Arel, Haziran, İst. İst. Caddebostan, Gü. Sa. Ga.; Orhan Aksoy, Mayıs/Haziran, İst. Tiglat; Cemil Eren, Nisan, Ank. Modül; Aslan Gündaş, Ocak, Pedil. İsmail Altınok, Mayıs/Haziran, Ank. Pedil (Kavaklıdere).

Heykel Sergileri :

Haluk Tezonar, Ocak İst. Galata Sa. Ga.; Füsun Onur, Şubat/Mart, İst. Taksim, Belediye Sa. Ga; Hakkı Karayiğitoğlu, Mart/Nisan, İst. Akbank (Osmanbey); Zühtü Müridoğlu, Mart, İst. Cumalı; Tankut Öktem, Ekim, İst. Akbank (Nişantaşı).

Seramik Sergileri :

Şahin Paksoy, Aralık Ocak, İst. Galata Sa. Ga.; Beril Anılanmert, Ekim Kasım, İst. Lebriz; Atilla Galatalı, Ocak, İst. Akbank (Bebek); Jale Yılmabaşar, Ocak, İst. Akbank (Nişantaşı); Fürcyya Koral, Ocak, Ank. Vakko.

Özgün Baskı Sergileri:

Mürşide İçmeli, Kasım Aralık, Ank. O.D.T.Ü.; Filiz Başaran, Aralık Ocak, İst. Urart; Turgut Zaim, Ocak/Şubat, Ank. Takı; Berna Türemen, Gülüm Aripek, Şubat/Mart, İzmir, Füzen, Süleyman Saim Tekcan, Nisan, İst. Urart.

Fotoğraf Sergileri :

H. Cahit Derman, Ekim Kasım, İst. Akbank (Bahariye); Murat Ertem, Ekim/Kasım, İst. ve Diyarbakır Akbank; Şahin Kaygun, Ocak/Şubat, Ank. Türk-İngiliz Kültür Der.; Güler Ertan, Şubat, İst. Akbank (Nişantaşı).

MÜZİĞİMİZDE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Selmi ANDAK

Atatürk'ün 1 Ekim 1934 günü T.B.M. Meclisini açış söylevinde: «Bu yıl, müzik değişimini de yapacağız. Güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk ve önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğine ölçü, musiikde değişikliği alabilmesidir, kavrayabilmesidir. Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan yükek deyişleri toplamak, onları bir an önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir...» biçiminde çağdaş ve ileri görüşle başlattığı «müzik devrimi»nden bu yana geçen yıllardan günümüze ülkemizde çeşitli müzik türlerinde nereye ulaştık, ya da nerede kaldık?

Bu durumu, müzik bölümlerine göre izlemeden önce, önemli bir noktayı belirtmekte yarar vardır: Atatürk'ün müzikte önerdiği devrim, asla doğmatik ve katı anlam ve ölçüde değildir. Tüm yeniliklere, uygar ve çağdaş kurallara ve evrensel niteliklere açık, ve gerçekçi yönden gerek klâsik, gerek çağdaş Türk müziği, halk müziği, hatta hafif müzik türlerinde bilimsel ve sanatsal yönden oluşmayı ve ileriye yönelmeyi önermişti... Atatürk bir yandan geleneksel ve klâsik Türk müziğini, artık eskimiş, yozlaşmış ve piyasaya dökülmüş kötü örneklerinden kurtararak, hem çağdaş, hem evrensel, hem kaliteli biçimde bir evrime dönüşmesinden yanaydı. Atatürk bu nedenle o zaman radyolarda çalınan bazı şarkılar için: «Nedir bunlar, hepsi ağlayan, inleyen aşrkılar. Kaldırın şunları, bu milletin neşe ve sevinç hakkıdır,» demiştir!... Atatürk öte yandan Batı müziğini anlayarak ve severek dinlediği gibi, asla Batı taklitçililğ yapılmamasını ve çağdaş Türk bestecilerinin özellikle evrensel kurallardan yola çıkarak, özgün yapıtlar yarat-

malarını istemişti. Bu çok önemlidir. İşte, bu görüşlerin doğrultusunda, Türkiye'de müzik alanında nereye gelinmiştir?

Yüzyıla varan süre boyunca, ülkemizde Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine uzanan «alaturka ve alafranga» çelişkisi, sonradan «tek sesli-çok sesli» karşıtına dönüşerek, kısır döngü içinde takılıp kalmıştır. Bilimsel hiçbir yönü olmayan «alaturka ve alafranga» sözcüklerinin içinde kalan, dilimize çevirdiğimiz takdirde «Türk usulünde», «Frenk (yabancı) usulünde» biçiminde tanımlayabileceğimiz türlerde müzikler, sonra modonik (teksesli) ve polifonik (çoksesli) gibi azçok bilinçli sözcüklere dayanan müzik türleri olarak «ayrılığı» sürdürmüştür.

Bu kargaşaya bir son vermek üzere, son yıllarda bir kıpırdanma olmuştur. Önemsenecek bu adımlarda: Bir yandan geleneksel ve klâsik Türk müziği, ayrıca yöresel ve halk müziği kaynaklarından yararlanarak, «evrensel kurallar ve metodlar içinde çağdaş Türk müziği yaratmalarına yönelmek amacında çalışmalar başlamıştır.

1982 yılı, daha önceki yıllardan pek az farklı manzara göstermiştir. Evrensel çağdaş ve çoksesli müzik alanında, özellikle günümüzün Türk bestecileri, eski yıllara oranla şu yönde gelişme amacında az çok düşünce birliğine varmışlardır: 1 — Geleneksel ve klâsik Türk müziği ezgilerinden esinlenerek «çağdaş biçimlerde çokseslilige dönüşen Türk müziği yapıtları yaratmak». 2 — Türk halk müziği ezgilerinden esinlenerek evrensel, çağdaş yapıtlar ortaya koymak. 3 — Doğrudan evrensel kalıplarda ve modern anlayışta «özgün» besteler yaratmak...

Ancak, şimdilik yaygın sayılamıyacak olan bu çalışmalar olumlu ve güçlü bir seviyeye ulaşabilmek için, özellikle Devlet Konservatuarları'nın akademik ve diğer kuruluşları ülkemizde bu yöne destek olmaları ve herşeyden önce Türk Telif Hakları Yasası'nın biran önce çıkarılarak yürürlüğe girmesi önemle beklenmektedir!

Şimdi, çeşitli müzik türlerine göre durumu görelim:

GELENEKSEL MÜZİK — Geleneksel ve Klasik Türk müziği'nin değerlerini korumak ve özgün eserlerin olumsuz

müzik piyasasında (gazino ve benzeri yerlerde) yozlaşmasını önlemek amacıyla hem konserler de, festivaller ve şölenlerde yaşatmak, hem de arşivlerde saklamak yolunda bazı çabalar geçen yıl etkinliğini sürdürdü. Gerek TV, gerekse radyolarda «Türk Sanat Müziği» gibi hatalı bir deyimle tanımlanan (çünkü sanatın dışında müzik olur mu?) bu türde en verimli kuruluşlar olarak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu (yöneten: Dr. Nevzat Atlığ), İstanbul Belediyesi Konservatuarı Türk Müziği Topluluğu (yöneten: Rıza Rit), Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Korosu (yöneten İnci Çayırlı), ayrıca İstanbul'da Devlet Musikisi Konservatuarı'nın Ercüment Berker yönetiminde «klâsik Türk müziğinin çokseslileğe ulaşması için» çabaları var...

ÇAĞDAŞ MÜZİK — İleri ülkelerin «çağdaş - çoksesli müzik» alanında beşyüz yıl öncesi başlattıkları ve geliştirdikleri çalışmalar, bizde ancak elli yılı zor aşıyor. Bu kısa geçmişe rağmen, Atatürk'ün önderliğiyle Cumhuriyet Türkiyesinde 1925 yıllarında atılan önemli adımlardan özellikle Gazi Eğitim Enstitüsü ve Konservatuar'lardaki müzik öğretiminden bu yana, ülkemizde üstün yeteneklerin de yetişmesi, orkestraların, müzik topluluklarının kurulması, Filarmoni Derneği gibi kuruluşların varlığı, virtüozlarımızın dış ülkelere ulaşan başarıları ve diğer çalışmalar, özellikle gençliğin de çoksesli ciddi konserlere duyduğu ilgi sayesinde boyut kazandı. İlk çağdaş bestecilerimizden, bizdeki «Beşler» deyimiyle tanımlanan Ahmet Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar, Necil Kâzım Akses'in gerek halk müziğimizden, gerek geleneksel müziğimizden, gerekse evrensel müzikten esinlenerek yarattıkları çoksesli-çağdaş besteler ileri müzik dünyasına ilk perdeyi açanlar oldular. Geçen yıllardan günümüze kadar bu yolda birçok besteci (burada hepsinin adlarını saymamız kabil değil), en gelişmiş armonizasyon tekniği ve çeşitli akımlar içinde özgün besteler yarattılar. Orkestralar, korolar, solistler konserlerini sürdürdüler.

1982 yılında Cumhurbaşkanlığı (Devlet Başkanlığı) Senfoni Orkestrası, İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası, İzmir Devlet Senfoni Orkestrası, TRT Ankara Oda Orkestra-

sı, Yücelen Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, Çoksesli Türk Müziği Üçlüsü, TRT Ankara Radyosu Çoksesli Korosu ve diğer topluluklar çalışmalarını ve etkinliklerini sürdürdüler. Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul Türk-İngiliz Kültür Derneği, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, Avusturya Başkonsolosluğu Kültür Ofisi, İstanbul Türk-Alman Kültür Enstitüsü, İzmir Alman Kültür Merkezi, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi, İstanbul Işık Lisesi ve diğer resmî olan, ya da olmayan kurumlar konserlere ve müzik çalışmalarına sahne oldular.

Ankara Devlet Opera ve Balesi, İstanbul Devlet Opera ve Balesi gerek opera, gerekse bale gösterilerini sürdürdüler.

HALK MÜZİĞİ — Dünyada her tür müziğin yaratılmasında esinlenme yolunda en etkin kaynakların başında Folklor ve somut biçimleriyle Halk Müziği ve Halk Dansları gelir. Türkiye'de «türküler» ve «oyunlar» dünyada eşine az rastlanır zenginlikte ezgi, ritm ve renk cümbüşü özelliğini taşımaktadır. Çağdaş Türk bestecilerinin temel olarak en fazla yararlanacakları kaynak, kuşkuşuz halk ezgilerimiz ve halk danslarımızdır.

1982 yılında çalışmalarını etkinlikle belirten kuruluşların başında Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Halk Dansları Topluluğu, İstanbul Belediyesi Konservatuarı Halk Müziği Topluluğu, Türk Folklor Kurumu topluluğu ve diğer çeşitli folklor toplulukları gelmektedir.

HAFİF MÜZİK — Türkiye'de yirmi yıla yakın kısa bir geçmişi olmasına rağmen, önce Tango, Caz ve sonra Pop müziği türleriyle oluşan Hafif Müzik, diğer müzik türlerinin aksine önemli gelişme göstermiş sayılır. Özgün besteler yaratan bestecilerimiz, söz yazarlarımız, orkestralarımız ve yorumcularımız gelişmektedir. Ne var ki, geniş bir dinleyici kitlesinin her geçen gün bu tür müziğe olan isteği çoğalmasına rağmen, devletin koruyacağı bir plâk, kaset ve şimdi Video Endüstrisinin kurulmamış olması ve başıboş bırakılmış bir piyasanın gitgide yozlaşması ve «korsancılık» engelinin bir türlü önlenememesi, kaliteli şarkıların çıkmasına olanak tanımaktadır. En büyük so-

run ise: Telif Hakları Yasası'nın uygun biçimde derhal yürürlüğe konma zorunluğudur.

Uluslararası yarışmalar alanında, bazı başarılara karşın, Eurovision Yarışmasında ise, özellikle sağlıklı bir seçme kıstası'nın saptanamaması ve «en güzel beste» aranacağı yerde, daha ziyade şarkıcı ve topluluklar üzerinde durulması Türkiye'ye her yıl alt sırada yer vererek, üzüntü kaynağı olmaktadır.

1982 YILINDA TÜRK SİNEMASINA GENEL BİR BAKIŞ

Atilla DORSAY

Geçen yılın toplu yazısında, yıl içinde (1981 yılı içinde) gösterilen düzeyli filmlerin azlığından sözetmiş, acak çekim aşamasında olan, veya bitip de gösterilmemiş bulunan projelerin öneminden dem vurarak 1982'nin çok daha başarılı geçebileceğini sandığımızı belirtmiştik. Bu sanımız büyük ölçüde gerçekleşti, özellikle «Yol» filminin 1982 Cannes şenliği büyük ödülünü (Altın Palmiye) almasıyla bu beklenti büyük ölçüde sonuca ulaştı. «Yol» filminin Oscar adayları arasında da adının geçeceğinden sözediliyor ama bu gerçekleşse de, gerçekleşmese de, Cannes şenliğinin dünyanın en ciddi, en ağırlığı olan sinema ödülü olduğu kuşkusuzdur, bu açıdan 1982'nin Altın Palmiye'si, sinemamızın atılımını taçlandıran bir büyük başarı olmuştur. Bu yıllık yazımıza kuşkusuz bu başarının rengi ve iyimserliği egemen olacaktır, ama bu başarının tekil bir olay olmadığını da, biraz geniş bir bakış açısı pekâlâ gösterebilecektir.

«Yol»un Başarısı ve Önemi.

1982 yılında sinemamız, yine bir önceki yıl gibi ürün sayısını düşük tuttu. 60-70 çevresinde gerçekleşen film sayısının içinde, Anadolu pazarı için yapılan 'seks-avantürler' ve ikinci, üçüncü sınıf serüven filmleri vardı. 'Arabesk' türü şarkılı-türkülü, ahlı-vahlı filmler, azaldı-azalıyor derken yine ekranları büyük ölçüde kapladı. Sinema sanatı açısından ciddiye alınmasına olanak ve de gerek bulunmayan bu tür yapımların dışında kalan bir avuç film, yine de olumlu, başarılı sonuçlar almayı ve dış ülkelerde bir Türk sinemasının varlığını kanıtlamayı başardılar. Bunların başında, kuşkusuz Şerif Gören'in «Yol» filmi geliyordu. Ge-

çen yılki dökümümüzde adı «Bayram» olarak geçen ve sonradan «Yol»a çevrilen bu yapıt, bilindiği gibi Yılmaz Güney'in bir senaryosu üzerine önce Erden Kıral tarafından başlanmış, sonra Kıral'ın yerini alan Şerif Gören, filmi çekip bitirmişti. Negatiflerinin bir polis öyküsünü andıracak biçimde, 1981 yılı içinde Türkiye'den kaçan tutuklu Yılmaz Güney'le birlikte dışarı kaçırıldığı söylenen film, dışarda bizzat Güney'in çabasıyla kurgulanmış, seslendirilmiş ve 1982 Cannes şenliğine yine bir haylı serüvenli ve gizemli bir mizansenle (varlığı son dakikaya dek saklanarak) katılmıştı. Şenlik boyunca yerli ve yabancı basında üzerinde çeşitli spekülasyonlar yapılan, övülen veya yerilen, dereceye girip girmeyeceği üzerine binbir yatırım yapılan film, sonunda Costa-Gavras'ın «Kayıp» filmiyle paylaştığı birinci ödülü alıverdi. Türkiye'de «Yol»un birinciliği konusunda gerici basında yine cadı kazanları kaynatıldı, bu birinciliğin ardında, başta Fransa, tüm batı dünyasının «Türkiye düşmanlığı» nedenleri arandı. Filme ve onun sinemasal değerine somut, açık bir yaklaşım getirmektense işin içine politik kanıları ve olguları sokmak, başarıları başarısızlığa, güzellikleri çirkinliğe, umutları karamsarlığa dönüştürmek çabaları yeğlendi. Oysa «Yol», her türlü politik, güncel tartışmanın ve polemiğin dışında, yadsınamaz nitelikleri olan bir sinema başyapıtıydı. Bu filmin, çeşitli nedenlerden Türkiye'de gösterilmeyeceği anlaşılıyor. Yazık, oysa film üstüne son yargıyı en iyi yargıç olan halka bırakmak, filmi kendi seyircisiyle karşıkarşıya getirerek onun yargısını öğrenmek, işin en doğrusu olurdu.

Şerif Gören'in Diğer Filmleri.

Yılmaz Güney, 1982'nin son aylarında Paris'te yeni bir filme başlarken, «Yol»un başarılı yönetmeni Şerif Gören de Türkiye'de, «Yol»la ilgili hiç bir tartışmaya karışmamaya, soruyu yanıtlamamaya özen göstererek hızlı bir çalışma temposuna girdi. Ancak bundan sonra yaptığı filmler, Gören'in iyi bir «teknisyen» ününü doğrulasa da bir «yaratıcı» olmadığını gösteriyordu: Gören, ancak iyi bir senaryoya dayandığı zaman iyi birşeyler yapabliiyordu. («Endişe», «Yol», Almanya Acı Vatan»). Bunun dışında Gören'in filmlerinde

hızlı, işlek bir anlatımın dışında pek bir öz bulma olanağı olmuyordu. Gerek «Herhangi Bir Kadın», gerekse İbrahim Tatlıses'li «Alişan», 1982 içinde bu kanıyı doğrulayan filmler olarak kaldılar ve Gören'e sözkonusu filmlerin başarısından sonra birşey katmadılar. Daha savlı bir yapıt olan «Tomruk», bakalım Gören adına başarı sayılacak mı?

Yaşar Kemal'den Sinemaya

Yılın merakla beklenen bir başka filmi, Yaşar Kemal'in «Yılanı öldürseler» romanından uyarlanan filmdi. Senaryosu birkaç kez yazılan, yönetmeninin kim olacağı bir türlü belli olmayan bu filmi sonunda Türkân Şoray çekmişti. Film, yıl içinde aldığı ödüllerle adından birhayli sözettiren Yaşar Kemal'e layık bir yapıt değildi pek... Görsel erdemleri vardı, ama yoğun, sert, vahşi bir öyküyü, kişileri pek belirlemeden, yüzeyde kalarak ve biraz 'folklorik' bir anlayışla perdeye getirmiş izlenimi yaratıyordu...

Atıf Yılmaz ve 'Eskiler'

Atıf Yılmaz, son yıllarda hep olduğu gibi yine dikkatle izlenmesi gereken bir yönetmendi. Zeyyat Selimoğlu uyarlaması «Deli Kan», romanın asıl yapısını birhayli değiştiren ve zaman zaman klişelere teslim olan bir yapıttı. Yine de Yılmaz'ın anlatımındaki tad, dikkati çekiyordu. «Dolap Beygiri» ise Atıf Yılmaz ustanın çok iyi becerdiği bir türün, toplumsal taşlamanın başarılı bir örneği ve «Talihli Amele'den sonra bu türdeki ilk önemli başarısıydı... Sürekli önemsiz filmler üreten Osman Seden ve yılı nisbeten sakin geçiren Orhan Aksoy'un yanısıra. Memduh Ün, dönüş filmi «Gülsüm Ana»yla, hakkında artık belirlenmiş olan kanımızı bir kez daha doğruladı; kamerayı kullanmayı, sinema dilini bilen, ama artık söyleyecek hiç bir sözü kalmamış bir yönetmen...

Fevzi Tuna ve Ömer Kavur

Fevzi Tuna, yıl içinde dönüş yapan bir başka yönetmendi. «Seni Kalbime Gömdüm», bir Selim İleri senaryo-

su üstüne kurulmuş düzeyli ve akıcı bir «burjuva melodramı», iyi oynanmış, toplumsal bir temele oturtulmuş bir aşk filmiydi. Artık fazla gelmeğe başlayan «köy filmleri»ne getirilmesi gereken ve ustaca da getirilmiş bir alternatifti bu film... Aynı şeyler, Ömer Kavur'un önceki yıldan beri beklenen filmi «Kırık Bir Aşk Hikayesi» için de söylenebilirdi. Kent veya kasaba insanlarını (ruhbilimsel sorunların, bireysel özlemlerin ve arayışların çerçevesi içinde ele alan bu filmler, Selim İleri'nin dünyasını ve bu dünyayla uyuşan, sinemalarıyla bu dünyayı kavrayan Tuna ve Kavur'un yaşama bakışını dürüstlükle ve ustalıkla perdeye getiriyorlardı.

Ticari Filmler.

Sinemamızın 'ticari yönetmenleri', yine bildikleri yolda gittiler, hiç bir dünya görüşü, hiç bir özgün bakış açısı içermeyen biçimci ve yüzeysel sinemalarıyla kabul edilmesi olanaksız vahşet, intikam, şiddet öyküleri anlattılar. Natuk Baytan'ın pahalı «Toprağın Teri» gerçi yapımcılarına iyi para getirdi, ama sinemamıza bir şey kazandırmadı... Remzi Cöntürk, «Atatürk yılına adanan» «Öğretmen Kemal»i veya «Unutulmayanlar»ıyla ciddiye alınacak birşeyler söylemedi... Kartal Tibet, çeşitli türlerdeki ısmarlama çalışmalarını sürdürdü: «Gırgıriye'de Şenlik Var»la popüler (ve popülist) güldürü, «İffet»le yabancıdan («Ilık Dudaklar»dan) uyarlama melodram... Zeki Alasya, «Elveda Dostum»la eli-yüzü düzgün bir aşk/serüven filmi imzaladı... «Bebek»le o denli umut verici bir başlangıç yapan İhsan Yüce, «Deliler Koğuşu», «Bizim Sokak» gibi filmlerle sevilen oyunculara dayalı popüler güldürü anlayışının pek özgünlük taşımayan örneklerini verdi

Sinan Çetin'in Sineması.

Ya yeniler? Ne yazık ki sinemamız bu alanda yine pek kısırdı. Şahin Gök, «Kurban Olduğum»la başarısız bir ilk deneme yaptı. Sinan Çetin ise, yılın tek başarılı yeni sinemacısıydı. Halâ gösterime çıkmamış olan ilk filmi «Bir Günün Hikâyesi» (Sabah) merakla beklenirken, gerek es-

ki adı «Artiz» olan «Çirkinler de Sever», gerekse «Çiçek Abbas», alçakgönüllü konuları yeni, taze bir duyarlılıkla anlatan özgün bir yönetmeni haberleyen ilginç filmlerdi ve gerek seyirci tarafından, gerekse şenliklerde gereği gibi değerlendirildiler.

Bu Yıldan Gelecek Yıla Kalanlar.

Bu yıl içinde çevrilip gösterimi gelecek yıla (veya yılın son ayına, yani Aralığa) kalan bazı filmlerden de söz edelim. Ali Özgentürk'ün dünya üzerindeki birçok şenliğe katılıp beğenilen filmi «At», Sinan Çetin'in «Bir Günün Hikâyesi», Erden Kıral'ın «Hakkâri'de Bir Mevsim», Şerif Gören'in «Tomruk», Ömer Kavur'un «Göl», Atıf Yılmaz'ın «Mine», Memduh Ün'ün Orhan Kemal'den uyarladığı «Kaçak», uzun bir aradan sonra sinemaya dönen Zeki Ökten'in «Faize Hücum», yine uzun bir aradan sonra üstüste 2. filmini yönetmeye başlıyan Halit Refiğ'in «O Kadın» ve «Leyla ile Mecnun»u... Bu isimler, 1983'ün de bir hayli ilginç geçeceğini haberliyor bize...

Dış Dünyada Başarılar.

Sinemamızın dış dünyadaki başarıları 1982 içinde de sürdü. «Yol»un Cannes şenliğinde birinci ödülü almasının ardından, bu filmin Columbia şirketi tarafından Oscar ödülleri için de aday olarak ileri sürüleceği açıklandı. Ancak bu konuda şu ana dek tam bir gelişme olmadı. Sinan Çetin'in «Bir Günün Hikâyesi», Hyères şenliğinde halk jürisi ödülünü aldı. Ali Özgentürk'ün «At»ı Valencia'daki Akdeniz Ülkeleri şenliğinde üçüncü seçildi. «At», ayrıca Türkiye'yi Locarno'da temsil etti. Bastia'da (Korsika) ilk kez düzenlenen Akdeniz Kültürleri Sinema Şenliğinde Türkân Şoray'ın «Yılanı Öldürseler»i yarıştı. Paris'te düzenlenen Üçüncü Dünya Ülkeleri Sinema Şenliğine Atıf Yılmaz katıldı, filmleri «Adam», «Selvi Boylum Al Yazmalım» ve «Talihli Amele» gösterildi. Ömer Kavur'un «Yusuf ile Kenan»ı Paris'te «İstanbul Çocukları» adıyla gösterime çıktı ve ilgiyle karşılandı... «Yol» filmi Amerika'da ticari dağıtım içinde gösterilen ilk Türk filmi oldu; film, başta TİMES

dergisi, olumlu eleştiriler aldı ve Yılmaz Güney'in 6 filminden oluşan bir toplu-gösteri, Los Angeles'te düzenlendi. Dünyanın çeşitli ülkelerinde de değişik filmlerimiz sinemalarda yer almaya başladılar. Bu arada, devlet eliyle sinemamızın dış ülkelerde tanıtımı işiyse hiç de başarılı biçimde yürütülemedi. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Sinema Dairesinin seçtiği filmler, hiç de sinemamızı temsil edecek düzeyde değildi. Cezayir'deki bir film şenliğine Atıf Yılmaz'ın 1971'den kalma Türkan Şoray'lı güldürüsü «7 Kocalı Hürmüz», Balkan Ülkeleri Sinema Şenliğine ise Ertem Göreç'in 1970'den kalma masal filmi «Pamuk Prenses ve 7 Cüceler» katıldılar. Bu 2 eski filmin ortak yanları, aynı yapımcının, Özdemir Birsel'in filmleri olması ve Özdemir Birsel'in de Kültür ve Turizm Bakam İlhan Evliyaoğlu'nun yakın arkadaşı olmasıydı. Böylece ülkemizin dış ülkelerde devlet eliyle temsil edilmesinin nasıl, hangi ölçülere bağlandığına dair ibret verici bir tablo çıkıyordu ortaya...

İçteki Ödüllendirmeler.

Mayıs sonunda, Ankara'da kurulan Sanatevi'nin çağrısıyla biraraya gelen sinema yazarları birleşerek, 1981-82 sinema mevsiminin en iyi sanatçı ve filmlerini seçtiler. Geçtiğimiz yıllardaki SİYAD ödüllerinin bir devamı niteliğindeki bu seçimde, yılın yerli filmi olarak «Ah Güzel İstanbul» seçildi, «Gül Hasan», «Yılanı Öldürseler», «Çirkinler de Sever», «Deli Kan», en iyi 5 filmi oluşturdular... Yılın en iyi 10 yabancı filmi ise şu sırayla, seçildi: Macarlar, Fil Adam, Julia, Kan Davası, Yolcu, Lili Marleen, Ölümü Beklerken, Hayata Dönüş, Postacı Kapıyı 2 Kere Çalar, Ölüme Koşanlar. «Toprağın Teri'yle Kaya Ererez en iyi görüntü yönetmeni seçilirken, «Yılanı Öldürseler»le Zülfü Livaneli ve «Delikan»la Yeni Türkü topluluğu müzik dalında ödül aldılar. Müjde Ar ve İlyas Salman en iyi oyuncu, Nuran Aksoy ve Müjdat Gezen en iyi yardımcı oyuncu seçildiler. Sinema yazarları, en iyi yönetmen ve senaryo dallarında ise ödüle lâyık isim bulamadılar.

Ekim başında düzenlenen 19. Antalya Altın Portakal şenliğinde en iyi film ödülünü Sinan Çetin'in «Çirkinler de

Sever»i aldı. «At» ikinciliğe, «Kırık Bir Aşk Hikâyesi» üçünlüğe layık görüldüler. Ömer Kavur, «Kırık Bir Aşk Hikâyesi»yle en başarılı yönetmen seçilirken, Yavuz Turgul «Çiçek Abbas»la senaryo, Cahit Berkay ise «Kırık Bir Aşk Hikâyesi» ile müzik dallarında ödül aldılar. Aynı film, Salih Dikişçi'ye de görüntü yönetmeni dalında ödül getirdi. «At»la Genco Erkal, «Bir Günün Hikâyesi» ile Nur Sürer en iyi oyuncu, «Kırık Bir Aşk Hikâyesi» ile Orhan Çağman, ve Güler Ökten en iyi yardımcı oyuncu seçildiler.

Yeni Güçbirlikleri.

1982 yılı içinde sinemamızda yeni güçbirlikleri oluştu. Zafer Film adıyla kurulan bir yapım ve dağıtım şirketi, birçok firmayı biraraya toplayan ve filmlerini pazarlamayı amaçlayan bir birlikti. Şirket, İstanbul'da Lüks sinemasının başını çektiği yeni bir 'ayak' oluşturdu. AFM (Anadolu Film Merkezi) adıyla Boğaz sırtlarında yeni bir stüdyo ve plato alanı kuruldu, özellikle Türkiye'de film çeken yabancıların ve reklam firmalarının kullanımına açıldı. Bu arada, bir süre gözaltında kalan Ali Özgentürk'ün «At» filminin stüdyo, laboratuar işlemlerini ve seslendirmesini yapmak için tüm Yeşilçam'ın seferber oluşu da kolay unutulmaz bir dayanışma örneği veriyordu.

Polisiye olaylar.

Atıf Yılmaz, bir hakaret davasından geçen yılın sonunda girdiği hapisten ancak yeni yılda çıkabildi. Kastelli olayı, bu şirkete para yatırmış olan birçok sanatçıyı güç durumda bırakırken, Kastelli'nin TV reklamlarına görüntülerini vermiş olan FİSTAŞ'çı «7 şilahşörler»de kamuoyunda epeyi eleştirildiler. «Seks sinemaları», yıl içinde de polisin denetimine ve baskınına uğramayı sürdürdü, bu arada bazı sinemalar (sözgelimi emektar Alkazar sineması) ihbarlar sonucu bir süre için kapatıldı. Ama 1982'nin sonu yaklaşırken bu denetimin gevşediği ve kenar-bucaktaki bir çok sinemada yeniden «parçalı filmler»in gösterilmeye başlandığı biliniyordu.

Gösteriler, ziyaretler

İstanbul'da AKM'deki sinema gösterileri, yıl içinde yeniden başladı. Çeşitli kültür merkezleri film gösterilerini sürdürdüler, bu arada Ankara'dan sonra İstanbul'daki Amerikan Kültür Merkezi de büyücek bir ekran üzerinde vîdeofilm gösterilerine başladı. Ankara'da kültür merkezlerinin sayıları arttı (Çağdaş Sahne, Sanatevi, Eti), buna karşılık İstanbul'da Taksim Sanat Evin'in açılış izni alamaması nedeniyle 1982/83 mevsiminde açılması mümkün olmadı. Hodri Meydan, yeni mevsimle birlikte eski filmleri göstermeye yeniden başladı. Bu arada YAZKO'nun düzenlediği sanat ve kültür günlerinde sinema gösterileri yapıldı, önemli Fransız sinemacısı Bertrand Tavernier'nin filmleri gösterildi. Tavernier, Türkiye'ye geldi, gösterilere katıldı, konuşmalar yaptı. İstanbul şenliğinde bu yıl ilk kez yer verilen sinema gösterileri de büyük ilgi gördü, seyirci rekorları kırıldı. Bunun üzerine şenlik yönetimi, 1983 festivalinde sinemaya verilecek yerin arttırılmasını kararlaştırdı, bu yönde hazırlıklara girişildi.

Yayınlar, Foto-Roman olayı ve Tartışmalar

Sinema yayınları yine yok denecek kadar az olmayı sürdürdü. Ünsal Oskay, «Çağdaş Fantazya Popüler Kültür Açısından Bilim - Kurgu ve Korku Sineması»nı yayımladı. Mahmut Tali Öngören'in «Senaryo ve Yapım» ile «Sinemada Kadın ve Cinsellik Sömürüsü» kitapları çıktı. «Film Market» adlı bir dergi yayımlanmaya başladı. Dergi, sinemanın bir meslek olarak sorunlarına eğiliyor, yararlı bilgiler, istatistikler veriyor. Bu arada seyircinin gitgide renksizleşen bir TV'ye karşı yeniden sinemaya yönelen ilgisine koşut olarak basında da sinemaya yeniden sütunlar açıldı. Hürriyet, Milliyet, Güneş gazeteleri, haftalık film eleştirilerine yer vermeye başladılar. Sinema dergileri çıkacağına değgin haberler de dolaştı, ama bunlar gerçekleşmedi. Bu arada, «renkli basın», başka bir olaya tanınmış oyuncu/şarkıcıların rol aldığı, ünlü yönetmenlerin 'yönettiği' ve bol reklamlarla duyurulan 'foto-roman'lara yer vermeye başladı. Bu olay, basında son dönemde geniş biçimde yer almaya başlıyan 'popüler kültür' tartışmalarının kapsamında ele alındı, bu konuda bazı dergiler özel sayılar bile düzenlediler.

Ölenler.

Yıl içinde sinema/tiyatromuzun başlıca kayıpları arasında, yönetmen Aydın Arakon, emektar oyuncu Muazzez Arçay, sinema/tiyatro oyuncusu Ziya Keskiner ve değerli yazar/yönetmen/oyuncu Yıldırım Önal sayılabilir.

TRT ve Sinema.

TRT ve sinema ilişkileri, genelde en olumsuz biçimde sürmekte devam etti. Haftada 3'e çıkarılan TV'de Sinema saatleri, gerçi yabancı sinema açısından doyurucuydu, ama bu filmlerin sunuluşunda bir programın, bir düzenin ve bir mantığın gözetilmemesi, elde edilen düzeyi ciddi biçimde zedeliyordu. Yerli filmler açısından ise durum trajikti: sinemamızın hiçbir önemli, düzeyli, sorumlu yapıtının yer almadığı TV'de sinema saatlerinde, daha bir-iki yıl önce gösterilmiş olan önemsiz filmler, sulu güldürüler veya vıcık vıcık melodramlar yineleniyor, bu ülkenin sinema sanatçılarının gerçek yapıtları, halkından sanki bucak bucak saklanıyordu. TRT'nin yaptırdığı filmlerde de kamuoyunu ciddi biçimde inciten yapımlar ön plandaydı. «Sultanhisar Destanı» veya «Preveze'den Önce» gibi yapıtları ciddiye almaya, hangi ölçütlerle olursa olsun tartışmaya olanak yoktu. Zaman zaman görülen ilginç bir-iki TV filmi veya klasik edebi yapıt uyarlamaları da TV'deki genel düzeysizlik ve hareketsizlik içinde yitip gitmekten kurtulanıyordu.

Ve Son Bir Genel Bakış.

1982 yılında sinemamızın genel görünümü böyle. Tüm bu olaylardan, gelişmelerden ne sonuç çıkarılabilir? Sinemamız, hiç bir devlet yardımı, desteği olmaksızın gelişimini kendi başına sürdürmüş, dünyanın en önemli ödüllerini alacak, her ülkede sinema seyirci bulacak düzeye gelmiştir. Ama biryandan belediyelerin yanlış sinema bilet fiyatı politikası, diğer yandan ise devletin sinema gibi önemli bir tanıtma alanına yardımcı olmaktaki anlaşılmaz duraksaması, ulaşılan sonuçları gölgelemekte, daha doğrusu bu sonuçların sağlıklı bir gidişe yol açmasını engellemektedir. Sinemamız dışarı

açıldıkça, altyapısındaki, teknik donanımındaki, sermaye ve yatırım alanlarındaki yetersizlikler, ihmaller, eksiklikler de daha acı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliklere karşın böyle başarılı sonuçlar almış bir sinemaya devletin dört elle yardıma koşması, ona nefes alma olanakları sağlaması, eksik altyapıyı kurması, krediler, ödüller sağlaması gerekmez miydi? Ne yazık ki böyle olmamakta. TV'de film seçiminden devlet eliyle dış şenliklere katılmaya, sansürden araç - gereç eksikliğine dek birçok konuda destek değil, köstek gelmektedir. Yeni çıkarılacağı duyulan bir sinema yasa tasarısı, içerdiği birçok katı maddeye karşın genelde hiç olmazsa bir yaklaşım, bir destek, bir düzenleme düşüncesini içerdiği için birçok çevre tarafından olumlu karşılanmış, ama bu tasarının âkibeti de sonuç olarak belli olmamıştır. Türk devletinin kendi sinemasına sahip çıkıp çıkmayacağı sorusu, bence 1982 yılının getirdiği en önemli ve güncel soru olmayı sürdürmektedir.

1982 DÖNEMİNDE TİYATROMUZUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Hayati ASILYAZICI

Geçen dönem tiyatro sanatımız inişli-çıkışlı bir grafik çizdi. Müzikallerle bulvar oyunları, komedi ve dram türünde sanat niteliği üstün olan oyunlar arasında çelişkiler yarattı. Müzikaller ülkemizde bulvar oyunları denli düzensiz, daha çelişkili, daha gelişi güzel, tiyatroyu daha çok karıştıran bir tür olarak çıktı. Dahası tiyatro saptırılmak istendi. Arabesk müziğinin avlayıcılığı, gerçek müzikle halkın arasına bir karakedi gibi giriverişi, müzikalleri giderek sevimsiz kılmaya yetti. Gazino anlayışı çökerken, gazino anlayışı Arabesk müzikle birlikte tiyatro sahnelerine sıçradı. Ucuz ve kolay beğeniye bıraktı yerini bu tür müzikli oyunlar. Seyirci müzikallerin yapma neşesinden çabuk bıkıp usanacaktır. Örneğin kimi müzikallerin ilgi görmeyişi bu yapma neşenin yapaylığından kaynaklanıyor.

Gazino, açıktan kazanç sağlayanların bu paylarında ortaya çıkan azalmadan ötürü ilgiyi yitiriyordu. Gazinonun ünlü sanatçıları, müzikaller başlığıyla bunalım başgösterince, ünlü sinema oyuncuları gazinolara akmışlardı. Kısa bir çalışma ile ya hafif Batı müziğine, ya da Türk Sanat Müziğine yöneliyorlardı. 1980'li yıllar yeraltı örgütündeki «babalar»ın payına düşen geliri azaltınca, gazino seyircisiz kalmaya başladı. Bu yaklaşım, gazinoya da ekonomik bunalım getirmede geç kalmadı.» 1982 İzmir Fuarı'nda başlayan bunalun, gazinolara etkin biçimde sıçradı.

Müzikal oyunların belirli bir seyircisi olacağı düşüncesi, bu tür oyunlara bir iki dönemlik şans daha tanıyordu. Yapay konulu müzikaller yavaş yavaş sıralarını savacaklardır.

Bulvar oyunları, klasikler denli ilgi derleyebiliyor seyirciden. Ölçülü, iyi kurulu, yinelenmemiş bulvar oyunları her dönem seyircisini buluyor.

Şehir Tiyatroları

1982, Şehir Tiyatroları açısından başarısız ikinci yıldır. Vasfi Rıza Zobu, çok yaşlı bir döneminde bu köklü kuruluşun başına getirildi. Eski alışkanlıklarını yinelemekten öte hiç bir şey yapmadı. Sanat yaşamı boyunca sahneye koyduğu, ya da oynadığı oyunları repertuara aldı, bu tür oyunların ağırlık kazanması için çevresinde görev alan sanatçıları da bu tür oyunlara yöneltti. Tiyatronun altyapısını tiyatrodan atılmasını sağladığı oyuncularla çökertti. Elindeki kadro ile alışageldiği oyunları sergilemeye başladı.

Şehir Tiyatroları, geçen yıl sahnelediği oyunlarda yine bir önceki dönem gibi aynı tür oyunları yeğledi. Böylece son iki yılda geriye düşmekte olduğunu kanıtladı. Atatürk'ün 100. Doğum Yılı nedeniyle yerli oyunları çoğaltırken, çok yönlü yazarlardan seçmeler yapılmadı. Doğrudan doğruya aynı paraleldeki konuları işleyen oyunların seçimini yeğledi. Siyasal içerikli oyunlar şöyle dursun, tiyatroda genellikle eğlendirici olanlar öncelik kazandı. 1982-83 döneminde tarihsel kurum yine vodvillere gömüldü.

Geçen dönemin oyunları arasında şu yapıtlar sergilendi: A. Turan Oflazoğlu «Deli İbrahim», Nezihe Araz «Öyle Bir Nevcivan», Recep Bilginer «Utanç Dünyası», Musahipzade Celal «Aynaros Kadısı», Remzi Özçelik «Taş Bademleri», Refik Erduran «İp Oyunu». Orhan Elmas «Ezo Gelin», Fuat İşhan «Bayrak Böyle Yükseldi», Robert Thomas «İkili Oyun», Moliere - Feridun Karakaya - «Scapin'in Dolapları», Robert McEnroe «Yaşama Sevinci».. Çocuk oyunları olarak; «Köse İle Ese», «Sağol Öğretmenim», «Pollyanna.»

Şehir Tiyatroları, «Aynaros Kadısı» ile, Uluslararası 10. İstanbul Festivali'ne katıldı. «Deli İbrahim» ve «Aynaros Kadısı»nı Rumelihisar'da Yaz Oyunları çerçevesinde sergiledi.

Geçen dönem yerli oyunların çokluğu (yüzde altmış), bu dönem ilk turoyunlarında bu oran yüzde yirmiye düştü.

1981-82'nin ovunları içinde, Turan Oflazoğlu'nun «Deli İbrahim», Refik Erduran'm «İp Oyunu», Robert McEnroe «Yaşama Sevinci» sahneleyiş açısından diğer oyunlardan farklı olanlardı. «Taş Bademler»de yazar belli bir düzeyi tutturabildi. Bu oyunları, Engin Uludağ, Çetin İpekkaya,

Taner Barlas ve Agah Hün tarafından sahnelendi. Musahipzade Celal'in «Aynaros Kadısı», V.R. Zobu'nun sahneye koyduğu oyundu. Zobu geçmiş yıllarda, bu tür oyunları o dönemin seçkin oyuncularından oluşan kadroyla sahnelerdi. Vodvil havasında, eski dili kullanışı, geçmişe olan özleminden geliyor. Bu kez «Aynaros Kadısı», başarısızlıkla sonuçlandı. Bugünün kuşağı, oyundan bir şey anlıyamıyordu. Televizyonda verilen oyun, aynı yorumla oynanmıştı. Yani V. R. Zobu'nun yorumuyla. Klasik yorumu yakalayamayışının asıl nedeni, oyuncuların dialogları salt ezberlemelerinden geliyordu. Hiçbir yoruma gerek kalmadan radyofonize edilen bir oyun biçiminde sahneye getirilmişti. Günlük olmanın, çağdaş olmak anlamına gelmediğini bu örnek oyun bize gösterdi. Önceki dönem (1980-81)de Feraizcizade Melunet Şakir Efendi'nin «İlk Göz Ağrısı»nda aynı başarısızlığa uğramıştı.

«İp Oyunu», Refik Erduran'ın 1957'lerde yazdığı ama hiç oynanmayan başarılı bir oyunuydu. «Korkunçlar»la oynanması belki daha iyi dengeleyecekti süreyi. Tek başına bile yetebildi; yoğun ve gerilimli oyun olması nedeniyle. Erduran, ince buluşları olan bir yazar, Mizah anlayışı, «espri» anlayışında boğulmuyor, tersine bir boyut kazamyor. Bir çeşit soyutlamalar yapıyor mizah ve yergisinde. Oyun, güldürü üstüne kurulu değil, özellikle dramatik gerilimi olan bir yapıt. Çetin İpekkaya, sahneye koyuşta başarılıydı. Giderek Haluk Şevket de oyunu bulup çıkardığı için yararlı bir görevi yerine getirmişti. Devlet Tiyatrolarında 1962'lerde oynanan «Büyük Jüstinyen» oyununa Zobu nedense oynanma izni vermedi!.. Recep Bilginer'in «Utanç Dünyası», cezaevinde geçen olayları işliyordu. Mapusaneye değişik ve toplumsal açıdan yaklaşan yazar, 1968 de oynandığı zaman geniş ilgi uyandırmıştı. 1968/69 yılının en başarılı yazarı seçilen Bilginer, aynı oyunla İlhan İskender Armağanı'm almıştı. Oynanış, o günkü gücünde olmamakla birlikte yine de belli düzeyde oynandı. Nezihe Araz'ın «Öyle Bir Nevcivan»ı, dili ve kurgusuna karşın somutlaşmayan bir dokusu vardı. Tiyatro dağarına girmesi olumlu bir yaklaşımdı. Yazarına daha çok olanak tanımak gerektiği söylenebilir. Genelde orta dozda kotarılmış bir oyundu.

A. Turan Oflazoğlu için Varlık dergisinde uzunca bir ya-

zı yazmıştık. Bununla birlikte, kısa da olsa Yıllık için gerekli sözü etmeliyiz. Oflazoğlu'nun üçlemesi IV. Murat, Deli İbrahim ve Hürrem Sultan'dan oluşuyor. Ramp ışıklarına çı kış sırasında «Deli İbrahim» önde; 1967 de Kent Oyuncularında, ardından Devlet Tiyatrolarında sergilendi. 1968 de Ankara'da bir çok ödülleri toplayan bir oyun olmuştu. Ankara Sanatsevenler Derneği'nce başkentin Yılın Oyunu seçilmişti. Bozkurt Kuruç «Deli İbrahim»de, başarılı oyuncu, Şahap Akalın başarılı yönetmen, Refik Eren başarılı dekor sanatçıları seçilmişlerdi. Arsen Gürzap ve Muammer Esi, yardımcı rollerde ödül almışlardı. Oyun, 1968'de Türk Dil Kurumu'nun Tiyatro Ödülü'nü aldı. Kent Oyuncuları'nca yorumlanış da yabana atılacak gibi değildi.

Oflazoğlu, «Deli İbrahim»in tarihsel kesitine eleştirel yaklaşım getiriyor. Tarihsel olayların içinde, dramatik örgü içsel yaratıyı güçlü bir etkiyle ve akıcı bir dille kurguya dönüştürüyordu. Kurgusu iyi, entrika çalkantısı yaman olunca oyun istenen gerilimi sağlıyor. Engin Uludağ'ın yapıya bağlı kalan yorumu ve bütünüyle oynanış başarılıydı. Dekor ve özellikle giysilere özen gösterilmişti. Şehir Tiyatrosu, özellikle Zobu döneminde dekor ve giysiye sırt çevirir, oyunculuğu rafa kaldırır, var mı yok mu güldürü ögesi öne çıksın istenir. Bütünselliğe ulaşan oyuncular arasında Alev Gürzap, «Kösem Sultan»da belleklerde kalacak bir oyun sergiliyordu.

Geçen dönem, bir yaşlılar evini anlatan «Yaşama Sevinci», özünde yalınlığı veren bir oyundu. Ne ki, Şehir Tiyatrolarındaki hızlı trafik (gelişler ve gidişler) Tunç Yalman'a bile Robert McEnroe'dan çevirdiği oyunu sahneye koyma olanağı vermemişti. Özellikle V.R. Zobu'nun sansürcülüğü, tiyatronun içindeki genç ve yaşlı yönetmenleri şaşkına çeviriyor. Taner Barlas da bunlardan biri. Sonunda hiçbir siyasal kurgusu olmayan ama insanı konu edinen, yaşamla insanı özdeşleştiren oyunu yeniden elden geçirmiş. Fakir Baykurt'un «Tırpan»mı dramaturji sahneleyiş bakımından nasıl başarıyla sahneye uyarlamışsa, ona yakın elden - dilden geçirmeyle günlük dile yaklaştırmıştı «Yaşama Sevinci»ni. Barlas, takım oyunculuğuyla, çok kişili oyunların kurgusundan yola çıkarak inandırıcı bir yoruma ulaşıyordu. Taner Barlas, Türk Tiyatrosunda bilinçli

ilerleyen geleceği parlak bir yönetmendi. Doğrusu tüm sanatçıların kollektif çabalı kompozisyonları olumlu notlara dönüşüyor. Oyun insanı anlatıyordu, oyuncular da bu işin başarıyla üstesinden geliyorlardı. Bu arada Güzin Özyağcıların, yaşlı kadın kompozisyonu çok başarılıydı. Tartımlı sözlerle abartıya elverişli rolü dengeliyordu. Zihni Göktay daha güç rollerin üstesinden gelebileceğini rahat oyunuyla kanıtlıyordu. Diğer oyuncuların uyumlu oyunları bütünlüyordu «Yaşam Sevinci»ni.

Remzi Özçelik, genç bir yazar, Samsun Belediye Konservatuarı'nda öğretmenlik yapıyor. Tiyatroya gönülden bağlı. Kendine göre bir sıçrayışa itilmiş, ama geleceğini düşünmeliyiz, çokçası olanaklar verildikçe yeşerecek genç yazarlar. O da çok genç sayılır, elinden tutulmalı. Nasıl yapılır bu iş? Oyunları sahnelenerek. İlk oyunuydu ramp ışıklarına gelen. Devlet Tiyatroları ile Şehir Tiyatroları oynamakla yerinde bir davranışta bulundu. Agah Hün ve Mustafa Şekercioğlu'ya yaraşan davranışlardı.

Devlet Tiyatroları

1981 - 1982 döneminde. Devlet Tiyatroları, ödenekli kurum olarak hem repertuarını özenle düzenlemeyi sürdürdü, hem de oyunların oynanışı belli bir düzeyin altına düşmedi. Bir önceki dönem 1980 - 81 tiyatro döneminde 19 çeviri 25 yerli oyun olmak üzere 44 yapıt sergileyerek geniş bir seyirci kitlesine gitmeyi başardı. Bu oyunlar dönem içinde ve dönem sonunda olmak üzere iki ayrı sürelerle 67 il, 92 ilçe ve 32 köyde sergilendi.

1981-1982 tiyatro döneminde ağırlığın yerli oyunlara kaydırıldığı görülüyor. 48 oyun sergiledi Devlet Tiyatroları. Yerli oyunları şöyle sıralamak olası: Ahmet Kutsi Tecer «Köşebaşı», Faruk Nafiz Çamlıbel «Akın», Cevat Fehmi Başkut «Paydos», Y. Kenan Işık «Behçet Bey'in Fötr Şapkası», Remzi Özçelik «Taş Basamakları», Ahmet Muhip Dranas «Gölgeler», Necati Cumalı «Dün Neredeydiniz», Cahit Atay «Ana Hanım Kız Hanım», Oktay Rifat «Çil Horoz», Recep Bilginer «Yunus Emre», Refik Erduran «Cengiz Han'ın Bisikleti», Tarık Buğra «Akümülatörlü Radyo», Yeşim Müderrisoğlu Yıldırım Türker «Gölge Ustası», Sabahattin

Kudret Aksal «Kahvede Şenlik Var», Turan Oflazoğlu «Kösem Sultan», Necati Cumalı «Boş Beşik», Recep Bilginer «Oyun Bitti», Tarık Buğra «Ayakta Durmak İstiyorum» Haldun Taner «Huzur Çıkmazı No: 5», İsmail Kılınç - Önder Paker «Elmadaki Barış» (çocuk oyunu, Orhan Asena «Mustafa (çocuk oyunu), Mümtaz Zeki Taşkın «Yoklar Dağındaki Nar») (çocuk oyunu), Çeviri oyunlar: W. Shakespeare «Kral Lear» ve «Venedik Taciri», Henrik İbsen - «Yaban Ördeği», Molière «Tartuffe», Federico Garcia Lorca «Yerma», Nikolai Ardman «İntihar», Antoine De Saint Exupéry «Küçük Prens» (çocuk oyunu), Eleksey Arbuzov «Eski Usul Komedya». Willy Russel «Rita», Molière «Scapin'in Dolayları», Emlyn Williams «Ekinler Yeşerince», Anton Cehov «Teklif», «Ayı», Eugene Ionesco «Kel Şarkıcı» ve «İki Kişilik Hır Gür», Maria Clara Machado «Küçük Hayalet Plouft», Gerhart Hauptmann «Kunduz Kürk», Pedro Bloch «Eurydice'nin Elleri», Jakop Wilhelmgrimm - Sergey Prokofiev «Kül Kedisi», Oliwer Goldsmith «Yanlış Yanlış Üstüne», G. Kaufmann M. Hart «Öteki Dünyaya Götürecek Değilsin Ya», H. Lindsey - R. Crouse «Baba Evinde Hayat», Jean Giraudoux «Truva Savaşı Olmayacak».

Bunca oyunları ayrıntılı biçimde yazmak elbetteki bir yıllık için olası değil. Ne ki, önemli bulduklarımızı, oynanışın içerdiği yorumla değerlendirerek, iyi seçilmiş oyunlardan kimilerini seçeceğiz. Yıllarca savunduğumuz «yerli oyun» ilkesi, son iki yıldır Devlet Tiyatrolarında doruğa doğru tırmanmakta olduğunu görmek Türk Tiyatrosu için sevindirici olsa gerek.

«Kral Lear»; Devlet Tiyatroları, Shakespeare'in ünlü tragedyalarından birini, «Kral Lear»i oynadı. İngiliz yönetmen Basil Coleman sahneledi, dekor ve giysilerini Roger Andrews hazırladı. İrfan Şahinbaş'ın başarılı çevirisi, aynı güzelikte oynandı. Klasik bir tragedyanın kurallarına uygun biçimde sergilenen «Kral Lear», 1982 Uluslararası Tiyatro Şenliği nedeniyle Sofya'da iki kez oynandı ve ilgi derledi. Yazın yapılan bu şenliğe, Devlet Tiyatroları katıldı ve ikinci bir oyun olarak Cahit Atay'ın «Ana Hanım Kız Hanım» götürüldü. «Kral Lear»ı, Cüneyt Gökçer oynadı. Olgunluk döneminin ölçülü ve usta işi yorumu kendisine görkemli bir başarıyı

getirdi. Ünlü sahne sanatçıları, kimi rollere fizik ve yaşlarıyla denk düşerler. Cüneyt Gökçer de öyle. Alabildiğine tutarlı ve ölçülü yorumuyla plastik kaygının birleştiğini tanımlamaya çalışıyor, olağanüstü güzellikte oynuyor, bir karakter yaratıyor ve yücelmeyle çöküntünün betimlemesini resimliyordu sahnede. Gökçer'e yardımcı olanlar var; Cihan Ünal, Zafer Ergin, Sönmez Atasoy, Erdal Küçükkömürcü ve genelde tüm oyuncular bu denli güç tragedyanın altından kalkmakla yetinmiyorlar, başarıya ortak oluyorlardı.

«Tartuffe», Kral Lear'in ardından başarılı biçimde ramp ışıklarına çıkıyor. «Kral Lear»i Basil Coleman başarıyla yönetmişti. Bu kez Molière'in «Tartuffe»ü, bir başka konuk sanatçının Fransız Jean - Louis Martin - Barbaz'ın ramp ışıklarına getirdiği başarılı bir oyundur. Her iki oyun, tiyatronun eğitici, öğretici ve ibret verici olduğunu öylesine güzel anlatıyor ki, böylesine birbirini tamamlayan iki oyunu seçmek her zaman için kolay olmasa gerek. «Kral Lear», bir siyasal tırmanıştan uçuruma yuvarlanışın simgesiydi elbet. «Tartuffe», çağdaş insanların ibretle izleyecekleri ilginç bir karakterdir. Günümüzde ünlü tiyatro yönetmenleri her siyasal toplumun ibret alması için özenle sahneledikleri oyunların başında geliyor. Shakespeare ve Molière, dünya tiyatro dağarının vazgeçemediği baş yapıtların yazarlarıdır. «Tartuffe»teki düzenbazlığı, iki yüzlülüğü, bağnazlığı çizmek güçlü oyunculuk gerektirir. Bozkurt Kuruç, «Tartuffe»de çağdaşımız Molière'in her toplumda görülen karakterini çizmede eşsiz bir başarı gösteriyor. Aynı koşutlukta Zafer Ergin'in dirençli oyunu Kuruçla denge sağlıyor. Aykut Sözeri ve diğer oyuncular, «Tartuffe»ün yorumcusunun istediği oyunu veriyorlar.

Bu iki oyun, yönetmenlik ve oynanış açısından iki değişik örneklemedir.

Atatürk Kültür Merkezi'nin bitirilmeyen onarımı, nedense dönem içine getirilmişti. Bir yıl önce parasal olanaklar sağlanıp onarılması gereken bina, ikinci yılına da eksikliklerle girdi. Nedense bu görkemli binayı kullanamıyoruz, kullanmak istemiyoruz. Kış ortasında sular içeri akıyor. Böylece, Tiyatro, Opera, Bale, Senfoni Orkestrası, Türk Müziği Topluluğu, Sinema, Sergi gösterileri yoğun-

laştığı sırada, bina verimsizliğe bırakılıyordu. Yapımların bir çoğu ertelene kaldırıla dönem sonuna gelindi. Bununla birlikte, kendi çabası içinde verimli bir repertuar anlayışı ile üretken olmayı bilen İstanbul Devlet Tiyatrosu, başarılı oyunlar da sergiliyor.

A. Turan Oflazoğlu, «Kösem Sultan»la iktidar üçlemesini tamamlıyor. Giderek tarihsel bağlarla ilişkili olan bir üçleme, siyasal içerikli oyunlar dağarına ilginç kesitler getiriyor. Tarihe bakış açısı, yeni bir yorum yazarın özgür çalışmasını belgeliyor. Ne var ki, çağdaş yazarın yaklaşımı, «gıcırlı», «pürüzlü» küçük olayların ramp ışıklarına çıkarılışı önem kazanıyor. Kuru bir tarih yanılgısından yazarın kurtulması, belki de «Kösem Sultan»ı başarıya ulaştıran nedenlerdir. Osmanlı Tarihi zengin malzemelerle, dokunulmamış belgelerle doludur. Oflazoğlu, perdenin bir ucunu da «Kösem Sultan»la kaldırıyor. Aranan perdelerden üçleme, bize ve gelecek kuşağa tarihsel olaylara eğilme yöntemini de göstermiş oluyor. Geçmişi kucaklayıp getiren tarihsel oyunlara, Kemal Bekir, değişik açıdan bakmasını biliyor. Yorumu doğru, sahneleyiş başarılı ve hepsinden önemlisi, büyük sahneyi iki kullanması güzel. Refik ve Hale Eren'in dekor ve giysileri, boyutlu yaklaşımın tarihsel yorumunda önemli öge olduğunu vurguluyor. Genelde oyuncuların tümü, tragedyanın içeriğine uygun düzeyde istenen yoruma yaklaşmakta güçlük çekmiyorlar. Giderek, sıçrama yapan sanatçıları görmek de olası.

Jean Giraudoux'nun «Truva Savaşı Olmayacak» adlı yapıtı aslında önemli bir yapıttır. Geçen dönem bir kaç kez oynanabildi. Barış için önemli bir temayı işliyor. Savaş için her şeyin hazırlandığı bir evrede, yazarın evrensel bir konuyu tiyatroya getirmekle ne denli yararlı bir işlevi üstlendiğini söylemekte yarar var. Çağdaş tragedya olgusu içinde, insanoğlu'nun yüceliğini vurgulayan bundan daha iyi bir oyunu seçmek sanırız güç olurdu. Bu dönem ve her dönem eskimeyecek konusuyla, çağımızın bir aynası gibi kalacak yüzyıllara. Jean Giraudoux, bütün çağları bu yapıtında birleştiriyor. «Truva»nın evrensel boyutu, Balkanlara ve dünya barışına ışık tutuyor. Tahsin Şaraç'ın Türkçesi, Raik Alnıaçık'ın yorumu, oyucuların iyiye yönelik çabaları yapıtın amacını açıklıyor. Ancak, her kuşaktan in-

sanların bu oyunu görmelerinde büyük yarar vardır. Eğitici ve öğretici yönüyle üzerinde durulması gerekli bir oyun, «Truva'da Savaş Olmayacak».

Atatürk Kültür Merkezinin Konser salonu, Sabahattin Kudret Aksal'ın «Kahvede Şenlik Var»ı ile, Willy Russel'ın «Rita»sında yeni bir işlevsellik görevi yüklenmiş, iki oyunun başarısı bu işlevselliği daha da gerekli kılıyor. «Kahvede Şenlik Var», Can Gürzap'ın olumlu çalışmasıydı. İyi oynanıyordu, ikilinin dikkatleri derlemesi önem kazanıyordu.

Bir de bize değişik gelen, aslında şaşırtıcı olmayan, giderek bilinen ikili ilişkilerden söz eden W. Russel'ın «Rita»sı ayrı evrenden ses getiren iki kişinin küçük olaylara ne denli boyutlu baktığının göstergesini çiziyor. Çağdaş iki insan, iki ayrı sınıftan, burjuva aydını bir erkek ile emekçi kesimden bir genç kadının çelişkileri, çatışmaları veriliyor. Belki de gelecekte yazacağı oyunlara birşeyler bırakmayacak olan Russel, alabildiğine başarıya ulaşıyor «Rita»da. Raik Alnıaçık, iyi vurguluyor küçük, çok küçük ayırtıları. İlişki ve çelişkilerde ayırtıların vurgulanması zorunludur. Oyuncular da bunu başarıyor. Deniz Gökçer ve Haluk Kurdoğlu iki ayrı insanı vurgularken gerekli ayırtıları yeterince kullanıyorlar. Estetik düzeyde bir oyun çıkıyor. Ruhsal perspektifler, çağdaş nesnellik anlayışıyla çözümleniyor. Sevgi Sanlı'nın Türkçesi, oyunu sürekli dingin tutuyor.

Oliver Goldsmith'in «Yanlış Yanlış Üstüne» oyunu ile, Yeşim Müderrisoğlu - Yıldırım Türker ikilisinin «Gölge Ustası» da İstanbul Devlet Tiyatrosunun çizelgesine iyi not düşüren çalışmalardı.

Özel Tiyatrolar

Kent Oyuncuları, yerleşik tiyatrolar içinde birikimi olan belki de tek topluluktur. Sergiledikleri oyunlar, uzun süre afişte kalıyor. Murathan Mungan'ın «Bir Garip Orhan Veli» uyarlaması, Müşfik Kenter tarafından ortalama iki dönem oynandı. Tek kişilik oyunların oyunculuk sanatıyla büyük ölçüde bağlı olduğu bilinir. Bu çalışması için Oğuz Aral'ın tiyatro bilgisi ve sanata yaklaşımının önemli

ölçüde payı olduğu söylenebilir. Aral, tiyatro çalışmalarını kesintisiz sürdürseydi, ülkemizin önemli yönetmenlerinden biri olurdu. Karikatür sanatı ile atbaşı götürebileceği bir önemli görevi ne yazık ki sürekli olarak sürdürmüyor. Plastik anlayışı, sahne sanatı için kapsamlı bir bütünlüğe sahip.

Müşfik Kenter'in Orhan Veli'nin şiirleriyle yeniden soluklanması, ona bir başka deneme yapma olanağını verdi. Ve- sanat yaşamının büyük başarılarından birini Edmond Rostand (1869 - 1918)'ın «Cyrano de Bergerac» adlı yapıtıyla önemli ölçüde gerçekleştirdi. 1942 yılında Prof. Sabri Esat Siyavuşgil'in koşuk biçiminde (manzum olarak) Türkçeye çevirdiği yapıtı, günümüz Türkçesiyle, aslını bozmadan, efekt kullanarak alabildiğine başarıyla sahneye uyarladı. Oyunu, baştan sona dek ilgiyle izletecek biçimde yorumladı. Bu denemesiyle Müşfik Kenter, yönetmenliğinin belki de en başarılı örneğini verdi. Beş perdelik koşuklu komedyanın, iki bölümde sahneye uyarlanışı, bir başka ülkede tiyatro olayı olurdu. Zaten dünyanın bir çok denemeleri böyle gerçekleşiyor. Tiyatronun deneme kavramı içinde yeni boyutlar kazandığını dünya tiyatro tarihinden biliyoruz. Tiyatrodaki yeni yönelişler, yeni boyutlar bu soy denemelerden geçiyor. Özellikle deneme tiyatrosu, klasikleri, çok kişili oyunları, boyutlu romanları alıp sahneye getiriyor. Müşfik Kenter'in genç sanatçılarla bu işin başarıyla üstesinden gelmesi, tiyatromuz adına sevindirici bir olaydır. «Cyrano de Bergerac», kahramanlık, dürüstlük ve sevi üstüne yazılmış önemli bir yapıttır. Oyunun bu yönlerini açıklayan yorumu ilgi çekiyor. «Cyrano» rolünde Müşfik Kenter, çok büyük bir başarı sağlıyor. Ruhsal imaj olarak, biçimsel yönüyle, iç ile dışın bir çeşit dialoğunu, şiirsel büyü içerisinde olağanüstü güzellikte sunuyor. Onun üç önemli kişisini, «Cyrano», «Roxane», ve «Christian»ı; anlatıcı kadın ve erkek oyuncu tamamlıyor. «Roxane»da Mübeccel Vardar, son derece ölçülü oynuyor ve başarı sağlıyor. Yeni bir oyuncu tiyatroya kendini kabul ettiriyor. Diğer oyuncular da uyumlu ve dengeli oynuyorlar.

Kent Oyuncuları, Uluslararası 10. İstanbul Festivali'ne Turgenyev'in romanından, Melih Cevdet Anday'ın sahneye uyarladığı «Babalar ve Oğulları»nı 1982-83 döneminin

oyunu olarak ramp ışıklarına getirdiler. Ancak, oyunu Rumelihisar'da gördüğümüz için bir kaç sözcükle adını etmeden geçmiyeceğiz. Yıldız Kenter'in sahneye koyduğu oyun, başarılı biçimde oynanıyor. Bu tür oyunlar, oyunculuk gerektiğinden Kent Oyuncuları'nın başarısı şaşırtıcı değil. Deneyimli oyuncularla gençler arasında uyum sağlanması, yönetmenle, iyi oyuncularla olabiliyor. Daha önce sözü edilmesine, karşın «Harold Maude»dan, sahneye konuşundan, oynanışından ve getirdiği yorumundan ötürü Yıldız Kenter'in tiyatro anlayışını övmek isteriz. Çok yönlü bir sanatçılığın verdiği deneyimle, genç oyuncularını başarıyla yönetmesi, Türk Tiyatrosunun geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

İstanbul Belediye Konservatuarı ile İstanbul Devlet Konservatuarı'nda öğretime katılması, tiyatromuza bir başka açıdan katkısını gösterir. Yetiştirdiği oyuncuların belli bir düzeyin altına düşmeyişi Yıldız Kenter'in çok yönlü sanatçılığını belirlemektedir.

Ankara Sanat Tiyatrosu, geçen dönem görme olanağını bulamadığımız Hans Fallada'nın «Küçük Adam N'oldu Sana» adlı Brechtiyen bir müzikli oyun anlayışını sahnemize getirdi. Yıllar önce Tuncay Çavdar'ın Kent Oyuncularında sahnelediği Bertolt Brecht'in «Üç Kuruşluk Opera» müzikli oyunu gibi bir çalışmayı, geçen dönem Yılmaz Onay başkentte gerçekleştirdi. Yılmaz Onay, tiyatro anlayışı ve sahneye koyuculuğuyla önemli bir sanatçıdır. Yıllar önce yaptığı «Yusuf İle Menofis»i anımsayanlar, bu kez aynı başarıyı göstermesini olağan karşılayacaklardır. AST, İstanbul'a Oktay Arayıcı'nın «Rumuz Goncagül» oyunuyla geldi. Geleneksel tiyatromuza yatkın olan oyunu, Rutkay Aziz yönetmişti. Belli ölçülerde başarılı bir yönetim gösteren sanatçı, oyunculuk açısından tiyatroya katılan genç oyuncuları «diksiyon» yönünden olumsuz yönde etkilemektedir. Ankaralı eleştirmen arkadaşlarımızın hiç biri bir gün çıkıp Rutkay Aziz'in konuşma dili üzerinde durmadı. Oysa, tiyatroyu etkiliyor bu tür konuşma dili. Timur Selçuk'un tiyatromuza getirdiği «salıne müziği» anlayışı kanımızca yeniliktir. Selçuk, müzik adamı olarak çok önemli bir yerde bulunuyor. Tiyatro müziğini yapanların çok şeyler öğrenebileceği bir besteci ve yorumcudur. Onun mü-

ziğiyle sahnelenen oyunlar çok daha kolay başarıya ulaşıyor. Bilindiği gibi, «Rumuz Goncagül», Türk Sanat Kurumu'nca yılın oyunu seçildi, başkent için. Yine geçen dönem, Yücel Erten, Aristophanes'in «Barış» adlı oyununu sergiledi Sanatevi'nde.

Ankara Halk Oyuncuları, İrfan Yalçın'ın «Fareyi Öldürmek» adlı romanını Erkan Yücel'in sahneye uyarlamasıyla oynadı. Orhan Asena'nın Atçalı Kel Mehmet'ini ve bir de müzikli «Banker Tanker» yapıtını yaz oyunları için hazırladı.

Gönül Ülkü - Gazanfer Özcan Tiyatrosu «Beni Kimse Durduramaz» oyunuyla bütün bir dönemi doldurdu. Vodvil türünü sürdüren bu topluluk Şişli'de çalışmalarını sürdürüyor. Çok yönlü hiciv yapan tiyatrodan yana olan Gazanfer Özcan, oyunlarını vodvillerden oluşturuyor.

Nejat Uygur, geçen dönem, «1945'de Cibali» adlı oyununu müzikli olarak sergiledi. Muammer Karaca'nın ünlü kıldığı «Cibali Karakolu», değişik biçimde Nejat Uygur tarafından oynandı. İkinci oyun olarak Muzaffer İzgü'nün bir öyküsünden kendi uyarlaması olan «Avare» müzikli oyunu ile dönemi kapadı. Bir halk komiği olarak dikkatleri derliyor Uygur. Tiyatrosunda çalışanların emeği elbetteki yadsınamaz ama, doğruları saptırmanın da anlamı yoktur. Nejat Uygur, işi yani tiyatroyu bir başına almış, sırtlamış götürüyor. Bu gerçeği belirtmek, kabul etmek gerekir.

Ortaoyuncular, Küçük Sahne'de «Şahları da Vururlar» «Kahraman Bakkal Süpermarkete Karşı» adlı oyunlarla çalışmalarını sürdürdüler. Ferhan Şensoy'un, oyun yazarı ve yönetmen olarak üç yıla yakın başarılı çalışmaları oldu. Oyun yazarı olarak çok daha umut verici çalışmalar yaptı. Yönetmen olarak topluluğun uyumunu sağlamakta güçlük çektiği söylenebilir. Değişik bir taşlama anlayışıyla yazarlığı başarılıydı. Toplumsal olayları eleştirel yaklaşımla taşlama biçiminde verdi. Geçen dönem «Kiralık Oyun»u yazıp sahneledi ve dönemi kapadı. Kastelli tarafından satın alınan Atlas sineması ve Küçük Sahne tiyat-

rosu, şimdilerde kapalı duruyor.

Devekuşu Kabare Tiyatrosu, son iki dönemi Kandemir Konduk'un «İnsanlığın Lüzumu Yok» adlı müzikli oyunuyla kapadı. Bu dönem, uzun süren yaz oyunları nedeniyle henüz perdelerini açmadı. Aynı oyun, uzun süre daha afişte kalabilir. 500 kezden fazla oynayan oyun, salonun küçüklüğü yüzünden yeterli seyirciye yanıt veremiyor. Bütün bunların dışında, kabare türünün en başarılısı, Zeki Alasya - Metin Akpınar ikilisidir. Başarılarında diğer oyuncuların takım olarak bütünlük sağlamaları önemli bir ölçüdür. Münir Özkul, Nejat Uygur, Gazanfer Özcan kuşağının ardından gelen başarılı iki komedyen olarak Zeki Alasya ve Metin Akpınar'ın oyunculukları özellikler taşır.

Ali Poyrazoğlu - Korhan Abay Tiyatrosu, geçen dönem; «Çılgınlar Kulübü» ile Alfanso Paso'nun «Evet... Evet... Evet» adlı oyunlarını başarıyla sergiledi. Topluluk, kısa bir süre de «Morfin» oynadı. Kenter Tiyatrosunda haftanın belirli günlerini Kent Oyuncularıyla paylaşarak oyunlar sergileyen topluluk değişik oyun türlerini denemekte ve her seyirciye seslenmeyi yeğlemektedir.

Levent Kırca Tiyatrosu, geçen dönem «Anahtar ve Sahipleri»ni Hodri Meydan Kültür Merkezi'nde oynadı. Çeşitli sanatsal çalışmaların sürdürüldüğü merkezde, yazoyunları ile dönem başı için yeni tür ortaoyunu biçimli Levent Kırca'nın bir denemesi olan «Aşağı Yukarı» adlı geleneksel bir komedi sergilendi.

Bizim Tiyatro, genç oyunculardan oluşuyor. Üsküdar Sunar Tiyatrosunda Zafer Diper'in yönetip yeni biçimde uyarladığı «Hamlet»i sergiledi. Shakespeare'in «Hamleti»nde kimi değişiklikler yapılarak oynandı. Danimarka Krallığı ve «Elsinore» yönetimi vurgulanarak yorumlandı. Günümüz gerçekleriyle paralellik kurup siyasal açıdan bütünsellik kazandırılmaya çalışıldı. «Hamlet»in ruhbilimsel yapısından yola çıkılan oyunda; krallıkta neler olup bittiği yerine, olup bitenlerin temel nedenlerine, krallığın çürümüşlüğüne eğilinmeye çalışıldı.

Şan Tiyatrosu, Rıfat Ilgaz'ın ünlü «Hababam Sınıfı»nı bu kez müzikal olarak, kimi yerlerini değiştirip sergiledi. Topluluğun Genel Sanat Yönetmenliği'ni Ertem Eğilmez yapıyor. Ilgaz'ın komedisini Metin Serezli sahneye koydu. Bu tiyatro, müzikalleri büyük yapım olarak sergilemeyi yeğliyor. Şener Şen, Ahmet Gülhan, İlyas Salman, Derya Baykal, Ayşen Gruda, Adile Naşit gibi deneyimli oyuncuların yanısıra gençlerle de pekiştirilerek danslı gösteriler sergiliyor. Atilla Özdemiroğlu'nun müzik yönetmenliğinde aynı topluluk, «Hababam Sınıfı»ndan önce, Umur Bugay'ın yazdığı «Sezen Aksu Aile Gazinosu»nu değişik müzikle seyircisine sundu.

Geçen dönem, **Haldun Dormen**'in yazıp yönettiği «Geceye Selam» adlı müzikali Venüs Tiyatrosunda sergilendi. Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı'nın ilk ve son müzikali oldu. Şan Tiyatrosunda Dormen'in yönetiminde başlayan müzikal anlayışıyla sergilenen yapım yurt içi turnesine, İzmir, Ankara ve Adana'ya götürüldü.

Geçen dönem **Dostlar Tiyatrosu**, Beyoğlu'ndaki Baro Han'ın altında bulunan tiyatro salonunda, Yaşar Kemal - Macit Koper'in «Ağrı Dağı Efsanesi»ni sergiledi. Oyun bir süre oynandı, daha sonra topluluk dağıldı. Aynı salonda Bilgesu Erenus'un «Kelaynaklar» oyunu Mehmet Akan'ın sahne düzeniyle oynandı. Esin Afşar ve Ali Erdemci'den oluşan iki kişilik bir oyundu. Kukla yapımcısı Ergun Işıldar zaman zaman oyuna katılıyordu. Esin Afşar, değişik tipleri canlandırdı ve uzun bir ayrılıştan sonra tiyatroya yeniden başarılı bir dönüş yaptı. «Gerçekçi fantezi» diye tanımladığı oyunda Bilgesu Erenus; müzik, dans, pantomim, kukla gibi çeşitli tiyatro ögelerini kulanıyor. «El Kapısı», «Ortak», «Nereye Payidar», «İkili Oyun»ların yazarı Erenus, «Kelaynaklar»da bir takım toplumsal olayları, değişik biçimde ve soyutlamalarla anlatıyor.

Enis Fosforoğlu Tiyatrosu, 1981-82 tiyatro yılında Kadıköy eski İl tiyatrosunda çalışmalarını sürdürdü. John Patrick'in «Aceleci Kalp», Enis Fosforoğlu'nun yazdığı «81' de Neler Oldu?» ve «Yarış Bitti»nin uyarlaması olan «Atları da Öperler» adlı oyunlarını sergiledi. Devlet Tiyatrola-

rından yetişme Fosforoğlu, başarılı bir oyuncu olarak dikkati çekiyor.

Geçen yıl, İstanbul Liselerarası Tiyatro Şenliği 24 mayıs - 11 Haziran 1981 günleri arasında Fatih Şehir Tiyatrosunda yapıldı. Haluk Şevket, Faik Ertener, Seçkin Cılızoğlu, Tahir Özçelik, Dikmen Gürün Uçarer, Yaşar İlksavaş, Erol Keskin, Çetin İpekkaya, Hayati Asılyazıcı ve Milli Eğitim temsilcisi Rahmi Alp'ten oluşan Seçiciler Kurulu, Şenlik Büyük Ödülü'nü «Sevgi Çiçekleri» adlı oyununu sergileyen Ümraniye Lisesine verdi. Diğer üç ödülü okullar şöyle paylaştılar: En iyi toplu oyunculuk ödülü'nü Notre Dame de Sion ve Saint Benoit liseleri «Kel Şarkıcı» adlı yapıtla kazanırken, En iyi özgün yorum ödülü'nü «Sıradan Bir Olay» yapıtıyla Mehmet Beyazıt lisesi kazandı. En iyi özgün yorum ödülü «Ver Elini Yeni Dünya» oyunuyla Saint Joseph lisesine verildi. Ayrıca, Bahçelievler, Galatasaray, Tuzla liseleri övgüye değer bulundu.

Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü, Uluslararası 10. İstanbul Festivali'nde «Kurtuluş Savaşı'ndan Belgeler» ile Yeşim Müderrisoğlu'nun Prof. Sedat Veyis Örnek'ten uyarladığı «Doğum, Ölüm ve Evlilik» adlı çalışmaları sergiledi. Her iki çalışma başarılıydı; özellikle ikincisinin dramatik kurgu yönünden öne çıktığı görüldü.

Geçen Yılın Tiyatro Ödülleri

Ulvi Uraz Tiyatro Ödülü; Bir tiyatro döneminde İstanbul'da sergilenen yerli oyunlar arasında en başarılı yönetmen ve en başarılı oyuncuya verilen «Ulvi Uraz Tiyatro Ödülleri»nde, S. Günay Akarsu, Hayati Asılyazıcı, Kemal Bekir ve Zihni Küçümen'den oluşan Seçici Kurul, bu yıl yönetmen dalında kendi oyunu «Hikaye-i Mahmud Bedreddin» ile Mehmet Akan'ı, oyuncu dalında da; Kandemir Konduk'un «İnsanlığın Lüzumu Yok» adlı oyundaki başarılarıyla Metin Akpınar ile Zeki Alasya'yı ödüle değer gördü.

İsmet Küntay Ödülü: S. Günay Akarsu, Hayati Asılyazıcı, Seçkin Cılızoğlu, Doğan Kologlu ve Nadide Küntay'dan oluşan Seçici Kurul, İsmet Küntay Oyun Yazarı Ödülü'nü, «Hikaye-i Mahmud Bedreddin» adlı yapıtıyla Mehmet Akan'a verdi.

1982'DE İNCELEME, ELEŞTİRİ, DENEME, ANI

Konur Ertop

Eleştiri dergisi

1982'nin başında «eleştiri» türü, kendi dergisine kavuştu. Birikimi, yetileri, titizliği çok geniş bir yazarın, Adnan Benk'in yönettiği «Çağdaş Eleştiri» yılboyunca yayınlanan 10 sayısı ile eleştiri sorunları, kuramları üzerinde durdu; dikkat çekici uygulamalar sergiledi. Derginin yayın ereği ilk sayıda «sanat yapıtına kendi açısından, kendi içinden bakmanın yolarını araştırmak» diye belirlenmişti. Derginin ilgi çeken bölümlerinden biri edebiyat (Yaşar Kemal, Melih Cevdet, Edip Cansever, Füruzan) yanında resim (Nuri İyem), müzik (İlhan Usmanbaş) dallarının sanatçılarıyla yapılan ayrıntılı konuşmalar oldu. Dergi çevresinden birkaç yazarın konu alman sanatçılara ve yapıtlarına türlü açılardan yaklaşmayı denediği bu toplu çalışmalar zengin gereçler getirdi. Çağdaş Eleştiri kendi alanına çağdaş yöntemlerle eğilmeye çalışıyor. Yapısalcı yöntem bu çerçeve içinde kendini özellikle belli ediyor. Prof. Sevda Şener'in Köşebaşı'nı bu yöntemle inceleyen çalışması yanında «Kaynakça» bölümündeki türlü çeviriler (Temabilim, B, Tomaşevskiy; Düzyazı kuramı üstüne, Boris Eikenbaum; Kim anlatıyor romanı, Wolfgang Kayser; Bir bulgu işlemi ve süreci olarak teknik; Mark Schorer; Romanda görüş açısı, Norman Friedman; Yapısalcılığı anlamak, J. B. Fages), bunlara eklenen başka çalışmalar (V. Propp ve masalların yapısı, Osman Senemoğlu; Anlatımda kurgunun işlevi Fatma Akerson) kuram ve uygulamalara okurun yaklaşmasına yardımcı oldu. Adnan Benk Kemal Bilbaşar'ın bir öyküsü üstüne), Berna Moran (Yaban'da teknik ve ideoloji, Kiralık Konak'ın Seniha'sı), Önay Sözer (Yakup Kadri'nin romanı -Yaban- gerçekçi bir roman mıdır?) Ahmet Oktay (Kaçış ve katlanış; A. İlhan'la B. Necatigil'de kentin ve bireyin alımlanması), Fatih Özgüven, Fatma Akerson, Şükran Kurdakul (Fazıl Hüsnü'nün şiirleri, Kemal Tahirin romanları, Ahmet Muhip'in bir şiiri, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiiri) kendi yöntem ve tutumlarıyla uygulamalar ver-

diler. Çevresine daha çok büyük Batı dilleri filolojilerinden elemanların toplandığı Çağdaş Eleştiri'de Türkçeye yapılan çevirileri sert bir biçimde eleştiren incelemeler de sık sık yer aldı: Edebiyat üzerine konuşurken Alain'in (Asım Bezircinin çevirisi) başına gelenler, Tanju Gökçöl; Bir çeviri (Haluk Şahin'in J. Konrad'dan yaptığı Ölüm Seferi çevirisi) söyleyişisi; Gönül ki yetişmekte (Cemal Süreya'nın Flaubert çevirisi) mi?; Les Thibault'nun Türkçesi (Adnan Cemgil'in Gri Defter çevirisi).

Bir ansiklopedi

Edebiyatımızın başlangıçtan bugüne bütün dönemleriyle ilgili bir ansiklopedik yayın (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Atilla Özkırımlı, 4 cilt) yazarların yaşamlarını, sanat çizgilerini, yapıtları, edebiyatla ilgili kavramları, kullanılagelmiş terimleri konu ediniyordu.

Ayrıntılar

Özkırımlı genç bir yazarın tek başına gösterebileceği başarıyı göstermişti. Orhan Şaik Gökyay'in Destursuz Bağa Girenleri ise bir olgunluk çağındaki bir incelemecinin kılı kırk yaran titiz çalışmalarını derleyen bir yapıt olarak dikkati çekti. Eski edebiyatımızın türlü dönemlerinden ürünleri konu edinen incelemeleri, eski Türkçeden bugünkü dile yapılmış sadeleştirmeleri ele alıyor. Bu alanlarda çalışanların düştüğü yanlışları en ince noktalarından bulup çıkarıyor. Örneğin çok uzun yıllardır üzerinde durduğu, yayınlar yaptığı Dede Korkut kitabı üzerinde Muharrem Ergin'in, Azerbaycanlı bilgin Hamit Araslı'mn çalışmalarını hırçın bir dille eleştiriyor. Okur Eski metinlerle ilgili yayınlarında Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı, Necmettin Hacıeminoğlu gibi yazarların ne gibi yanlışlara düştüğünü öğreniyor. Eski kültürü savunma iddiasındaki bu yazarların konu edindinleri alanı da doğru dürüst bilmediklerini açık olarak görüyor. Ama O. Ş. Gökyay'ın kitabı eski kültürümüzün, o kültüre bağlı düşünce ve yazın ürünlerinin kapsadığı alanı, içeriği göremiyor. Yansıtılan dünyayı tanıtmaya yardımcı olmuyor bu büyük oylumlu kitap. Türk - İslam dünyasının bugünü besleyecek yanını, o dönemden kalan yapıtların bugün için taşıdıkları yaşama gücünü izleyemiyor.

Düşünce temeli

Bu konuya eğilmek için Mazhar İpşiroğlu ile Nazan İpşiroğlu'nun «Düşünmeye Çağrı» kitabı çok önemli bir yol gösterici! Sanat tarihçisi yazar çift, Divan şiirinin soyut kavramları motifleştirerek belli bir düzen içinde yinelediğini hatırlatıyor. Bunun gerçeğe yabancı kalan kavramsal düşüncenin bir belirtisi sayıyor. Ve soyut kavramcılığın nasıl hâlâ sürdüğünü vurguluyor. Gerçeğin özüne inip ona yön verme yolları üzerinde duruyor. Kitapta Batı kültürü ile Doğu kültürlerini oluşturan birbirinden iki ayrı düşünce ayrıntılarıyla çözümleniyor. Dogmatik düşünceden kurtulup özgür, bilimsel düşünceye ulaşma yolunda bir atılım olarak Atatürkçülüğün bir yorumu getiriliyor. Böyle bir yorum Niyazi Berkes'in kitabının girişinde özyaşam öyküsünden dikkat çekici çizgiler de var. Devrim hareketleri, anayasa, layiklik konuları çağdaş düşüncenin ve kültürün temelleri olarak inceleme konusu yapılıyor. Emre Kongar «Kültür Üzerine» adlı kitabında «ulusal, demokratik, çağdaş, devrimci kültür»ün nitelikleri üzerinde duruyor. Bunun gerçekleştirilmesi yollarını araştırıyor. Eğitimimiz ve kültürümüzün oluşturduğu insan tipi üzerinde duruyor. Sanat ve edebiyatta, tiyatroda koşullarımızın neler olduğunu belirlemeye çalışıyor; bütün bunların nasıl bir düşünce yapısı biçimlendirdiğini gösteriyor. Sargut Şölçün'ün «Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi» kitabı ile İlber Ortaylı'nın «Gelenekten Geleceğe» kitapları sanat sorunlarına tarih ve toplumbilimin ışığında yaklaşan denemeleri kapsamakta. İki yazar da yerli ve evrensel kültür mirası ile hesaplaşıyor. Ondan yararlanma koşullarını araştırıyor. Şölçün'ün kitabının «Birikimi değerlendirmek» bölümü (Kültür mirası ve ideoloji; Hümanist geleneğin eleştirisi; 'Batı' ve 'Avrupa kültürü' üzerine; yaratıcılığımız) ilerde üzerinde durduğu 'edebiyat biliminin güncel sorunları'na taban oluşturuyor. İlber Ortaylı için de taban «modernleşme ve Doğruluk - Batılılık çekişmesi»dir. O da Osmanlı mirasından kalanları araştırır. Gelenekle geleceği birarada düşündüğünü dile getirir. İsmet Zeki Eyüboğlu «Geçmişin Yaşama Gücü» kitabında geçmişe sığınanlar, ona körü körüne bağlananlara yöneltilmiş bir polemik niteliği ağır basıyor. Usun ve bilimin yerine inanca bağlı kalmışlar

eleştiriliyor. Geçmişten günümüze kalan yaratıcı, doğurucu düşünce ürünleri araştırılıyor. İslam Ortaçağını insancı niteliğiyle aşabilen sanatçı - düşünürler (Yunus Emre) konu ediniliyor. Geleneğin yaşama açık yanları araştırılıyor.

Yerel bir yaklaşım

Toplum ve sanat sorunlarını kültür değişmesi içinde yansıtmağa girişmiş bu yapıtların yanında konuya daha özel açılardan teknik ayrıntılarla yönelen yapıtlar yer almakta. Sezer Tansuğ «Herkes İçin Sanat» kitabında toplumla ilişkilerini konu ediniyor.

Kitlenin sanatla alışverişinin boyutlarını araştırıyor. «Herkes için sanat» diye nitelediği «Folk sanatı ve popüler sanat»ı, beğenisi işlenmiş, anlayıp kavrama gücü daha derin bir seçkinler topluluğu için olan sanatı konu ediniyor. Uzmanlaşma koşullarını ele alarak yalnız uzmanlara seslenebilecek anlatım tabakasına değinirken sinema sanatına derinliğine yaklaşımlarda bulunuyor. Ve evrensel sanata ulusal katkının koşullarını araştırıyor. Sezer Tansuğ'un kitabının değeri sanatın evrensel sorunlarına hep yerel ürünler, olgular açısından yaklaşabilmesi, bizim sorunlarımızı bu tabana oturtmasıdır. Getirdiği savlar içinde kendine özgü, öznel görünenler vardır. «Arabesk»i konu edinirken onda Post Bizantien Rum sanatından izlerin nasıl sürdüğünü göstermesi bu tür dikkat çekici yaklaşımlarındandır.

İletişim

Sanatın toplumla ilişkileri, iletişim sorunuyla içiçedir. İletişim konusunda ardarda yayınlanan birkaç yapıt konunun türlü yönlerine ışık tutmuştur. Ünsal Oskay'ın «XIX. yüzyıldan günümüze kitle iletişiminin kültürel işlevleri: Kuramsal bir yaklaşım» kitabında kitle iletişiminin toplumsal iktidara nasıl kültürel bir hegemonya sağladığını gösteriyor. Geçen yüzyılda Baudelaire ile Herman Melville'in sanayi kapitalizminin oluşturduğu yeni dünya içinde insanın özgürlüğünü ve ergilliğini savunan arayışları üzerinde özellikle duruyor. Günümüzdeki kitle iletişiminin yakından kavranması için tüketim ideolojisini, toplumsal edilginliğin yansı-

ması olan fantazya dünyasındaki duyarlılığı, pornografide şiddetin nasıl cinselliğin de yerini alacak yolda geliştiğini vurguluyor. Bir yandan aşırı bürokratikleştirilmiş, aşırı rasyonelleştirilmiş öte yandan güçsüzleşme duygusuna sürüklenmiş toplum kesimlerinin «kabalaşma, irrasyonelleşme, brütaleşme, feminize olma, sado-mazoşistik bir içerik kazanma»nın çağdaş kültür için yarattığı tehlikelere dikkat çekiyor. Gelişme ve özgürleşmenin birbirini bütünlemesiyle oluşacak bir çözüm yolu üzerinde duruyor. Theodor Adorno, Walter Benjamin, Marchall McLuhan, Johan Huizinga gibi kuramcıların görüşleriyle temellenen araştırma yazarın ikinci bir kitabıyla bütünlenmektedir. «Çağdaş Fantazya: Popüler kültür açısından bilim-kurgu ve korku sineması».

İletişimin sorunları, çağdaş toplum ve kültür üzerindeki koşullandırmaları Önder Şenyapılınm «Toplum ve İletişim» yapıtı ile Ertuğrul Özkök'ün «Sanat, İletişim ve İktidar» kitaplarına da konu olmuştur. Bu yazarların kuramsal değerlendirmeleri kanıtlamak için ayrıntılı bir biçimde ele aldıkları televizyon yayını ve dizilerde konu edinilen özel bir nokta Mahmut T. Öngeren'in bir çalışmasında bağımsız bir biçimde ele alınmıştır: Sinemada Kadın ve Cinsellik Sömürüsü.

Yapısalcılık

Sanat ve edebiyata olduğu gibi bütün insan bilimlerinde gittikçe daha yaygın bir biçimde uygulanan yapısalcılık Ayşegül Yüksel'in 1982 Yazko Deneme ödülünü kazanan «Yapısalcılık ve bir Uygulama: Melih Cevdet Anday Tiyatrosu» kitabında genel çizgileriyle tanıtılmıştı. Konuyu Tahsin Yücel de «Yapısalcılık» adını taşıyan kitabında ele aldı. Yöntemin dilbilim, budunbilim ve göstergebilime uygulanışını açıklayan bölümlerin bulunduğu yapıtında kuramcı ve uygulayıcıların kendi yapıtlarına dayanarak açıkladı. Yöntemin insan bilimlerine katkılarına değinirken yöneltilen eleştirilere de değinip yanıtlar verdi.

Göstergebilim

Mehmet Rifat'ın Genel Göstergebilim Sorunları: Ku-

ram ve Uygulama» adlı kitabı anlamın eklemleniş biçimini araştıran, anlam üretiminin süreçlerini ortaya çıkarmaya çalışan yöntemin tekniğini yakından tanıtan bir çalışmaydı. Araştırmacı Üstdil kavramı üzerinde durarak üstdilin aşamalarını göstermiş, gösterge dizgelerinin üretim süresi üstünde durmuş, göstergebilimsel bir işlem olarak kesitleme yöntemini tanıtmıştı. Göstergebilimsel çözümleme örneği olarak da bir halk masalı üzerine yapılmış bir uygulama veriyordu. Tahsin Yücel de konu edindiği yöntemin uygulamalarını vermişti. Ancak onun çalışması başka bir yapıtında, «Yazının Sınırları»nda yer alıyordu. Yapıtta dil, anlatı, okuma, roman, destan gibi konular ele alınıyor Fransız yazınından örneklerle birlikte bizim edebiyatımızdan metin ve alanlara yapısalcı yöntemle yaklaşımlar getiriliyordu. «Sözcelem ve halk masalı» Bülent Ecevit'in bir şiiriyle ilgili «Pülümür'ün Yaşsız Kadını», Melih Cevdet Anday'la ilgili «Destandan Şiire» yazılarının yanında Balzac, Bernanos, Proust, Camus gibi yazarların yapıtları, Roland Barthes, gibi yazarların yapıt ve görüşleri kitaba konu alanlar arasında.

Ahmet Oktay «Yazın, İletişim, İdeoloji» kitabında tartışmaya aday bir yargı getiriyor; yazarların 'ruh mühendisleri' olmadığını artık herkesin bildiğini ve yazarın dünyayı değiştiremeyeceğini söylüyor. Yazınsal üretim ve yazınsal iletişim kavramları üyzerinde duruyor. İdeolojinin yazma nasıl yansıdığını konu ediniyor. Halk edebiyatından Bosch'un resimlerine kadar uzanan yapıtlara çözümleyici bakışlar yöneltiyor.

Edebiyatımıza bakışlar

Füsun Akatlı «Bir Pencereden» adlı kitabında sınırlı bir alanı derinleştirerek konu ediniyor. Çağımız öykücüleriyle ilgili incelemeleri var yapıtında. A. Ağaoğlu, H. Aktunç, O. Atay, S, Baran, F. Baykurt. M. Buyrukçu O, Duru, F. Edgü, N. Eray, L. Erbil, Şiir Erkök, Füruzan, N. Gürsel, S. İleri, B. Karasu O. Kutlar, D. Özlü, S. Soysal, N. Tosuner, Tomris Uyar'ın birer öyküsü, bu öyküler üzerine işaretler de taşıyan değerlendirmelerle birlikte sunuluyor.

Adnan Binyazar'ın «Türk Dilinde 25 Ünlü Eser» kitabı

Orhun Yazıtlarından Yaşar Kemal'e kadar uzanan bir çizginin belli başlı noktaları üzerindeki kimi yapıtları konu edinmekte. Yazınsal ürünler yanında Atatürk'ün Söylev'i, Derleme ve Tarama Sözlükleri gibi ürünler sanatımız kadar dilimizin ve yaşamımızın da yansıdığı geniş bir alanı ana çizgileriyle tanıtmış oluyor. Mahmut Alptekin'le Derman Bayladı'nın birlikte hazırladıkları «Konu ve Yorumlarıyla Halk Şiiri: Nesini Söyleyim» adlı yapıt halk şiirini temaları açısından inceliyor. Çok sayıda örnek vererek Halk ozanının yaşadığı doğal ve toplumsal çevreyi, yaşamı, kurumları inançları konu ediniyor. Rıza Zelyut «Halk Şiirinde Gerçekçilik» kitabında Halk Şiirini kuşatan toplumsal çevreyle sıkı ilişkiler açısından konuya yaklaşıyor. Halk ozanlarını kendi toplumsal ortamları içinde ele alıyor. Bu şiiri şekillendirmiş olan düşünce kaynaklarını gösteriyor. Gerçeğe «yergi» aracılığıyla yaklaşılma örneği olarak XV. - XX. yy. larda türün örnekleri sergileniyor.

Muin Feyzioğlu'nun «Edebiyatımızın Kimliği» kitabıyla Hikmet Altınkaynak'ın «Zamanla» kitabına konu edinilen alanlar birbirinden ayrı iki edebiyata ait gibi görünüyor. Birinci yazara göre yarına kalacak yazarlarımız «Nesirde Mithat Cemal Kuntay, Ruşen Eşref Ünaydın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay»dır. Kitabına konu edindiği yazarlar arasında Arif Nihat Asya, Azmi Güleç yer almaktadır; yazılarından biri «Devrimizin havası içinde İmam-i Azam'ı tanıyalım» başlığını taşımaktadır. Hikmet Altınkaynak ise Tevfik Fikret, Yakup Kadri, Orhan Veli, Orhan Kemal, Köy Enstitüü yazarlar, vb. üzerinde durmakta, değerlendirmeler vermektedir.

Denemeler

Konularına deneme türünün niteliklerine daha yakın biçimde yaklaşan, getirdikleri yargıları okurun önünde tartışan, kaleme alanların yaratıcı yazı ustalığından zengin izler taşıyan kitaplara gelince:

Melih Cevdet Anday'ın «Paris Yazıları» kitabı yazarın 1979-1980'de Paris'te kaldığı dönemin yaşantı, gözlem ve düşüncelerini dile getiren haftalık yazılarından oluşuyor. Bu yazılarda Batı ve Doğu düşüncesi, ulusallık ve evrensellik

kavramları arasında. Bu kitabında sık sık Yahya Kemal'den sözediyor; Paris'te sanat yaşamına Batı hayranı olarak başlayan ve gene bu çerçeve içinde kendi geleneksel bileşimini oluşturan Yahya Kemal'in kitapta böyle bir yer alması günümüzün bileşimi için de düşündürücü ve yön göstericidir.

Vedat Günyol'ün «Daldandala» adıyla yayınladığı deneme kitabında Batı düşüncesini oluşturan İnsancılık, Akılcılık, Yenidendoğuş temelleri üzerinde durulmakta düşüncemiz ve sanatımız bu ölçütlerle ele alınmaktadır. Atatürk'ü, Abdullah Cevdet'i konu edinen, Cumhuriyet dönemindeki kültür hareketlerinden söz eden yazılar bu değerleri savunmaktadır. Kitapta deneme yazıları arasında inceleme niteliği taşıyan ürünler de yer almaktadır. Yazarın kendi yaşamına, yakın çevresine tanıklıklar getiren, yakından tanıdığı sanatçılarla ilgili olan bölümler özellikle dikkat çekmektedir.

Cemal Süreya'nın «Günübirlik» kitabında çekici, uyarıcı, atak değinmeler, sezgi ve beğeniyi bilgiyle birleştiren değerlendirmeler yer almaktadır.

Bir Ozanın Mektupları

Necati Cumalı'nın «Etiler Mektupları», ozanın sanat yapıtlarına, meslekdaşlarına bakışını yansıtıyor. Cumalı yazar dostlarından, sanatçılardan anılar sıralıyor (Yahya Kemal, Ataç, Behçet Necatigil, Ahmet Muhip Dranas, Orhan Veli), Kendi yaşamından çizgiler veriyor şiirden tiyatroya, gülmeceye kadar uzanan alanlarda sorunlar (örneğin anlatım) ve ürünler üzerine görüşlerini anlatıyor.

Şiir Üzerine

Oktay Akbal'ın «Önce Şiir Vardı»sı da şiiri konu edinen bir fıkralar kitabı. Bu ürünler fıkra biçeminde denemelerden oluşuyor. Oktay Akbal gazetedeki sütununda güncel olaylar siyasal, toplumsal yazılar arasında sık sık yer verdiği sanat yazılarından şiirle ilgili olanlarını derlemiş. Bu kısa denemelerde dizeler, şiirler anılıyor, bunlara yer yer değerlendirmeler getiriliyor. Yazıların yayınlandığı tarihlerde çıkan kimi şiir kitapları dolayısıyla ozanlar konu

ediniliyor. Kitabın ilginç bir yanı Şiirlerle Söyleşiler başlığını taşıyan bölüm. Burada Sabahattin Kudret Aksal, Melih Cevdet Anday, Salahi Birsel, Necati Cumalı, Ceyhun Atıf Kansu, Cahit Külebi bir sanat adamına kişiliklerinin ve sanatlarının kapılarını açıyorlar.

Roman Üzerine Denemeler

Romancı Selim ileri romanımızın kısa tarihini yakından tanıdığını «Düşünce ve Duyarlık» kitabında yeniden kanıtlıyor. Kitabında «Günümüz Türk romanı üzerine» başlıklı ilginç bir değerlendirme bulunan yazar Ahmet Mithat ve Müşahedat'ı, Namık Kemal'in İntibah'ı, Halide Edip'in Ateşten Gömlek'i, Cemil Süleyman'ın Siyah Gözler'ini konu edinen yazılarında meslektaşlarının çalışmalarını değerlendirmiş oluyor. «Aşk ve sevda romanları» başlıklı yazı onun kendi sanatı da açıklayacak öğelerle dolu. «Her biri derya deniz kitaplar» yazısında yazarın edebiyat dünyasına ilk adımlarından izlenimler, «Kişisel yazılar» bölümlerinde de kendi yapıtlarının oluşumu ve özellikleriyle ilgili açıklamalar var.

Günceye Yansıyan

Muzaffer Buyrukçu'nun «Sıcak İlişkiler» kitabında 1961-1969 yıllarına ait günce bölümleri var. Bu metinler yazarın günlük yaşamından ayrıntılı izler getiriyor. Karşılaştığı, görüştüğü, evlerde, içkievlerinde karşı karşıya oturup söyleştiği kişiler edebiyat dünyamızın ünlüleri. Buyrukçu onları öykü kahramanı yaratır gibi canlı çizgiler içinde ortaya koyuyor; konuşulanlar, anlatılanlar, sorular, yanıtlar edebiyat dünyamızın panoramasını veriyor.

Anılar

Mehmet Kemal'in «Şairler Dövüşür» kitabında İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara'da başlayan bir sanat yolculuğunun kahramanları yer alıyor. 1940 kuşağı yazarlarına daha eskiler, daha yeniler ekleniyor. Rıfat Ilgaz «Yokuş Yukarı»da bir yazı emekçisinin basın dünyasındaki serüveni yer alıyor. Gazetelerde, sanat dergilerinde bazan dost-

luklar, bazan çekememezliklerle yürümüş ilişkiler sergileniyor. Geride kalan anılar acı bir yergicilikle sergileniyor...

Okumayı Bitirirken

1982'de konumuzla ilgili yayınlar hiç de az olmamıştır. Gelişen yayıncılık, büyük yayınevleri hiç değilse en ünlü yazarların çalışmalarını kitaplaştırmıştır. Kitap hacimleri artan fiyatlara karşın bir iki formalık oylumları aşabilmiştir. Kuramsal, uygulayıcı, bütün çalışmalar okurun karşısına çıkma olanağı bulabilmektedir. Edebiyatımızın demokratik ve özgür gelişmelerine olanak vereceğini umduğumuz önümüzdeki dönem eleştirinin de çağdaş bilimden güç alan yeni tekniklerle başarı kazanmasını sağlayacaktır.

1982'DE «RESMİ GAZETE»DE SANATLA İLGİLİ HABERLER

Haz.: Tuncer UÇAROL

1981 YILI SONU (KASIM - ARALIK 1981)

3 Kasım 1981

«Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Yararlanılacak Kitaplar»ın Hazırlanma, İncelenme, Basılma ve Dağıtılma Süreleri Hakkında Yönetmelik'in 7,8,22,23,25. maddelerinin değiştirilmesine ilişkin Yönetmelik'in yayımlanması.

Madde 7-Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, ödüllü veya ödülsüz yarışma açar. Yarışma şartları, Talim ve Terbiye Kurulunca belirlenecek her yılın Aralık ayı sonuna kadar «Tebliğler Dergisi»nde ilân edilir.

Madde 22- «Kaynak», tavsiye ve duyuru isteği ile incelenmek üzere Bakanlığa gönderilecek eserler için başvurular yılın her ayında yapılabilir. Talim ve Terbiye Başkanlığınca kaynak kitap olarak kabul edilen tavsiye ve duyurusu yapılan eserler Tebliğler Dergisi aracılığı ile ilgililere duyurulur...

---

(1) Bu derlemeye. «sanat»ı etkileyebilecek «kültür» haberleri de alınmaya çalışılmıştır.

(2) Kapsamlı mevzuat özetlemeleri o mevzuatı kısaca tanıtabilecek maddeler seçilerek yapılmış; bu maddeler ve diğer alıntılar da ilgili metinlerden (çok ender, özetleme kaygıları dışında) kendi sözcük ve tümceleriyle olduğu gibi aktarılmıştır.

(3) «Kültür Bakanlığından:», «Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden:» gibi başlıklarla verilen alıntılar, Resmî Gazete'nin «Çeşitli İlânlar» ve «Artırına, Eksiltme ve İhale ilânları» gibi duyurular bölümünden alınmıştır.

5 Kasım 1981

Kültür Bakanlığınca «Mahalli, Ulusal, Uluslararası Kültürel Etkinliklere Yapılacak Yardımlar» Hakkındaki Yönetmelik'in yayımlanması.

Madde 1 — Bu Yönetmeliğin amacı, çeşitli vesilelerle düzenlenen mahalli, ulusal, uluslararası kültürel etkinliklerin, Türk kültür değerlerini yaşatıcı, yayıcı ve özüne sadık kalıcı bir biçimde organize edilmesini sağlamak üzere Kültür Bakanlığınca yapılacak yardımları tesbit etmek ve nasıl uygulanacağını göstermektir.

Madde 2 — Kültürel etkinliklere şu yardımlardan biri veya bir kaçı yapılabilir: a) Cari bütçenin transferler bölümünden ödenek tahsis etmek, b) Sergi açmak (yayın, resim, fotoğraf vb.) c) Konser, temsil, resital ve benzeri sanat etkinliklerinde bulunmak, ç) Salon, galeri tahsis etmek, d) Bakanlık yayınlarını dağıtmak, e) Uzman göndermek, f) Diğer etkinliklerde yardımcılık ve koordinatörlük yapmak.

Madde 8 — Yapılacak yardımların imkân ölçüsünde bütün yurt sathına yayılması esas alınır.

Madde 9 — Uluslararası kültürel etkinliklere yapılacak yardımlar konusunda Dışişleri Bakanlığının görüşlerinden yararlanılır.

Madde 12 — Politik, ideolojik, etnik özellikte ve Atatürk, Cumhuriyet ilkelerine aykırı kültür faaliyetlerine, Bakanlıkça yardım yapılmaz.

Madde 16 — 28 Eylül 1976 tarih ve 15718 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış bulunan aynı adlı yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır...

6 Kasım 1981

«Yüksek öğretim Kanunu'nun (4.11.1981/2547) yayımlanması.

Madde 4. Yükseköğretimin amacı:

a. Öğrencilerini; (1) Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı, (2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan, (6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş, (7) ilgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda ken-

di geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,

b. Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamaktır...

Madde 5. Yükseköğretim, aşağıdaki «Ana İlkeler» doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir:

a. Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.

b) Milli kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.

i. Yükseköğretim kurumlarında, eğitim - öğretim süresince, Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi, Türk dili, yabancı dil zorunlu derslerdendir. Ayrıca beden eğitimi veya güzel sanat dallarından biri de zorunlu ders olarak programlanır ve icra edilir...

10 Kasım 1981

22 sayılı «Çocuk Mahkemeleri»nin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun'un (6.11.1981/2552) yayımlanması.

Çocuk mahkemelerinin görev ve yetkileri arasında (m. 44/g); «Eğitimi güç küçüklerin yerleştirildiği kurumlar ve küçüklerin zararlı yayınlardan korunması hususunda Milli Eğitim Bakanlığı; çeşitli işlerde çalışan küçükler bakımından Çalışma Bakanlığı; filmlerin küçükler yönünden kontrolü için İçişleri Bakanlığının ilgili servisleriyle işbirliği yapılması» da bulunmaktadır.

11 Kasım 1981

Kültür Bakanlığı Yapı İşleri Dairesi Başkanlığından:

1.28.000.000.— TL. keşif bedelli «Siirt - Batman Kültür Merkezi» çevre düzenleme ve ikmal inşaatı işi, 1981 - 1982 yıllarına sari olarak 2490 Sayılı Kanunun hükümleri gereğin-

ce kapalı zarf usulü ile eksiltmeye çıkarılmıştır.

2. Eksiltme, 30/11/1981 günü saat 15.00'de Kültür Bakanlığı Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı (Dr. Mediha Eldem Sokak No: 32 Kat: 5) ihale komisyonunca yapılacaktır...

13 Kasım 1981

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden:

Genel Müdürlüğümüzce «Konya Devlet Tiyatrosu»nun onarımı işi kapalı zarf usulü eksiltme suretiyle ihalesi yapılacaktır.

1 — İşin keşif bedeli 15.000.000.— TL.'sı olup, geçici teminatı 465.000.— TL.'dır.

2 — Şartname ve keşif özetleri, hergün mesai saatleri içerisinde Ankara'da 2. Vakıf İş Hanı Kat 1'de Tahakkuk ve Levazım Müdürlüğünde görülebilir. (...)

Kurumumuz 2490 ve 1050 Sayılı Kanunlara tabi olmayıp ihaleyi yapıp yapmamakta ve dilediğine vermekte serbesttir.

24 Kasım 1981

«Kültür Bakanlığı Senaryo Yarışma Şartnamesi»nin yayımlanması.

Madde 1 — Kültür Bakanlığı, milli kültür varlıklarımızı değerlendirmek ve tanıtmak maksadıyla aşağıda belirtilen konularda renkli, kısa metrajlı filmler yaptırmak üzere «Bakanlık Ödüller Yönetmeliği» uyarınca «senaryo yarışması» düzenlemiştir: a) Türk çiniciliği, b) Türk porselenleri, c) Yalılarımız, d) Eski Türk Evleri, e) Kervansaraylarımız, f) Türbelerimiz, g) El yazmalarımız, h) Kültür ve sanat değeri bulunan şehirlerimizin tanıtılması, ı) Anadolu Selçuklu sanatı, i) Efes - Meryemana (Hac Yolu), j) Çocuk ve gençlik filmleri.

Bu konulara göre hazırlanacak senaryolar, konulu veya dökümanter olacak ve 30 dakikayı geçmeyecektir. Konulu olaark düzenlenecek senaryolar eğitici ve öğretici mahiyette olacak, geleneksel örf ve adetlerimizin de işlenilmesi gözönünde bulundurulacaktır (m.2). Yarışmaya profesyonel veya amatör tüm yazarlar katılabilir (m.3)... Yarışmaya katılmak isteyenler, senaryo metnini en geç 31 Aralık 1981 gününe kadar «Kültür Bakanlığı Sinema Dairesi Başkanlığı» Yenişehir - Ankara adresine posta ile gönderir veya elden teslim edebilirler (m. 10)... Her daldaki se-

naryoların birincisine ayrı ayrı olmak üzere Kültür Bakanlığınca 50.000.— TL. ödül verilir (m. 12). Ödül kazanan senaryoları, Bakanlık, film yapımında kullanmak üzere dilediği yapımcı veya kuruluşlarla işbirliği yaparak değerlendirme hakkına sahiptir. Senaryo sahibi telif hakkı iddia edemez (m. 13)...

30 Kasım 1981

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na ilişkin «1982 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar»ın (27.11.1981/8-3891) yayımlanması.

Madde 10 — Ekonomik, sosyal ve kültürel politika ve tedbirlerle ilgili «Kanun Tasarıları», 77 Sayılı Kanun gereği olarak Bakanlar Kuruluna sunulmadan önce ve gerektiğinde bu tasarıların görüşüldüğü öteki safhalarda, ilgili Bakanlıklarla birlikte görüş almak üzere Devlet Planlama Teşkilatı'na da gönderilecektir.

10 Aralık 1981

Devlet Başkanlığının Başbakanlığa yazısı (25.11.1981/4-901) :

İlgi yazınızdaki teklifiniz üzere, 4951 Sayılı Kanunun 1'nci maddesi gereğince:

1. 17 Kasım 1974 tarihli ve 4-1040 sayılı onayla kurulmuş bulunan KÜLTÜR BAKANLIĞI adının KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI olarak değiştirilmesi,

3. KÜLTÜR BAKANLIĞI bünyesindeki kuruluşların kadrolarıyla birlikte KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI'na devredilmesi,

4. 7 Haziran 1920 tarihli ve 6 sayılı Kanunla kurulan ve halen TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI'na bağlı bulunan Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Başbakanlığa bağlanması,

5. 265 Sayılı Kanunun 33'üncü maddesi gereğince TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI tarafından kullanılan Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü ile ilgili görev ve yetkilerin Başbakanlığa devredilmesi,

6. Bu suretle birleştirilen iki Bakanlığın; a) KÜLTÜR BAKANLIĞI'ndan intikal eden birimlerin Kültür İşleri Müsteşarlığı, b) TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI bünyesinde devam ettirilen birimlerin ise Turizm İşleri Müsteşarlığı, adlarını taşıyan iki müsteşarlık tarafından yürütülmesi,

7. Yukarıda sayılan Kanun, Kararname ve bunların ek ve tadillerinin ilgili Bakan veya Bakanlıklara verdiği görev ve yetkilerin, bu kuruluşların bağlandıkları Başbakan, Başbakanlık, Bakan ve Bakanlıklarca kullanılması,

8. Yeni teşkilatlanmanın 1 Ocak 1982'de yürürlüğe konması, uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederim.

10 Aralık 1981

Devlet Başkanlığı yazısı (9.12.1981/4-943)

BAŞBAKANLIĞA

Kültür Bakanı Cihad Baban'ın 15 Aralık 1981 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere istifası kabul edilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

11 Aralık 1981

25.6.1981 tarihli ve 2482 Sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan «Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti Federal Askeri Hükümeti Arasında Kültür Anlaşması»nın onaylanması, 31.5.1983 tarihli ve 244 Sayılı Kanunun 3'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 6.11.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ülkeler; mevcut karşılıklı dostluk ve anlayış bağlarını güçlendirmek ve kültür, eğitim, bilim ve teknoloji alanlarındaki ilişkilerini daha da teşvik ve geliştirmek amacı ile aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır: (...) Akit Taraflar, imkanları nisbetinde, yekdiğerinin dili, kültürü ve edebiyatı üzerinde, kendi ülkelerinde bulunan münasip eğitim, bilim ve teknik kuruluşlarında incelemeler yapılmasını teşvik ve deruhte edeceklerdir (m.2). Akit Taraflar karşılıklı olarak, müzik ve tiyatro grupları, sanatçı, oyuncu, müzisyen, yazar ve gazeteciler mübadelesi ile yekdiğerinin ülkesinde konserler, sergiler ve konferanslar düzenleyerek milletlerinin birbirlerinin kültürünü tanımasını teşvik edeceklerdir (m.3). İşbu Anlaşma 4 yıl süre ile geçerli olmak üzere yürürlüğe girer (m.15)...

13 Aralık 1981

«Samsun Belediye Konservatuvarı Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Konservatuvarın kuruluş ve temel görevleri şunlardır: 1) Türk Kültürü'nün temel unsurlarından olan Türk Sanat Musikisini ihya etmek, geliştirmek, yaymak ve toplumun bü-

tün kesimlerine sevdirmek, 2) Asırlarca Üç Kıt'ada çalınmış bulunan ve Milletimizin cengâverliğini terennüm eden Mehter Musikisini yaşatmak, Mehter-Hane Teşkilâtını tanıtmak ve halka sevdirmek, 3) Türk Folkloru ile birlikte Samsun ve yöresinin folklorunu araştırmak, bilgi, belge, döküman toplamak, halka folklor gösterilerinde bulunmak ve folklorunu sevdirmek, 4) Halk musikisini geliştirmek, (...) 5) Musiki aletlerinin kullanılmasını öğretmek (...), 6) Toplumda; birliği, kardeşliği, tesanüdü, Vatan'ın bölünmezliğini, Kutsal Değerlerin Önemini, toplumu Millet yapan unsurların kıymetini ortaya koyan ve işleyen Tiyatro kavramını vermek ve bağlayıcı, birleştirici temsiller vermek... (m.2)

Bölümler: Klâsik Türk sanat musikisi bölümü, mehterhane bölümü, Türk halk musikisi bölümü, tiyatro bölümü, halk oyunları bölümü, belediye bandosu bölümü, kütüphane ve arşiv memurluğu... (m.3).

14 Aralık 1981

«Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sierra Leone Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür Anlaşması»nın onaylanması, Bakanlar Kurulunca 6.11.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır...

15 Aralık 1981

«6245 Sayılı Harcırah Kanunu»nda değişiklik yapılması hakkında Kanun'un (11.12.1981/2562) yayımlanması.

— Madde 33/c: Devlet Tiyatroları ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlükleri ile Müdürlükleri, Cumhurbaşkanlığı ve Devlet Senfoni Orkestraları ve Klasik Türk Müziği Korosu tarafından düzenlenecek yurtiçi turne faaliyetlerine katılan sanatçılar ve diğer görevlilere, kendi kanunlarına göre kurumlarınca karşılanan seyahat ve ikamet giderlerine ilave olarak, 4'üncü derece kadrolu devlet memuru için tespit olunan gündelik verilir.

— Bu değişiklik yasası ile kaldırılan yasa maddeleri: 1309 sayılı «Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında Kanun»a 1310 Sayılı Kanunla eklenen Ek 2. Maddenin «yurtiçi turne faaliyetlerine katılacaklara ödenecek harcırah yevmiyesinin tespitine ilişkin» hükümleri.

19 Aralık 1981

«Kültür Bakanlığı Yayın Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Amaç (m.1) Kültür Bakanlığı, Millî Kültürümüzü oluşturan yazılı ürünleri kamuya tanıtmak, insanlığın düşünce ürünlerinden dilimize kazandırılmaları gerekli görülenleri, çağdaş ve geçmiş Türk kültür ürünlerini milletimizin ve dünya milletlerinin yararına sunmak, devletimizin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün halinde korunması, yaşatılması ve güçlendirilmesinde, bütünleştirici ortak millî şuur, tutum ve davranışların geliştirilmesini sağlamak amacıyla; kitap, dergi, ansiklopedi v.b. yayınlar yapar.

Kurullar ve Üyeler (m.5) : Yayın işleri ile ilgili kurullar, Daire Başkanlığının teklifi, Bakanlık Makamı'nın olur'u ile kurulur.

Kurul üyeleri Daire Başkanlığınca tesbit edilir ve Bakanlık Makamı'nın olur'u ile görevlendirilir. Bu üyeler Bakanlık elemanları arasından ve Bakanlık dışından, Türk kültüründe kendi alanında yetişmiş kişilerden seçilir. Yayın kurullarındaki toplam üye sayısı, otuz'u geçemez...

Madde 13 : Yayın kurullarında, eserlerin hazırlanmasında, sadeleştiirimesinde ve tercüme eserlerde gözönünde tutulacak ilkeler şunlardır: a) Çağdaş uygarlık yolunda Türk kültürünün ve dünya kültürünün temel eserlerinin hazırlatılması veya dilimize kazandırılması, b) Türk kültürünün temel eserlerinin yayımlanması, c) Yurttaşların kültür seviyesinin yükseltilmesini hedef alan yayınlara öncelik verilmesi, ç) Eserlerin, Atatürk ilkeleri ışığında insan, tabiat, yurt sevgisi, barış, hürriyet ve laiklik düşüncesi gibi Anayasa prensiplerini özünde taşıması, d) Hazırlanacak eserlerde millî menfaatlerimize uymayan söz ve düşüncelere yer verilmemesi, millî bütünlüğümüzün zedelenmemesi, e) Eserlerin hazırlanmasında Türk dilinin zengin varlığından faydalanılarak herkesin kolayca anlayacağı yaşayan ve konuşulan Türkçe'nin kullanılmasına yer verilmesi.

Madde 14/a : Eserlerinin veya işlenmelerinin basılmasını isteyenler, dil konusunda Bakanlığın tasarruf yetkisini kabul ederler.

Madde 17 Telif ve tercüme ücretleri şu ölçülere göre ödenir:

a) Türkçe yazılmış telif eserlerin her itibarî sayfasına 275 TL

b) Yabancı dillerde yazılmış telif eserlerin her itibarî sayfasına 300 TL.

(...) j) Gerek dergide, gerekse kitap olarak şiirlerin yayımında, çocuklar için yazılan bir şiir başına 250 TL. şiirin 25 mısrayı aşan her mısrası için 7,5 TL; diğer şiirlerde bir şiir başına 500 TL, şiirin 25 mısrayı aşan her mısrası için 15 TL. eklenerek ödeme yapılır. Derleme şiirler için şiir başına 125 TL. ödenir.

Madde 25 : Bakanlıkça bastırılan her eserden yazar ve mütercimlere 50, ansiklopedilerden 3 fasikül, dergilerden 4 adet verilir...

20 Aralık 1981

«Profesyonel Turist Rehberliği Kursları» ve «Profesyonel Turist Rehberliği» Yönetmeliğinin yayımlanması.

Kurs Konuları (m.16) : Genel turizm, turizm mevzuatı, turist psikolojisi, turist rehberliği meslek dersi, Türkiye'nin genel ve turizm coğrafyası, arkeoloji, sanat tarihi, mitoloji, dinler tarihi Türk folkloru edebiyat, sosyoloji, devrim tarihi, ilk yardım...

20 Aralık 1981

İmar ve İskân Bakanlığından:

«Gecekondu Önleme Bölgeleri ve Geri Kalmış Yörelerde Kiralık Konut Ulusal Mimari Proje Yarışması».

Konutların mimari projeleri hazırlanması işi; İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü tarafından, Bayındırlık Bakanlığı «Mühendislik ve Mimarlık Proje Yarışması Yönetmeliği» kuralları içinde, Serbest, Ulusal ve Tek Kademeli olarak yarışmaya çıkarılmıştır.

Yarışmanın amacı; adı geçen konuda günün mimarlık, mühendislik, sanat anlayışına, yurdumuzun ekonomik ve teknolojik koşullarına uygun (...) çözümleri bulmak, (...) güzel sanatları özendirmektir.

Tek bir şartname ile, dört iklim bölgesinin her biri için ayrı ayrı açılan yarışma, 20.12.1981 tarihinde başlayıp 3.5.1982'de bitecektir. Her iklim bölgesi için net olarak verilecek 1. Ödül 300.000 TL, 2. Ödül 250.000 TL, 3. Ödül 200. 000 TL, 1, 2 ve 3. Mansiyonlar da 150.000'er TL'dir...

22 Aralık 1981

5.3.1979/16369 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan TRT Kurumu Program Sözleşmeleri Yönetmeliği»nin bazı mad-

delerinin değiştirilmesi hakkında Ek Yönetmelik'in yayımlanması.

«Madde 53 — TRT yayınları için «ısmarlanan» veya «Kurumca açılan yarışmalara katılarak derece alan» eserlerin, özel şartnamelerde belirtilecek kayıtlar dışında telif ve icra hakları eser sahiplerine aittir. Ancak, TRT ücretsiz olarak bu eserlerin Radyo ve Televizyon yayınlarında kullanma hakkına beş yıl süre ile sahip olur. Kurum, bu eserleri yabancı Radyo-TV Eğitim Kültür Kuruluşlarına ve elçiliklerimize yayın ve eğitim, kültür amacıyla gönderebilir. Bu kuruluşlara ödenecek telif hakkı eser sahibine aittir.»

Ek Yönetmelik; daha önce 107-138. maddelerde düzenlenmiş «Yapım Konularına Göre Ödenecek Bedeller Hakkında Tarife»de de değişiklikler getirmiştir. Tarife, «İstisna Sözleşmesi» ve «Eser Ismarlama Sözleşmesi» başlığı altında iki bölümde gösterilmiştir. Bu tarife'den, TRT'de yer alan sanat dallarını ve ayrıntılarını görmek de mümkün olabilmektedir:

BİRİNCİ BÖLÜM : İSTİSNA SÖZLEŞMESİ

1. Batı Müziği, Çağdaş Türk Müziği, Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği Yayınları:

M. 107 — Senfoni ve Oda Orkestraları; orkestra yöneticisi için 9.000 TL. baş kemancı için 4.000 TL, grup şefleri için 3.000 TL,...

M. 108 — Oda müziği topluluğunun her üyesi için 6.500 TL,

M. 109 — Çoksesli sanat müziği solist ve icracıları için 9.000 TL, sanatçılara eşlik eden icracılara 6.000 TL, (...)

VI. Oyunlar (m. 130) : Radyo tiyatrosunda görev alan rejisörler 6.000 TL, aktörler 3.500 TL, dizi oyunlar, çocuk oyunları, otuz dakikaya kadar olan skeç türü oyunlar, dramatize veya yarı dramatize programlar... (en fazla 2.500 TL)... M. 131: Televizyon için aynen tekrarlanan tiyatro oyunu, bale, opera, operetler... (en fazla 20.000 TL).

VII. Drama Türünde TV Yapımları (m. 132) :

Senaryo : (60'lık yapım için) telif ücreti anlaşmayla saptanır, bir eserden yararlanarak televizyon tekniğine uy-

gun yazılan senaryo 100.000 TL. TV tekniğine uygun yazılmış özgün senaryo 120.000 TL... Oyuncular : Başrol 100.000 TL..., Yönetim Grubu : Yönetmen 150.000 TL..., Yapım Grubu : Sanat yönetmeni 70.000 TL..., Kamera Işıkçı Grubu : Görüntü yönetmeni 80.000 TL... Seslendirme Grubu : Efektçi 8.000 TL... Müzik Grubu : Besteci 60.000 TL...

VIII. Kurslar, Kurullar, Sınavlar, Araştırma Projeleri...

İKİNCİ BÖLÜM : ESER ISMARLAMA SÖZLEŞMESİ

I. Müzik Eserleri (m. 134) : Opera, oratoryo gibi büyük çaplı eserlerin; senfonik şiir, konçerto gibi büyük orkestra eserleri ve oda müziği kompozisyonları ile büyük orkestra için hafif müzik eserlerin dakikasına 6.000 TL...

II. Çeviriler (m. 135) : Yabancı dilden Türkçeye çevrilecek yazılı metinlerin sahife başına (200 kelime) 500 TL, yabancı sözlü hafif müzik parçalarını dinleyip Müzik Dairesi'nce tesbit olunacak kriterlere göre kontrolünü yapacak kişiye parça başına 60 TL...

III. Oyun Yazarları (m.136) : Doğrudan doğruya radyo için yazılan telif oyununun dakikası 1.250 TL, Öykü, roman, oyun gibi daha önceden yazılmış veya çevrilmiş metinlerden yapılan uygulama için 350 TL. Önceden yazılmış metin, kanuni himaye süresi içinde ise; eser sahibine 350 TL, uygulayıcıya 350 TL. Öykü, roman gibi yapıtları, radyo ve televizyonda yayınlanacak biçimde özetleyene (on dakikadan az olmayacak her program bölümü için) 500 TL. Radyo ve televizyonda okunan öykü veya romanın yazarına (on beş dakikaya kadar olan program başına) 1.000 TL...

IV. Metin Yazma, Program Hazırlama...

24 Aralık 1981

8.7.1981 tarihli ve 2492 Sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan «Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Malezya Hükümeti Arasında Kültür Anlaşması»nın onaylanması, Bakanlar Kurulunca 3.12.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

24 Aralık 1981

Uyuşmazlık Mahkemesi Kararı (Esas No: 1980/773,

Karar No: 1981/486, ceza bölümü, 6.7.1981) :

Davacı : K.H.

Olay : Aralık 1976 tarihinde Gül Matbaasında basılıp 24.12.1976 tarihinde satışa çıkarılan ve Kava yayınlarından olup sanık tarafından Türkçe'ye çevrilen «Felsefe Bir Sır Değildir» isimli kitapta, basın yoluyla komünizm propagandası yapıldığı ileri sürülerek, sanığın eylemine uyan Türk Ceza Yasası»mn 142/1-6. ve 173/Son maddelerine göre cezalandırılması istemi ile. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'nca hakkında kamu davası açılmıştır.

İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi, 15.2.1980 gününde, 1977/483 — 1980/44 sayı ile; İstanbul İli'nde sıkıyönetim ilân edildiği, sanığa atılı suçun, sıkıyönetim ilânına sebep olan suçlardan olduğu, 1402 Sayılı Yasa'nın 13. maddesine göre, davaya bakma görevinin sıkıyönetim askeri mahkemelerine ait bulunduğu gerekçesi ile görevsizlik kararı vermiştir.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askerî Mahkemesi, 15.10.1980 gününde, 1980/678 sayı ile; sanığa atılı suçun, sıkıyönetim ilânından önce işlendiği, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin el koyduğu suçlarla bağlantısının bulunmadığı, 1402 sayılı Yasa'nın 13/a-b maddesindeki koşulların gerçekleşmediği davada İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nin görevli olduğu kanısına vararak, görevli yargı yerinin belirlenmesi için 2247 Sayılı Yasa'nın 19. maddesine göre Mahkememiz'e başvuruda bulunmuştur.

İnceleme ve Gerekçe : (...) Sanığa atılı suç, sıkıyönetim ilânından üç aydan önce işlenmiş ve 1402 Sayılı Yasa'nın 13/a maddesi kapsamı dışında kalmış ise de, aynı Yasa'nın 13/b maddesinde öngörülen bağlantı koşullarını içermektedir. Zira aynı sanığın aynı tür suçundan dolayı açılan dava Mahkememiz'in 1981/216-504 sayılı kararında belirtildiği gibi sonuca bağlanmıştır. Bu yönüyle her iki dava arasında Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın 3. ve 353 Sayılı Yasa'nın 18. maddesinde belirlenen şahsi ve fiili bağlantı olduğu kadar, sıkıyönetim mahkemelerinin el koyduğu herhangi bir suçla genel ve ortak amaç içinde ve 4.5.1981 günlü, 1981/1-1 sayılı ilke kararında belirtildiği bi-

çimde örgütsel ve organik bağlantı da bulunmakta ve davanın Askerî Yargı yerinde görülmesi gerekmektedir...

25 Aralık 1981

8-12 Ağustos 1981 tarihlerinde Ankara'da yapılan Türkiye - Irak Karma Ekonomik Komisyonu İkinci Dönem Toplantısı sonunda imzalanmış ekli «1981-1982 ve 1982-1983 Yılları İçin Kültürel ve Bilimsel Mübadele Programı»nın onaylanması, Bakanlar Kurulunca 24.9.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kültürel, eğitimsel ve bilimsel ilişkiler aracılığıyla iki ülke arasındaki dostluğu daha da geliştirmek amacıyla, T.C. Hükümeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümeti; 25 Nisan 1974 tarihinde Ankara'da imzalanan «Kültürel ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması» uyarınca, 1981-1982 ve 1982-1983 dönemi için aşağıdaki programı hazırlamış ve üzerinde mutabık kalmışlardır: (sayfa 13)

M.2/2 — Taraflar, üniversitelerdeki dil ve edebiyat bölümlerine öğretim üyeleri göndermeye devam edeceklerdir.

M. 5 — Taraflar; ülkelerindeki öğretim, yüksek öğretim ve kültür ile ilgili Bakanlıklara bağlı çeşitli kurumlarda çalışan görevliler için kırk kişilik bir aylık staj imkânı sağlayacaklardır...

M. 12 — Taraflar, kültür ve enformasyon alanında yayın, fotoğraf ve uzmanlık teati edeceklerdir. Her iki ülkenin kütüphanelerinde, Türkiye ve Irak'ın tarihini ilgilendiren Türkçe, Arapça ve Osmanlıca elyazması ve kitapların indekslerini teati edeceklerdir...

31 Aralık 1981

Vakıflar Genel Müdürlüğünden:

Vakfın adı : «Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı».

Vakfın ikametgâhı : Kadıköy...

Vakfın gayesi : Türk kültür ve sanat faaliyetlerinin geliştirilmesi.

Vakfın mal varlığı : 25.000.000 TL.

Vakfedenler : 1) A. Cevher Özden, 2) Banker Kastelli Menkul Değerler Ticaret A.Ş. Genel Koordinatörü Yılmaz Karakoyunlu, 3) ve bu şirket adına Genel Müdür Ertan Özdemir, 4, 5, 6) ile Kastel İnşaat, Mentaş, Bimtaş şirketleri adına bu şirketlerin genel müdürleri.

2 Ocak 1982

Millet Meclisi Genel Sekreterliğinden:

Yasama Organına bağlı «Milli Saraylar Müdürlüğü»nde (İstanbul) açık bulunan aşağıda ünvanı ve adedi yazılı kadrolara, 657 Sayılı Kanunun 48'nci maddesinde yazılı şartlarla görev ünvanları hizalarında gösterilen niteliğe sahip olanlar arasından yarışma veya yeterlik sınavı ile «personel» alınacaktır...

5 Ocak 1982

Her yıl yenilenen «İthalat Yönetmeliği»nin yayımlanması.

— M. 33 : Bedelsiz ithalat; dolu sinema filmleri, bunlara ait afiş, resim ve ilanlar ile kitap vesair matbua ithalatı, Maliye Bakanlığı tarafından Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatına göre tespit edilen esaslar uyarınca yürütülür.

— Kâğıt, dergi ve kitap ithalatı gene «I Sayılı Liberasyon Listesi»ndedir. Gümrük Tarife ve İstatistik numaraları 48 ve 49'dur.

49.01.21 : Yalnız mektep kitapları, teknik, ilmi, edebi, mesleki ve sanata ait kitaplar (yabancı dilde),

49.02.10 : Moda mecmuaları (her dilde),

49.02.30 : Sairleri yalnız gündelik veya periyodik siyasi ve ticari gazeteler, teknik, ilmi, mesleki, edebi ve sanata ait mecmualar),

49.04: Musiki notaları...

— Ancak, kâğıt ve mukavva döküntüleri, matbaa ve yazı kâğıtları, mukavvalar vb. ithalatı da (no. 47-49) «II Sayılı Liberasyon Listesi»nde olup, bunlarda başvuru ve inceleme makamı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığıdır.

5 Ocak 1982

193 sayılı «Gelir Vergisi Kanunu»nda değişiklik yapılması hakkında Kanun'un (31.12.1981/2574) yayımlanması.

— «Serbest meslek kazançlarında:

M. 18 — Müellif, mütercim, heykeltraş, ressam, bestekâr ve mucitlerin ve bunların kanuni mirasçılarının şiir, hikâye, roman, makale, röportaj, karikatür, film, radyo ve televizyon senaryo ve oyunu gibi eserlerini gazete, dergi, radyo ve televizyonda yayınlamak veya kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserleri ile ihtira beratlarını satmak veya bunlar üzerinde mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle bir takvim yılı içinde elde ettikleri hâsılatın 200.000,— lirası (yabancı memleketlerde elde edilen hâsılatın ayrıca 400.000,— lirası) gelir vergisinden müstesnadır.

Eserlerin neşir, temsil, icra ve teşhir gibi suretlerle değerlendirilmesi karşılığında alman bedel ve ücretler istisnaya dahildir.

Yukarıda yazılı kazançların arızi olarak elde edilmesi, istisna hükmünün uygulanmasına engel teşkil etmezö.»

— Mükerrer m. 80/1-4: «Telif haklarının ve ihtira beratlarının, müellifleri, mucitleri ve bunların kanuni mirasçıları dışında kalan kimseler tarafından elden çıkarılmasından doğan kazançların 100.000 lirayı aşan kısmı...»

— Mükerrer m. 117/2: «18 ve 42. madde kapsamına giren (...) kazançlar peşin verginin hesabında nazara alınmaz.»

— Mükerrer m. 123: «Kanunun 13 ve 18. maddelerinde yer alan maktu hadleri ve miktarları yüzde 100'e kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.»

— Yukarıda anılan hükümler, «1.1.1982 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer» (2574 Sayılı Yasa m. 36).

20 Ocak 1982

Yeni «Danıştay Kanunu»nun (6.1.1982/2575) yayımlanması.

«Madde 30 — Altıncı Daire: a) İmar, kamulaştırma ve yıkma işleri ile bunlara bağlı işlere, b) Eski eserler mevzuatından doğan uyuşmazlıklara, ilişkin davaları çözümler.»

27 Ocak 1982

Vakfın adı: «Türk Tanıtma Vakfı».

Vakfedenler: Işık Biren, Sinan Bilge, Sadi Ergüvenç,

İsmail Heral, Mehmet Gölhan, ( ) Mehmet Yazar, M. Meral Öztekin.

Vakfın ikametgâhı : Ankara.

Vakfın gayesi: Türkiye'nin Milli hedef ve menfaatleri doğrultusunda kültürel, turistik, sınai hizmet, tarihi ve bilimsel sahalarda ülke ve dünya kamu oylarının kıymetlendirilmesine, ülkemizin doğal, kültürel, ekonomik ve sosyal potansiyelinin değerlendirilmesine ve korunmasına yardımcı olmak, bu gayelere matuf her türlü maddi katkıda bulunmak ve tanıtma için yeterli malzemenin üretilmesini sağlamak ve böylece Türkiye'nin doğru ve müsbet imajını yaratma faaliyetlerinde bulunmak ve desteklemek.

Vakfın mal varlığı: 30.050.000 TL...

27 Ocak 1982

Vakfın adı : «Boğaziçi Musiki Vakfı.»

Vakfedenler : Ahmet Şükrü Ünsel, Sözer Yaşmut.

Vakfın ikametgâhı: İstanbul.

Vakfın gayesi : Türk müziğinin gelişmesine yardım etmek.

Vakfın malvarlığı: 50.000 TL, 22.000 adet notalı eser, iki adet çelik dolap, iki eserin basım ve yayın hakkı...

27 Ocak 1982

Orta Doğu Teknik Üniversitesinden:

Türkiye'deki yer altı ve yer üstü kültürel taşınır ve taşınmaz eser ve yerleşmeler konusunda temel ve uygulamalı araştırmalar geliştirmek, arkeolojik yöntemlerle birlikte fen ve doğa bilim yöntemlerini kullanarak kurtarma, koruma, değerlendirme çalışmaları yapmak, bu çalışmaları düzenlemek ve koordine etmek, teknik eleman yetiştirme amaçları ile kurulmuş olan ve 1968 yılından beri faaliyette bulunan, «Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban ve Aşağı Fırat Tarihi Eserleri Kurtarma ve Değerlendirme Projesi»nin adı, «Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihi Eserleri Kurtarma ve Değerlendirme Enstitüsü» olarak değiştirilmiştir.

5 Şubat 1982

İlişik listede adları ve basıldıkları yerler yazılı gazete, dergi, broşür ve kartpostalların Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasaklanması; İçişleri Bakanlığının 31. 12.1981 tarihli ve 212250, 212251, 212254 sayılı yazıları üzeri-

ne, 15.7.1950 tarihli 5680 Sayılı Kanunun 31 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 15.1.1982 tarihinde kararlaştırılmıştır:

İran'da (Tahran) basılmış: Farsça dergiler olan «Dedekorkut», «İnkilâp Yolunda», «Yeykâr», «Savtül İslâm», «Allahü Ekber», Türkçe broşür «Esaretten Hürriyete», İngilizce dergiler «Echo Of İslâm (İslâmın Sesi)» ve «Mahjubah, The Magazine For Muslim Women», laikliğe aykırı ve aşırı dinci görüşleri yansıtan Türkçe-Farsça kartpostallar.

Belçika'da (Brüksel) basılmış: Türkçe gazete «Emek».

15 Şubat 1982

657 sayılı «Devlet Memurları Kanunu»nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin Yasa'nın (12.2.1982/2595) yayımlanması.

«Devlet Sanatçıları ve Sanatkârlar:

Ek Geçici Madde 16 — Teknik bünyeye dahil olmayan ve haklarında Devlet Memurları Kanunu hükümlerinin uygulanması gerekenler hariç, bu kanunun Ek Geçici 12, 13 ve 14'ncü maddeleri kapsamına dahil personel ile Devlet Ek Geçici 12, 13 ve 14'ncü maddeleri kapsamına dahil personel ile Devlet Konservatuarları ve Devlet Klasik Türk Müziği Korosu sanatçıları, sanatkârları ve sanatçı öğretmenleri ile Devlet Sanatçıları söz konusu maddelerin mali hükümlerine bağlı kalınmaksızın sözleşmeli olarak çalıştırılabilirler.

Sanatçı sıfatını kazananlardan yönetici kadrolara atananlar da, bu kadrolar karşılık gösterilmek suretiyle sözleşmeli olarak çalıştırılabilirler.

Yukarıdaki fıkralara göre sözleşme ile çalıştırılacakların sözleşme esasları, ödenebilecek ücretin üst sınırları ve sağlanacak sosyal yardımlar, ilgili Bakanlığın önerisi ve Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır.

Bu şekilde sözleşme ile çalıştırılanlar, kesenekleri kendilerince ve kesenek karşılıkları da kurumlarınca karşılanmak üzere, T.C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilir.»...

(Bu maddede anılan ek geçici maddelerin başlıkları şöyledir: M. 12 — Tiyatro, Opera, Bale Sanatkârları ve Orkestra Teknik Personeli.' M. 13 — Belediye Opera ve Tiyatroları, Şehir ve Belediye Konservatuvar ve Orkestrası.

M. 14 — Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası üyeleri M. 15 — Tiyatro, Opera, Bale Sanatkârları ile Orkestra Teknik Personelinin İntibakı.)

15 Şubat 1982

16-19 Kasım 1981 tarihlerinde yapılan toplantı sonunda imzalanan «Türkiye - Libya Karma Ekonomik Komisyonu 7. Dönem Protokolu»nun yayımlanması.

M. IV — İki Taraf, kültür, eğitim ve dostluk cemiyetleri konusunda münasebetlerin geliştirilmesinde mutabık kalmışlardır. Ezcümle Libya'daki Türk çocuklarının ve Türkiye'deki Libyalı çocukların okul ihtiyaçları konusunda Taraflar birbirine kolaylık göstereceklerdir. İstanbul'da bir Kültür Merkezi, Türk Tarafı'nca Bingazi ve Tripoli'de Türk Kültür Merkezleri açılması konusunda Libya Tarafı'nca kolaylık gösterileecktir. (...) Bu konularda ilgili faaliyetlerin tesbiti ve programlanması amacı ile, 1975 yılında yapılmış bulunan Kültür Anlaşması çerçevesinde tespit edilecek...

18 Şubat 1982

«Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu» kurulması hakkında Karar'ın (27.1.1982/8-4220) yayımlanması.

Kurul; turizmle ilgili her türlü amaçlar ile «doğal ve kültürel kaynaklarımızın turizme yönelik bir biçimde değerlendirilmesi»ne ilişkin tedbir ve kararların alınması maksadıyla kurulmuştur. Bakan ve müsteşarlardan (m.2, 11) oluşmaktadır.

24 Şubat 1982

«1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu»nun (17.2.1982/2628) yayımlanması.

— Bütçe Yasası'nın ilgili maddeleri (Kültür Bakanlığı ödülleri gibi) : m. 37/B, 39, 66.

— 1,78 trilyon lira olan «1982 Gider Bütçesi» içinde «Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesi» 15.920.560.000 lira. Bakanlığın bu bütçesi içinde «Kültür, Sanat ve Eğitim Hizmetleri» için ayrılan tutar da 3,9 milyar lira. (Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden, bütçeleri daha az olan bakanlıklar ise, şunlar: İmar ve İskân 12.9, Dışişleri 12.8, Ulaştırma 12.2, Enerji ve Tabii Kaynaklar 8.8, İçişleri 6.6, Gümrük ve Tekel 3.0, Çalışma 2.1, Ticaret 1.2, Gençlik ve Spor 0.9, Sosyal Güvenlik Bakanlığı 0,1 Milyar lira. En bü-

yük üç bakanlık ise; Maliye 835, Milli Savunma 317, Milli Eğitim Bakanlığı 187 milyar lira...)

— Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesi içinde geniş bir görev alanı görülüyor: Atatürk Kültür Merkezleri yapım projelerine 70, kültürel dış ilişkiler hizmetlerine 8,9, kültür merkezleri yapımlarına 19.7, kültür merkezleri binaları yapım ve teknik kontrolü yatırım projelerine 725 milyon lira. Ülkemizin yurt içi ve dışı tanıtılmasına ise 1,4 milyar lira. (Bu «tanıtma» çalışmalarının dağılımı da şöyle: 1 — Bölgesel, ulusal, uluslararası nitelikte kültür, sanat, folklor, film, fuar, festival ve şenliklerin düzenlenmesi amacıyla; konu ile ilgili vakıflara, birliklere ve benzeri kurumlara, diğer yönden geleneksel halk sanatları ve folklorları araştırmaları için üniversitelere ve bilim kurumlarına verilmek üzere T.C. Turizm Bankası A.Ş.'ye ödenecek 36, 2 — Aynı amaçlarla özel idarelere 50.5, 3 — Uluslararası kuruluşlara 2, 4 — Anıtkabir ve Sultanahmet ses ve ışık tesisatları işletme giderleri için Turizm Bankası A.Ş.'ye 10, 5 — İstanbul Kültür ve Sanat Vakfına 10 milyon lira.)

— Bakanlığın «Kültür, Sanat ve Eğitim Hizmetleri» için ayırdığı 3,9 milyar liranın dağılımı da şöyle: Kütüphanecilik hizmetlerine 1.2 milyar, eski eserler ve müzeciliğe 1,8 milyar, milli folklor araştırmalarına 21,9 milyon, güzel sanatların geliştirilmesi ve tanıtılmasına 16,4 milyon, fonetik, sinema ve sahne sanatlarına 694,2 milyon lira.

— Bakanlığın «Diğer Transferler» başlıklı bir başka önemli ana kalemi tutarı da 2,1 milyar lira. Bu harcamalar da şu önemli alanlara yardım olarak kullanılacak: Devlet tiyatroları Genel Müdürlüğüne 756 milyon, Devlet Operası ve Balesi Genel Müdürlüğüne 1,2 milyar, uluslararası kuruluşlara 3 milyon, 6660 Sayılı Kanun gereğince olağan üstü sanat istidatlı çocukların yetiştiirlmesine 300 bin, özel tiyatrolara yapılacak yardımlara (Maliye ile Kültür ve Turizm Bakanlığının müşterek hazırlayacağı yönetmelik esaslarına göre kullanılır) 50 milyon, yurt sathında yapılacak kültürel faaliyetlere iştirak için 80 milyon, Türk varlıklarını koruma ve tanıtma giderlerine 25 milyon lira.

— «Dışişleri Bakanlığı» bütçesinde de sanat ve kültürle ilgili ödenekler olduğu görülüyor: Türk kültür varlığını koruma ve tanıtma projesine 30, bu konudaki giderlere 138,

yurt dışında görevli öğretmen maaşlarına 500, uluslararası kültürel işlerin yürütülmesine 140 milyon lira.

24 Şubat 1982

İş Güçlüğü, İş Riski, Temininde Güçlük, Mali Sorumluluk Tazminatları Hakkındaki Karar'ın (19.2.1982/8-4287) yayımlanması.

Bütün bakanlıklar memurlarına durumlarına göre verilen bu tazminatlardan, Kültür ve Turizm Bakanlığı memurlarına da daha çok «iş güçlüğü zammı» ile «temininde güçlük zammı» veriliyor. Örneğin; Kültür Müdürlerine 500 iş güçlüğü ve 650 temininde güçlük zammı; heykeltraş, dekoratör ve grafikçilere sadece 600 iş güçlüğü zammı, sedefkâra 325 işgüçlüğü zammı, devlet sanatkârları ile sanatçılarına 1.100 işgüçlüğü ve 1.1000 temininde güçlük zamları, nota yazımcılarına 325 iş güçlüğü zammı, Devlet Tiyatroları, Devlet Operası ve Balesi Genel Müdürlüğü müdür yardımcılarına (İstanbul, İzmir, Bursa) 700 iş güçlüğü ve 300 temininde güçlük zamları...

«657 Sayılı Kanunun ek geçici 12 ve 13'üncü maddeler kapsamına giren personel»den; Devlet Tiyatrosu, Opera ve Balesi, Şehir ve Belediye Operası, Tiyatrosu, Konservatuvarı ve Orkestrasında çalışan sanatkâr genel müdürlere de 1.100 + 1.100, sanatkâr müdür ve yöneticilere 1.000 + 1.1000, sanatkâr öğretmenlere de 900 + 900 iş güçlüğü ve temininde güçlük zamları ödenecektir. (Kıyaslama için belirtmek gerekirse; örneğin gene 111. sayfada gösterilen Tekel Genel Müdürlüğündeki genel muhasebe müdürüne toplam 1.175, bu müdürün yardımcısına 757, Devlet Hava Meydanlarındaki uçuş kontrol şubesi müdürüne (uçucu) toplam 1.825, havalimanı başmüdürüne toplam 1.375 zam verilecektir...)

25 Şubat 1982

«Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarının Standartlaştırılması ve Numaralandırılması»na İlişkin Yönetmelik'in yayımlanması.

M. 6. Bakanlık yayınları aşağıda belirtilen dizilere göre sınıflandırılır: a) Ders kitapları dizisi, b) Yardımcı ve kaynak kitaplar dizisi, c) Bilim ve kültür eserleri dizisi, d) Mevduat dizisi, e) Periyodik eserler dizisi, f) Tanıtıcı yayınlar dizisi.

M. 7. (...) Bilim ve kültür eserleri dizisi: Talim ve Terbiye Kurulu ile ihtisas kurul ve komisyonlarının kararlarına dayalı olarak Bakanlıkça yayımlanacak telif ve tercüme eserleri kapsar (...) Periyodik eserler eserler dizisi: Bakanlıkça yayımlanacak dergi ve ansiklopedileri kapsar...

25 Şubat 1982

Maliye Bakanlığınca, «Gelir Vergisi Genel Tebliği: Seri no. 135'in yayımlanması.

«Gelir Vergisi Kanunu»nda 31.12.1981 gün ve 2574 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler ile bu güne kadar Bakanlığımıza intikal eden tereddüt konusu olaylarla ilgili olarak aşağıdaki açıklamaların yapılmasına gerek görülmüştür:

(...) Gelir Vergisi Kanununun serbest meslek kazançlarında istisnayı düzenleyen 18'inci madde (...) uygulanmasında, aşağıda yer alan şartların topluca mevcudiyeti zorunlu olup, bu şartlardan herhangi birisini taşımayan gelirlerin istisnadan faydalanması mümkün bulunmamaktadır:

1 — Elde edilen gelir serbest meslek kazancı olmalıdır. Sözlü veya yazılı bir hizmet sözleşmesi ile herhangi bir işverene bağlı olan kişinin, hizmet sözleşmesi kapsamına giren faaliyetleri 18'nci maddede belirtilen faaliyetlerden olsa dahi, söz konusu faaliyetlerden sağladığı gelir serbest meslek kazancı olmayıp ücret olduğundan, bu maddede yer alan istisnadan faydalanması mümkün bulunmamaktadır.

2 — Söz konusu serbest meslek kazancı; müellif, mütercim, heykeltraş, ressam, bestekâr ve mucitler veya bu sayılanların kanuni mirasçıları tarafından elde edilmiş olmalıdır.

3 — Kazanç yukarıda açıklanan kişiler tarafından; a) Şiir, hikâye, roman, makale, röportaj, karikatür, film, radyo ve televizyon senaryo ve oyunu gibi eserlerinin gazete, dergi radyo ve televizyonda yayınlanması, b) Kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserleri ile ihtira beratlarını satmaları veya bunlar üzerinde mevcut haklarını devir ve temlik etmeleri veya kiralamaları, karşılığında elde edilmiş olmalıdır.

4 — Yukarıda sözü edilen eserlerin, 5846 sayılı «Fikir

ve Sanat Eserleri Hakkındaki Kanun» hükümlerine göre eser niteliğinde olması ve ihtira beratlarının da tescil edilmiş bulunması gereklidir. Bilindiği gibi, 5846 Sayılı Kanunun 1'nci maddesine göre eser tabiri, «sahibinin hususiyetini taşıyan ve kanun yarınca ilim, edebiyat, musiki, güzel sanatlar ve sinema eserleri sayılan her nev'i fikir ve sanat mahsulleri' olarak tanımlanmış, aynı Kanunda eser sayılan fikir ve sanat mahsulleri ile bunların kapsamına giren eserler ilim ve edebiyat eserleri ile musiki eserleri, güzel sanat ve sinema eserleri olmak üzere dört grup halinde sayılmıştır.

(...) Müellif, nütercim, heykeltraş, ressam, bestekar ve mucitler ile bunların kanuni mirasçılarının yukarıda sayılan şartları topluca taşıyan serbest meslek faaliyetine ilişkin olup bir takvim yılı içinde elde ettikleri hasılatın 200.000 lirası, yurt dışında elde ettiklerin hasılatın ise ayrıca 400.000 lirası Gelir Vergisinden müstesnadır.

Söz konusu eserlerin neşir, temsil, icra ve teşhir gibi suretlerle değerlendirilmesi veya bu kazançların arızi olarak elde edilmesi halinde de istisna uygulanacaktır.

Öte yandan, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/3'üncü maddesinin parantez içi hükümüne göre, vergi tevkifatı yapmakla yükümlü olanlar tarafından 18 nci maddi kapsamına giren serbest meslek kazançları dolayısıyle hak sahiplerine yapılacak ödemelerden ödemenin miktarına bakılmaksızın vergi tevkifatı yapılmayacak; ancak bu kazançların istisna haddini aşan miktarları elde edenler tarafından yıllık beyanname ile bildirilmek suretiyle vergiye tabi tutulacaktır.»... (s. 12-13)

IX/A — «Gerçek usulde Gelir Vergisine tabi ticari kazanç sahipleri ile serbest meslek erbabı, peşin ödeme beyanında bulunmak ve beyan ettikleri peşin vergiyi ödemekle mükelleftirler. Ancak 18 ve 42 nci madde kapsamına giren kazançlar (...) peşin verginin hesabında dikkate alınmayacaktır.» (s. 22)

26 Şubat 1982

Batı Almanya'da basılan «Kenan Evren'e Açık Mektup», «Vatanseverler Niçin Yürüdü?» başlıklı broşürlerle, «Yazık Olur Vatana» ve «Bizden Söylemesi» adlı şiirlerin, Türkiye'ye sokulması ve dağıtılmasının yasaklanması, Bakanlar Ku-

rulunca 1/2/1982 tarihinde kararlaştırılmıştır.

26 Şubat 1982

Millî Eğitim Bakanlığı «Basılı Eğitim ve Öğretim Malzemeleri Satış İşleri» Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 5 — Millî Eğitim Bakanlığınca bastırılacak bilim ve kültür eserleri kamu kesiminde görevli personele kredili olarak satılır. Gerek kitapçılara ve gerekse kamu kesiminde görevli personele yapılacak kredili satışlar, bu yönetmelikteki esaslara göre «Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğü»nce düzenlenir.

M. 10 — Millî Eğitim Bakanlığınca verilecek yazılı emirle, yurt içinde kültür kuruluşlarında, okul kütüphanelerine, üniversite ve akademiler ile diğer kurumlara gönderilen kitapların satış tutarı üzerinden yüzde 25'e kadar iskonto yapılır...

M. 16 — Millî Eğitim Bakanlığı yayınevlerinde, Kamu idare ve kurumları ile Kızılay; Yeşilay; Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türk Hava Kurumu'nun her türlü kitap ve dergilerinin satışı yapılacağı gibi, çeşitli Kurum ve şahısların (Dergileri hariç) yayımladıkları kitaplar da, Bakanlık Makamının yazılı izni ile satılabilir...

28 Şubat 1982

Bakanlıkların yeniden düzenlenmesi ve çalışma esasları hakkında Kararname'nin (27.2.1982/8-4334) yayımlanması.

Yeniden düzenlenen bakanlıklar örgütlenmelerinde, sanat ve kültürle ilgili görünen birimler şunlar oluyor: Başbakanlıkta «Sosyal ve Kültür İşleri Daire Başkanlığı», «Cumhuriyet Arşiv Daire Başkanlığı», «Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı», «Cumhuriyet Arşiv Daire Başkanlığı», «Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı». Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığında «Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı». Dışişleri Bakanlığında «Kültür ve Enformasyon Genel Müdürlüğü», Millî Eğitim Bakanlığında «Dışilişkiler ve Yurtdışı Eğitimi Genel Müdürlüğü», «Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü». Kültür ve Turizm Bakanlığında «Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü», «Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü», «Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü», «Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı», «Sinema Dairesi Başkanlığı», «Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı», «Millî Kütüphane Müdürlüğü». Gençlik ve Spor Bakanlığında «Gençlik Hizmetleri Ge-

nel Müdürlüğü»...

6 Mart 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı «Kütüphane Haritasını Kutlama Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 1 — Bu yönetmeliğin amacı, Anayasa doğrultusunda kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmeye katkıda bulunan kütüphaneleri vatandaşların yakından tanımalarını sağlayarak daha çok yararlanmalarını temin gayesiyle kutlanan «Kütüphane Haftası»nda yapılacak faaliyetleri belirlemektir.

M. 4 — «Kütüphane Haftası», her yıl Mart ayının son Pazartesi günü başlar ve Bakanlığa bağlı bütün kütüphanelerde kutlanır. Kütüphane Haftası programı, Genel Müdürlükçe, «Türk Kütüphaneciler Derneği» ile işbirliği yapılarak, hazırlanır ve hafta, Bakan'ın açık konuşması ile başlar.

M. 5 — Kütüphane Haftası'nda aşağıdaki belirtilen faaliyetler gerçekleştirilir: a) **Merkezde: 1.** Kütüphane haftalarında, Genel Müdürlükçe, kütüphane ve kütüphanecilik meselelerini ele alan konularda kongre, sempozyum vb. düzenlenir. Bu toplantıların her üç yılda bir uluslararası düzeyde yapılması için, dış ülkelerin tanınmış kütüphane otoritelerinin davet edilmesine çalışılır. 2. Son bir yıl içinde emekli olan ve kütüphanelerde fiilen 20 yıl çalışmış olan kütüphanecilere birer plâket verilir. b) **Taşrada:** 1. Bakanlığa bağlı bütün kütüphanelerde yeni yayınları okuyuculara tanıtıcı sergiler düzenlenir. 2. Sergide, Atatürk ve inkılâplarına ait kitap ve süreli yayınların teşhiri için bir «Atatürk Köşesi» ayrılır. (...) 9. Kütüphane ve kitap okuma konularını işleyen makaleler hazırlanarak mahallî gazetelerde yayımlanmaları sağlanır, (...) 12. Çevredeki okullarla diğer eğitim ve kültür kuruluşları ile işbirliği yapılarak, kütüphane ve kitapla ilgili çeşitli yarışmalar (resim, kompozisyon, şiir, vb.) düzenlenmesi sağlanır...

8 Mart 1982

1982 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar (8/3891) Eki olan «1982 Yılı Programı Yatırım Projeleri»nin yayımlanması.

1982 Yılı Programının yatırım hedefleri, kamu kesiminde, bu ek belgede gösterilen yatırım projeleri ve harcamaları ile belirlenmiştir. Bu yatırım projelerinden «Eğitim

Kültür Sektörü»nde yer verilenler şöyledir:

İstanbul'da arkeoloji müzeleri klâsik kısım ek inşaat ve teşhir tanzimi (İşe başlama ve bitiş tarihleri 1968-1982): Proje tutarı 170, 1981 sonuna kadar tahmini harcama 90, 1982 yatırımı 80 milyon lira.

1982'de diğer bitenler: İzmir Arkeoloji Müzesi İkmal inşaatı ve Teşhir tanzimi (1968-82), İstanbul'da İbrahim Paşa Sarayı onarımı ve teşhir tanzimi (1970-82) ile Tophane-i Amire yapısı onarımı, Diyarbakır, Elazığ, Ödemiş'te müze ikmal inşaatları, Ankara'da Etnoğrafya Müzesi ve Türkocağı yapısı onarımları... 1982'den sonraya kalanlar: Ayasofya Müzesi onarımı (1968-83), Konya anıtları onarımı (1969-83), kültür merkezleri onarımı...

1982'de biten; Kars Kültür Tesisi, Arapkir, Şarkışla, Viranşehir, Batman, Salihli ilçe kültür merkezleri. 1982'den sonraya kalan; Kırşehir ve Van il kültür merkezleri, Ankara Atatürk Kültür Merkezi...

1982'de biten Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü projeleri (büyük onarımlar): Adana, Ankara, Bursa, Erzurum, Elazığ, İstanbul, İzmir, Konya, Bolu, Çankırı, Trabzon, Ordu, Isparta, Kayseri, Eskişehir.

1982'de biten Vakıflar Genel Müdürlüğü eski eser onarımları: Adana Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Burdur, Bursa, Çanakkale...

16 Mart 1982

Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti ile Dakka'da 9.3.1981'de imzaladığımız «Kültür Anlaşması»nın onaylanmasının uygun bulunduğuna dair Kanun'un (12.3.1982/2635) yayımlanması.

30 Mart 1982

Somali Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti ile Ankara'da 28.11.1980'de imzaladığımız «Kültür Anlaşması»nın onaylanmasının uygun bulunduğuna dair Kanun'un (26.3.1982/2647) yayımlanması.

12 Nisan 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı «Folklor Ürünlerini Derleme ve Değerlendirme Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 1 — Bu Yönetmelik Türkiye'deki; 1710 sayılı «Eski Eserler Kanunu»nun 2. maddesinde tanımlanan etnografya eserlerinden eski eserler sayılanlar dışında kalan folklor

ürünlerinin derlenmesi, arşivlenmesi amacıyla «Genel Bütçe»den satın alınacak «arşivlik malzeme»nin değerlendirme yöntemlerini ve ödenecek derleme ücretlerini belirlemek için hazırlanmıştır.

M. 4 — Değerlendirme Kurulu, günümüz folklor ürünlerinin değerlendirilmesinde şu kıstasları gözönünde bulundurur: a) Folklor ürününün bilimsel niteliği ve niceliği, b) Özgünlüğü, c) Derleyicinin yöntemi, d) Kaynak kişinin bilgi değeri.

20 Nisan 1982

14.4.1982 günlü 2657 sayılı Yasanın yayımlanması.

M. 1 — 16.5.1981 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile «İslam Konferansı Örgütü» arasında «İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi»nin İstanbul'da kurulması hakkında Anlaşma'nın onaylanması uygun bulunmuştur...

20 Nisan 1982

14.4.1982 günlü 2658 sayılı Yasanın yayımlanması.

M. 1 — «Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu» (UNESCO)'nun XVII'nci genel kurulu tarafından 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiş bulunan «Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme»ye, Türkiye Cumhuriyetinin katılması uygun bulunmuştur...

5 Mayıs 1982

Millî Savunma Bakanlığı İnşaat Emlâk Daire Başkanlığından:

2549 Sayılı Yasa gereğince Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları ve Devlet Başkanları ile, Cumhuriyetin kuruluşuna hayat veren Ulu Önder Atatürk'ün en yakın silah arkadaşları olan İstiklâl Harbi Komutanları (Kahramanları), için, Ankara'da bir «Devlet Mezarlığı» yapılmasına ilişkin projelerin hazırlanması işi, Millî Savunma Bakanlığı İnşaat Emlâk Daire Başkanlığı tarafından serbest, ulusal ve tek kademeli olarak yarışmaya çıkartılmıştır.

Yarışmanın amacı; bu konuda günün mimarlık, mühendislik, sanat anlayışı kullanım yönünden uygun çözümleri bulmak ve güzel sanatları teşvik etmektir. (...) Proje teslim tarihi 1 Ekim 1982 günüdür. 1. ödül net 500.000, 2. ödül net 450.000, 3. ödül net 400.000, beş adet mansiyonun her birine net 350.000'er lira...

7 Mayıs 1982

R.G. 21.9.1981/17645'te yayımlanan «Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği»nde değişikliklere ait Yönetmelik'in yayımlanması.

M. 1 — Bu yönetmeliğin amacı; «Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü»ne bağlı kütüphaneler için «satın alınacak» kitaplarla «abone olunacak» süreli yayınların seçimini yapmak, böylece Türk toplumunun bilgi, görgü ve kültürünü artıran insan ve yurt sevgisini geliştiren, çağdaş medeniyetin akılcı ve eleştirici görüşünü yansıtan eserlerin iyilerini ve yararlılarını eldeki imkânlar ölçüsünde bu kuruluşlara kazandırmak; millî kültürümüzü tanıtacak ve geliştirecek araştırmaların yapılmasını ve temel eserlerin yazılmasını teşvik etmek için Bakanlığın onayı ile, bir «Kitap ve Süreli Yayınları Seçme ve Değerlendirme Kurulu»nun teşkili ile bu kurulun çalışma esaslarını belirlemektir.

M. 4 — Kurul; Bakanlık Makamının onayı ile «Müsteşar»ın başkanlığında, «Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürü», «Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültürel Yayımlar Dairesi Başkanı» veya yayımla ilgili genel müdür yardımcısı, «Millî Folklor ve Araştırma Dairesi Başkanı», «Millî Kütüphane Müdürü»nden teşekkül eder. Kurulda kararlar oy çokluğu ile alınır...

M. 14 — İncelemek üzere gönderilen «süreli yayınlar» dan, a) Dergide belirtilen süre içinde çıkan, b) Adı ve muhtevasıyla siyasi bir görüş taşımayan, c) Baskı ve düzen yönünden yeterli görülen, ç) Muhtevasıyla reklâm amacı gütmeyen, haftalık ve daha uzun süreli yayınlara abone olunur...

7 Mayıs 1982

TRT «Hizmet Sözleşmesi Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 1 — Bu Yönetmelik; 359 Sayılı Kanunun (1568 sayılı Kanunla değişik) m. 47/4 fıkrası gereğince «Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu»nda, özel bir yeteneğe, meslek bilgisine veya ihtisasa ihtiyaç gösteren ve daimi kadro ile yaptırılamayan veya daimi kadro ile yaptırılmasında sakınca bulunan işler için hizmet sözleşmesi ile çalıştırılacak Kurum dışı şahıslarla Kurum arasındaki hizmet ilişkilerinin esaslarını düzenler...

11 Mayıs 1982

Resmî Gazete'nin 49-95. sayfalarında; 1978 ve 1979 yıllarında alınmış «Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu» kararlarının, Kültür Bakanlığınca duyurulması.

— 49. sayfadaki ilk duyuruda şöyle deniyor örneğin:

«Kültür Bakanlığından:

Aşağıda adları, yerleri, karar tarih ve sayıları bildirilen taşınmazlar, korunması gerekli eski eser olarak saptanmış, 5805 (1741 Sayılı Yasayla değişik) Sayılı Yasayla oluşturulan ve bu yasanın 5. maddesinde, 'Hükümet teşkilleri ve tesisleri ile hakiki ve hükmî şahsiyetlerin kendilerini ilgilendiren hususlarda Kurul kararlarına uymaya mecbur oldukları' belirtilmiş olan 'Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca onanmıştır.

1710 sayılı «Eski Eserler Yasası»nın 8. maddesi gereğince ilânen tebliğ olunur:

Gazi İlkokulu: Malatya, Saray Mah. Atatürk Bul. 92 ada, 45 parselde. (14/4/1979 - A/1622).

Mahmut Nedim Efendi Konağı: Urfa, Atatürk Mah. Hastahane Cad. Nedim Sok. 22 paf. 63 ada 1 parsel. (14/4/1979 - A/1611).

Akdoğa Mezrası Höyüğü (Arkeolojik Alan): Urfa, Suruç ilçesi, Bilge Köyü Akdoğa Mezrasına 500 m. uzakta. (14/4/1979 - A/1620)...

— 53. sayfadan sonraki duyurularda kapsama alınmış «eski eser olarak saptanmış» taşınmazlar daha çok şu yerlerde: İzmir il merkezi, İstanbul-Boğaziçi, Tokat, Bursa, Çankırı, Muğla, Niğde...

13 Mayıs 1982

«UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 3 — UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Çalışma yeri Ankara'dadır.

M. 4 — Amaçları; ülkemizde, eğitim, bilim, kültür ve enformasyonu işleriyle yükümlü kamu kuruluşlarını ve özel kurumları, UNESCO'nun çalışmalarıyla ilgilendirmek konusunda yardımcı olmak ve UNESCO sözleşmesindeki amaçların gerçekleşmesine çalışmak, halk eğitimine yeni bir hız vermek, kültürü korumak ve yaygınlaştırmak, bilgi ve bili-

mi yaymak, barış ve güvenliğin korunması yoluyla insanlığın ortak refahına katkıda bulunmak, UNESCO çalışmalarına, özellikle programların hazırlanmasına ve uygulanmasına etkin bir şekilde katılmaktır.

M. 6 — Komisyon, şu organlardan oluşur: Genel Kurul, yönetim kurulu, denetçiler, genel sekreterlik.

M. 8 — Genel Kurulu oluşturan temsilcilerin dağılımı şöyledir: a) Hükümet temsilcileri olarak Bakanlık görevlileri: Millî Eğitim Bakanı ve Müsteşarı ile 6 temsilci, Dışişleri Bakanlığından «UNESCO nezdinde Türkiye daimi temsilciliği temsilcisi» ile «Kültür ve Enformasyon Genel Müdürlüğünden 2 temsilci», Kültür ve Turizm Bakanlığından Müsteşar ile genel müdürlük ve daire başkanlıklarından 6 temsilci, Gençlik ve Spor Bakanlığından 1 temsilci. b) Resmî kuruluşlar temsilcileri: Bu kuruluşlar arasında «Devlet Tiyatroları», «TRT Kurumu», «Devlet Opera ve Balesi», «Basın-Yayın» ve «Anadolu Ajansı» Genel Müdürlükleri ile, «Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü» de var. c) Öğretim kurumları temsilcileri: On üniversiteden gelen temsilci sayısı 21. d) Temsilci gönderecek 12 «özel kuruluş» arasında da; «Türk Tarih Kurumu», «Türk Dil Kurumu», «Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü (ITI) Türkiye Millî Merkezi», «Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Millî Komitesi», «Uluslararası Anıtlar ve Siteler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Ulusal Komitesi», Ankara ve İstanbul Gazeteciler Cemiyetleri, dikkati çekiyor. e) Eğitim, müsbet ve tabii bilimler, sosyal ve beşeri bilimler, kültür, enformasyon konularında; kişilerin başvurusu, Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca her konudan ikişer kişi olmak üzere seçilecek «10 tanınmış kişi».

M. 9/Son fıkra: Genel Kurul üyelerinin sayısı 80'i geçemez.

M. 12 — Yönetim Kurulu; Millî Eğitim Bakanlığından 2, Dışişleri ve Kültür ve Turizm Bakanlıklarından 1'er, resmi kuruluşlardan 4, özel kuruluşlardan 3, tanınmış kişilerden 4 temsilci olmak üzere, toplam 15 kişiden oluşur.

M. 19 — Genel Kurula, Millî Eğitim Bakanı başkanlık eder...

16 Mayıs 1982

657 sayılı «Devlet Memurları Kanunu»nu değiştiren Ka-

nun'un (12.5.1982/2670) yayımlanması.

M. 6 — Devlet Memurları, T.C. Anayasasına ve kanunlarına sadakatla bağlı kalmak (...) zorundadırlar. Devlet memurları bu hususu (...) yeminle belirtirler: «T.C. Anayasasına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Türk milliyetçiliğine sadakatla bağlı kalacağıma; (...) Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma (...) namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.»

M. 72/1 — Kurumlarda yer değiştirme suretiyle atanmalar; hizmetlerin gereklerine, özelliklerine, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, **kültürel** ve ulaşım şartları yönünden benzerlik ve yakınlık gösteren iller gruplandırılarak tespit edilen bölgeler arasında adil ve dengeli bir sistem içinde yapılır.

Disiplin cezalarının çeşitleri :

M. 125/C — Aylıktan Kesme: Memurun, brüt aylığından 1/30 — 1/8 arasında kesinti yapılmasıdır. (...) j) Yasaklanmış her türlü yayını görev mahallinde bulundurmak.

31 Mayıs 1982

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden:

Genel Müdürlüğümüz «Elazığ Devlet Tiyatrosu»nun onarım işi, kapalı zarf usulü eksiltme suretiyle ihalesi yapılacaktır. 1 — İşin keşif bedeli 8.269.326 — TL'sı olup...

6 Haziran 1982

26.3.1982/2647 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan «Somali Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti» ile «Kültür Anlaşması»nın onaylanması, 31.5.1963/244 Sayılı Kanun m. 3'e göre, Bakanlar Kurulunca 11.5.1982'de kararlaştırılmıştır...

7 Haziran 1982

«Devlet Sanatçıları ve Sanatçıların Sözleşmeli Olarak Çalıştırılmalarına İlişkin Esaslar»ın yürürlüğe konulması; Maliye Bakanlığının olumlu görüşüne dayanan Kültür ve Turizm Bakanlığının 2.4.1982/934 sayılı yazısı üzerine, 657 Sayılı Kanunun değişik Ek Geçici 16'ncı maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 17/5/1982 tarihinde kararlaştırılmıştır.

M. 2 — Bu Esaslar; teknik bünyeye dahil olmayan ve haklarında Devlet Memurları Kanunu hükümlerinin uygu-

lanması gerekenler hariç, «657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Ek Geçici 12, 13 ve 14 ncü maddeleri» kapsamına dahil personel ile, Devlet Konservatuvarları ye Devlet Klasik Türk Müziği Korosu «sanatçıları, sanatkârları, sanatçı öğretmenleri, Devlet sanatçıları»nı kapsar.

M. 3 — Bu Esaslarda geçen;

«Orkestra»: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Devlet Senfoni Orkestraları, Şehir ve Belediye Orkestraları, Şehir ve Belediye Orkestraları,

«Devlet Konservatuvarı»: Devlet Konservatuvarları, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Şehir Belediye Konservatuvarı, Şehir Belediye Konservatuvarı,

«Koro» : Devlet Klasik Türk Müziği Korosu,

«Sanatçı» : 1309 ve 1310 Sayılı Kanunlardaki «sanatçı» tanımına giren personel, 6940 sayılı kanuna göre Cumhurbaşkanlığı ve Devlet Senfoni Orkestraları «teknik kuruluşuna dahil personel», 657 Sayılı Kanunun Ek Geçici 16'ncı maddesinde belirtilen personel, Belediye Opera, Tiyatro, Konservatuvar ve Orkestralarında 657 Sayılı Kanunun Ek Geçici 13'üncü maddesinde sayılan «sanatçılar», ilgili yönetmeliğe göre «Devlet Konservatuvarı Sanatkârı» ünvanını alanlar, Devlet Klasik Türk Müziği Korosu ile Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında «sanatçı ve sanatkâr» olarak görevlendirilenler,

«Sanatçı Öğretmen» : Konservatuvarlarda meslek derslerini uygulamalı olarak okutanlar,

«Sanat Uygulayıcıları (Uygulatıcı Uzman Memurlar) 1309 Sayılı Kanun m. 4/b ve 1310 Sayılı Kanun m. 5/b fıkralarında belirtilen «personel», Belediye Opera ve Tiyatrolarında teknik bünyeye dahil uygulatıcı uzman memurlar ile, diğer kurumlardaki repetitör, korrepetitör ve bale piyanistleri...

M. 4 — Bu Esaslara göre çalıştırılacak personele ödenebilecek «aylık brüt sözleşme ücretleri»nin gruplarına göre üst ve alt sınırları: A) Sanatçılar ve sanatçı öğretmenler için 50-140 bin TL.'sı, B) Sanat Uygulatıcıları için 40-105 bin TL.'sı, C) Sahne uygulatıcıları için 30-70 bin TL.'sı, Ç) Stajyerler için 45 bin TL.'sıdır...

16 Haziran 1982

İçişleri Bakanlığından Duyuru:

Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyette bulunup da yurt dışında olduğu anlaşılan aşağıda kimliği belirtilen «Muhtar Cem KARACA» hakkında Genelkurmay Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Başkanlığının 10 Şubat 1981 tarih ve 3 numaralı bildirisinde, Sıkıyönetim Komutanlıklarında kovuşturma açıldığı ve 13 Mart 1981 tarihine kadar yurda dönmediği takdirde hakkında Türk Vatandaşlığını kaybettirme işleminin başlıyacağı duyurulmuş idi.

Verilen süre içinde yurda dönerek yetkili makamlara başvurmadığı tespit edilen Muhtar Cem KARACA hakkında, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 nci maddesinde değişiklik yapan 13 Şubat 1981 tarihli ve 2383 sayılı Kanun gereğince başlatılmış bulunan Türk Vatandaşlığını kaybettirme işlemleri sürdürülmektedir.

Muhtar Cem KARACA sözü edilen maddenin (g) bendi uyarınca 15/7/1982 tarihine kadar yurda dönerek mülki idare amirliklerine veya savcılıklara şahsen başvurmadığı takdirde, hakkında Türk Vatandaşlığının kaybettirilmesi için Bakanlar Kurulu Kararı alınacağı ve aynı maddeye eklenen 3'üncü fıkra yoluyla 35'inci maddenin 1 nci fıkrasına dayanılarak mallarının Hazinece tasfiye edileceği duyurulur.

Adı ve soyadı: Muhtar Cem KARACA, Doğum yeri ve tarihi: İstanbul, 1945, Baba Adı: Mehmet İbrahim, Ana Adı: İrma, Nüfusa kayıtlı olduğu yer: İstanbul, ili, Beyoğlu, ilçesi, Hatip Mustafa Çelebi Mah. 50/20, kütüğün 42 sayılı evi.

20 Haziran 1982

İzmir 3. Sulh Ceza Hâkimliğinden:

E. No: 1981/128

K. No: 1981/73

«Yasak yayın bulundurmak suçu»ndan Mahkememizin 30/1/1981 tarihli ilamı ile TCK.'nun 526/1. 657 SK. 4. maddeleri gereğince beşbinyediyüz lira hafif para cezası ile hükümlü Abüzer oğlu 1955 doğumlu, Abüzer Baran hakkındaki gıyabi ilâm bütün aramalara rağmen bulunamadığı ve kendisine tebliğ edilemediğinden, 7201 sayılı Tebligat Kanununun 29 uncu maddesi ve gereğince adı geçen hükümlüye kararın ilânen tebliğine, hüküm fıkralarının neşir tarihinden itibaren onbeş gün sora muhataba tebliğ edilmiş sayılacağı, ilân ücretinin kendisinden alınacağı, ilân olunur. 901/30.

6 Temmuz 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı «Özel Tiyatrolara Yapılacak Yardımlar»a Ait Yönetmelik'in yayımlanması.

M. 1 — Bu Yönetmeliğin amacı çağdaş dünya görüşüne ve milli kültür anlayışına uygun faaliyetleriyle kültür ve sanatımıza katkılarından dolayı özel tiyatrolara yardımda bulunarak tiyatro sanatının yaygınlaşıp sevilmesini sağlamak, yerli oyun yazarlarını teşvik etmek, oynanan oyunların nitelik ve nicelik bakımından kalitesini yükseltmek ve bu yolla da Türk Tiyatrosu'nun gelişimini desteklemektir.

M. 5 — Yardım talep eden özel tiyatrolar, dilekçelerine aşağıda yazılı belgeleri ekleyerek her yıl Temmuz ayının onbeşine kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne başvururlar:

a) Tiyatronun ticarî ünvanı, ticaret sicil numarası, çalışma izin belgesi, b) Kadrosunda bulunan sürekli ve geçici personelin tam bir listesi ile ücret ödeme bordrolarının tasdikli birer örneği ve tiyatro ile olan sözleşme örnekleri, c) Tiyatronun devamlı olarak temsil verdiği binanın açık adresi, binanın tiyatro açısından hukukî durumu, kiralık ise kira sözleşmesi, tiyatronun özel mülkü ise tapu kaydı örneği, ç) Tiyatronun kuruluşundan başlayarak başvuru tarihine kadar geçen süre içinde gösterdiği faaliyetlerin özetini bildirir bir yazı, d) Yardımı kapsayan yıl içinde tiyatronun gerçekleştirmeyi düşündüğü tüm faaliyetlerin ayrıntılı bir programı... «Yardım yılı içinde temsillerin nerelerde ve ne sayıda verileeği, temsiller dışında daha ne gibi sahne faaliyetleri gösterileceği, konferans, açık oturum, şiir geceleri, anma toplantıları, vb. açıklanır.»...

M. 6/1 — Programlarında 1. maddede yazılı koşullara ek olarak, tiyatro edebiyatımızın zenginleşmesi, tiyatronun yurt düzeyinde yaygınlaşması doğrultusunda çaba gösteren tiyatrolar, bu hizmetleri ölçüsünde yardıma hak kazanırlar...

M. 10 — Değerlendirme Kurulu şu temsilcilerden oluşur:

a) Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı —veya Müsteşar Yardımcısı—, b) YÖK tarafından seçilecek bir üniversite temsilcisi, c) Devlet Tiyatroları Genel Müdürü, ç) Güzel Sanatlar Genel Müdürü, d) Bakanlıkça, faaliyetini sürdürmekte olan özel tiyatrolardan seçilecek bir temsilci, e) Ti-

yatro Yazarları Derneği'nden bir temsilci, f) Maliye Bakanlığınca görevlendirilecek bir temsilci.

M. 12 — Değerlendirme Kurulu 7 üyeden oluşur. Madde 10 (b, d ve e şıkları)'ndaki temsilcilerin seçimi, Bakanlıkça YÖK, Tiyatro Yazarları Derneği ve o yıl için belirlenen özel tiyatrolardan birine teklif edilir...

12 Temmuz 1982

Yurtdışında basılan şu yayınların Türkiye'ye sokulması ve dağıtılmasının yasaklanması, 21.6.1982'de kararlaştırılmıştır:

Almanya'da basılan Türkçe «Anadolu» gazetesi, Türkçe basılı «Kim», «Düşünün» ve «C-5» başlıklı, Ozan Arif imzalı şiirler. Türkçe, «Kara Gün» ve «1 Numaralı Mahkeme Heyeti» başlıklı bildiriler.

İran'da Arapça basılan, «Müslüman Kardeşlerim'e» başlıklı ve İran Ulaştırma, Telefon, Telgraf Bakanı Murtaza Fesva imzalı bildiri. Almanya'da Türkçe basılan «Mukaddes Kitap Gerçekten Tanrı'nın Sözü müdür?» adlı kitap ile «Krallığın Bu İyi Haberi» adlı broşür. Şam'da Arapça basılan «En-Nezir = Adak» adlı dergi ile «Bülten» adlı Haber bülteni.

16 Temmuz 1982

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğünden:

1 — Genel Müdürlüğümüz binasının boya ve onarım işi, kapalı zarf usulü eksiltme suretiyle yaptırılacaktır.

2 — İşin birinci keşif tutarı 7.115.600, — lira olup...

20 Temmuz 1982

«Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı» Hakkında, Kanun Hükmünde Kararname'nin (22.6.1982/KHK-41) yayımlanması.

M. 1 — Bu KHK'nin amacı, 2547 sayılı «Yükseköğretim Kanunu» gereğince yükseköğretim kurumlarının yeniden teşkilâtlanmasını düzenlemektir.

M. 3 — Üniversite; fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar (...) ve benzeri birimlerden oluşur.

Bir üniversitede: a) Fen fakültesi, edebiyat fakültesi veya ikisi birlikte teşkil edilen fen-edebiyat fakültesi; b) İhtiyaca göre kurulacak, eğitim, eğitim bilimleri, (...) ilâhiyat ve güzel sanatlar fakülteleri veya bunların iki ya da daha fazlasının birlikte teşkil edeceği fakülteler; c) Rektörlüğe bağ-

lı; fen ve teknik alanlarla ilgili fen bilimleri; edebiyat, sanat, sosyal ve iktisadi bilim alanlarıyla ilgili sosyal bilimler (...) enstitüleri, (...) e) Bir yüksekokul olan ve buna bağlı hazırlayıcı birimlerden oluşan konservatuvarlar; (...) bulunur.

Bu maddede belirtilen fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar, (...) bilim ve sanat dallarının (anabilim dalı, anasanat dalı, bilim dalı, sanat dalı) ve diğer ünitelerin teşkili, birleştirilmesi, kaldırılması ve işleyişi 2547 Sayılı Kanununun 7 nci maddesi uyarınca «Yükseköğretim Kurulu»nca düzenlenir.

M. 9 — Hacettepe Üniversitesi; (...) Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesinin ikiye ayrılmasıyla oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Edebiyat Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden; (...) rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Güzel Sanatlar Fakültesinden, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünden; (...) Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı iken, Güzel Sanatlar Fakültesine bağlanan Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan oluşur...

M. 14 — Marmara Üniversitesi; rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Fen-Edebiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi'nden; (...) Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulunun fakülteye dönüştürülmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Güzel Sanatlar Fakültesi'nden; (...) İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine bağlı Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'nun adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Basın-Yayın Yüksekokulu'ndan oluşur...

M. 16 — Mimar Sinan Üniversitesi; rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Fen-Edebiyat Fakültesi'nden; İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi ile Yapı Üretim ve Çevre Düzenleme Fakültesinin birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Mimarlık Fakültesi'nden; İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisinin Mimarlık Fakültesi ile Yapı Üretimi ve Çevre Düzenleme Fakültesi dışında kalan İstanbul, Ankara ve Bursa'daki tüm fakülte ve birimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Güzel Sanatlar Fakültesinden; (...) Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı iken Güzel Sanatlar Fakültesine bağlanan İstanbul Devlet Konservatuvarı'ndan; oluşur...

29 Temmuz 1982

1982 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar (8/3891) eki olan, Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ilgili «1982 Yılı Programı»nın yayımlanması.

— Kamu kesiminde «Balıkesir Gazete Kâğıdı ve Kereste Entegre Tesisi»nin 1981 yılının ilk yarısında üretime başlaması ile, gazete kâğıdında yaklaşık yüzde 48 oranında bir üretim artışı sağlanacağı tahmin edilmektedir. 1981 yılında sağlanan üretim artışı sonucu ithalatta genel olarak yüzde 24 dolayında bir azalma beklenmekle beraber, üretim yolu ile talebi karşılanamayan yazı tab-ı kâğıdı, gazete kâğıdı, kraft torba kâğıdı ve sigara kâğıdının ithalâtı devam etmektedir. (s. 171).

— 1982 Programında gazete kâğıdı talebi 168, üretimi 147, ithalâtı 21 milyon tondur. (s. 172-173).

— Radyolarımızın dinlenilme alanları, komşu ülkeler menşeli enterferans nedeniyle daralmaktadır. Bu nedenle radyo yayınlarımızın yurdun her yerinde en az iki programla dinlenebilir olma hedefine ulaşılması güçleşmekte, yeni güçlü verici istasyonları kurulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (s. 290).

— Şu anda kısıtlı da olsa renkli yayın yapmak ve nakletmek, TRT Kurumu açısından önemli bir ilave yatırım gereği yaratmamaktadır. Ancak konu, özellikle renkli TV alıcıları yönünden ele alındığında, bunun ekonomiye ek tüketim ve döviz harcamaları şeklinde önemli yükler getireceği görülmektedir. Renkli yayının hiç değilse V. Plan döneminin ilk yıllarından (1984'ten) önce başlatılmaması gerekli görülmektedir... (s. 290).

— Radyo vericileri adedi: 14 (1980), 14 (1981), 14 (1982). Kısa dalga vericileri: 4, 4, 4. FM vericileri: 16, 24, 29, TV ana vericileri: 32, 34, 34. TV yardımcı veriicleri: 71, 105, 145. Kapsanan nüfus: TRT — I son üç yılda yüzde 90.2. TRT — II son üç yılda yüzde 67.7. En az bir yayın izleyen nüfus: Son üç yılda yüzde 96.9 TRT — III FM vericileri: yüzde 53.5, 60, 70. TV vericileri: Yüzde 86, 87, 88. (s. 291).

— «Temel eğitim I. kademeyi (ilkokullar)» kapsayan 7-12 yaş grubunda 1980 yılı itibariyle 5.633.840 çocuk bulunmaktadır. Bu kademede okullaşma oranı yüzde 86.2 olmuştur. Öğretmen sayısı 213.623, okul sayısı da 45.807'dir. (s.

308).

13-15 yaş grubunda bulunan 3.020.000 çocuktan 1.424.000'i «Temel eğitim II. kademe»de eğitim görmektedir. Buna göre okullaşma oranı ise yüzde 47.1 olmuştur. 4.633 ortaokulda eğitim görmektedirler. (s. 309).

Çağ nüfusu olan 16-18 yaş grubunda bulunan 3.023.000 kişinin ise yüzde 18'i «genel orta öğretim» içerisinde yer almaktadır .(s 309).

— «Millî Kültür» alanında alınacak tedbirler: (1) «Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi» kurulması ile ilgili olarak hazırlanmış olan kanun tasarısının kanunlaşması sağlanacaktır. (2) Tiyatro hizmetlerinin, yurdun her köşesine ve toplumun her kesimine dengeli dağılımını sağlayacak tedbirler üzerinde durulacaktır. (4) «Türkiye Folklorunun Derlenmesinde Öncelikli Yöreler ve Konular» adlı bir araştırma yapılacaktır... (5) Türk sinemasının, sağlıklı bir sanayi dalı haline gelebilmesi, millî kültürümüzün yurt içinde ve dışında tanıtılması ve yayılmasına hizmet etmesi amacıyla Türk sinemasının düzenleyici bir «Türk Sinema Kanunu Tasarısı» hazırlanıp yasama organına sunulacaktır. (7) Klasik san'at ve halk musikisi olarak Türk millî musikisi devletçe ele alınıp korunacak, millî musikî öğretimi yapan resmi kuruluşlar, daha geniş imkânlarla desteklenecektir... (9) Millî kültürümüzün, özellikle Türk vatandaşlarının yoğun olduğu ülkelerde ve uluslararası kültür festivallerinde tanıtılması üzerinde önemle durulacaktır... (10) Millî kültürümüzün yaygınlaştırılması, yurt içinde ve dışında, bütün vatandaşlarımıza ulaştırılması için, kitle iletişim araçları ile kulağa ve göze hitap eden bütün vasıtalar seferber edilecektir... (11) Kültür Bakanlığı'nın kitap yayın faaliyetlerine hız verilecektir. (1) Yurt dışında, öncelikle Türk vatandaşlarının bulunduğu ülkelerden başlanarak «Türk Kültür Merkezleri» kurulması programına hızlandırılarak devam edilecektir...

30 Temmuz 1982

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden :

Genel Müdürlüğümüzün «Erzurum Tiyatrosu» bina onarım işi, kapalı zarf usulü eksiltme suretiyle ihalesi yapılacaktır.

1 — İşin keşif bedeli 1.950.000.— TL.'sı olup, Geçici

Teminatı 73.500.— TL'dır...

1 Ağustos 1982

22.6.1982 tarihli 8/4979, 8/4981 ve 8/4980 sayılı Kararlar ile, şu yayınların Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması yasaklanmıştır:

Almanya'da Türkçe basılan «Ben Günah İşledim» ve «Tanrı İnsan Sorunları» ile Almanca basılan «Nacht Express (Gece Yarısı Ekspresi)».

«İmam», «Message of Revolution (Devrim Mesajı)», «Le Message de l'İslam (İslâm Mesajı)», «Serveş Lil Alemi, İslâm (İslâm Alemi İçin)» adlı dergilerle; «Şehit Ayetullah Behestinin Bir Biyografisi», «İmam Humeyninin Biyografisi», «İdeoloji, Kültür ve Devrim», «İslâm Devriminin Anlaşılması», «İmam Humeyni'nin Mesajı» diye Türkçeye İngilizce adlı kitaplar. Ayrıca, Tahran'da Arapça basılmış 12 kitap.

4 Ağustos 1982

16/5/1981 tarihinde Cidde'de imzalanan, 14/4/1982 tarih ve 2657 Sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ilişik «Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti» ile «İslam Konferansı Örgütü» arasında «İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi»nin İstanbul'da kurulması hakkında Anlaşma'nın onaylanması; 244 Sayılı Kanunun 3'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25/5/1982 tarihinde kararlaştırılmıştır.

M. 2 — Merkez'in hukuki kişiliği vardır; bağıt yapmaya, taşınır ve taşınmaz mallar edinmeye, onları kullanmaya ve mahkemelerde dava açmaya ehildir. M. 4 — Merkez binalarının Merkez amaçlarına uygun olarak kulanılmak şartıyla dokunulmazlığı vardır... M. 9 — Merkez personeli, Üye Devletlerin vatandaşlarından vatandaşlarından oluşacak ve uluslararası görevli olarak kabul edilecektir... M. 10 — Merkezde çalışan görevliler, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar bakımından aşağıda belirlenen üç kategoriye ayrılırlar: Birinci kategori: Direktör, Direktör Yardımcıları, Uzmanlar; İkinci kategori : Uzman Yardımcıları, İdari ve Teknik Personel; Üçüncü Kategori Diğer personel ve metliler...

6 Ağustos 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler

Genel Müdürlüğü (Yapı İşleri Dairesi Başkanlığından):

1 — 115.000.000.— TL. keşif bedelli «Kırşehir Kültür Merkezi», 1982 - 1984 yıllarına sari olarak 2490 Sayılı Kanunun 31. maddesi gereğince kapalı zarf usulü ile eksiltmeye çıkarılmıştır...

11 Ağustos 1982

Kültür ve T. Bakanlığı EEMGM (Yapı İşleri D. Bşk.-dan):

1 —41.000.000.— TL. keşif bedelli «Sivas - Şarkışla Kültür Merkezi» çevre düzenleme ve ikmal inşaatı, 1982 1983 yıllarına sari olarak...

13 Ağustos 1982

Kültür ve T. Bakanlığı EEMGM (Yapı İşleri D. Bşk.-dan)

1) 46.000.000.— TL. keşif bedelli, «Urfa Viranşehir Kültür Merkezi» çevre düzenleme ve ikmal inşaatı işi, 1982 1983 yıllarına sari olarak...

18 Ağustos 1982

«Ağrı Asliye Ceza Hâkimliğinden» verilen ilanda; iki sanık hakkında «ırkçılık propagandası yapmak, yasaklanmış yayın bulundurmak» suçu işledikleri (suç tarihi: 1.2.1978 tarihinden evvel) belirtilerek, bütün aramalara rağmen bulunamadıkları için, ilgili karar (18.5.1981 / E. No: 1981 - 173, K. No: 1981 - 184) ilânen tebliğ edilmiştir.

Verilen cezalar şöyle belirtilmiştir:

«T.İ.K. Maddesi: 1 — TCK. nun 526, 59, 647 Sayılı K.-nun 4. TCK.nun 72 maddesi ve TCKnun 40. maddeleri gereğince sanık Selahattin Yaşar için 1583 lira hafif para cezası, 2 — TCKnun 142/3, 59, 526, 59. 647 S. K.nun 4. TCK.-nun 72, 40. maddeleri gereğince sanık Sebahattin Yaşar için on ay hapis ve 1583 lira hafif para cezası.»

19 Ağustos 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı «Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 4 — «Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü», Halk ve Çocuk Kütüphanelerinin merkez kuruluşudur. M. 5 (Taşra Kuruluşu) - Her ilde Halk Kütüphanesi Kuruluşu; İl Merkezinde bulunan Merkez Kütüphane (İl Halk Kütüphanesi) ile; şehir çeşitli semtlerinde; İlçe, Bucak, Kasaba ve diğer yerleşme merkezlerinde açılan Halk

ve Çocuk Kütüphaneleri, şube kütüphaneleri ve bölümlerden meydana gelir. Kütüphane bulunmayan yerlere hizmet götüren Gezici Kütüphaneler de, Halk Kütüphanelerinin bir bölümü halinde çalışırlar. M. 6 (İl Halk Kütüphanesi) — Her İl Merkezinde kurulan ve şube kütüphaneler ile, varsa çocuk kütüphanelerinin ve bölümlerin bağlı olduğu merkez kütüphaneye, «İl Halk Kütüphanesi» adı verilir...

M. 9 (Çocuk Bölümü - Çocuk Kütüphanesi) 16 yaşına kadar olan çocukların fikir ve ruh gelişimini sağlamak, kendi istekleri ile bilgilerini geliştirmek, onları içinde bulundukları Millî varlığa türlü yönlerden daha yararlı bir hale getirmek amacıyla Halk Kütüphanelerinde çocuk bölümleri kurulur. Gerekli hallerde, Halk Kütüphanesine bağlı olarak ayrı binalarda çocuk kütüphanesi açılır. Tek salondan ibaret olan Halk Kütüphanelerinde çocuk kitapları için bir köşe ayrılır.

M. 12 (Halk Kütüphanelerinin Görevleri) Amaçlarına ulaşmak için Halk Kütüphanelerinde aşağıda belirtilen işler yapılır: a) Çevresinin okuma ve bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamak üzere kitap, broşür, dergi, gazete, harita, nota, film, plak, ses bantı, fotoğraf, tablo plân yazma eser vb. gibi fikir ve sanat ürünleri toplanır, düzenlenir, okuyucuların yararına sunulur. b) Bulunduğu çevre ile ilgili araştırmalara imkân sağlamak üzere o yöre ile ilgili eserlerden kurulu bir koleksiyon meydana getirilir. e) Okuyuculara ödünç kitap verilir. f) Okuyucular tarafından aranan ve kütüphanede bulunmayan eserler sağlanır...

M. 43 — Halk Kütüphaneleri, belli zamanlarda kalabalık kitlelerin topladığı dinlenme kampı, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu vb. gibi kurumların açtığı gençlik kampları ve yayla, kaplıca gibi yerlerde, onların idaresince sağlanacak elverişli bölümlerde, topluluğun boş zamanlarını okuma ile değerlendirmelerini temin maksadıyla hizmet vermeye çalışır. Bunun için anılan yerlere geçici bir koleksiyon götürülür...

20 Ağustos 1982

Kültür ve T. Bakanlığı EEMGM (Yapı İşleri D. Bşk. dan)

1) 130.000.000.— TL. keşif bedelli «Van Kültür Merke-

zi», 1982 - 1984 yıllarına sari olarak, 2490 Sayılı Kanunun 31. maddesi gereğince kapalı zarf usulü ile eksiltmeye çıkarılmıştır...

27 Ağustos 1982

Vakıflar Genel Müdürlüğünden:

Vakfın adı «Yunus Emre - Milli Kültürümüze hizmet ve hizmet edenlere yardım) vakfı. «Vakfedenler: Süleyman Bayramer, Ahmet Ziya Kırşallıoba, Mustafa Nazmi Akay. Vakfın ikametgâhı: İzmir. Vakfın gayesi: Halkın yararına kütüphane, kurs açmak, öğrencilere yurt tesis etme, manevi değerlere bağlı gençler yetiştirmek...

21 Eylül 1982

«Devlet Tanıtma Teşkilatı Kurulması» Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin (KHK/46) yayımlanması.

M. 1 (Amaç) - Türkiye'nin tanıtılmasının, iç ve dış kamuoyunun aydınlatılmasının uyumlu ve etkin bir tarzda yapılmasını sağlamak maksadıyla «Devlet Tanıtma Teşkilâtı» kurulmuştur.

M. 3 — «Başbakanlık Tanıtma Müsteşarlığı», Başbakana veya görevlendirdiği Devlet Bakanına bağlı bir Müsteşarlık ve şu Daire'lerden oluşur: «Programlama ve Değerlendirme Daire Başkanlığı», «Dökümantasyon, Uygulama ve Yayın Daire Başkanlığı»...

22 Eylül 1982

Elazığda kurulu Fırat Üniversitesi Dekanlığından; «Üniversitemiz; Fen Edebiyat, Mühendislik ve Veteriner Fakültelerine Doçent, Yardımcı Doçent ve Araştırma Görevlileri alınacaktır.» diye başlayan bu ilân kapsamında, «Fen - Edebiyat Fakültesi» için eski ve yeni Türk edebiyatı, eski ve yeni Türk dili, halk bilim (folklör) doçentleri ve yardımcı doçentleri de aranmaktadır.

24 Eylül 1982

İçişleri Bakanlığından

Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyette bulunup da yurt dışında oldukları anlaşılan ve aşağıda açık kimlikleri belirtilen kişilerin, yargı organlarınca yapılan soruşturma sonucunda, yurt dışında bulunduklarından, haklarında kamu davası açılması veya hükmün infazına olanak bulunamaması nedeniyle, başlatılmış bulunan Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemleri

sürdürülmektedir. Bu kişiler 25 Ekim 1982'ye kadar yurda dönerek mülki idare amirliklerine veya savcılıklara şahsen başvurmadıkları takdirde, haklarında Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi için karar alınacağı ve malların Hazinece tasfiye edileceği ilânen duyurulur, diyerek aranan altı kişi arasında «Yılmaz Pütün (Güney)»de bulunmaktadır: Doğum yeri ve tarihi Adana 1937. Baba adı Hamit. Ana adı Güllü. Nüfusa kayıtlı olduğu yer; Adana İli, Merkez İlçe, Yeşilyuva Mah. 057/01-17 küt. 10 sayılı evi.

6 Ekim 1982

Üniversitelerarası Kurul Başkanlığından «Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği»nin yayımlanması.

M. 2 — «Lisans Üstü öğretim»; lisans kademesi öğretimine dayalı «Yüksek Lisans» ve «Doktora» öğretimi ile, sanat dallarında yapılan «Sanata Yeterlik» çalışmasından oluşur.

M. 3 — Üniversiteler, her yıl hangi bilim ve sanat dallarında «yüksek lisans» yaptıracaklarını kontenjanları ile birlikte Haziran ayının ilk yarısında ilan ederler. Bu ilanda öğrencilerin hangi bilim ve sanat dallarında sınava tabi tutulacağı ayrıca belirtilir.

M. 23 — Üniversiteler, her yıl hangi sanat alanlarında «Yeterlik» çalışması yaptıracaklarını her yarı yıl sonunda ilân ederler. Bu ilânda, öğrencilerin hangi sanat dallarında sınava tabi tutulacağı ayrıca belirtilir.

M. 29 — Ders ve uygulamaları başarı ile tamamlayan öğrenci, danışman yönetiminde bir sanatta yeterlik eseri hazırlar. Yeterlik eserinin hazırlanması en az 4 yarı yıl sürer. Sanat yeterliği eseri tamamlanınca Enstitü, danışmanın dahil olduğu ve bir öğretim üyesinin o üniversitenin dışındaki üniversitelerden tayin edildiği üç kişilik bir jüri seçer. Jüri, öğrenciyi, yeterlik eseri ve bu eserin çevresi konularından en az 45 dakika en çok 1,5 saat sınava tabi tutar...

M. 30 — Sanat Yeterliği Sınavında başarılı olan öğrenciye, sanat dalının özelliğine göre verilecek ünvanı belirleyen ve ilgili Enstitü Müdürü ile Üniversite Rektörünün imzasını taşıyan bir diploma verilir...

8 Ekim 1982

Kültür ve Turizm Bakanlığı «Özel Tiyatrolara Yapıla-

cak Yardımlara Ait Yönetmeli»ğin bazı maddelerinin (m. 5/d, 10/d, 12, 13) değiştirilmesi ve bu yönetmeliğe iki geçici maddenin eklenmesine dair Yönetmelik'in yayımlanması.

M. 10/d - Bakanlıkça seçilecek bir Özel Tiyatro sanatçısı veya sanat eleştirmeni.

M. 12 — Değerlendirme Kurulu 7 üyeden oluşur. 10. maddenin b ve e fıkrasındaki temsilcilerin seçimi, Bakanlıkça YÖK ve Tiyatro Yazarları Derneğine teklif edilir.

Geçici Madde 2 — Geçici 1'inci madde uyarınca belirlenen süre içinde başvuruda bulunmamış Özel Tiyatrolar ile, evvelce faaliyette bulunmuş olmakla birlikte, faaliyetlerine ara vermiş olan, ancak yeniden faaliyete geçeceğini beyan eden Özel Tiyatroların; Bakanlıkça belirlenecek başvuru süresi içinde yapacakları yardım talepleri, başvuru süresinin bitimini izleyen bir ay içinde, Değerlendirme Kurulu'nca incelenerek, yardım yapılıp, yapılmayacağı hususu ile yapılacak yardımın miktarı ve veriliş şekli karara bağlanır...

28 Ekim 1982

Ankara 3. Asliye Hukuk Hâkimliğinden :

1982/531

Davası K.H.

Davalı : Ankara Müzik Kulübü Derneği, Adresi Meçhul.

Dava Dernek Feshi.

Davacı K.H. tarafından davalı «Ankara Müzik Kulübü Derneği» hakkındaki dernek feshi davasının yapılan duruşmasında:

Davalı adresinde bulunmadığından, Emniyetçe yapılan araştırmalar da semeresiz kaldığından, davetiye ve daha dilekçesinin ilânen tebliğine mahkemece karar verilmiştir. 2/12/1982 günü saat 10.30 da bizzat mahkemeye gelmeniz veya kendinizi temsilen bir vekil göndermeniz, aksi takdirde hakkınızda (...) gıyabınızda duruşmanın devam edileceği ve gıyap kararı çıkartılmayacağı...

YENİ «T.C. ANAYASASI»NDA SANAT VE KÜLTÜR İLE İLGİLİ MADDELER

**(Kanun No. : 2709, Kabul tarihi : 7.11.1982.
Resmî Gazete 9.11.1982/17863 Mükerrer.)**

Haz. : Tuncer UÇAROL

Ebedî Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devletinin varlığına karşı, Cumhuriyet devrinde benzeri görülmemiş bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada;

Türk Milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağlısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 harekâtı sonucunda, Türk Milletinin meşrû temsilcileri olan Danışma Meclisince hazırlanıp, Millî Güvenlik Konseyince son şekli verilerek Türk Milleti tarafından kabul ve tasvip ve doğrudan doğruya O'nun eliyle vazolunan bu ANAYASA :

— Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;

— Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak; Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

— Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğinin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmağa yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

— Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümünü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Ana-

yasa ve kanunlarda bulunduğu;

— Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

— Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

— Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve «Yurtta sulh, cihanda sulh» arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılmak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

BİRİNCİ KISIM
GENEL ESASLAR

I. Devletin şekli

MADDE 1 — Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

MADDE 2 — Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

MADDE 3 — Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Millî marşı «İstiklâl Marşı»dır.

Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

MADDE 4 — Anayasanın 1'inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2'nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3'üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

V. Devletin temel amaç ve görevleri

MADDE 5 — Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

VI. Egemenlik

MADDE 6 — Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanılır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

VII. Yasama yetkisi

MADDE 7 — Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.

VIII. Yürütme yetkisi ve görevi

MADDE 8 — Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

IX. Yargı yetkisi

MADDE 9 — Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

XI. Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü

MADDE 11 — Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

İKİNCİ KISIM
TEMEL HAKLAR VE ÖDEVLER

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL HÜKÜMLER

I. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği

MADDE 12 — Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13 — Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması

MADDE 14 — Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu

yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.

IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

MADDE 15 — Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse, din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

V. Yabancıların durumu

MADDE 16 — Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM
KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

I. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı

MADDE 17 — Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hü-

kümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

II. Zorla çalıştırma yasağı

MADDE 18 — Hiç kimse zorla çalıştırılamaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

III. Kişi hürriyeti ve güvenliği

MADDE 19 — Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alman tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan

hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, kanuna göre, Devletçe ödenir.

IV. Özel hayatın gizliliği ve korunması

A. Özel hayatın gizliliği

MADDE 20 — Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adlî soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bu-

lunmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.

B. Konut dokunulmazlığı

MADDE 21 — Kimsenin konutuna dokunulamaz. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

C. Haberleşme hürriyeti

MADDE 22 — Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

V. Yerleşme ve seyahat hürriyeti

MADDE 23 — Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.

Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;

Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek;

Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir.

Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

VI. Din ve vicdan hürriyeti

MADDE 24 — Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14'üncü maddede hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî

inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî ve hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

VI. Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25 — Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26 — Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kâğıtlar, plâklar, ses ve görüntü bandları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakın-

ca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayınını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

IX. Bilim ve sanat hürriyeti

MADDE 27 — Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1'inci, 2'nci ve 3'üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

X. Basın ve yayınla ilgili hükümler

A. Basın hürriyeti

MADDE 28 — Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayın yapılamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27'nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan veya türlü haber veya yazıyı, yazanlar veya bastıranlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyle; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenebilir. Dağıtımı önleyen yetkili mercii, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı

en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Süreli veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de, kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplanılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Süreli veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye'de yayımlanan süreli yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan süreli yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

B. Süreli ve süresiz yayın hakkı

MADDE 29 — Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Süreli yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili mercii, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur.

Süreli yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce, ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz.

Süreli yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

C. Basın araçlarının korunması

MADDE 30 — Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve millî güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz.

D. Kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle araçlarından yararlanma hakkı

MADDE 31 — Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

Kanun, 13'üncü maddede yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

E. Düzeltme ve cevap hakkı

MADDE 32 — Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

XI. Toplantı hak ve hürriyetleri

A. Dernek kurma hürriyeti

MADDE 33 — Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili mercii, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasın-

da uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, 13'üncü maddeleri genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasî amaç güdemezler, siyasî faaliyette bulunamazlar, siyasî partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler.

Kurtuluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, millî egemenliğin, kamu düzeninin, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması ve suçların önlenmesi bakımlarından gecikilmesinde, sakınca bulunan hallerde, hâkim kararına kadar kanunen yetkili kılınan merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir.

Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır.

B. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

MADDE 34. — Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzeni ciddî şekilde bozacak olayların çıkması veya millî güvenlik gerekleri-nin ihlâl edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yoketme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir il'e

bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez.

Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

XII. Mülkiyet hakkı

MADDE 35. — Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

XII. Hakların korunması ile ilgili hükümler

A. Hak arama hürriyeti

MADDE 36. — Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

B. Kanuni hâkim güvencesi

MADDE 37. — Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

MADDE 38. — Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılamaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez.

XIV. İspat hakkı

MADDE 39 — Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.

XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

MADDE 40 — Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Ailenin korunması

MADDE 41 — Aile, Türk toplumunun temelidir.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlanmasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42 — Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anyasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.

(.....)

C. Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları

MADDE 62 — Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

XI. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması

MADDE 63 — Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

XII. Sanatın ve sanatçının korunması

MADDE 64 — Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

XIII. Sosyal ve ekonomik hakların sınırı

MADDE 65 — Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

(.....)

YÜRÜTME

E. Yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları

1. Yükseköğretim kurumları

MADDE 130 — Çağdaş eğitim - öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlaar bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise yüksek öğretim kurulunca seçilir ve atanır.

Üninversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına sunulur ve genel ve katma bütçelerine bağlı olduğu

esaslara uygun olarak işleme tabi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usülleri, öğretim elemanlarının görevleri unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenim ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.

2. Yükseköğretim üst kuruluşları

MADDE 131. Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler, Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığınca seçilen ve sayıları, nitelikleri ve seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilâtı, görev, yetki sorumluluğu ve çalış-

ma esasları kanunla düzenlenir.

3. Yükseköğretim kurumlarından özel hükümlere tâbi olanlar.

MADDE 132. — Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yüksek öğretim kurumları özel kanunlarının hükümlerine tabidir

F. Radyo ve Televizyon İdaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları

MADDE 133. — Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir.

Kanun; Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlâkı ve anayasanın 2'nci maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasını düzenler ve Kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir.

Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve millî kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadî teşebbüsü niteliği taşıyan veya Devlet yahut diğer kamu tüzelkişilerinden malî yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır.

G. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

MADDE 134 — Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip «Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu» kurulur.

Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı

olup kendilerine tahsis edilir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun; kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir.

(.....)

EKONOMİK HÜKÜMLER

I. Planlama

MADDE 166 — Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayiin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilâtı kurmak Devletin görevidir.

(.....)

ÇESİTLİ HÜKÜMLER

I. İnkılâp kanunlarının korunması

MADDE 174 — Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;

2. 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun;

3. 30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun;

4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı kanunun 110'uncu maddesi hükmü;

5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;

6. 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harf-

lerinin Kabul ve Tatbiki hakkında Kanun;

7. 26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun;

8. 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.

(.....)

SON HÜKÜMLER

III. Anayasanın yürürlüğe girmesi

MADDE 177 — Bu Anayasa, halkoylaması sonucu kabul edilip Resmî Gazetede yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olur ve aşağıda gösterilen istisnalar ile bu istisnaların yürürlüğe girmesine ait hükümler dışında bütünüyle yürürlüğe girer.

a) İKİNCİ KISIM II. Bölümdeki; kişi hürriyeti ve güvenliği, basın ve yayımla ilgili hükümler, toplantı hak ve hürriyetleri,

III. Bölümdeki çalışma ile ilgili hükümler, toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt ile ilgili hükümler,

Bu hükümler yeni yeni kanunları çıkarıldığında veya mevcut kanunlarda değişiklik yapıldığında ve her halde en geç Türkiye Büyük Millet Meclisi göreve başladığında yürürlüğe girer. Ancak bu hükümler yürürlüğe girinceye kadar mevcut kanunlar ve Millî Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararları uygulanır.

d) ÜÇÜNCÜ KISIM'daki; Cumhurbaşkanı başlığı altındaki görev ve yetkileri ile Devlet Denetleme Kurulu, Bakanlar Kurulu başlığı altındaki mahallî idareler ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu hariç diğer hükümler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri hariç yargıya ilişkin bütün hükümler Anayasanın halkoylaması sonucunda kabulünün Resmî Gazete ilânı ile birlikte yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna ait yürürlüğe girmeyen hükümler Türkiye Büyük Millet Meclisinin göreve başlaması ile, mahallî idareler ile Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin hükümler ise ilgili kanunların yayımlanması ile yürürlüğe girer.

TRT 1982

Sami BULAK

Renkli Televizyonda «Renksiz Programlar». Yurdumuzda TV yayına başladıktan sonra TRT kurumu içinde başladıktan sonra TRT kurumu içinde üvey evlât muamelesi gören ve tüm olumsuzluklara karşı yetişmiş personeliyle yine de başarılı radyolarımızda susan ve yöneticilerin ihmaliyle aylarca onarılamayan (TRT 2 v.b.) radyo istasyonları.

İşte, 1982'de TRT Kurumunun kısaca görünümü.

Önce 1981 sonlarında başlayan ve süratle kurumu saran tedirginlik 1982'de daha da artarak sürdü. Yıllarını, geleceklerini radyoya, TV'na veren 10—15 yıllık yapımcılar, yönetimin tırpanı kendilerini de biçmeden «YUVA»dan kaçmakta buldular kurtuluşu. Bir çok yapımcı, spiker, teknisyen TRT'den ya kovuldular, ilgisiz yerlere (örneğin Orman İdaresine, Limanlar Dairesine v.b.) atandılar, ya da çareyi istifada, erken emeklilikte bularak ayrıldılar. Sona kalanlarda dona kalarak, kıpırdayamadılar şaşkınlıktan ve bulabildikleri bir köşeye sinerek, emekliliklerini bekler oldular.

1982 yılında da TRT yönetimi asıl görevini, varlık sebebi olan, kaliteli program üretme ve yayınlama işlevini unutarak, acemi bir banka gibi para biriktirme uğraşma kapıldı. Aslında görünmez kalemlerden harcaması (örneğin yöneticilerin yurt dışına yaptıkları seyahatlere harcanan paralar.) geçen yıllara göre çok daha fazla olan, asıl yerine teferruat ile uğraşan TRT kurumu, esas görevi olan iyi programları mükemmel dinlenirlilik ve görüntülerle yaparak yayınlamak yerine bütün kaynaklarıyla para biriktirmeye kendini verdi.

Ama nasıl? Önce, şimdiye kadar yapımcıların bilmediği

farzolunan bir gerçek! Bir adet dosya kağıdının önemi, en üst yönetici tarafından çeşitli illerde, saatler süren konferans - konuşmalarla anlatıldı!...

Sonra sıra telefonlara geldi. Yapımcıların eli ayağı, stüdyo dışı tek irtibat noktası olan telefonlardaki otomatik kaldırılarak nasıl mükemmel bir kamu iletişim kurumu olunabileceğinin örneği tüm dünyaya gösterildi!...

Bu da yetmedi tabii... Dünyada hangi Radyo - TV kurumunda haber muhabirleri, program yapımcıları gazete okur!... denilerek, kurumca aldırılan gazeteler kestirildi. Böylece, muhabir ve yapımcıların dünyadaki, yurttaki olayları izlemeleri kısıtlanarak iyi bir TRT mensubu olmaları sağlandı!... İş yerinde alman bu tedbirlerden sonra herkesin ocağına incir dikilmesi için, çalışanların eline geçen para «fazla» bulunarak arttırılmamasının çareleri araştırıldı.

Giderek, ücretteki enflasyonla eriyen kısım, yerine böylece konulmayarak, satın alma güçleri düşürüldü. Eskiden, ücretiyle ayda ancak bir kitap alabilen TRT mensubu geçim derdine düşerek, kitabı, mecmuayı, gazeteyi, dolayısıyla haber ve programcılığı unuttu. Unutamayan bazı yürekliler, devlet güvencesini bırakıp, reklam şirketlerine, gazetelere geçtiler, her an TRT'deki işlerini, yaptıklarını özleyerek.

Çok azı oturabileceği bir dairesi olan, çoğu kışın kiralık yerlerde sürünen, yazın diğer kamu kurumlarının çoğunda olan bir dinlenme kampı dahi bulunmayan TRT muhabirleri, yapımcıları, teknisyenleri, 1982'de yine de olağanüstü bir gayretle ellerinden geleni yaptılar. Radyosuz, TV'siz bırakmadılar bizleri.

Bu arada radyolarımızdaki canlı yayınlarda, yöre belediyeleriyle yapılan işbirliği ve halk sağlığıyla ilgili telefonla dinleyicinin de katıldığı seri röportajlar, bazı sorunların mikrofona getirilerek çözüm aranması, Kuruma ulaşım sorununu hafifletmek için çok yetersiz de olsa birkaç aracın alınması, Atatürk ve ilkelerinin bugüne kadar yapılamayan yoğunlukta mikrofon ve ekrana yansıtılması, tazminatların küçük oranda dahi olsa arttırılması 1982'de TRT'nin olumlu çabalarıydı.

Ancak Radyo ve TV'da Eğitim ve Kültür, Bilim ve Teknoloji, Ekonomik ve Sosyal yayınların azlığı, TV'da önceden açıklanan programlarda son anda yapılan keyfî ve ani tutar-

sız değişiklikler, çağdaş bir kurumda olmaması gerekli denetim yoğunluğu, TV'dan güncel sanat programlarının kaldırılması, teknik açıdan, güçlenmek için yeni yatırım ve tesislerini yapılmaması, ve en önemlisi daha önce izah edilen nedenlerle kurumda geleceğe olan umudun bilmeden kaldırılmaya çalışılması, herhalde 1982 yılında TRT açısından dikkat çeken olumsuzluklardı.

Türkiye Radyoları TRT 1 (ve bölgesel) postasında 1982 yılında yayınlanan söz programları:

Günaydın, Günün İçinden, Öğle Üzeri, Öğleden Sonra, Köyümüz Köylümüz, Gecenin İçinden, Cumartesi'den Pazar'a, Hafta Sonu, Radyo Tiyatrosu, Tatil Sabahı, Arkası Yarın, Çocuk Bahçesi, Çocuk Saati, Kur'an-ı Kerim Türkçe Açıklaması ve Bir Konuşma, Din ve Ahlâk, Okul Radyosu, Altın Bilezik, Ocakbaşı/tarla Dönüşü, Silahlı Kuvvetler Saati, Çevremizde Sanat (Ankara — İstanbul), Ege'de Sanat.

TRT II postasında yer alan söz programları:

Beni Tanıyor musunuz, Çoğalan Dünya, Türk Romanı, Folklorumuzdan Motifler, Ekonomi Dergisi, Aşina Yüzler, Türk Düşünürleri, Dünden Bugüne Türk Mutfağı, Bilim Dergisi, Denizin Sesi, Masallar, Hikâyelerimiz, Yabancıların Kaleminden, Psikolojik Sorunlarımız, Din ve Ahlâk, Güldürenler Düşündürenler, Çocuğun Dünyası, Gençlik Saati, Arkası Yarın, Yabancı Dil Öğrenelim.

Bu küçük listeden ve sunduğumuz bazı örnek programlardan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi, radyolar, görevlerini, tam olmasa da, gelenekselleşmiş yapım anlayışıyla yerine getirebilmişlerdir.

RADYO PROGRAMI
ÖRNEK 1

(Programdan bir bölüm)

Programın Adı: GENÇLİK SAATİ
Yayın Tarihi: 6.6.1982
Hazırlayanlar: Semal Özkural — Betül Sözen

SES: Sevgili gençler, geçen hafta sorumluluk konusuna

ayırdığımız programımızın ilk bölümünde tarihsel ve kültürel çevrenin korunması konusunda toplumun tüm bireylerine düşen, düşmesi gereken sorumlulukları konuştuk. Toplum içinde hangi konuda olursak olalım yaptığımız iş ve uğraşı büyük bir sorumlulukla yapılırsa insan yaşamı anlam kazanıyor.. İçinde yaşadığımız yoğun kültürel değerlere sahip ülke gençleri olarak bu konuya ilgi duyan, mektup yazan, telefonla bizi arayan arkadaşlarınız oldu. Ulusların geçmişiyle geleceği arasında köprü kurarak kimliklerini tüm boyutlarıyla daha sonraki aktarmayı sağlıyacak tarihsel ve kültürel çevrenin korunması konusunda çalışmalar yapan, yayınlar yapan kuruluşların adlarını öğrenmek istemişler... Değişik üniversitelerin ilgili bölümlerinin dışında bu konuda çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar arasında ilk aklımıza gelenler; Kültür ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, gene aynı bakanlığa bağlı Rölöve ve Teknik Büro, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Saraylar Müdürlüğü, Taç Vakfı diye bilinen Anıt ve Çevre Vakfı ile Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu...

Ancak unutmayalım ki sevgili gençler, devletçe bu konuya getirilen önlemlerin yanısıra hepimiz birşeyler yapabiliriz. Aynı şekilde çeşitli nedenlerle yıkılmakta olan yapıtlayu hemen yetkililere bildirerek, değerlenmesini sağlıyabiliriz. Aynı şekilde çeşitli nedenlerle yıkılmakta olan yapıtlarımız konusunda, gerekli kurumları uyarabiliriz. Yavaş yavaş çekilen taşları nedeniyle kısa süre içinde çökebilecek bir anıtın, bu yokoluşuna sessizce tanık olmak yerine, uyarıcı bir davranışta bulunmak, bir daha yapılması mümkün olmayan bir tarih halkasının ortadan kalkmasına göz yummamak, yerine getirmemiz gereken diğer vatandaşlık görevlerimizden farklı değildir. Aynı şekilde benzer bir yaklaşımla, içinde yaşadığımız tarihi evimizin, ihtiyaçlarımıza uygun olarak yenilenmesine, yada ufak tefek değişimlere uğratılmasına karar verdiğimizde, yapacaklarımızı özenle gözden geçirdikten sonra girişimde bulunmamız, daha sağlıklı olmaz mı?

Bu tür değişikliklerin, bilinçsizce yapıldıkları takdirde, boyutları ne olursa olsun, çok karakteristik özellikler taşıyan eski evlerimizin tarihi değerliliklerinden alıp götürdükleriyle, bizleri bir daha karşılanması mümkün olmayan ka-

yıplara yönelteceği kesindir. Bu nedenle, herşeyden önce evlerimizin, imkanlarımız el verdikçe, ihmal edilmeden, olabildiğince sürekli bakım ve onarımlarını sağlamaya özen göstermeliyiz. Ayrıca sadece kendi evimizin değil, hemen yanıbaşımızdaki, çevremizdeki, ya da yakınlarımızın yaşadıkları tarihi konutların da aynı özenle ele alınmasını sağlıyabilirsek, bu konuda devlete büyük ölçüde yardımcı olmuş oluruz, sevgili arkadaşlar. Yurdumuzun bir ucundan diğerine bu tür değerlerin yoğunluğuyla ün yapmış bir ülke olduğunu aklımızdan çıkartmaksızın, kendimize, çevremizde gördüğümüz ya da rastladığımız büyük-küçük her eserin değerliliği üzerinde düşünme alışkanlığını aşılamamız gerekir. Bu önkoşulla yola çıktığımızda ve bu yapıları daha sevgiyle ve özenle değerlendirdiğimizde, konuya yaklaşımdaki ilk ve en büyük adımı atmış olurum.

GEÇİŞ/Müzik

Sevgili gençler gelecek hafta sorumluluk kavramına ayırdığımız bölümde müzik konusunda uğraşı verenlerin sorumluluğu üzerinde duracağız. Bu konuda gerek dinleyici olarak, gerek amatör çalışma yapanlar olarak düşüncelerini yazmak isteyenleriniz için adresimizi verelim: Gençlik Saati — TRT İstanbul Radyosu/Harbiye - İstanbul.

RADYO PROGRAMI
ÖRNEK 2

(Programdan bir bölüm)

Programın Adı : ÇOĞALAN DÜNYA
Hazırlayan : Deniz Yiğit
Yayın Tarihi : 13.9.1982

...Sinyal...

Sevgili dinleyiciler, bugünkü Çoğalan Dünya Programında yine aile planlaması konusu üzerinde duracağız.

Aile Planlaması deyince, ailelerin istediği ve bakabileceği sayıda çocuk sahibi olması, aile sağlığını ve yaşayışını sarsacak olan istenmeyen çocuklardan korunabilmek ve çocuk düşürme felaketinin önlenmesi anlaşılmalıdır.

Çocuğu olup, çocuk isteyen ailelere de yardım etmek yi-

ne aile planlaması kapsamına girer. Aile Planlaması deyimiyle anlaşılan var olan nüfusu azaltmak değil nüfus artışını ve aile yaşamını düzene sokmaktır. Aile Planlamasının bir başka yönü de çocuk isteyen ailelerin tıbbi olanaklardan yararlanmalarını sağlamaktır. Aile Planlaması çalışmaları ana-çocuk sağlığı içindir.

Gerçekten aile planlaması kapsamına giren bütün gayretler ve çalışmalar ananın, çocuğun daha doğrusu ailenin sağlık ve mutluluğu içindir.

Bedenen ve ruhen rahat bir annenin bulunduğu bir yuvada mutluluk yarıyarıya sağlanmış demektir.

Yurdumuzdaki kadınların kabul ettiği ideal çocuk sayısı 1963'den günümüze kadar yani yaklaşık yirmi yıl boyunca önemli ölçüde değişmemiştir.

1980 yılında yapılan bir araştırmaya göre 3 çocuğu olan kadınların yüzde 73.4'ü başka çocuk istememektedir.

Ülkemizde kadınların gebeliği önleyici yöntemleri büyük bir istekle öğrenmek istedikleri görülmektedir. Türkiye'de 1963'den bu yana gebeliği önleyici yöntemleri kullananların oranı yüzde 22'den yüzde 44'e yükselmekle birlikte geleneksel ve koruma oranı düşük olan yöntemler hâlâ en yaygın olarak kullanılanlardır.

Ülkemizde doğurganlığın yüksek oluşu ailelerin çok sayıda çocuk istemelerinden değil, etkin yöntemleri bilip, uygulayamadıklarındandır. Yurdumuzda her yıl yüzbinlerce kadın istenmeyen gebeliklerden kurtulmak için yasal olmayan yollara başvurarak gerekli donanımı bulunmayan doktor muayenehanelerinde kürtaj yaptırmakta ya da ebelerin yardımıyla daha da olmazsa kendi kendilerine düşük yapmaya çalışmaktadırlar. Pekçok kadın bu uğurda hayatını kaybetmekte, sakat kalmaktadır. Hacettepe ,Nüfus Etüdleri Enstitüsünce 1980 yılında yapılan araştırmada ülkemizde yılda ortalama 1,4 milyon doğum olduğu ve her yıl 366.000 istenmeyen çocuk doğduğu ortaya çıkmaktadır.

Eğer yalnız bu istenmeyen gebelikler önlense Türkiye' de kaba doğum hızı binde otuzdan binde 19'a düşerdi.

Böylece hızlı nüfus artışı ülkemiz açısından bir sorun olmaktan çıkardı. İşte sevgili dinleyiciler, aile planlamasının gereği ortadadır. Planlı aileler, istedikleri zaman, bakabilecekleri sayıda çocuğa sahip olurlar. Atalarımız «Çok ço-

cuk anayı şaşkın, babayı düşkün eder» diyerek çok çocuğun hem ananın sağlığını, hem de ailenin düzenini, ekonomik durumunu bozduğunu ne güzel belirtmişler.

Artık günümüzde Türk kadınlarının büyük çoğunluğu gebeliği önleyici yöntemleri öğrenmek ve uygulamak istemektedirler.

Biz de geçen programımızda gebeliği önleyici yetkin yöntemlerden doğum kontrol hapları konusunda bilgi vermiştik.

Bu programımızda da konuğumuz Profesör Doktor Turgay Atasü'den doğum kontrolü yöntemleri konusunda bilgi alacağız.

1982 Genel Yayın Plânına Göre Hedeflenen TRT Yayın Oranları:

RADYOLAR:

Yayın türü:	**TRT I**	**TRT II**	**TRT III**
	%	%	%
Eğitim - kültür yayınları	23	20	0,5
Drama yayınları	5	4	—
Eğlence yayınları	5	—	—
Müzik yayınları	50	60	95
Haber yayınları	16	15	4
Reklâm yayınları	0,5	—	—
Diğer	0,5	1	0,5
TOPLAM	100	100	100

TELEVİZYON

Yayın türü:	%
Eğitim - kültür yayınları	25
Drama, sinema yayınları	25
Eğlence yayınları	7
Müzik yayınları	10
Haber yayınları	20
Reklâm yayınları	11
Diğer	2
TOPLAM	100

Not Bu oranlar, hedeflendiği şekilde gerçekleşmemiştir.

Televizyonun 1982 yayınını gözlemlersek TRT'nin yine kendisinin 1982 yılı için saptadığı TV yayın oranlarının, radyoların aksine, gerçekleşemediği görülmektedir.

1 — Plânda, yüzde 25 olarak hedeflenen Eğitim - Kültür yayınlarının bu oranın çok gerisinde kaldığı ortadadır. Acaba, kuruluş amacı eğitim ve kültür olması gereken TRT Televizyonunun milli eğitim ve kültürümüze katkısı nedir? Örnek olarak alacağımız 21 Ekim 1982 — 28 Ekim 1982 tarihleri arasındaki 7 günlük sürede 24 saat yayın yapılmış. Ve bu yayının ancak 7 saatlik bölümü eğitim - kültür programlarına ayrılmış. Bu programların da izlendiğinde görüldüğü gibi sadece adları Eğitim-Kültür programlarıydı, içeriği açısından Eğitim - Kültür olup olmadığı raahtlıkla tartışılır nitelikteydi. Eğitim - Kültür olduğunu kabul etsek bile, 1982 yayın planına göre yüzde 25 oram böylece yüzde 5 dolayında gerçekleşmiş oluyor.

Bu arada, 8 saat yabancı dizi ve filmlere ayrılmış o zaman bakın ne oluyor? JR (Ceyar)'lı, Constance'lı (Konstans) ve Şerif Titus (Taytus)'lu bir topluma, yaşam tarzına özendirilmiş olmuyor muyuz?

Ve mahalle aralarında çocuklar akşam ekranda seyrettirilenin provasını yapıyorlar «By by», «selâm» «oldu» gibi sözcüklerle dolu bir çocukluk yaşamı. Bazıları da TV'da gördükleri, bize tamamen yabancı eylemleri büyüdükçe uygulamaya kalkıyorlar. Bu mudur milli eğitim, milli kültür?

Ya o dil karmaşası, dil saygısızlığı, yanlış telaffuzlar, dolayısıyla yanlış anlamlarla dolu bir sunuş.

Sonra, o spiker hanımların çok bilmiş bir eda ile göz süzmeleri, kasıntılı duruşları...

Ve böylece yapaylaştırılan, yabancılaştırılan bir ekran.

Dünyanın en etkin eğitim aracı TV kuşkusuz. Milyarlarca lirayı sokağa atma pahasına, bu araçtan olumlu yararlanma, yararlandırma varken, ehliyetsiz ve yeteneksiz ellerde bu ekran, bugün tam anlamıyla etkisizleşmiş, evin salonundan arka odalarına taşınmış durumdadır. Ve emin olun, O'nu bu yerden tekrar salona getirecekleri dört gözle beklemektedir.

2 — Drama ve Sinema yayınlarının oranı yine yüzde 25'e

Yakın bir oranda yayın yapıldı. Ama nasıl yayın? Sinemanın klâsikleri, en son teknik ve yöntemlerle güncelliği daima gündemde tutabilecekler değil, artık emekli olmuş artistlerin, aktörlerin gençlik yıllarında çevirdikleri «zengin şarkıcı olan fakir kızın» öyküsünü ısıtıp ısıtıp ekrana getirilen Türk filmleriyle, klâsik diye sunulan, ama artık toplumlara değil ancak tek salon seyircisine sunulabilecek nitelikte ucuz yabancı filmlerle yapılan bir yayın.

Bu arada 1980'lerde çekimine başlanan örneğin Kemal Tahir'in «Yorgun Savaşçı»sı gibi diziler, aradan 3 yıla yakın bir süre geçmesine rağmen, nedense, bir türlü hazırlanıp, yayına sokulamadı.

3 — Eğlence Yayınları ise, eğlendirme yerine ekran başındakileri neredeyse ağlatacak düzeyde, herkese sinirinden tırnaklarını yedirecek kalitede, düzeyde gerçekleştirildi. Hep aynı tekdüzelikte yayınlanan programlar konusunda 1982 yılında o kadar çok yazılıp çizildi ki, burada tekrarlamak vaktinizi almaktan başka işe yaramaz.

4 — Müzik yayınları konusunda da, hep aynı sanatçıların aynı dekor ve aynı müzikle ekrana getirilmesi herhalde dünyada ancak bizde görülebilecek bir uygulama.

5 — Saptanan hedefin üstüne çıkan tek yayın oranı haberlerdi. Bu oran fazlalığı haber oranının arttırılmasından değil, çeşitli haber programlarının hemen hemen her akşam yer almasındandı. Ayrıca, spor programlarının insanı bezdirecek kadar uzun olması, bunların prodüksiyon olarak değil, yabancıların verdiğini aynen alıp aktarma biçiminde ekrana getirilmesi, TV programcılarını her zaman üzen hususların başında geldi.

Gelelim TV haberlerine; Dünyadan, görüntülü çok az haberin yer aldığı TV'da okunan radyo haberleri gibi haberler sık sık film gösterme cihazının bozulması ve diğer teknik arızalar yüzünden, TV seyircileri hareketli görüntü yerine sayısı birkaçı geçmeyen manzaralar resmiyle karşılaştılar. Hele seyirciyi cahil yerine koyup, güzelim Boğaziçi manzarasının üstüne «Boğaz» yazısının yazılarak ekrana yansıtılmasını yazmadan geçemeyeceğiz.

Bu arada, gerçekten haber olarak tek tük konan filmlerde, elde 10 saniyelik film, 30 saniyelik film üstüne okunacak haber varsa, ilk 10 saniyeden sonra, kalan 20 saniye

lik haber okuma süresinde film baştan 2 kez daha tekrar gösterilerek, görüntüsüz haber diyenlerin susturulması için, dünyada kimsenin bulamayacağı (!) pratik bir çözüme kavuşturulmuş oldu, ekran.

Hele, haberi okuyan spikerin görüntüye yetişmek için hızlı veya yavaş okuması, veya bir konudan bahsederken, ekranda başka bir konunun görünmesi, günlük olaylardandı.

6 — Reklâm Yayınları, Banker Kastelli batana ve banka reklâmları Merkez Bankasının iznine bağlanana kadar, çocuklar ve TRT yönetimi açısından en başarılı programlardı!... Çocuklar cıngılları sever, kısa film hareketli görüntü, kısa sürede çok şeyin verilmesi ekrana çeker onları TRT açısmdan dedik, çünkü bildiğiniz gibi reklâm programları TRT dışında reklâm şirketlerince hazırlanır ve film halinde sadece yayın için hazır olarak TRT kurumuna teslim edilir!...

Reklâm Yayınları, TRT'yi maddi açıdan kurtaran yayınlardır. Yapımı için hem 5 kuruş harcamazsınız, hem de hazır gelen filmin yayını için milyonlar alırsınız. Böyle kâr hiç bir KİT'te yoktur. Boğaz köprüsünde bile korayolları aldığı paranın bir bölümünü yine yollara, çevre yolunun onarımına harcar. TRT'de ise, yöneticiler, parasal yönden ne zaman sıkışsalar, reklâm ücretlerine hemen zam yaparlar. Hem de yüksek oranlarda. Bu, dakikasına bilmem kaç milyon verilen ücret, sadece belirli tekellerle dev kuruluşların işine yarar.

Bu tröstler, kazançları yüksek olduğundan, reklâmlara ödediklerini de nasılsa gider olarak gösterebildiklerinden TRT'nin ücreti tüketici satışlarını etkilemez, reklâmlarını yayınlamayı sürdürürler. Ancak, küçük ve orta mali kapasitede olan ürettiklerini ancak reklâmla tanıtabilecek kuruluşlar bu ücretleri ödeyemezler ve haksız bir rekabet doğar sonuçta. 1982'de aynı politikayı «kolaycılık» politikasını sürdüren TRT yönetimi halkımız çok yakından ilgilendiren bu konuyu da çözümleyemedi.

1982'de TRT konusunda son olarak söyleyebileceğimiz, bizce en önemli konu şu:

Türkiye'deki bütün kurumların ve bu arada TRT kurumunun en büyük ve etkin yetişmiş kalifiye personeline sahip çıkmakla gelişebilir. TRT'de ise tamamen ters bir poli-

tika gözlenmektedir. İki yıldır TRT Kurumunda yetişmiş bu değerler, ülkemizde her alanda, her düzeyde öncelikle yetişmiş yetenekli kadrolara, insanlara ihtiyaç duyulmasına rağmen, nereden kaynaklandığı belirsiz, doğru dürüst açıklanamayan «ölçülerle», hiç bir aklın alamayacağı «objektif», «âdil» ve özellikle «hukuki» esasa dayandırılmamış bazı uygulamalarla, TRT kurumu dışına itilmeleri, bugün için ve gelecekte de var olacak, TRT Kurumunun, en büyük sorunudur.

Büyük önderimiz ATATÜRK'ün, kurtuluş savaşı ve devrim yıllarındaki akılcı «birleştirici» olma özelliğini, yurdumuzda 1982 Anayasası ile yeni bir devrin açıldığı bu yıl, hâla anlayamayanlar bu konudaki sorumluluklarını gereğince yerine getirmemekle ilerki yıllarda herhalde anılacaklardır.

1983 yılı için TRT açısından söylenecek tek şey, Kurumda varolanın en akılcı biçimde kullanılması, varolanların artık yokedilmemesidir.

YURTTA VE DÜNYADA
OLAYLAR - ÖLÜMLER

Haz : Muzaffer ÇELİKER

YURTTA VE DÜNYADA OLAYLAR

EKİM 1981

1/ . Avrupa Konseyinde kabul edilen Steiner raporuna göre, Türkiye'nin üyeliği ocak ayından önce görüşülmeyecek.

. 18. Antalya Şenliği Altın Portakal Film Yarışması sonuçlandı, birinciliğe değer film bulunamadı. Kami Suveren, Cihat Çiftçili, Nisa Serezli, Burçak Evren, Zuhal Çevik, Ahmet Gönen, Nuri Dağtekin, Turgay Ulusan, Osman Untürk, ve Mehmet Doğan'dan oluşan Seçici Kurul, Antalya Altm Portakal Film Yarışması sonuçlarım çeşitli dallarda şöyle belirledi:

Altm Portakal — Verilmedi. Gümüş Portakal «Ah Güzel İstanbul» Bronz Portakal «Gül Hasan», Yönetmen — Erden Kral, Erkek oyuncu — İhsan Yüce, Kadın oyuncu — Meral Orhonsoy, Yardımcı Erkek oyuncu — Yaman Okay, Yardımcı Kadın oyuncu — Meral Çetinkaya, Özgün Müzik — Nedim Otyam, Özgün Senaryo — Tuncel Kurtiz, Nurettin Sözer, Görüntü Yönetmeni — Salih Dikişçi.

2/ 400 Milyonluk Amerikan yardımı ertelendi.

Walesa, Sendika Başkanlığı seçimini ilk turda kazandı.

. Brandt'ın eski danışmanı Guillaume D. Almanya'ya verildi.

3/ . İran'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İslam Cumhuriyet Partisi Genel Sekreteri Hüccetülislam Ali Hamenei Cumhurbaşkanı seçildi.

. Reagan'ın açıkladığı yeni silahlanma programma göre, ABD stratejik B—1 bombardıman uçaklarının üretimine başlayacak.

4/ Le Monde, Yaşar Kemal ile röportaj yaptı.

10 kişinin öldüğü IRA'nın açlık grevi kampanyası sona erdi.

Papa, saldırıdan sonra ilk kez halkın karşısına çıktı.

Yugoslavya'nın Pula kentinde yapılan Balkan Büyükler Boks Birinciliğinde 2 altın, 3 gümüş, 6 bronz kazandık.

5/ . İngiltere'de Sosyal Demokrat Parti'nin ilk kongresi başladı.

Paris Başkonsolosluğumuzun Ermeni teröristlerce basılması sırasında şehit edilen güvenlik görevlisi Cemal Özen'in yurda getiirlen cenazesi kaldırıldı.

6/ Enver Sedat öldürüldü.

MSP Genel Başkanı Necmettin Erbaakn, Askeri Savcılığın istemi üzerine yeniden tutuklandı.

7/ Mısır'ın yeni güçlü adamı : Hüsnü Mübarek.

FKÖ lideri Yaser Arafat, Çin'e üçüncü ziyaretini yaptı.

11/ . 30 Eylül — 6 Ekim tarihleri arasında Fransa'nın Strasbourg kentinde yapılan ve 21 ülkenin katıldığı Avrupa Film Festivali'nde birinciliği «Bereketli Topraklar Üzerinde» filmi kazandı. Yönetmen Erden Kıral tarafından Orhan Kemal'in aynı adlı romanından beyaz perdeye uyarlanan «Bereketli Topraklar Üzerinde» filmi daha önce de yurt dışında Nantes Film Festivali Jüri Özel, Fransa Sanat Filmleri Büyük Ödülü'ne değer görülmüş, ülkemizde ise dokuz ödül kazanmıştı.

Gösteri Dergisi'nin şiir ve öykü ödülleri verildi.

Fransa'da demir-çelik sanayii millileştirildi.

. Bir Alman kitabevi dört Türk sanatçısını (Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Özgür Savaşçı, Özgür Koyun) antolojiye aldı.

12/ MHP iddianamesinin düzeltilmesi istendi.

13/ . Ankara'nın Başkent oluşunun 53. yıldönümü törenlerle kutlandı.

Ecevit, dört konuşması nedeniyle yargılandı.

Etem Çalışkan Atatürk resimleri sergisi açtı.

. Münih'te görevli TRT eski Genel Müdürü Cengiz Taşer Turizm Bakanlığı müşavirliğine atandı.

14/ . Yapılan halk oylamasında oyların yüzde 98'ini kazanarak Devlet Başkanı seçilen Hüsnü Mübarek bütün taahhütlerine sadık kalacaklarını açıkladı.

. 1981 Nobel Barış Ödülü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine verildi.

15/ MHP davasına yargıçların çekilmesi nedeniyle Yar-

gıtay'ın, görüşü alınana dek ara verildi.

. 1981 Nobel Edebiyat Ödülünü, Bulgaristan doğumlu, İngiliz uyruklu yazar Elias Canetti aldı.

16/ Siyasi partiler feshedildi.

Bayram izin süresini geçiren Yılmaz Güney aranıyor.

Kültür Bakanlığı Başarı Ödüllerini kazananlar belli oldu. Heykel dalında Prof. Dr. Zühtü Müridoğlu, resim dalında Eşref Üren, klasik Türk musikisi dalında Dr. Nevzat Atlığ, seramik dalında Füreya Koral, halk bilim dalında Dr. Hamit Zübeyr Koşay, sahne dekoru dalında Refik Eren, düz yazı dalında Tağrık Buğra, şiir dalında Orhan Şaik Gökyay Kültür Bakanlığı Başarı ödüllerini aldılar.

17/ . İlkokullarda yaz tatili dışındaki tatil günleri yeniden düzenlendi.

18/ . Yunanistan'da Papandreu'nun PASOK Partisi oyların yüzde 47,5'unu alarak tek başına iktidar oldu.

Polonya'da Komünist Partisi lideri Stanislaw Kaina istifa etti, yerine Başbakan Wojciech Jaruzelski getirildi.

19/ . Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Malatya ve Elazığ'da konuştu.

20/ . Polonya'da Dayanışma Sendikası grevleri durdurmayı kabul etti.

21/ Devlet Başkam Orgeneral Kenan Evren, Güneydoğu bölgesindeki gezisinin son gününde Urfa'da konuştu.

. Yüksek Hakem Kurulu, 1982 için ücret zammını yüzde 40 olarak belirledi.

Türkiye Sakatlar Derneğinin düzenlediği fotoğraf yarışması sonuçlandı. Birinciliği «Bir Demet Sevgi» adlı fotoğrafıyla Ali Yıldız kazandı.

Üçüncü Türk Hukuk Kurultayı sona erdi.

22/ Nikaragua'da cunta-muhalefet ilişkilerinin gerginleşmesi sonucu Komünist Parti lideri ve beş iş adamı tutuklandı.

Polonyalı film yönetmeni Andrej Wajda, Amerikan Üniversitesi'nden «Onursal Ünvan» aldı.

23/ Danışma Meclisi törenle açıldı.

. Polonya'da Walesa'nın «itidal» tavsiyesine rağmen grevler yayılmaya başladı.

. İGDSA'nın iki yılda bir düzenlediği 3. İstanbul Sanat Bayramı başladı.

24/ Dünya Bankası Atatürk Barajı'nın yapımına karşı çıktı.

Yunanistan FKÖ'ye siyasi statü tanıdı.

25/ Roma Büyükelçiliğimizde görevli 2. Katip Gökberk Ergenekon Ermeni saldırısı sonucu yaralandı.

26/ . 3. Altın Palet Resim Yarışması Büyük Onur Ödülü Sabri Berker'e verildi.

27/ Danışma Meclisi Başkanlığına Sadi Irmak seçildi.

. Sağlık durumu ağırlaşan Finlandiya Devlet Başkanı Urho Kekkonen istifa etti.

28/ Askeri Yargıtay, MHP davasındaki yargıçların çekilme isteklerini reddetti.

Faruk Toprak Şiir Ödülü Hasan Hüseyin'e verildi.

29/ Cumhuriyet'in ilanının 58. yıldönümü törenlerle kutlandı.

ABD Senatosu, Suudi Arabistan'a AWACS erken uyarı uçaklarının satışını kabul etti.

30/ . Varna'da yapılan Uluslararası Canlandırma Film Festivali bünyesindeki yarışmada Altın Kukla Büyük Ödülünü Japon Kahashiro Kavamato «Alevin Evi» adlı filmiyle kazandı.

. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi Başkanı, kira artışının yüzde 30'u aşmıyacağını söyledi.

31/ Sümerbank ürünleri yüzde 18 ucuzladı.

KASIM 1981/

1/ Gazete kağıdına yapılan 7 bin liralık zam yürürlüğe girdi.

. Büyük bir uyuşturucu şebekesi ortaya çıkarıldı ve MGK Genel Sekreterliğinin istemiyle bir soruşturma komisyonu kuruldu.

2/ . İkinci Türkiye İktisat Kongresi Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in açış konuşması ile İzmir'de çalışmalarına başladı.

. Tunus parlamento seçimlerini, Devlet Başkanı Habib Burgiba'nın iktidardaki Sosyalist Düstur Partisi kazandı.

. Orkestra şefi Gürer Aykal, dört konser yönetmek üzere Polonya'ya gitti.

425 ilaca zam geldi.

Beş bin liralık banknotlar piyasaya sürüldü.

Uluslararası Atatürk Sempozyumu başladı.

3/ . Feshedilen Cumhuriyet Halk Partisinin eski Genel Başkanı Bülent Ecevit, Ankara (Bir) Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından dört ay hapis cezasına mahkum edildi. Bülent Ecevit hakkında bir yabancı ajansa verdiği demeçle Milli Güvenlik Konseyi'nin 52 numaralı bildirisine aykırı davrandığı için dava açılmıştı.

4/ Margarin ve şeker zamları açıklandı.

Transseksüel ameliyatlarla ilgili soruşturma sürüyor.

5/ . Federal Almanya Dışişleri Bakanı Ankara'ya gelerek temaslarına başladı.

Polonya tarihinde ilk kez sendika, parti ve kilise ortak toplantı yaptı.

Bütün iller 5 hizmet bölgesine ayrıldı.

6/ İsveç'te karaya oturan Sovyet denizaltısı geri verildi.

. Üniversiteler, akademiler ve yüksek okullarla ilgili olarak köklü düzenlemeler getiren Yüksek Öğretim Kanunu Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

8/ . Arnavutluk Komünist Partisi 8. Kongresi çalışmalarını tamamladı ve Enver Hoca yeniden parti başkanlığına seçildi.

9/ Milli Güvenlik Konseyi, «Devlet Mezarlığı» hakkında ki kanun tasarısını kabul etti.

Yüze yakın TRT çalışanı kurum dışı görevlere atandı.

. Nevzat Üstün ödülleri belli oldu. 1981 Şiir Ödülünü «Filizkıran Fırtınası» ile Hasan Hüseyin, Öykü Ödülünü ise «Hanife Nine'den Öyküler» ile Nadir Gezer kazandı.

10/ . Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Yüce Atatürk ölümünün 43. yılında törenlerle anıldı.

Atatürk'ün 1881 yılında Selanik'te doğduğu evin tıpkı yapımı Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından Ankara'da törenle açıldı.

11/ . Danışma Meclisi üyelerinin, devlet ve kamu kuruluşları ile devletin katıldığı ortaklıklardaki eski görevlerine devam edemiyecekleri bildirildi.

Polonya, IMF ve Dünya Bankasına üye oluyor.

13/ . Milli Güvenlik Konseyi erken emekliliği teşvik eden yazıyı kabul etti.

Boğaziçi Üniversitesi tarafından 23 Türk ve yabancı bilim adamı ile araştırmacıya Atatürk ilkelerinin incelenmesi ve tanıtılması konusunda yaptıkları çalışmalardan dolayı «Şeref Ödülü» verildi.

Şimdiye kadar yayınlanmamış bir fotoğraftan Ağca'nın saldırı sırasında yalnız olmadığı saptandı.

14/ Başbakan Bülent Ulusu yaptığı beşinci basın toplantısında, hükümetin bugüne değin yaptığı çalışmaları özetledi.

16/ Siyasi partilerin mal varlıklarının hazineye devir yöntemini içeren yönetmelik tamamlandı. Tasfiye işlemi bir kurul eliyle yapılacak.

. Fransa'nın en önemli Edebiyat ödülü olan «Goncourt» bu yıl «Anne Marie» adlı romanın yazarı Lucien Bodard'a verildi.

17/ . Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye Bakanlığının bir tebliğine göre, bankerlerin mevduat sertifikası satışları yasaklanırken, bankaların da mevduat sertifikalarını faiz kuponlu olarak düzenlemelerine son verildi.

19/ Erken emeklilik için onay almak gerektiği açıklandı.

. Piyasadan 1 milyar lira toplayan Banker Servet Acar Boğaziçi Köprüsünde kayboldu.

21/ Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosluğu bombalandı.

. Maliye Bakanlığının açıklamasına göre, yabancı bankalar Türkiye'de en fazla 5 şube açabilecek.

22/ . Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren ilk yurt dışı gezisi olarak Pakistan'a gitti.

23/ Fransa'da bankaların devletleştirilmesi Senato'da benimsenmedi.

24/ . MHP davasında Ağca'dan Türkeş'e gelen mektup okundu.

Prof. Orhan Aldıkaçtı Anayasa Komisyonu Başkanlığına seçildi.

25/ Ankara Üniversitesi Senatosu YÖK'ü eleştirdi.

Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu'nun hükümeti Meclis'ten güvenoyu aldı.

26/ «Anadolu Güneşi» gösterilerinin sonuncusu Londra'

da yapıldı.
27/ Dünya Bankası, Afşin-Elbistan projesinin de ertelenmesini istiyor.
29/ İran orduları, İrak'a karşı büyük bir saldırıya geçti.
30/ Nükleer silahların indirilmesi görüşmeleri ABD ve Sovyetler Birliği arasında İsvirçre'nin Cenevre kentinde başladı.

Yüksek Askeri Şura toplandı.

İSO Meclis Başkanlığına yeniden İbrahim Bodur seçildi.

. «Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi» dersi bazı yüksek okullarda okutulmaya başlandı.

ARALİK 1981/

1/ Kültür ve Turizm Bakanlıkları birleştirildi.
2/ . Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun (TÜBİTAK) 1981 yılı bilim hizmet ve teşvik ödülleri Hacettepe Üniversitesi'nde Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in de katıldığı törende dağıtıldı.
3/ . Bülent Ecevit dört aylık hapis cezasını çekmek üzere Ankara Merkez Kapalı Cezaevine konuldu.
. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Caspar Weinberger Ankara'ya geldi.
. Özel sektöre sigara üretme izni veren tasarı geri çekildi.
4/ SBF'nin 122. kuruluş yıldönümü törenle kutlandı.
. Yunanistan iltica eden Türklere çalışma izni vereceğini açıkladı.
5/ Basketbol Ulusal Takımımız Balkan Şampiyonu oldu.
7/ KİT'lere açılacak kredilere İMF sınır getirdi.
9/ Brüksel'deki NATO Savunma Bakanları toplantısı Yunan Başbakanı Papandreu'nun Türkiye'ye karşı güvence istemesi yüzünden tarihinde ilk defa olarak bildirisiz kapandı.

Kültür Bakanı Cihat Baban istifa etti.

10/ Sedat Simavi Vakfı ödüllerini kazananlar belli oldu. Bu yılki ödülleri Edip Cansever (Edebiyat). Yüksel Arslan (Görsel Sanatlar), Salih Bora — Türk Spor Vakfı (Spor), Efe Aydan (Spor), İlhan Koman (Görsel Sanatlar), Prof. Dr.

Muzaffer Aksoy (Sağlık Bilimleri), Prof. Dr. Mithat İdemen (Fen Bilimleri), Prof. Dr. Raşit Tolun (Fen Bilimleri), Prof. Dr. Onur Erol (Sağlık Bilimleri), dallarında aldılar.

İnsan Hakları Günü kutlandı.

12/ Arjantin'de Roberto E. Viola'dan boşalan Devlet Başkanlığı görevine Kara Kuvvetleri Komutanı Leopolda Galtieri getirildi.

13/ . Polonya'da Askeri Konsey yönetimi aldı ve olağanüstü hal ilan edildi.

. Behçet Necatigil Şiir Ödülünün ikincisini «Alacakaranlıktaki Ülke» adlı şiir kitabı ile Ahmet Erhan kazandı.

. Akademi Kitabevi Ödülleri verildi. Şiir dalında Hüseyin Haydar, Öykü dalında Fazlı Yalçın, Çocuk Yazınında Yıldırım Türker birinciliği aldılar.

14/ İsrail hükümeti Golan'ı da ilhak etti.

16/ . Polonya'da ordu grevlere müdahale etti. Walesa gözhapsine alındı.

18/ 42 bankaya özel güvenlik örgütü kurma hakkı verildi.

19/ Sağlığa zararlı 10 ilacın toplanması için karar alındı.

. İstanbul Barosu seçimlerini Orhan Apaydın'ın liderliğindeki «Çağdaş Avukatlar» grubu kazandı.

20/ Polonya büyükelçisi ailesi ile birlikte ABD'ye sığındı.

21/ YÖK'ün tüm üyeleri belirlendi.

22/ . Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na Mehmet Turgut, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına Kaya Kılıçturgay, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına Fahir İlkel, Gümrük ve Tekel Bakanlığına da Ali Bozer atandı.

23/ Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü Mehmet Özgül'e verildi.

24/ DİSK Davası basladı.

26/ İş Bankası 1981 büyük ödülleri Prof. Dr. Suna Kili, Melih Cevdet Anday ve Prof. Dr. Adnan Çoker'e verildi.

28/ Petrol ürünlerine ve elektriğe zam yapıldı.

30/ Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren yeni yıl dolayısıyla yayınladığı mesajda 1982 sonbaharında referandum, 1983 sonbaharında ise genel seçimlerin yapılabileceğini bildirdi.

. Yılbaşı dolayısıyla tüm yurtta sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.

31/ Başbakan Bülent Ulusu yayınladığı yeni yıl mesa-

jında «1982'de bir çok sorun çözümlenecek» dedi.

. Gana'da silahlı kuvvetler Başkan Hilla Limann'ı devirerek yönetime el koydu.

. Çağdaş Gazeteciler Derneği yılın gazetecisi ödüllerini açıkladı.

OCAK 1982/

1/ . Vergi değişiklikleri yürürlüğe girdi. Her yükümlü vergi karnesi taşıyacak.

Boğaziçi Köprüsü bir yılda 2 milyar lira gelir sağladı.

2/ Mısır'da Enver Sedat tarafından atanmış olan Bakanlar Kurulu üyeleri görevden alındı.

3/ 1982 ekonomik programı belli oldu. Sanayide büyüme hızı yüzde 6'ya düşürüldü.

Yunanistan Genelkurmay Başkanı Gratsios istifa etti.

4/ Çin, Amerika'yı yeniden süper güç olarak eleştirmeye başladı.

. Devlet Başkanı Kenan Evren'in yapacağı Balkanlar gezisi eşinin rahatsızlığı sebebiyle ertelendi.

5/ Sudan'da hükümetin şeker fiatlarına yüzde 62,5 oranında zam yapması üzerine büyük karışıklıklar çıktı.

ABD Başkanı Ronald Reagan'ın Ulusal Güvenlik Başdanışmanı Richard Ailen istifa etti.

6/ Danışma Meclisinde boş bulunan iki üyeliğe Gümrük ve Tekel eski Bakanı emekli Korgeneral Recai Baturalp ve emekli Korgeneral Adnan Orel seçildi.

Arap Birliği Genel Sekreteri Şadli Klibi Ankara'ya geldi.

7/ Necati Cumalı'ya Küitür ve Turizm Bakanlığı tarafından «Tiyatro Oyunu» başarı ödülü verildi.

8/ Avrupa Konseyi Assamblesi Siyasi ve Hukuk Komisyonu üyesi 20 kiişlik heyet Ankara'daki resmi temaslarına başladı.

Sinema ücretlerine yüzde 25 zam yapıldı.

Akşam gazetesi son kez yayınlanarak kapandı.

9/ E-5 karayolunda 1981 yılının ilk dokuz ayında meydana gelen 5138 kazada 877 kişi öldü, 4586 kişi yaralandı.

11/ Ankara'da yoğun sis ile hava kirliliğinin birleşmesi sonucu havadaki zehirli gaz oranı çok tehlikeli boyutlara

ulaştı. Okullar tatil edildi, tek-çift plaka uygulaması getirildi.

MGK yeni Danıştay Yasası'nı onayladı.

12/ Ankara havasındaki zehir daha da arttı. Kentte kalorifer ve soba yakılması yasaklandı.

Danışma Meclisince Bankerler konusunda hükümete tam yetki verildi.

13/ Üniversitelerarası Seçme Sınavlarına toplam 408 bin 568 adayın başvurduğu açıklandı.

15/ Danışma Meclisinde 1982 yılı mali yılı bütçe kanunu tasarısının üzerindeki görüşmeler tamamlanarak maddelere geçilmesi kabul edildi.

17/ Fransa'da Anayasa Konseyi, Mitterand'ın millileştirme programını geri çevirdi.

18/ Hükümet televizyon yayınlarının 1 temmuz 1984'ten itibaren renkli olarak yapılmasını ve deneme yayınlarına başlanılmasını kararlaştırdı.

. Türkiye'nin kadastrosu 70 milyar harcamayla 20 yılda bitirilecek.

Fransa'da ara seçimini Muhafazakarlar kazandı.

Müzik Sanatçıları Vakfı (MÜZİK-SAN) tarafından seçilen yılın sanatçıları açıklandı.

19/ Yunanistan, Sovyet gemilerinin onarımını yapacağını açıkladı.

Finlandiya'da yapılan Devlet Başkanlığı ve Parlamento seçimlerini Sosyal Demokratlar büyük bir çoğunlukla kazandılar. Başbakan Mauno Koivisto, ülkenin ilk Sosyal Demokrat Devlet Başkanı oldu.

Kastamonu ve Çankırı'da gece sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.

20/ . Ankara'da 19 banker iflas etti, 7'si ise konkordato için başvurdu.

22/ Tren ücretlerine yüzde 20 zam yapıldı.

23/ . 6 Şubat 1980 günü Türkiye'nin Bern Büyükelçisi Doğan Türkmen'e otomobilinde 5 el ateş etme olayının sanığı olarak Max Jirayir Kilimciyan 2 yıl hapse mahkum edildi.

24/ Tarihi Hasanoğlan Atatürk Öğretmen Lisesi yandı.

25/ 1961'de Sovyetlerden kaçan ve o günden beri ABD pasaportu taşıyan ünlü balet Rudolf Nureyef, yaptığı başvurunun kabul edilmesi üzerine Avusturya vatandaşı oldu.

26/ . Sudan Devlet Başkanı Cafer El Numeyri, Sudan'ın tek siyasal partisi olan Sosyalist Birlik Partisi'ni feshetti.

. Federal Almanya'dan sonra Fransa'nın da Sovyetler Birliği ile doğal gaz antlaşması imzalaması ABD'nin tepkisine yol açtı.

Danıştay Başkanlığına Orhan Özdeş seçildi.

28/ . Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan Erıneni teröristlerce açılan ateş sonucu başından vurularak öldürüldü.

. Avrupa Konseyi'nden çıkarılmamız reddedildi ve Türkiye'ye yeni süre tanındı.

30/ Gazeteciler Cemiyeti ödülleri açıklandı.

Sümerbank'ın bazı ürünleri yüzde 25 ucuzlatıldı.

31/ Akaryakıta zam yapıldı.

ŞUBAT 1982/

1/ . Abdi İpekçi katledilişinin 3. yılında mezarı başında düzenlenen törenle anıldı.

Polonya'da yüzde 400'e varan zamlar yürürlüğe girdi. Odans'ta 205 kişi tutuklandı.

Senegal ile Gambia, «Senegambia» adıyla tek bir konfederasyon oluşturdular.

2/ . Cenevre Silahsızlanma Konferansının 1982 oturumu başladı.

. İFSAK'ın düzenlediği «Ayın Fotoğrafı Yarışması»nı Cengiz Akduman kazandı.

5/ Dernek, sendika ve vakıfların yurt dışından heyet davet etmeleri Sıkıyönetimin iznine bağlandı.

. «Kültürümüzün Geleceğine Sahip Çıkalım» konulu Abdi İpekçi Grafik Yarışmasında birincilik ödülünü Selahattin Ganiz, ikincilik ve üçüncülük ödüllerini Ahmet Çağıldak aldı.

6/ Havaalanları, limanlar ve sınır kapılarından valiler sorumlu olacak.

7/ Sinema ve özel tiyatrolar devlet denetimine alınıyor.

8/ . FKÖ lideri Yaser Arafat, İsrail'in nisandan önce Güney Lübnan'a saldıracağını öne sürdü.

11/ SBF, Anayasa hakkındaki görüşlerini Aldıkaçtı'ya sundu.

Suriye'nin Hama kentinde hükümet birlikleri ile re-

jim aleyhtarı Müslüman Kardeşler arasındaki şiddetli çarpışmalar sürüyor.
12/ . MGK, 65 No'lu bildiri ile Anayasaya ilişkin görüş açıklama hakkını genişletti.
14/ Devlet sanatçıları da sözleşmeli personel oldu.
15/ Sağlığa zararlı 11 ilaç daha toplattırılıyor.
16/ . Mehmet Ali Ağca'mn suç ortağı Ömer Ay Hamburg'ta yakalandı.
. İFSAK 3. Ulusal Kısa Film Yarışması büyük ödülünü Muammer Özer kazandı.
17/ MGK 1982 bütçesini kabul etti.
. Varlık Yayınları, Türk edebiyatının sahip olduğu değerlerin ve yeni yazarların tanıtılmasına büyük katkıda bulunan kurucusunun anısı için 1982 yılında roman ve çeviri roman dalında Yaşar Nabi Nayır Edebiyat Ödülü kurdu.
18/ . Çıkarılan işçi sıkıyönetimin onayına dek izinli sayılacak.
. Çeşitli yatırım olasılıklarını görüşmek için Türkiye'ye gelen Kerim Ağa Han Devlet Başkanı Kenan Evren ve Başbakan Bülent Ulusu ile görüştü.
20/ Tekel ürünlerine zam yapıldı.
Dünya Bankası hükümet darbelerine karşı sigorta kuracak.
23/ . Terörist Mehmet Ali Ağca'nın gazeteci Abdi İpekçi'yi öldürmesi olayında suça azmettirmek ve silah sağlamaktan sanık Mehmet Şener, İsviçre'nin Zürih kentinde yakalandı.
24/ . Devlet Başkanı Kenan Evren 12 Eylül sonrasındaki ikinci dış gezisi olarak Bulgaristan'a gitti.
Mısır'da 163 siyasal tutuklu daha serbest bırakıldı.
27/ . Barış Derneği'nin 44 yöneticisi hakkında İstanbul (2) Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından gıyabi tutuklama kararı verildi.
28/ Silah taşıma ve bulundurma yeni esaslara bağlandı.

MART 1982/
1/ Türkiye Yazarlar Sendikası yönetiicleri yargılandı.
İstanbul'da dört kişilik bir ailenin aylık mutfak masrafı 25 bin lira.
2/ Ulaştırma Bakanı Necmi Özgür görevinden istifa et-

ti. Yerine Danışma Meclisi Bütçe Plan Komisyonu Başkanı Prof. Mustafa Aysan atandı.

Yunanistan, ihtilaflı sularda petrol aramaya başladı.

3/ Yargıtay'a başvuru süresi 3 yıldan 6 aya indirildi.

5/ İDGSA'nın Osman Hamdi Ödülleri dağıtıldı.

6/ Enver Sedat'ı öldürmekten yargılanan 5 sanığa ölüm cezası verildi.

7/ Eurovision'da Türkiye'yi «Hani» adlı beste ile Neco temsil edecek.

8/ SEKA ürünlerine ve pik demire zam yapıldı.

Dünya Kadınlar Günü kutlanıyor.

. El Salvador'daki yeni bir katliamda 73 kişi boğazı kesilerek öldürüldü.

. Deniz Hukuku Konferansı New York'ta çalışmaya başladı.

. Federal Almanya'da yapılan yerel seçimlerde Sosyal Demokrat Parti ağır kayıplara uğradı.

10/ . Suriye gezisini yarıda keserek Ankara'ya gelen Ziya Ül Hak Kenan Evren'e başsağlığı diledi.

Kok ve taşkömürü yüzde 20 zam gördü.

11/ Guatemala'da iktidar partisi adayı General Anibal Guevara seçim komisyonu tarafından Devlet Başkanı olarak ilan edildi.

14/ Mehmet Yurdadön Balkan şampiyonu oldu.

15/ Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Halk Ordusu Genelkurmay Başkanı Amiral Branko Mamula Ankara'ya geldi ve Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından kabul edildi.

16/ Yüce Divan'da yargılanan Gümrük ve Tekel eski Bakanlarından Tuncay Mataracı 7 kez rüşvet almak, 4 kez de görevi kötüye kullanmak suçlarından toplam 36 yıl ağır hapis ve 787 milyon 386 bin lira ağır para cezasına çarptırıldı. Bayındırlık eski Bakanlarından Şerafettin Elçi ise beraat etti.

Nikaraguada olağanüstü durum ilan edildi.

17/ . MGK, Şerafettin Elçi ve Selahattin Kılıç'ın Yüce Divan'da yargılanacağını açıkladı.

. Başbakan Bülent Ulusu Irak'a yaptığı 3 günlük geziyi tamamlayarak yurda döndü.

18/ YÖK, 5 yeni üniversite kurulmasını öneriyor. Akade-

miler yeni üniversitelere bağlanacak.

MGK, Ceza İnfaz Yasası değişikliğini kabul etti.

19/ El Salvador'da askerler dört Hollanda'lı gazeteciyi öldürdü.

. Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanlığına Nail Güreli seçildi.

20/ Devlet Başkanı Kenan Evren üç günlük bir resmi ziyarette bulunmak üzere Kuveyt'e gitti.

22/ Fransız yerel seçimlerinde sağ partiler kazançlı çıktı.

23/ Guatemala'da seçimlerde hile yapıldığını öne süren «Genç Subaylar» yönetime elkoydu.

24/ Bengaldeşte gerçekleştirilen askeri darbe sonucu Genelkurmay Başkanı General Hüseyin Muhammed İrşad Devlet Başkanı ve Sıkıyönetim Komutanı ilan edildi.

25/ Halkevlerinin kapatılması istemiyle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı (2) Numaralı Askeri Mahkemesinde dava açıldı.

27/ Dünya Tiyatro Günü kutlandı.

Yurt dışına iki yılda bir çıkılabilecek.

28/ Fakland Adaları anlaşmazlığı sonucu Arjantin ve İngiliz savaş gemileri karşı karşıya geldi.

. Kütüphaneler Haftası ve Beyazıt Devlet Kütüphanesinin 100. yılı kutlanıyor.

29/ KİT'lerde kar payı dağıtımı Başbakanlık genelgesi ile durduruldu.

Tarihi Ankara Palas, Devlet Misafirhanesi yapılıyor.

30/ . 54. Oscar Ödülleri dağıtıldı. En iiy erkek oyuncu ödülünü Henry Fonda, en iyi kadın oyuncu ödülünü de Katherine Hepburn aldı.

31/ Devlet Başkanı Kenan Evren ve MGK üyesi Komutanlar, «Orgeneral Salih Omurtak — 82» Müşterek Plan Tatbikatını izlemek üzere İstanbul'a geldiler.

Federal Almanya ile hukuki sorun: Suçlu Türkler ölüm cezası nedeniyle geri verilmiyor.

Otobüs, tünel, elektrik ve havagazına zam yapıldı.

6 yıl hapsi istenen Tarık Akan beraat etti.

. Mehmet Ali Yalçın Roman Ödülünde birincilik Burhan Günel ve Cüneyt Kelkitlinin yapıtları arasında bölüştürüldü.

1/ . Anayasa Mahkemesi, yeni Anayasa konusundaki görüşlerini Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna sundu. Raporda, 1961 Anayasasının temel alınarak aksıyan yönlerinin düzeltilmesi önerildi.

2/ Arjantin, Fakland Adalarını işgal etti.

3/ Devlet Başkanı Kenan Evren Bursa'da yaptığı konuşmada «12 Eylül Türkiye'nin son şansıdır bunu en iyi şekilde kullanacağız» dedi.

AET, pamuk ipliğine yüzde 12, demir-çeliğe yüzde 15 vergi koydu.

İlkokul öğrencisine 4. sınıfa kadar ev ödevi verilmeyecek.

4/ Sabahattin Ali Öykü Ödülü katılan yapıtlar gerekli oyu sağlıyamadığı için verilmedi

5/ Devlet Başkam Orgeneral Kenan Evren, dört gün sürecek resmi bir ziyarette bulunmak üzere beraberindeki heyetle Romanya Sosyalist Cumhuriyetine gitti.

. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington, Fakland bunalımından dolayı istifa etti.

. İFSAK'ın düzenlediği «Ayın Fotoğrafı» yarışmasının Şubat ayı bölümünü Cengiz Karlıova, Mart ayım ise Mustafa Vural kazandı.

7/ Türkiye, İskeçe'deki elkoyma olayı üzerine Yunan hükümetinin dikkatini çekti

. Güneş sistemine bağlı yeni bir gezegen keşfedildi.

8/ Türkiye'nin Kanada'nın başkenti Ottawa Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri Kani Güngör, silahlı bir saldırı sonucu ağır yaralandı. Olayı Ermeni terör örgütü «Asala» üstlendi.

TİSK Başkanlığına yeniden Halit Narin seçildi.

9/ Fakland bunalımı sürerken AET Arjantin'e ambargo uygulamasına karar verdi.

YÖK'ün aldığı yeni bir kararla Tıp Fakültelerine «Serbest Hekimlik stajı» getirildi.

11/ İran eski Dışişleri Bakanlarından Sadık Kutbzade Humeyni'ye komplo hazırlamakla suçlandı.

Kızılay Genel Başkanlığına Dr. Kemal Demir yeniden seçildi.

12/ Yaklaşık 408 bin adayın katıldığı Üniversitelerarası Seçme Sınavı 45 il merkezinde ve Lefkoşede yapıldı.

. İstanbul Flarmoni Derneğinin yeni yönetim kurulu yapılan genel kurul sonucunda belirlendi. Cemal Reşit Rey başkan oldu.

Yeditepe Şiir Armağanını «Halk Çağı» adlı kitabıyla Ali Yüce kazandı.

13/ . «Görevini kötüye kullandığı ve rüşvet aldığı» savıyla Yüce Divan'da yargılanan Sosyal Güvenlik eski Bakanlarından Hilmi İşgüzar 9 yıl 8 ay hapis ve 5 milyon 251 bin lira para cezası ile cezalandırıldı.

Refahiye'ye düşen ABD uçağındaki 28 kişi öldü.

Türk Kadınlar Birliğinin 58. yıldönümü İstanbul'da kutlandı.

15/ . MGK, Bağ-Kur emeklilerine yüzde 25 zam yapılmasını kabul etti.

. Madaralı Roman Ödülü «Yıldız Karayel» adlı eseri ile Rifat Ilgaz'a verildi.

Kimlerin nerelerde silah taşıyabileceğine ilişkin Bakanlar Kurulu kararnamesi yayınlandı.

17/ . Balıkesirde konuşan Devlet Başkanı Kenan Evren «En iyi sistem parlamenter demokrasidir» dedi.

Çin'de karma ekonomi denemesi yayılıyor.

19/ Türkiye'nin dış borçları 15 milyar 519 milyon dolar.

. Camp David anlaşması uyarınca Mısır'a verilecek olan Sina'yı İsrail'li askerler zorla boşalttı.

Ünlü halk ozanımız Aşık Veysel Şatıroğlu'nun, Sivas'ın Sivrialan köyündeki evi ölümünün 9. yılında müze olarak açıldı.

. Fransız hükümeti, kültür ve sanata 150 milyar lira ayırdı.

Nasreddin Hoca için çizgi film yarışması düzenlendi.

. Devlet sübvansiyonları 1981'de yeniden büyük artış gösterdi.

21/ . Sina'dan çıkmak istemeyen Siyonistler direnişlerini sürdürürken İsrail uçakları Beyrut'u bombaladı.

Boğaz'dan geçişte klavuz zorunluluğu getirildi.

22/ Yüksek Hakem Kurulu, MESS işyerlerindeki sözleşmeleri yineledi.

. Avni Dilligil Ödülleri belirlendi: En iyi erkek oyuncu: Savaş Dinçel, En iyi kadın oyuncu: Bilge Şen.

DGSA Fotoğraf Enstitüsü 21 kişiye «Onur Üyeliği» belgesi verdi.

İstanbul'da 54 milyar gelir vergisi ödendi.

23/ 23 Nisan tüm yurtta törenlerle kutlandı.

İran'da Ayetullah Şeriat Medari'nin ünvanı geri alındı.

. MGK tarafından kabul edilen Hakimler ve Savcılar Kanun Tasarısına göre, Adalet Bakanı'na Hakim ve Savcılar üzerinde gözetim hakkı verildi.

24/ 27. Eurovision Şarkı Yarışması'nı Federal Almanya kazandı.

25/ İngiltere Güney Georgia Adası'm işgal etti.

Bülent Dikmener Haber Ödülünü Ufuk Güldemir aldı.

Birleşmiş Milletler'de Atatürk anıldı.

29/ MGK, Sanayi ve Teknoloji eski Bakam Şahap Kocatopçu hakkında Soruşturma Komisyonu kurulmasını kararlaştırdı.

30/ ABD, Fakland bunalımında İngiltereyi desteklediğini açıkladı.

MAYIS 1982/

1/ İstanbul Boğazı'nda sağ seyir düzeni ile geçiş kuralı uygulanmaya başladı. İlk geçişi Karadeniz'den Marmara'ya doğru bir Yunan gemisi yaptı.

Türkiye, yeni Deniz Hukuku Sözleşmesine katılmadı.

2/ Polonyada gece sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.

3/ . YÖK Sitesinin temel atma töreninde konuşan Devlet Başkanı Kenan Evren, «Yüksek öğretim kurumlarımız, YÖK sayesinde daha verimli çalışmaya başlayacak ve memlekete büyük hizmetler yapacaklar» dedi.

Almanya'da sevilmeyen yabancıların başında Türkler geliyor.

4/ Arjantin bir İngiliz destroyerini batırdı.

. YHK kararı açıklandı: 1982'de biten sözleşmeler için yüzde 15 artı 3 bin lira verilecek.

5/ Boston bölgesi fahri Konsolosu Orhan Gündüz Ermeni teröristlerce öldürüldü.

Varlık Yayınları, «Yaşar Nabi'ye Saygı» adlı bir derleme çıkardı.

6/ Sait Faik Abasıyanık Hikaye Armağanı «Ödüle değer eser bulunamaması» nedeni ile bu yıl verilmedi.

9/ «Anneler Günü» bütün yurtta çeşitli törenlerle kutlandı.

10/ «Sakatlar Haftası» başladı.

12/ ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya geldi.

16/ . Devlet Memurları Yasası değiştirildi. Memurlar yemin edip göreve başlayacaklar.

Nazlı Deniz Kuruoğlu Türkiye güzeli seçildi.

. Yugoslavya'nın ilk kadın başbakanı Milka Plancic görevine başladı.

19/ . 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı bütün yurtta törenlerle kutlandı.

21/ Cumhuriyet tarihinde ilk kez Resmi Gazete'de fiat endeksi yayınlandı.

22/ . Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanlarından Cevdet Sunay öldü.

24/ İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı Barış Derneği ile ilgili soruşturma sonucu, dernek kurucu ve yöneticisi 30 sanık hakkında 8 yıldan 30 yıla değin değişen hapis cezası verilmesi istemiyle dava açtı.

İslam Kalkınma Bankası 6. Yıllık Guvernörler Toplantısı İstanbul'da çalışmalarına başladı.

26/ . Rüşvet aldığı ve görevini kötüye kullandığı savıyla hakkında 48 yıl hapis ve 8.4 milyon lira para cezası verilmesi istenen Bayındırlık eski Bakanlarından Şerafettin Elçi ve 7 arkadaşının yargılanmalarına Yüce Divan'da başlandı.

Cannes Film Festivali sonuçları açıklandı. 35. Altın Palmiye Yılmaz Güney'in «Yol» ve Costa Gavras'ın «Kayıp» adlı filmleri arasında paylaştırıldı.

28/ . Türk-İş Genel Başkanlığına Teksif Sendikası Genel Başkanı Şevket Yılmaz seçildi.

Cevdet Sunay Devlet töreni ile toprağa verildi.

29/ İstanbulun fethi'nin 529. yıldönümü kutlandı.

30/ 1982 Orhan Kemal Roman Armağını'nı «Yıldız Karayel» romanı ile Rıfat Ilgaz kazandı.

31/ Tarımsal destekleme fiatları açıklandı.

Çocuk Mahkeemleri Yasası yürürlüğe girdi.

Sayıştay'ın 120. kuruluş yıldönümü kutlandı.

. Kolombiya Başkanlık seçimlerini Muhafazakar Parti adayı Belisario Betankur kazandı.

HAZİRAN 1982/

1/ . Merkez Bankasının bankalara ödediği faizler düşürüldü.

Buğdayda tahsisli satışlar kaldırıldı.

43. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde sergilenecek eserlerle resim ve heykel dalında ödüle layık görülen eserler belli oldu.

2/ Yetki Tasarısı Danışma Meclisinde kabul edildi.

Görevini kötüye kullandığı savıyla hakkında 3 yıl hapis cezası istenen Bayındırlık eski Bakanlarından Selahattin Kılıç ve 9 arkadaşının yargılanmalarına Yüce Divan'da başlandı.

Lepra Yazı Yarışması sonuçlandı.

5/ Beyrut'un ağır bir biçimde bombalanmasından sonra İsrail tankları Lübnan'a girdi.

Yedi Batılı sanayileşmiş ülke liderinin katıldığı 8. Yıllık Ekonomik Zirve Toplantısı Paris'te başladı.

7/ . Türkiye'nin Lizbon Büyükelçiliği idari memuru Erkut Akbay Ermeni teröristlerce açılan ateş sonucu öldürüldü.

8/ Lübnan'a giren 60 bin İsrail askerinin ilerlemesi sürüyor.

18. Altın Orfe Müzik Festivali'nde birinciliği Bulgar sanatçı kazandı.

İFSAK Ayın Fotoğrafçısı Yarışmasını Aydın Silier kazandı.

Ankara Sanatevi'nce İlyas Salman ve Müjde Ar'a «Yılın En İyi Oyuncusu» ödülü verildi.

11/ 1982 Avrupa Güzellik Yarışması Atatürk Kültür Sarayı'nda yapıldı ve Türk güzeli Nazlı Deniz Kuruoğlu Avrupa Güzeli seçildi.

. İsrail Lübnan'daki ilerlemesini durdurarak ateşkes ilan etti.

12/ İngiltere, Port Stanley'e saldırdı.
Arnavutluk, Kosova için Belgrad'ı uyardı.
14/ İsrail Beyrut'u kuşattı.
Arjantin birlikleri teslim oldu.
Beşiktaş, 1981-1982 1. Türkiye Ligi şampiyonu oldu.
16/ . Devlet Tiyatrosu - Opera ve Balesi Çalışanları Vakfı (TOBAV) kuruldu.
17/ Fakland yenilgisi üzerine Arjantin Devlet Başkanı General Leopoldao Galtieri görevden alındı. Yerine 1. Ordu Komutanı General Cristino Nicolaides getirildi.
18/ İzmir'de Güzel Sanatlar Parkı açıldı.
19/ Uluslararası 10. İstanbul Festivali başladı.
Akaryakıta yüzde 10 zam yapıldı.
21/ Banker Kastelli Yönetim Kurulu Başkanı Cevher Özden yurt dışına kaçtı. Devlet üç şirketine el koydu.
22/ Adana'daki Güney Sanayi fabrikaları mali sıkıntı yüzünden üretime tümüyle kapatıldı.
23/ Kastelli olayından sonra 70 banker ve banka yöneticisinin yurt dışına çıkışı yasaklandı.
24/1 Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren Zonguldak'ta yaptığı konuşmada anayasanın kasımda halkoyuna sunulacağını söyledi.
. Yasadışı örgüt kurmak, yönetmek, komünizm, bölücülük, ırkçılık, yurtdışında Türkiye aleyhine propaganda yapmak ve suç işlemeye tahrik, suç olan fiili övmek savıyla Barış Derneği'nin 30 yöneticisi ve üyesi hakkında açılan davaya İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı (2) Numaralı Askeri Mahkemesi'nde başlandı.
25/ ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig istifa etti. Yerine eski Maliye Bakanı George Schultz atandı.
26/ Sıkıyönetimden izin alınmadan gerekçeli işçi çıkarılamayacak.
28/ FKÖ Lübnan'dan çıkmayı kabul etti.
Yunus Nadi Armaağnı 1981-1982 Yarışmasını Dr. H. Sami Güven kazandı.
Demir fiatlarına yüzde 12 zam yapıldı.

TEMMUZ 1982/

1/ . İsviçre hükümeti Banker Kastelli'nin sahibi Cevher Özden'in Türkiye'ye geri verilmesinin olanaksız oldu-

ğunu bildirdi.

. Pendik Tersanesi ve Ağır Sanayi Tesislerinin bir bölümü törenle hizmete açıldı.

. Danimarka, Fransa, Hollanda, Norveç ve İsveç hükümetleri, Türkiye ile ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvurdu.

İngiltere İsrail'e silah ambargosu koydu.

Roma Sanat Edebiyat ve Kültür Akademisi tarafından düzenlenen 14. Figüratif Sanat Yarışması'nda Yasemin Teker altın madalya kazandı.

2/ Anayasa referandumuna 21 yaşım bitirenler katılabilecekler.

3/ . İngiliz Sosyal Demokrat Parti Başkanlığına Roy Jenkins seçildi.

5/ İsrail, Batı Beyrut'un su ve elektriğini kesti.

6/ Kapatılan CHP'nin eski Genel Başkanı Bülent Ecevit, Hollanda TV'sine ve Der Spiegel dergisine verdiği demeçler nedeniyle yargılandığı Askeri Mahkemede 2 ay 27 gün hapis cezasına çarptırıldı.

7/ Ödeme güçlüğü içinde bulunan tüm bankerlerin tasfiye yöntemini düzenleyen yasa gücündeki kararname Resmi Gazete'de yayınlandı.

Kâğıda yüzde 3 - 20 oranında zam yapıldı.

. Guatemala'da siyasi partiler yasaklandı, basına sansür kondu.

8/ . Avrupa Parlamentosu Von Hassel'in Türkiye raporunu kabul etti.

10/ Kastelli olayından sonra Merkez Bankası tarafından piyasaya 52 milyar lira sürüldü.

11/ 12. Dünya Kupası'nı finalde Federal Almanya'yı «3-1» yenen İtalya kazandı.

. Atatürk'ün 1 Temmuz 1933 tarihinde adını bizzat vererek kurduğu Sümerbank'ın 49. kuruluş yıldönümü törenlerle kutlandı.

. Dünya Bankası Türkiye'de şeker fabrikası kurulmasını istemiyor.

12/ . Türk Dil Kurumu'nun 50. kuruluş yıldönümü törenleri ve 18. kurultayı başladı.

. Kamboçya'da muhalefet grupları sürgünde hükümet kurdular.

14/ . Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal, Maliye Bakanı Kaya Erdem, İmar ve İskan Bakanı Dr. Şerif Tüten görevlerinden istifa ettiler. Devlet Bakanlığına eski Hazine Genel Müdürlüğünden Sermet Refik Pasin, Maliye Bakanlığına Devlet Başkanlığı danışmanlarından Adnan Başer Kafaoğlu, İmar ve İskan Bakanlığına da Danışma Meclisi üyesi Ahmet Samsunlu atandılar.

. 18. Dil Kurultayı sona erdi ve kurumun yeni yöneticileri belirlendi.

15/ . Bu yıl eleştiri ve karikatür dalında gerçekleştirilen «Gençlik Ödülleri 82»nin sonuçları açıklandı. Karikatür dalında Büyük Ödülü Abdullah Orhan kazandı.

17/ Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci yazılı Anayasa tasarısı açıklandı.

Banka reklamlarının televizyonda yayımı durduruldu.

18/ Öğretmenler Günü her yıl 24 kasımda kutlanacak.

19/ . «Fayans Deseni Yarışması» sonuçlandı ve Sevgi Babaoğlu'na ait yapıt birinciliği kazandı.

20/ YÖK Teşkilat Yasası kararnamesi Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

21/ . Türkiye'nin Rotterdam Başkonsolosu Kemalettin Demirer görevine giderken Ermeni teröristlerin silahlı saldırısına uğradı. Demirer saldırıdan yara almadan kurtuldu.

22/ Şeker Bayramı başladı.

24/ TÜBİTAK'ın 1982 bilim hizmet ve teşvik ödüllerinin sahipleri belli oldu.

25/ Devlet Başkanı Kenan Evren Erdek'te yaptığı konuşmada «Anayasa tenkitlerine katılmak istemiyorum» dedi.

27 üniversitenin rektörü atandı.

27/ Arjantin'in Fakland Savaşı'nda adalarda bulunan komutanları görevlerinden alındı.

29/ . Uluslararası bebek ticareti yapan bir şebeke ortaya çıkarıldı.

30/. Papa 2. Jean Paul'e yapılan suikast girişimi ile ilgili soruşturmayı yürüten İtalyan savcı İlario Martello Türkiye'ye gelerek silah kaçakçısı Abuzer Uğurlu'yu sorguya çekti.

Radyo - Televizyon Gazetecileri Derneği tarafından düzenlenen «Cengiz Polatkan Ödülleri» verildi.

31/ . Türk-İş'in kuruluşunun 30. yıldönümü kurulduğu Bursa'da törenlerle kutlandı.

. İstanbul'da 23 aydır uygulanan gece sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.

. Panama Devlet Başkanı Aristidebs Royo görevinden istifa etti ve yerine Başkan Yardımcısı Ricardo De La Espirella getirildi.

AĞUSTOS 1982/

1 . Sudan Devlet Başkanı Cafer El Numeyri, Devlet Başkanı Kenan Evren'in davetlisi olarak Ankara'ya geldi.

3/ Yüksek Askeri Şura toplandı.

İMF'ye yeni niyet mektubu gönderildi.

Afgan mültecilerinin ilk kafilesi geldi.

4/ . MGK, 52 ve 65 nolu kararlarını kaldırarak yeni bir düzenleme getirdi. Yayınlanan 70 nolu karara göre; partilerin yöneticileri dışındaki partililer Anayasa konusunda görüş bildirebilecek.

. Danışma Meclisinde Anayasa tasarısının tümü üzerindeki görüşmelere başlanıldı.

İsrail Batı Beyrut'a girdi.

. Özgün ve çeviri roman dallarına ayrılan 1982 Yaşar Nabi Nayır Edebiyat Ödülü bu yıl verilmedi.

5/ Yüksek Askeri Şura toplantısı sona erdi. 33 general ve amiral ile 42 albay terfi etti.

TEK, Belediyelere sattığı elektriğe 24 kuruş zam yaptı.

7/ . Ankara Esenboğa havaalanını basan ASALA üyesi 2 terörist 5 kişiyi öldürdü 72 kişiyi yaraladı. Teröristlerden biri ölü, biri ise yaralı olarak ele geçirildi.

Her yıl Belçika'nın Knokke-Heist kentinde «Karikatür», «Karikatür Albümü» ve «Gülmece Fotoğrafı» dallarında düzenlenen «Knokke-Heist 82» ödülleri açıklandı.

9/ . İstanbul'da yayınlanmakta olan «Güneş» gazetesi 1. Ordu ve İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkle İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından ikinci bir emre kadar kapatıldı.

Suudi Arabistan'lı uluslararası iş adamı Adnan Ka-

şıkçı incelemelerde bulunmak üzere Ankara'ya geldi.

10/ MGK, 70 sayılı karara açıklık getirdi.

. Bir Ermeni yurttaş ASALA'yı protesto etmek için kendini yaktı.

11/ FKÖ Beyrut'u terkediyor.

12/ . Danışma Meclisi'nde Anayasa tasarısının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlandı.

13/ Milli Güvenlik Konseyi, eski Maliye Bakanı Kaya Erdem hakkında soruşturma açılmasını kararlaştırdı.

Sıkıyönetim Komutanları belli oldu.

14/ ASALA'yı protesto için kendini yakan Artin Penik öldü.

15/ İsviçre'de yapılan Locarno Uluslararası Film Şenliği sona erdi.

16/ Danışma Meclisi'nde Anayasa tasarısının maddelerine geçilmesi kabul edildi.

17/ . Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında siyasi bir sorun haline gelen iki erimizin sınırda Sovyet nöbetçilerince şehit edilmesi olayı üzerine Türk kültür heyetinin Moskova'ya gidişi ertelendi.

20/ . Kapatılan CHP'nin eski Genel Başkanı Bülent Ecevit kesinleşen 2 ay 27 günlük cezası nedeniyle cezaevine kondu.

21/ Batı Beyrut'un boşaltılmasına başlanıldı. İlk gerilla grubu gemiyle Larnaka'ya hareekt etti.

Kenya hükümeti Hava Kuvvetlerini lağvetti.

23/ Yüksek Askeri Şura olağanüstü toplandı.

Falanjist lider Beşir Cemayel Lübnan Devlet Başkanı oldu.

26/ 8 il'e yeni vali atandı.

27/ . Türkiye'nin Ottowa Büyükelçiliği Askeri Ateşesi hava pilot kurmay albay Atilla Altıkat Ermeni teröristlerin silahlı saldırısı sonucu öldürüldü.

28/ Prof. Feridun Ergin Danışma Meclisi üyeliğinden istifa etti.

30/ 30 Ağustos Zafer Bayramının 60. yılı törenlerle kutlandı.

. FKÖ lideri Yaser Arafat Batı Beyrut'u resmi bir törenle terketti.

EYLÜL 1982/

1/ ABD ile Batı Avrupa arasındaki doğal gaz boru hattı anlaşmazlığı büyüyor.

. Çin Komünist Partisi'nin 12. Ulusal Kongresi Pekin'de çalışmalarına başladı.

3/ . YÖK tek dersten sınav hakkı tanıdı ve çalışan öğrenciler de «devam zorunluluğu» kapsamına alındı.

4/ Sivas Kongresi'nin 63 yıldönümü törenlerle kutlanıyor.

5/ Anayasa tasarısının halkoyuna sunulmasına ilişkin seçmen kütüklerinin yazım işlemleri tüm yurtta yapıldı. Yazım nedeniyle sokağa çıkma yasağı uygulandı.

6/ 1982-83 adli yılının açılış töreni Yargıtay konferans salonunda yapıldı. Törende konuşan Devlet Başkanı Kenan Evren «Yargı, yürütmenin üstünde olamaz» dedi.

12. Arap Doruğu Fas'ta toplandı.

7/ «Banker Kastelli» adıyla bilinen Cevher Özden Tunus'ta yakalandı.

ASALA üyesi Ermeni terörist Llevon Ekmekçiyan, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Nolu Askeri Mahkemesince tek celsede ölüm cezasına çarptırıldı.

8/ Venedik Film Festivali'nde Altın Ayı ödülünü «Durum» adlı Batı Alman filmi kazandı.

9/ Bulgaristan'ın Burgaz Başkonsolosluğunda görevli İdari Ateşe Bora Süelkan Ermeni teröristlerin silahlı saldırısı sonucu öldürüldü.

Edebiyat, sinema, fotoğraf, resim, heykel, seramik, tiyatro, müzik dallarını ve TRT'yi temsil eden üyelerden oluşan Sanat Danışma Kurulu toplandı.

10/ UNESCO, Okuma-Yazma Ödülleri dağıtıldı.

12/ . Türkiye Odalar Birliği'nin 37. Genel Kurulu sonunda Mehmet Yazar yeniden Yönetim Kurulu Başkanlığına seçildi.

14/ Lübnan'ın yeni Devlet Başkanı Beşir Cemayel bombalı suikast sonucu öldürüldü.

. İstanbul Belediye Başkanlığına emekli Korgeneral Abdullah Tırtıl atandı.

İtalya'da P-2 Mason locası skandalının yaratıcısı Liceo Gelli Cenevre'de yakalandı.

15/ Beşir Cemayel'in öldürülmesinden sonra İsrail Batı Beyrut'a girdi.

18/ Anayasa tasarısının geçici maddeleri açıklandı. Anayasa halk oylaması sonucunda kabul edilirse MGK ve Devlet Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı sıfatını kazanacak ve 7 yıl süreyle Cumhurbaşkanına tanınan görev ve yetkileri üstlenecek.

Batı Beyrut'ta sağcı hristiyan milislerce kadın, erkek ve çocuklar da dahil olmak üzere binlerce Filistinli katledildi.

19/ İsveç'te yapılan seçimlerde Sosyal Demokratlar altı yıllık muhalefetin ardından iktidarı ele geçirdiler.

20/ . Devlet Başkanı Kenan Evren 4 günlük resmi bir ziyarette bulunmak üzere Yugoslavya'ya gitti.

. On yedi sayı yayımlanan Sanat Olayı dergisi kapandı.

21/ Lübnan Cumhurbaşkanlığına Emin Cemayel seçildi.

Hyères'de yapılan 18. Uluslararası Genç Sinema Festivali'nde Sinen Çetin «Bir Günün Öyküsü» filmi ile ödül aldı.

Yargıtay'a 15 yeni üye atandı.

22/ İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron, Batı Beyrut katliamında hristiyan milislerin kamplara girmelerine izin verdiğini kabul etti.

. Türk Dil Kurumu Ödülleri; şiir dalında Ali Yüce, çocuk yazım dalında Abdülkadir Budak ve inceleme dalında Ayşegül Yüksel'e verildi. Roman ve öykü dalmda bu yıl ödül verilmedi.

23/ 1982 Anayasa tasarısı Danışma Meclisinde 7 red, 12 çekimser oya karşılık 120 oyla kabul edildi.

. Türk Dil Kurumu'nun Radyo Televizyon Dili Ödülü Mahmut Alptekin'e verildi.

. Beyazıt Devlet Kütüphanesinin 100. kuruluş yıldönümü törenlerle kutlandı.

25/ . ABD eski Başkanlarından Richard Nixon anılarını yayınladı.

26/ Dil Bayramı törenlerle kutlandı.

29/ Tunus tarafından Türkiye'ye iade edilen Cevher Özden tutuklanarak cezaevine kondu.

30/ Ankara CHP soruşturması takipsizlikle sonuçlandı.

YURTTA VE DÜNYADA ÖLÜMLER

EKİM 1981/
6/ Enver SEDAT (Devlet Başkanı - Kahire)
14/ Hüseyin Nail KUBALI (Prof. - İstanbul)
17/ Moşe DAYAN (Eski Bakan - İsrail)
21/ Doğan YUKAY (Gazeteci - İstanbul)
28/ Selahattin ACAR (Eski Senatör - Ankara)
Rıza KUAS (Sendikacı/Eski milletvekili - İstanbul)

KASIM 1981
12/ Memduh AYTÜR (Eski büyükelçi - Ankara)
16/ William HOLDEN (Sinema oyuncusu Kalifornia)
19/ Enver GÖKÇE (Ozan - Ankara)
22/ Faik ŞENOL (Foto muhabiri - İstanbul)
30/ Natalie WOOD (Sinema oyuncusu - Kalifornia)

ARALIK 1981/
17/ . Cemal TURAL (Eski Genelkurmay Başkanı - Ankara)
19/ Mehmet SEHU (Başbakan - Arnavutluk)
22/ Hikmet DİZDAROGLU (Yazar/Eleştirmen - Ankara)
26/ Suat Hayri ÜRGÜPLÜ (Eski Başbakan - İstanbul)
30/ Ayhan BOZFIRAT (Hikayeci - İstanbul)

OCAK 1982/
9/ Nurullah BERK (Ressam - Istanbul)
14/ Feyzi BOZTEPE (Eski Milletvekili - İstanbul)
19/ Ahmet Şükrü ESMER (Ord. Prof. - Ankara)
Enver Ziya KARAL (Ord. Prof./TT.K. Başkanı Ankara)
22/ Eduardo FREİ (Eski Devlet Başkam - Şili)
26/ . Mikhail SUSLOV (SBKP Merkez Komitesi üyesi / Teorisyen - Moskova)
28/ Kemal ARIKAN (Başkonsolos - Los Angeles)
29/ Melih VASSAF (Tiyatro Yazarı/Eleştirmen - İstanbul)

ŞUBAT 1982/

3/ Oğuz TOKTAMIŞ (Gazeteci - İstanbul)
5/ Albert KARASU (Gazeteci - İstanbul)
16/ Mahmut YURTER (Gazeteci - İstanbul)
22/ Zerrin ALNAR (Gazeteci - İstanbul)
24/ Aşık Ali TANBURACI (Saz Şairi - Kırklareli)
27/ Nezihi DELİORMANLI (TRT Prodüktörü İstanbul)

MART 1982/

3/ . Sekine EVREN (Devlet Başkanı Kenan Evren'in eşi - Ankara)
4/ . Lütfi ÜLKÜMEN (Prof. / Eski Milletvekili - Ankara)
7/ Ayn RAND (Yazar - New York)
Ömer Lütfi YALVAÇ (Gazeteci - İstanbul)
20/ Orhan TALAY (Gazeteci - İstanbul)
28/ Muvaffak SUNAL (Gazeteci - İstanbul)
29/ Carl ORFF (Besteci Münih)

NİSAN 1982/

1/ Curt KOSSWING (Ord. Prof. - Hamburg)
5/ Waren OATES (Aktör - Los Angeles)
9/ Turan GÜNEŞ (Eski Dışişleri Bakanı - Çanakkale)

MAYIS 1982/

4/ Hamdi PEYNİRCİOĞLU (Ord. Prof. - İstanbul)
Orhan GÜNDÜZ (Fahri Konsolos - Boston)
5/ Sabiha ERENGÖNÜL (Ressam - İstanbul)
14/ . Ahmet DEMİR (Emniyet eski Genel Müdürü - İstanbul)
Muslihittin GÜRER (Eski Milletvekili - Ankara)
Peter WEISS (Oyun yazarı - İsviçre)
19/ İbrahim ATILAL (Sendikacı - İstanbul)
Asun ÇELEBİOGLU (Prof. - İstanbul)
22/ Cevdet SUNAY (Eski Cumhurbaşkanı - İstanbul)
29/ Romy SCHNEIDER (Sinema oyuncusu - Paris)
31/ Kara KARAYEF (Besteci Moskova)

HAZİRAN 1982/

7/ Erkut AKBAY (Büyükelçilik İdari Memuru Lizbon)
10/ Werner FASSBİNDER (Yönetmen - Münih)
12/ Kazım OSKAY (Eski Milletvekili - Ankara)
13/ Halid Bin ABDÜLAZİZ (Kral - Suudi Arabistan)
Enver GÜRELİ (Eski Milletvekili - İstanbul)
17/ Ülkü ARMAN (Gazeteci - İstanbul)
18/ Curd JURGENS (Sinema oyuncusu - Viyana)
21/ Oğuz AKKAN (Gazeteci/Yayıncı - İstanbul)
25/ Ferhan ONAT (Opera sanatçısı - İstanbul)
26/ Naci GİRGİNSOY (Hikâyeci/Gazeteci - İzmit)
30/ Ahmet Zeki ÖZAK (Deniz Kuvvetleri eski Komutanı - İstanbul)

TEMMUZ 1982/

4/ Faruk TİMURTAŞ (Prof. Dr. - İstanbul)
9/ Dr. Aziz PERKUN (Eski Milletvekili - Konya)
10/ Mübeccel İZMİRLİ (Yazar-İstanbul)
11/ Meşa SELİMOVİÇ (Yazar - Belgrad)
13/ Adnan AKTAN (Gazeteci - Ankara)
14/ Kılıç SORGUCU (Eski Milletvekili - Ankara)
27/ Arif Hikmet KOYUNOGLU (Devlet Sanatçısı / Mimar İstanbul)
28/ Henry KİNG (Sinema oyuncusu - ABD)
Kenneht MORE (Sinema oyuncusu - İngiltere)
Patrick DEWAERE (iSnema oyuncusu - Fransa)

AĞUSTOS 1982/

1/ . Kemal Zeki GENÇOSMAN (Gazeteci / Yazar İstanbul)
6/ Samet AGAOGLU (Eski Bakan - İstanbul)
Feridun Fazıl TÜLBENTÇİ (Tarihçi / Yazar İstanbul)
M. Faruk GURTUNCA (Eski Milletvekili - İstanbul)
9/ Bahadır YALÇİN (Gazeteci - Ankara)
11/ Aydın AROKAN (Yönetmen/Yazar İstanbul)
12/ Henry FONDA (Sinema oyuncusu ABD)
13/ Vehbi ERSU (Eski Tabii Senatör - Ören)

Atilla KOÇER (Gazeteci Nevşehir)
24/ Muazzez ARÇAY (Sinema oyuncusu - İstanbul)
25/ Abdülbaki GÖLPINARLI (Edebiyat tarihçisi / Yazar - İstanbul)
27/ Atilla ALTIKAT (Albay / Askeri Ataşe - Ottowa)
30/ Ingrid BERGMAN (Sinema oyuncusu - Londra)

EYLÜL 1982/
1/ Wladislaw GOMULKA (PKP eski Genel Sekreteri-Varşova)
2/ Durmuş YAŞAR (İşadamı - İzmir)
6/ Azra ERHAT (Yazar - İstanbul)
. Ragıp TUGTEKİN (Hattat / Karagöz ustası İstanbul)
Selçuk AYBATAR (Gazeteci - Fethiye)
7/ Arif KAPTAN (Ressam - İstanbul)
9/ Bora SÜELKAN (İdari Ataşe - Burgaz)
10/ Sadettin ÖCAL (Gazeteci - İstanbul)
11/ Faruk GÜVENÇ (Sanatçı / Müzik eleştirmeni Ankara)
14/ Grace KELLY (Prenses - Monaco)
Beşir CEMAYEL (Devlet Başkanı - Lübnan)
Osman Zeki ÖZTURANLI (Oyun yazarı - Söke)
17/ Sadık KUTBİZADE (Eski Dışişleri Bakanı - İran)
Muhittin SADAK (Sanatçı İstanbul)
Abdurrahman Şeref LAÇ (Eski Milletvekili - İstanbul)
20/ John GARNDNER (Romancı - ABD)
Christian FERRAS (Kemancı Fransa)

1982'NİN KİTAPLARI

Derleyen

ÖKSEL GÖÇMEN

1 — EDEBİYAT GÜZEL SANATLAR

A — YERLİ

Sait Faik (Abasıyanık) **Bütün Eserleri 11; Müthiş Bir Tren.** (Çeviriler - Uyarlamalar) Ankara 1981 Bilgi Y. 196 s. 200 TL.

Adalet Ağaoğlu : **Hadi Gidelim.** (Öyküler) İst. 1982 Remzi Kitabevi, 163 s. 150 TL.

Füsün Akatlı **Bir Pencereden** (Türk Öykücülüğü Üzerine Bir İnceleme) İst. 1982 Adam Y. 388 s. 600 TL.

Oktay Akbal : **Dünyaya Açılmak.** (Denemeler) İst. 1982 Çağdaş Y. 224 s. 200 TL.

Oktay Akbal **Önce Şiir Vardı.** (Deneme) İst. 1982 Adam Y. 162 s. 250 TL.

Gülten Akın Seyran; **Bütün Şiirleri** İst. 1982 Can Y. 332 s. 300 TL.

Sabahattin Kudret Aksal : **Zamanlar.** (Şiirler) İst. 1982 Karacan Y. 95 s. 100 TL.

Mete Akyol : **Mevzuat Böyle Efendim.** İst. 1981 Milliyet Y. 269 s. 300 TL.

Sina Akyol : **Lokman'la Geçen Şen Günlerim.** (Şiir) Ankara 1982 Tan Y. 79 s 100 TL.

Ahmet Altan : **Dört Mevsim Sonbahar.** İst. 1982 Miyatro Y. 262 s. 250 TL.

Çetin Altan **Şeytanın Aynaları.** İst. 1982 Miyatro Y. 224 s. 250 TL.

Sabri Altınel : **Zamanın Yüreği.** (Şiirler) İst. 1982 Adam Y. 80 s. 150 TL.

Hikmet Altınkaynak **Zamanla.** İst 1982 Yalçın Y. 95. s. 125 TL.

Metin Altıok : **Küçük Tragedyalar.** (Şiir) Ankara 1982 Tan Y. 51 s. 100 TL.

Melih Cevdet Anday **Gizli Emir.** (Roman) İst. 1982 Adam Y. 277 s. 350 TL.

Melih Cevdet Anday : **Paris Yazıları.** (Deneme) İst. 1982 Adam Y. 127 s. 175 TL.

Talip Apaydın : **Kökten Ankaralı.** (Öyküler) İst. 1982 YAZKO Y. 138 s. 120 TL.

Oktay Arayıcı **Rumuz Goncagül.** (Oyun) İst. 1982 Yeni Türkü Oyun Y. 162 s. 250 TL.

F. Ülke Aren : **Hanya Konya.** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO Y. 135 s. 110 TL.

Özdemir Asaf : **Bir Kapı Önünde.** (Şiir) İst. 1982 Adam Y. 222 s. 375 TL.

Ümit Atayman : **Şark Çıbanı.** (Roman) Ankara 1982 (Kendi Yayını) 125 s. 200 TL.

Ece Ayhan : **Defterler.** (Günce/Anı) Ankara 1981 Tan. Y. 60 s. 100 TL.

Ece Ayhan **Yort Savul** (Şiir) İst. 1982 Adam Y. 142 s. 300 TL.

Ece Ayhan **Zambaklı Padişah.** (Şiirler) Ankara 1981 Tan Y. 45 s. 80 TL.

Adnan Azar : **Unutmak Suları.** (Şiirler) İst. 1982 Yeni Türkü Şiir Y. 64 s. 100 TL.

Mustafa Balel **Peygamber Çiçeği.** (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 236 s. 180 TL.

Başaran : **Meşe Seli.** (Şiirler) İst. 1982 YAZKO Y. 76 s. 80 TL.

Fakir Baykurt **Gece Vardiyası.** (Öyküler) İst. 1982 Remzi Kitabevi, 214 s. 200 TL.

Derman Bayladı - Mehmet Alptekin : **Nesilsel Söyleyim.** Konu ve yorumlarıyla halk şiiri. İst. 1982 Varlık Y. 220 TL.

Cengiz Bektaş **Duvarların Dışı da Senin** Ankara 1982 Dayanışma Y. 95 s. 150 TL.

Erhan Bener **Böcek.** (Roman) İst. 1982 Adam Y. 190 s. 275 TL.

Erhan Bener : **Kedi ve Ölüm.** (Roman) İst. 1981 Karacan Y. 142 s. 150 TL.

İlhan Berk : **Deniz Eskisi** (Şiirin Gizli Tarihi). İst. 1982 Adam Y. 18 s. 200 TL.

İlhan Berk **Galile Denizi.** İst. 1982 Adam Y. 145 s. 275 TL.

İlhan Berk : **Günaydın Yeryüzü.** (Şiir) İst. 1982 Adam Y. 174 s. 300 TL.

İlhan Berk: **Uzun Bir Adam.** (Anlatı) İst. 1982 YAZKO Y. 115. s. 100 TL.

Asım Bezirci: **Çok Kapılı Oda.** İst. 1982 YAZKO Y. 200 s. 160 TL.

Recep Bilginer: **Parkta Bir Sonbahar Günüydü** Y. 200 s. İst. 1982 Cem Y. 92 s. 100 TL.

Salâh Birsel **Hacivat Günlüğü.** İst 1982 Ada Y. 302 s. 400 TL.

Salâh Birsel : **Halley Kimi Kurtarır.** (Deneme) İst. 1981 YAZKO Y. 159 s. 120 TL.

Sadi Borak : **Halikarnas Balıkçısı ve Bir Duruşmanın Öyküsü.** Ankara 1982 Bilgi Y. 228 s. 250 TL.

Abdülkadir Bulut **Yakımlar.** (Şiirler) İst. 1982 Yeni Türkü Şiir Y. 64 s. 100 TL.

Cihat Burak **Cardonlar.** (Öyküler) İst. 1981 Ada Y. 164 s. 200 TL.

Sevim Burak : **Sahibinin Sesi.** (Oyun) İst. 1982 Adam Y. 79 s. 150 TL.

Muzaffer Buyrukçu **Sıcak İlişkiler.** (Anı) İst. 1982 Adam Y. 261 s. 325 TL.

Şahin Candır : **Ağaçlar Kasım Oldu.** (Şiirler) İst. 1982 Dönemeç Y. 60 TL.

Edip Cansever **Bezik Oynayan Kadınlar.** (Şiirler) İst. 1982 Ada Y. 109 s. 200 TL.

Edip Cansever : **Bütün Şiirleri; Yeniden.** İst. 1981 Cem Y. 575 s. 400 TL.

Ali Cenkizkan: **Çocuk Ömrümüz.** (Şiirler) Ankara, 1982 Dayanışma Y. 55 s. 75 TL.

Necati Cumalı : **Etiler Mektupları.** İst. 1982 Tekin Y. 167 s. 150 TL

Necati Cumalı : **Yarasın Beyler.** (Şiir) İst. 1982 Adam Y. 97 s. 200 TL.

Mehmet Çağlıkasap : **Bir Sevdaya Yürümek.** (Şiirler) Kayseri 1981 Aday Y. 64 s. 100 TL.

Cevat Çapan **Değişen Tiyatro.** İst. 1982 Adam Y. 122 s. 250 TL.

Veysel Çolak **Aşk Olsun.** (Şiirler) Ankara, 1982 Dayanışma Y. 63 s. 75 TL.

Orhan Çubukçu : **Yılan Islığı.** (Öykü) İst. 1981 Ödül Alan Kitaplar Y. 74 s. 100 TL.

Tufan Hikmet Daye : **Saçı Meçli Yarim'le Elele ; Seçme** Şiirler: Cahit Külebi - Can Yücel - Turgut Uyar - Metin Eloğlu. Ankara 1982 (Kendi Yayını) 148 s. 200 TL.

Kemal Demirel **İnsan ve Dünyası.** İst. 1981 Cem Y. 95 s. 100 TL.

Nezih Demirkent **Sayfa Sayfa Gazetecilik.** İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 318 s. 250 TL.

Ahmet Muhip Dıranas : **Şiirler** (Yaşam Öyküsü, Sanatçı Kişiliği ve Tüm Şiirleri). Ankara 1982 İş Bankası Kültür Y. 158 s. 250 TL.

Güngör Dilmen : **Deli Dumrul / Akad'ın Yayı.** (Oyun) İst. 1982 Adam Y. 146 s. 250 TL.

Hasan İzzettin Dinamo **Çoban Şiirleri.** Ankara 1982 AYÇA Y. 128 s. 100 TL.

Sulhi Dölek **Kiracı.** (Roman) İst. 1983 Karacan Y. 278 s. 250 TL.

Orhan Duru : **Yoksullar Geliyor.** (Öyküler) İst. 1982 Ada Y. 94 s. 150 TL.

Nursel Duruel : **Geyikler, Annem ve Almanya.** (Öyküler) İst. 1982 Adam Y. 85 s. 125 TL.

Ferit Edgü **Arslan.** İst. 1982 Ada Y. 500 TL.

Metin Eloğlu Hep. (Şiirler) İst. 1982 Adam Y. 71 s. 150 TL.

En **Güzel** Doktor **Fıkraları.** İst. 1982 Deniz Kitaplar Yayınevi, 126 s. 150 TL.

En **Güzel Sarhoş** ve **Deli Fıkraları.** İst. 1982 Deniz Kitaplar Yayınevi, 118 s. 150 TL.

En **Güzel Yahudi** - Kaynana **Fıkraları.** İst. 1982 Deniz Kitaplar Yaymevi 125 s. 150 TL.

Enver Gökçe : **Yaşamı, Bütün Şiirleri.** Ankara 1982 AYKO Y. 144 s. 150 TL.

Nazlı Eray **Kız Öpme Kuyruğu.** (Öyküler) İst. 1982 Ada Y. 200 s. 250 TL.

Haydar Ergülen : **Karşılığını Bulamamış Sorular.** (Şiirler) İst. 1982 Yeni Türki Şiir Y. 64 s. 100 TL.

Abdullah Rıza Ergüven: **Yunus Emre;** Bütün Yönleriyle. Ankara 1982 Yaba Y. 142 s. 200 TL.

Ahmet Erhan : **Akdeniz Lirikleri.** (Şiirler) Ankara 1982 Lir Y. 44. s. 100 TL.

Ahmet Erhan **Yaşanın Ufuk Çizgisi.** (Şiirler) Ankara

1982 Lir Y. 63 s. 100 TL.

Turgut Erim **Girişim.** (Roman) İst. 1981 MAY Y. 112 s. 125. TL.

Tomurcuk Erzik : **Zamanı Vurdular.** (Şiir) İst. 1982 Yalçın 4. 41 s. 500 TL.

Sabahattin Eyüboğlu **Pir Sultan Abdal.** 2. bs. **Sunu.** Azra Erhat, Önsöz İlhan Başgöz İst. 1982 Cem Y. 207 s. 200 TL.

Füruzan **Gecenin Öteki Yüzü.** (Öykü) İst. 1982 Adam Y. 209 s. 300 TL.

Kemal Zeki Gençosman : **Altın Yıllar.** İst. 1981 Hür Yayın. 281 s. 250 TL.

Nadir Gezer **Hanife Nine'den Öyküler.** (Öykü) İst. 1981 Ödül Alan Kitaplar Y. 90 s. 100 TL.

M. Zeki Gezici **Halk Şarkısı.** (Şiirler) Ankara 1982 Öğretmen Dünyası Y. 63 s. 100 TL.

Enver Gökçe **Eeğin Türküleri.** Ankara 1982 Yaba Y. 112 s. 150 TL.

Akşit Göktürk : Ada (İngiliz Yazınında Ada Kavramı). İst. 1982 Adam Y. 181 s. 325 TL.

Çelik Gülersoy **Batı'ya Doğru.** (Gezi Yazıları) İst. 1981 Kendi Yayını) 126 s. 250 TL.

Çelik Gülersoy : **Çamlıca'dan Bakışlar.** İst. 1982 Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Y. 112 s.

Çelik Gülersoy **Eski İstanbul Arabaları.** İst. 1981 Türkiye Turing ve Otomobil Klubü Y. 136 s.

Jülide Gülizar : **İyi Akşamlar Sayın Seyirciler.** (Anılar) Ankara 1982 Dayanışma Y. 156 s. 200 TL.

Vedat Günyol : Daldan Dala. (Denemeler) İst. 1982 Adam Y. 371 s. 475 TL.

Nail Güreli **Yöre Yöre.** (Röportajlar) İst. 1982 Gür Y. 200 TL.

Melisa Gürpınar : **Geceyarısı Notları.** (Şiirler) İst. 1981 Sanat/Edebiyat Y. 126 s. 100 TL.

Muzaffer Hacıhasanoğlu : **Trenler Yine Gidiyor** (Roman) İst. 1982 YAZKO Y. 279 s. 240 TL.

Necati Haksun : **Hazal** (Kutsal Ceza). (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 216 s. 170 TL.

Halikarnas Balıkçısı : **Bütün Eserleri 8; Anadolu'nun Sesi.** (Tarih ve Hellenizm) Baskıya Hazırlayan : Şadan

ovalı. Ankara 1982 Bilgi Y. 231 s. 250 TL.

Halit Kıvanç Anlatıyor **333 Fıkra.** İst. 1981 Karacan Y. 197 s. 200 TL.

Hüseyin Haydar : **Acı Türkücü.** (Şiir) İst. 1981 Ödül Alan Kitaplar Y. 77 s. 100 TL.

Feyza Hepçilingirler : **Sabah Yolcuları.** (Öykü) İst. 1981 Ödül Alan Kitaplar Y. 135 s. 100 TL.

Ayhan Hünalp : **Uzak Maviler.** (Şiirler) İst. 1982 YAZKO Y. 58 s. 60 TL.

Rıfat Ilgaz : **Nerde O Eski Usturalar.** İst. 1982 Yalçın Y. 124 s. 150 TL.

Rıfat Ilgaz **Palavra.** İst. 1982 Yalçın Y. 128 s. 150 TL.

Rıfat İlgaz : **Radarın Anahtarı.** İst. 1982 Yalçın Y. 124 s. 150 TL.

Rıfat Ilgaz : **Rüşvetin Alamancası.** İst. 1982 Yalçın Y. 127 s. 150 TL.

Rıfat Igaz **Yıldız - Karayel.** İst. 1981 Yalçın Y. 288 s. 250 TL.

Rıfat Ilgaz : **Yokuş Yukarı.** (Anılar) İst. 1982 Adam Y. 141 s. 200 TL.

Selim İleri **Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri.** (İnceleme) İst. 1981 YAZKO Y. 19 s. 100 TL.

Selim İleri : **Düşünce ve Duyarlık.** (Deneme) İst. 1982 Adam Y. 261 s. 325 TL.

Selim İleri **Eski Defterde Solmuş Çiçekler.** (Öykü) İst. 1982 Adam Y. 183 s. 250 TL.

Atilla İlhan : **Batı'nın 'Deli Gömleği'.** (Atilla İlhan'ın Defteri : 2) İst. 1981 Karacan Y. 400 s. 350 TL.

Attila İlhan : **Elde Var Hüzün.** (Şiir) İst. 1982 Adam Y. 114 s. 225 TL.

Atilla İlhan : **Zenciler Birbirine Benzemez.** İst. 1981 Karacan Y. 316 s. 300 TL.

Gülseli İnal : **Gelincikler Sürgünde,** (Öyküler) İst. 1981 ABeCe Y. 131 s. 150 TL.

Özdemir İnce : **Karşıyazıcı.** (Şiirler) Ankara 1982 Dost Y. 78 s. 75 TL.

Özdemir İnce **Kentler.** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 78 s. 80 TL.

Nazan İprişoğlu - Mazhar İprişoğlu : **Düşünmeye Çağrı.** İst. 1982 Cem Y. 92 s. 16 resim. 150 TL.

Muzaffer İzgü : **Kasabanın Yarısı.** Ankara 1982 Bilgi Y. 182 s. 250 TL.

Muzaffer İzgü : **Lüp Lüp Makinesi.** Ankara 1982 Bilgi Y. 207 s. 250 TL.

Tarık Dursun K(akmç) : **İmbatla Dol, Kalbim.** (Öykü) İst. 1982 Adam Y. 136 s. 225 TL.

Orhan Veli (Kanık) : **Bütün Çeviri Şiirleri.** Hazırlayan Asım Bezirci. İst. 1982 Can Y. 142 s. 200 TL.

Orhan Veli (Kanık) **Bütün Şiirleri.** Derleyen: Asım Bezirci. İst. 1982 Can Y. 194 s. 200 TL.

Engin Karadeniz : **Mersinaki Kuşçusu.** (Öykü) Ankara 1981 Tan Y. 123 s. 150 TL.

Engin Karadeniz : **Öğürtü Bulvarı.** (Uzun Öykü) İst. 1982 Habora Y. 80 TL.

Orhan Karaveli **Kişiler ve Köşeler.** (Gezi - Anı) İst. 1982 Koza Y. 157 s. 150 TL.

Sevda Kaynar **Ağrı.** (Öyküler) İst. 1982 Ödül Alan Kitaplar Y. 94 s. 125 TL.

Mehmet Kemal **Şairler Dövüşür.** İst. 1981 Çağdaş Y. 271 s. 220 TL.

Mehmet Kıyat **Yazılar.** (Şiir) İst. 1982 YAZKO Y. 77 s. 80 TL.

Samim Kocagöz : **Yılan Hikâyesi.** (Roman) İst. 1982 Adam Y. 184 s. 275 TL.

Kandemir Konduk : **Sayenizde Efendim.** Ankara 1982 Bilgi Y. 197 s. 250 TL.

Doğan Kuban : **Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler.** İst. 1982 Arkeoloji ve Sanat Y. 235 s.

Şükran Kurdakul : **Bir Yürekten Bir Yaşamdan** (1978 - 1981 Şiirleri). İst. 1982 Karacan Y. 79 s. 100 TL.

Onat Kutlar : **Pera'lı Bir Aşk İçin Divan.** (Şiirler) İst. 1981 Cem Y. 46 s. 50 TL.

Cahit Külebi **Bütün Şiirleri.** İst. 1982 Adam Y. 258 s. 400 TL.

Nezihe Meriç **Bozbulanık:** (Öyküler) İst. 1981 Can Y. 199 s. 150 TL.

Nezihe Meriç : **Topal Koşma.** (Öyküler) İst. 1982 Can Y. 123 s. 150 TL.

Ali İhsan Mıhçı : **İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar.** (Öykü) Ankara 1982 Dayanışma Y. 93 s. 150 TL.

Uğur Mumcu **Söz Meclisteu İçeri.** İst. 1981 Tekin Y. 128 s. 125 TL.

Murathan Mungan : **Osmanlı'ya Dair Hikâyat.** (Şiir) İst. 1981 Ödül Alan Kitaplar Y. 104 s. 125 TL.

Murathan Mungan **Taziye.** (Tiyatro) Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 67 s. 75 TL.

Elif Naci : **Anılardan Damlalar.** İst. 1981 Karacan Y. 134 s. 150 TL.

Fethi Naci **İnsan Tükenmez.** (Deneme) İst. 1982. Adam Y. 162 s. 225 TL.

Behçet Necatigil : **Bütün Şiirleri 2** : Dar Çağ - Yaz Dönemi - Divançe - İki Başına Yürümek - Encam - Zebra. Yayına Hazırlayan : Ali Tanyeri - Hilmi Yavuz. İst. 1982 Cem Y. 350 TL.

Aziz Nesin : **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 1:** Yol. (Anı) İst. 1982 Adam Y. 450 s. 600 TL.

Aziz Nesin : **Suçlanan ve Aklanan Yazılar:** (Ankara 1982 Dayanışma Y. 256 s. 350 TL.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982. 2 cilt. İst. 1982 Nesin Vakfı Y. 1458 s. 1000 TL.

Mehmed Niyazi : **Ölüm Daha Güzeldi.** (Roman) İst. 1982 Ötüken Y. 208 s. 175 TL.

Esma Ocak : **Kırklardağı'nın Düzü.** (Öyküler) Ankara 1982 Tan Y. 139 s. 150 TL.

A. Turan Oflazoğlu : **Kösem Sultan.** (Oyun) İst. 1982 Adam Y. 131 s. 200 TL.

Mücap Ofluoğlu : Fotoğraftaki Çocuk. (Şiirler) İst. 1982 Karacan Y. 79 s. 100 TL.

Ahmet Oktay : **Sürdürülen Bir Şarkının Tarihi.** (Şiirler) Ankara 1981 Tan Y. 77 s. 150 TL.

Ahmet Oktay : **Yazın, İletişim, İdeoloji,** (İnceleme) İst. 1982 Adam Y. 159 s. 250 TL.

Necmi Onur: **Para Babası.** (Belgesel Roman) İst. 1982 Çolakoğlu Y. 413 s. 400 TL.

Fikret Otyam : **Adı Yemendir.** (Röportajlar) İst. 1981 YAZKO Y. 117 s. 100 TL.

Fikret Otyam **Hû Dost.** (Genişletilmiş 2. bs.) Ankara 1982 Dayanışma Y. 176 s. 200 TL.

Veysel Öngören : **Remtelebe,** (Şiirler) İst. 1982 abs Y. 125 TL.

Aysel Özakın : **Kanal Boyu.** (Öyküler) İst. 1982 YAZKO Y. 86 s. 90 TL.

Kaan Özbayrak **Duvar.** (Şiir) Ankara 1982 Tan Y. 64 s. 100 TL.

Muzaffer Özdemir: **Çelik Renkli Şiirler.** İst. 1982 Yeni Türkü Şiir Y. 63 s. 100 TL.

Nurettin Özdemir : **Vakit Geçti Yorgunum.** (Şiirler) Ankara 1981 (Kendi Yayını) 130 s. 150 TL.

Yekta Güngör Özden : **Bir Gün Belki.** (Şiirler) Ankara 1981 (Kendi Yayını) 64 s. 100 TL.

Şinasi Özdenoğlu : Önce **İnsan Olmak.** İnsanımız, İnsanlığımız ve Demokrasimiz Üstüne Denemeler - Ankara 1981 Akın Y. 195 s. 200 TL.

İsmet Özel **Şiir Kitabı.** İst. 1982 Adam Y. 137 s. 250 TL.

Kemal Özer : **Kimlikleriniz Lütfen.** (Şiirler) İst. 1981 YAZKO Y. 60 s. 60 TL.

Işıl Özgentürk : **Hançer.** (Hikayeler) İst. 1982 YAZKO Y. 88 s. 100 TL.

Timuçin Özyürekli **Şafağın Buğusu.** (Şiirler) Ankara 1982 Türkiye Yazıları Y. 47 s. 50 TL.

Nuri Pakdil : **Kalbimin Üstüne Bir Avuç Güneş.** (Oyun) Ankara 1982 Edebiyat Dergisi Y. 100 TL.

Orhan Pamuk : **Cevdet Bey ve Oğulları.** (Roman) İst. 1982 Karacan Y. 587 s. 600 TL.

Ali Püsküllüoğlu : **Uzun Atlar Denizi / Sırtımızda Kızgın Güneş.** (Şiir) Ankara 1982 Tan Y. 100 TL.

Oktay Rifat : **Bay Lear.** (Roman) İst. 1982 Adam Y. 222 s. 300 TL.

Oktay Rifat : **Denize Doğru Konuşma.** (Şiirler) İst. 1982 Adam Y. 142 s. 250 TL.

Sabahattin Ali : Bütün Eserleri 3: **İçimizdeki Şeytan.** Baskıya Hazırlayan Attila Özkırımlı. İst. 1982 Cem Y. 323 s. 350 TL.

Ahmet Say **İpek Halıya Ters Binen Kedi.** Ankara 1982 Dayanışma Y. 103 s. 150 TL.

İlhan Selçuk : **Ağlamak ve Gülmek.** Ankara 1982 Dayanışma Y. 127 s. 150 TL.

Mehmet Semih : **Gözlüklü Beyefendi.** (Gülmece Öyküleri) İst. 1982 YAZKO Y. 89 s. 100 TL.

Mehmet Seyda : **Kapatma** (Öyküler) İst. 1982 Altın Kitap-

lar Y. 319 s. 250 TL.

Sennur Sezer : **Sesimi Arıyorum.** (Şiir) İst. 1982 YAZKO Y. 57 s. 60 TL.

Halil Soyuer : **Anılarla Şairler Albümü I.** Ankara 1982 (Kendi Yayını) 151 s. 300 TL.

Dinçer Sümer : **Bozuk Bir Şey.** (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 140 s. 110 TL.

Cemal Süreya : **Günübirlik.** (Denemeler) İst. 1982 Adam Y. 285 s. 325 TL.

Remzi Şahin **Banker.** (Roman) Ankara 1982 abs Y. 161 s. 175 TL.

Sevda Şener : **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi.** İst. 1982 Adam Y. 276 s. 450 TL.

Ferhan Şensoy : **Afitap'ın Kocası İstanbul.** 1982 Ortaoyuncuları Y. 62 s. 125 TL.

Ferhan Şensoy : **Şahları da Vururlar.** (Oyun) İst. 1982 Ortaoyuncuları Y. 128 s. 200 TL.

Tan Edebiyat Yıllığı 1982. Ankara 1982 Tan Y. 347 s. 500 TL.

Hüseyin Tekin : **Sevginin Bedeli.** (Roman) İst. 1982 (Kendi Yayını) 166 s. 150 TL.

Ahmet Telli : **Saklı Kalan.** (Şiirler) İst. 1981 YAZKO Y. 57. s. 60 TL.

İsmet Tokgöz : **Bir Kadırga İçin Yaz Resmi.** Ankara 1982 Tan Y. 130 s. 150 TL.

Erol Toy **Yenilgi.** (Öyküler) İst. 1981 Yalçın Y. 144 s. 150 TL.

Türk Mizah Hikayeleri Antolojisi. Düzenleyen Mehmet Semih. Ankara 1982 Bilgi Y. 276 s. 300 TL.

Gürhan Uçkan : **Sevdalar da Geçici.** (Şiirler) İst. 1982 Sanat ve Toplum Y. 70 s. 100 TL.

Nurer Uğurlu : **Türkiye'nin Mavisi.** (Şiirler) İst. 1981 Ok Y. 44 s. 100 TL.

Tomris Uyar **Sesler, Yüzler, Sokaklar.** İst. 1981 Hür Yayın, 197 s. 125 TL.

Tomris Uyar : **Yaz Düşleri / Düş Kışları.** (Öyküler) İst. 1981 Ada Y. 105 s. 150 TL.

Turgut Uyar: **Kayayı Delen İncir.** (Şiirler) İst. 1982 Karacan Y. 78 s. 100 TL.

İsmail Uyaroğlu **Şiir Kitabı.** İst. 1982 YAZKO Y. 58 s. 60 TL.

Nermi Uygur : **Yaşama Felsefesi.** İst. 1981 Çağdaş Y. 246 s. 200 TL.

Varlık Yıllığı 1982. İst. 1982 Varlık Y. 327 s. 220 TL.

Özcan Yalım : **Aramıza Gül Girdi.** (Şiir) Ankara 1982 Tan Y. 80 s. 120 TL.

Hilmi Yavuz : **Yaz Şiirleri.** İst. 1981 Cem Y. 42 s. 60 TL.

Mustafa Yeşilova : **Karasu.** (Roman) İst 1981 Hür Yayın, 131 s. 100 TL.

Bekir Yıldız : **Dünyadan Bir Atlı Geçti - Sahipsizler.** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO Y. 138 s. 90 TL.

Bekir Yıldız : **Kara Vagon.** (Öykü) İst. 1982 Adam Y. 121 s. 200 TL.

Bekir Yıldız : **Mahşerin İnsanları.** (Öykü) İst. 1982 YAZKO Y. 139 s. 150 TL.

Enver Yorulmaz : **Sen Hain Ol Yaşam.** (Şiirler) Ankara 1982 (Kendi Yayını) 76 s. 100 TL.

Ali Yüce : **Halk Çağı.** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 80 s. 80 TL.

Can Yücel : **Rengahenk.** (Şiirler) İst. 1982 YAZKO Y. 96 s. 80 TL.

Tahsil Yücel : **Yazının Sınırları.** (İnceleme) İst. 1982 Adam Y. 199 s. 300 TL.

Ayşegül Yüksel **Yapıcalcılık ve Bir Uygulama; Melih Cevdet Anday'ın Tiyatrosu Üstüne.** (İnceleme) İst. 1981 YAZKO Y. 259 s. 200 TL.

Rıza Zelyut **Halk Şiirinde Gerçekçilik.** Ankara 1982 AYKO Y. 230 s. 250 TL.

B — ÇEVİRİ

Emile Ajar : **Önce Yoksulluk Varken.** Çev. Vivet Kanetti. İst. 1981 Can Y. 220 s. 250 TL.

Alain - Fournier : **Adsız Ülke.** Çev. Özdemir İnce. İst. 1981 Can Y. 285 s. 200 TL.

Lisa Alther **Oksayıs.** Cev. Nihal Önol. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 495 s. 350 TL.

D.C. Andrew **Çatıdaki Rüzgâr.** (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 383 s. 300 TL

V.C. Andrews : **Gazap Tohumları.** (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 355 s. 350 TL.

Evelyn Anthony : **Mülteci.** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1982 Cep Kitapları Y. 359 s. 300 TL.

Evelyn Anthony : **Ölüm Yolu.** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1982 Cep Kitapları Y. 303 s. 300 TL.

Aragon : **Elsa'ya Şiirler.** Çev. Sait Maden. İst. 1982 Adam Y. 142 s. 200 TL.

Jeffrey Archer : **Hedef** (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1982 Kelebek Y. 300 s. 300 TL.

Arthur Rimbaud'dan Şiirler. Çev. Erdoğan Alkan. İst. 1981 YAZKO Y. 13 s. 120 TL.

Richard Bach : **Martı** (Roman) Çev. Nuran Akgören. İst. 1982 Say Kitap Pazarlama Y. 91 s. 125 TL.

Bacon : **Denemeler.** Çev. Akşit Göktürk. İst. 1982 Adam Y. 233 s. 250 TL.

Jozsef Balazs **Macarlar.** (Roman) Çev. Faruk Yener, İst. 1981 Karacan Y. 173 s. 175 TL.

Charles Baudelaire : **Paris Sıkıntısı.** (Düz Şiir) Çev. Tahsin Yücel. İst. 1982 Adam Y. 122 s. 250 TL.

Lawrence Block - Harold King : **Kara Şifre.** (Roman) Çev Meral Gaspıralı İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 400 s. 300 TL.

Jorge Luis Borges : **Ölüm ve Pusula.** (Öyküler) Çev. Tomris Uyar. İst. 1982 Ada Y. 104 s. 150 TL.

Tadeusz Borovski: **Taşlaşan Dünya.** Çev. Zeyyat Selimoğlu. İst. 1981 YAZKO Y. 258 s 180 TL

Heinrich Böll: **Ademoğlu Nerdeydin?** Çev. Zeyyat Selimoğlu. İst. 1982 Can Y. 213 s. 250 TL.

Bertolt Brecht : **Şvayk Hitler'e Karşı.** Çev. Can Yücel. İst. 1982 İzlem Y. 105 s. 150 TL.

Suzanne Brogger : **Bizi Aşktan Koru.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1982 Sungur Y. 288 s. 350 TL.

Pearl S. Buck : **Akrabalar.** (Roman) Çev. Vahdet Gültekin. İst. 1982 Anıt Yayıncılık. 357 s. 300 TL.

Georg Büchner Bütün Oyunları: **Danton'un Ölümü - Leonce ile Lena Woyzeck - Lenz** (Öykü) Çev. Aziz Çalışlar - Adalet Cimcoz - Hasan Kuruyazacı. İst. 1982 Adam Y. 221 s. 250 TL.

Georgi Cagarov : **Benimdir Bu Dünya.** (Şiir) İst. 1982 YAZKO Y. 59 s. 60 TL.

Taylor Caldwell : **Mağrurlar Uçurumu.** (Roman) Çev. Gönül Suveren. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 408 s. 400 TL.

Albert Camus : **Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar.** (4 bs.) Çev. Sabahattin Eyüboğlu - Vedat Günyol. İst. 1982 Say Kitap Pazarlama, 132 s. 150 TL.

Albert Camus : **Yabancı.** (Roman) Çev. Vedat Günyol. İst. 1981 Can Y. 124 s. 200 TL.

Truman Capote **Gece Ağacı.** (Öyküler) Çev. Memet Fuat Bengü. İst. 1981 YAZKO Y. 120 s. 100 TL.

Carlos Castaneda **Don Juan'ın Öğretileri.** Çev. Nevzat Erkmen. İst. 1982 Yol Y. 300 s. 300 TL.

Dennis M. Clausen : **Sisteki Çatlak.** Çev. Gülten Suveren. İst 1982 Altın Kitaplar Y 339 s 350 TL

James Clavell **Sarı Kin.** (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 591 s. 450 TL.

Joseph Conrad : **Karanlığın Yüreği.** (Roman) Çev. Sinan Fişek Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 119 s. 175 TL.

Joseph Conrad : **Ölüm Seferi.** (Roman) Çev. Haluk Şahin.

Robin Cook : **Humm.** (Roman) Çv. Meik Kaya - İst. 1982. Altın Kitaplar Y. 375 s. 350 TL.

Çağdaş Arap Öyküsü. Düzenleme: Şaban Özdemir. Ankara 1982 Edebiyat Dergisi Y. 220 TL.

A. Çehov : **Bozkır.** (Öyküler) Çev. Mehmet Özgül. İst. 1982 YAZKO Y. 234 s 200 TL.

Alphonse Daudet **Taraskonlu Tartarin** Çev. Tahsin Yücel. İst. 1981 Can Y. 138 s. 255 TL.

Charles Dickens : **İki Şehrin Hikâyesi.** Çev. Azize Bergin. İst. 1982 Anıt Yayıncılık 368 s. 350 TL.

William Diehl **Görev:** (Roman) Çev. Enver Günsel. İst. 1981 Karacan Y. 322 s. 300 TL.

Dostoyevski : **Budala.** (Roman) Çev. Mehmet Özgül. İst. 1982 Can Y. 643 s. 550 TL.

Dostoyevski : **Yer Altından Notlar.** (Roman) Çev. Mehmet Özgül. İst. 1982 Adam Y. 128 s. 175 TL.

Roger Martin du Gard : **Tidbault'lar;** Gri Defter, Yetiştir-

me Yurdu. Çev. Adnan Cemgil. Ist. 1982 Cem Y. 317 s. 350 TL.

Nador Dumbadze : **Güneşi Görüyorum,** (Roman) Çev. Mecrure Karaören. İst. 1981 Can Y. 264 s. 275 TL.

Dünya Mizahından Seçme Hikâyeler I. (Antoloji) Hazırlayan: Münip Koruyan. Ankara 1981 Bilgi Y. 238 s. 250 TL.

F. Dürrenmatt : **Yunanlı Bir Kız Aranıyor.** Çev. Akşit Göktürk. İst. 1981 Can Y. 156 s. 250 TL.

Terry Eagleton : **Edebiyat Eleştirisi Üzerine.** Çev. Handan Gönenç. İst. 1981 Eleştiri Yayıncvi, 118 s. 175 TL.

Mary Ellen: **Ev Kadınının Kitabı.** Çev. Fügen Sipahi. İst. 1982 Karacan Y. 221 s. 200 TL.

Howard Fast : **Yaşama Hakkı.** (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 357 s. 300 TL.

William Faulkner : **Döşeğimde Ölürken.** (Roman) Çev. Murat Belge. İst. 1982 Adam Y. 232 s. 275 TL.

Robert Fish : **Takip,** (Roman) Çev. Alev Güven - Özay Süsoy. İst. 1982 Cep Kitapları Y. 382 s. 350 TL.

Scott Fitzgerald : **Muhteşem** Gatsby. Çev. Can Yücel. İst. 1982 Adam Y. 191 s. 250 TL.

Gustave Flaubert : **Gönül ki Yetişmekte** (Bir Delikanlının Romanı) Çev. Cemal Süreya İst. 1982 Adam Y. 572 s. 550 TL.

Ken Follett : **Kurt Tezgâhı,** Çev. Esat Ören. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 396 s. 350 TL.

E.M. Forster : **Meleklerin Uğramadığı Yer.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1982 Adam Y. 138 s. 175 TL.

E.M. Forster : **Roman Sanatı.** Çev. Ünal Aytür. İst. 1982 Adam Y. 228 s. 300 TL.

Donald Freed — Mark Lane : **Kennedy Vurulacak!** (Roman) Çev. Beyhan Çatalkaya. İst. 1982 Karacan Y. 278 s. 300 TL.

Carlos Fuentes : **Arteınlo Cruz'un Ölümü.** Çev. Nuran Yavuz. İst. 1981 Sander Y. 335 s. 300 TL.

Carlos Fuentes : **Artemio Cruz'un Ölümü.** (Roman) Çev. Seçkin Cılızoğlu. İst. 1981 Can Y. 348 s. 350 TL.

Romain Gary : **Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı.** (Roman) Çev. Alev Er. İst. 1982 Can Y. 340 s. 300 TL.

Andre Gide : **Dünya Nimetleri** (Roman) Çev. Tahsin Yü-

cel. İst. 1981 Can Y. 152 s. 200 TL.

Ernst Glaeser: **1902 Doğumlular.** (Roman) Çev. Öner Ünalan. İst. 1981 Can Y. 224 s 300 TL.

Ralph Glendinning: **Şeytan. Kozu** Çev. Aşkın Akoba. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 397 s. 350 TL.

Gogol: **Bütün Oyunları: Müfettiş — Tiyatrodan Çıkış — Bir Evlenme.** Çev. Melih Cevdet Anday — Erol Güney. İst. 1982 Adam Y. 290 s. 400 TL.

N. Gogol: **Ölü Canlar.** Çev. Melih Cevdet Anday. İst. 1982 Sosyal Yayınlar / Bilge Pazarlama Y. 402 s. 400 TL.

Gogol: **Taras Bulba** (Roman) Çev. Mehmet Özgül. İst. 1981 Can Y. 184 s. 250 TL.

William Goldman: **Kocanı Atlat Baş Rol Senin.** (Roman) Çev. Fatma Yeşim. İst. 1982 Karacan Y. 332 s. 300 TL.

Ivan Gonçarov: **Oblomov.** (Roman) Çev. Sabahattin Eyüboğlu — Erol Güney. İst. 1982 Sosyal Yayınlar / Bilge Pazarlama 505 s. 450 TL.

Maksim Gorki: **Yol Arkadaşım.** (Roman) Çev. Ataol Behramoğlu. İst. 1981 Can Y. 142 s. 225 TL.

Graham Greene: **Casuslar ve İnsanlar.** Çev. Mükerrem Üstündağ. İst. 1981 Cep Kitapları Y. 287 s. 250 TL.

Graham Greene: **Yıkılış.** (Roman) Çev. Mina Urgan. İst. 1982 Adam Y. 332 s. 350 TL.

Thomas Hardy: Tess. (Roman) Çev. Suna Asımgil. İst. 1982 Anıt Yayıncılık, 396 s. 350 TL.

Ernest Hemingway: **Güneş de Doğar.** (Roman) Çev. Sinan Fişek. İst. 1982 Adam Y. 264 s. 300 TL.

Jack Higgins: **Fırtına Geliyor.** (Roman) Çev. Cavit Sezer. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 365 s. 350 TL.

Robert Sydney Hopkins: **Rivlera.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Karacan Y. 397 s. 375 TL.

Panait Istrati: **Baragan'ın Dikenleri.** Çev. Özdemir İnce. İst. 1981 Can Y. 135 s. 250 TL.

Rona Safte: **Umut Kurbanları.** (Roman) Çev. Bengi Altıncan. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 305 s. 350 TL.

John Jakes: **Asiller.** (Roman) Çev. Alev Güven. İst. 1982 İnkılap ve Aka Kitabevleri. 560 s. 350 TL.

Joseph Joffa: **Düşler Çağı.** Çev.: Müntekim Ökmen. İst. 1981 Karacan Y. 159 s. 150 TL.

İsmail Kadere: **Taş Kentin Günlüğü,** (Roman) Çev. Vedat

Gülşen Üretürk. İst. 1981 Hür Yayın, 224 s. 200 TL.

Kafka : Bütün Eserleri 3 : **Şato.** Çev. Kâmuran Şipal. İst. 1982 Cem Y. 431 s. 400 TL.

Kafka : **Sevgili Milena :** Mektuplar. Çev. Adalet Cimcoz. İst. 1982 Say Kitap Pazarlama Y. 266 s. 275 TL.

Kardeş Türküler (32 ozan, 44 şiir) Çev. Ataol Behramoğlu. İst. 1982 Yeni Türkü Şiir Y. 120 s. 150 TL.

Kavafis'ten Kırk Şiir. Çev. Cevat Çapan. İst. 1982 Adam Y. 64 s. 150 TL.

Elia Kazan : **Erkekten Erkeğe.** (Roman) Çev. Osman Deniztekin. İst. 1981 Cep Kitapları Y. 429 s. 300 TL

Jack Kerouac : **Zen Kaçıkları.** Çev. Nevzat Erkmen. İst. 1982 Yol Y. 267 s. 250 TL.

Joseph Kessel : **Atlılar** (Roman) Çev. Dursun Hatko. İst. 1981 Can Y. 501 s. 400 TL.

Herman Kesten : **Gernikalı Çocuklar.** Çev. Dilek Hatko. İst. Akçin. İst. 1982 Sungur Y. 223 s. 275 TL.

Stephen King : **Kujo** (Roman) Çev. Oya Çakır. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 306 s. 250 TL.

Heinz G. Konsalik : **On Kişiydiler.** (Roman) Çev. Ayşe Ergüven. İst. 1982 Genel Yayıncılık. 512 s. 400 TL.

Heinz G. Konsalik : **Tayga'da Aşk Geceleri.** (Roman). Çev. Alev Alemdar. İst. 1981 Genel Yayıncılık 298 s. 200 TL.

Jerzy Kosinski : **Kör Randevu** (Roman) Çev. Osman Deniztekin. İst. 1981 Cep Kitapları Y. 237 s. 200 TL.

Susanna Kubelka : **Hayat Her Yaşta Güzel.** (Roman) Çev. Nazan Soydan. İst. 1982 Kelebek Y. 249 s. 250 TL.

Milan Kundera : **Gülüşün ve Unutuşun Kitabı.** Çev. Halim İncel. İst. 1981 Hür Yayın, 228 s. 200 TL.

La Bruyère : **Karakterler.** Çev. Bedia Kösemihal. İst. 1982 Alaz Y. 376 s. 300 TL.

Jake La Motta : **Öfkeli Boğa** (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 342 s. 250 TL.

Dominique Lapierre — Lary Collins : **Mahşerin Beşinci Atlısı.** Çev. Fikret Işık. 1st. 1982 İnkılâp ve Aka Kitabevi, 555 s. 400 TL.

D.H. Lawrence : Anka (Denemeler) Çev. Akşit Göktürk. İst. 1982 Adam Y. 169 s 250 TL.

D. H. Lawrence : **Kayıp Kız.** (Roman) Çev. Murat Belge. İst. 1982 Adam Y. 421 s. 400 TL.

D. H. Lawrence : **Lady Chatterley'in Sevgilisi.** (Roman) Çev. Aksit Göktürk. İst. 1981 Can Y. 363 s. 350 TL.

Kate Lazlo : **Sağanak.** (Roman) Çev. Oya Alpar. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 309 s. 250 TL.

Siegfried Lenz : **İşgal Altında.** Çev. Zeyyat Selimoğlu. İst. 1982 Can Y. 320 s. 300 TL.

Lermontov : **Zamanımızın Kahramanı.** Çev. Ülkü Tamer. İst. 1982 Can Y. 182 s. 200 TL.

Federico Garcia Lorca : Bütün Oyunları 1 : **Kanlı Düğün — Yerma — Bernarda Alba'nın Evi** Çev. A. Turan Oflazoğlu — Tahsin Saraç. İst. 1982 Adam Y. 202 s. 250 TL.

Robert Ludlum : **Kuşkunun Parmakları.** (Roman) Çev. Orhan Göker. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 353 s. 300 TL.

Norbert Lynton : **Modern Sanatın Öyküsü.** Çev. Cevat Çapan — Sadi Öziş İst. 1982 Remzi Kitapevi, 398 s. 300 resim. 1250 TL.

Thomas Mann : **Düşkün.** (Öykü) Çev. Nasuh Barın. Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 125 s. 125 TL.

Gabriel Garcia Marquez : **Kırmızı Pazartesi.** Çev. Faik Baysal. İst. 1982 Can Y. 120 s. 175 TL.

W. S. Maugham : **Hayatın Esiriyiz.** (Roman) Çev. Vahdet Gültekin. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 400 s. 350 TL.

Mayakovski : **Trajedi.** Çev. Atila Tokatlı. İst. 1982 Eleştiri Y. 75 TL.

Colleen McCullcugh : **Tutku.** (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 341 s. 300 TL.

Fern Michaels : **Delta Kızılları.** (Roman) Çev. Oya Alpar. İst. 1982 Karacan Y. 259 s. 250 TL.

Arthur Miller : Seçilmiş Oyunlar 1 : **Bütün Oğullarım — Satıcının Ölümü — Cadı Kazanı.** Çev. Ülkü Tamer — Aykut Tamer — Orhan Burian — Sabahattin Eyüboğlu — Vedat Günyol. İst. 1982 Adam Y. 375 s. 500. TL.

Stratis Mirivilis : **Savaştan Korkuyorum** (Roman) Çev. Nevzat Hatko. İst. 1982 Can Y. 326 s. 350 TL.

Marianne Moneister : **Eskimo Kızı Kanaiok.** (Roman) Çev. Hüsnü Mengenli. İst. 1982 Kastaş Y. 140 s. 200 TL.

Edita Morris : **Hiroşima'nın Tohumları.** Çev. Ülkü Tamer. İst. 1981 Can Y. 100 s. 175 TL.

Nabokov: **Lolita.** (Roman) Çev. Fatih Özgüven. İst. 1982 Can Y. 432 s. 400 TL.

Pablo Neruda: **Şiirler.** Çev. Enver Gökçe. Ankara 1982 Dayanışma Y. 110 s. 150 TL.

Lili Palmer: **Gece Müziği.** Çev. Füsun Umar. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 390 s 350 TL.

Edgar Allan Poe: **Olağandışı Öyküler** Çev. Memet Fuat — Tomris Uyar. İst. 1982 Adam Y. 269 s. 300 TL.

Vasco Pratolini: **Fakir Aşıklar.** (Roman) Çev. Aydın Emeç. İst. 1982 Can Y. 410 s. 400 TL.

Puşkin: **Atış; Biyelkin'in Hikayeleri.** Çev. Ataol Behramoğlu. İst. 1981 Can Y. 119 s. 225 TL.

Herman Raucher: **Çılgınlar Gibi** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1982 (E) Y. 494 s. 400 TL.

Liviu Rebreanu: **Kor.** (Roman) Çev. Hilmi Ömeroğlu. İst. 1982 Anıt Yayıncılık. 302 s. 300 TL.

Erich Maria Remarque: **Ölesiye Yaşamak.** Çev. Esat Nermi. İst. 1982 Oda Y. 435 s. 400 TL.

Harold Robbins: **Elveda Janet.** (Roman) Çev. Azize Bergin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 395 s. 300 TL.

Tudeusz Rozewicz: **Utanmayın Gözyaşlarından.** (Şiir) Çev. A. Kadir — F. Fındıklı. İst. 1981 YAZKO Y. 58 s. 60 TL.

Ernesto Sabato: **Tünel** (Roman) Çev. Hüsnü Mengenli. İst. 1982 Varlık Y. 176 s. 150 TL.

Salinger: **Gönül Çelen** (Roman) Çev. Adnan Benk. İst. 1981 Can Y. 234 s. 350 TL.

Lawrence Sanders: **Altıncı Emir.** (Roman) Çev. Halit Kakınç. İst. 1982 İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 375 s. 300 TL.

Lawrence Sanders: **Benciller.** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1982 Cep Kitapları Y. 401 s. 300 TL.

Lawrence Sanders: **Ökse.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 340 s. 250 TL.

Jean-Paul Sartre: **Bulantı.** (Roman) Çev. Selahattin Hilav. İst. 1981 Can Y. 223 s. 300 TL.

Sevda Türküleri. (22 ozan, 44 şiir) Çev. Eray Canberk. İst. 1982 Yeni Türkü Şiir Y. 110 s. 150 TL.

Georges Simenon: **Bella'nın Ölümü.** (Roman) Çev. Bilge Karasu. İst. 1981 Karacan Y. 200 s. 200 TL.

Konstantin Simonov: **Bir Daha Görüşmeyeceğiz.** Çev. Meh-

met Özgül. İst. 1982 Cem Y. 286 s. 300 TL.

Wilbur Smith: **Altın Madeni** (Roman) Çev. Gönül Suveren. İst. 1982 Kelebek Y. 318 s. 300 TL.

Wilbur Smith: **Güneş Kuşu.** (Roman) Çev. Nihal Önol. İst. 1981 Kelebek Y. 366 s. 300 TL.

Wilbur Smith: **Şahin** (Roman) Çev. Nihal Önol. İst. 1982 Kelebek Y. 335 s. 300 TL.

Wilbur Smith: **Vahşi Adalet.** (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 405 s. 300 TL.

Arthur R. G. Solmssen: **Berlin Prensesi.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 423 s. 350 TL.

Danielle Steel: **Anılar ve Acılar.** Çev. Füsun Doruker. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 423 s. 400 TL.

John Steinbeck: **Acı Hayat.** (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 349 s. 300 TL.

John Steinbeck: **Bir Savaş Vardı.** (Roman) Çev. Ülkü Tamer. İst. 1982 Karacan Y. 207 s. 200 TL.

Steinbeck: **Sardalye Sokağı.** (Roman) Çev. Orhan Azizoğlu. Ankara 1982 Bilgi Yayınevi, 163 s. 175 TL.

J. Steinbeck: **Tatlı Perşembe.** Çev. Orhan Azizoğlu. Ankara 1982 Bilgi Yayınevi, 247 s. 250 TL.

Steinbeck: **Yukarı Mahalle.** (Roman) Çev. Orhan Azizoğlu. Ankara 1982 Bilgi Yayınevi, 168 s. 175 TL.

Stendhal: **Kızıl ve Kara.** (Roman) Çev. Nurullah Ataç. İst. 1982 Cem Y. 593 s. 500 TL.

Tad Szule: **Sakıncalı Oyun** Çev. Oya Çakır. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 362 s. 350 TL.

Şolohof: **Ve Durgun Akardı Don.** (Roman) 2 cilt. Çev. Tektaş Ağaoğlu. İst. 1982 YAZKO Y. 1259 s. 500 TL.

V. Şukşin: **Yaşamak Tutkusu.** (Öykü) Yurdanur Salman. İst. 1982 Adam Y. 165 s. 200 TL.

Ülkü Tamer: **Çağdaş Latin Amerika Şiiri Antolojisi.** İst. 1982 Adam Y. 284 s. 400 TL.

B. Traven: **Hükümet.** (Roman) Çev. Şemsa Yeğin. İst. 1981 Yalçın Y. 224 s. 200 TL.

Elleston Trevor: **Gözdağı** Çev. Serdar Tuğcu. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 366 s. 350 TL.

Elsa Triolet: **Gün Doğarken Bülbül Susar,** (Roman) Çev. Okay Gönensin. İst. 1982 Adam Y. 80 s. 100 TL.

İvan Sergeyeviç Turgenyev : **Duman,** Çev. Hasan Ali Ediz. İst. 1982 Adam Y. 267 s. 300 TL.

Elio Vittonini : **Fil.** (Roman) Çev. Gönül Çapan. İst. 1981 Can Y. 138 s. 250 TL.

Anne Toltoi Wallach : Kadının **Fendi.** (Roman) Çev. Güler Dikmen. İst. 1982 Cep Kitapları Y. 412 s. 350 TL.

Morris West : **Denizci.** Çev. Metin Yurtbaşı. İst. 1982 İnkılâp ve Aka Kitabevi, 412 s. 300 TL.

E. Paul Wilson : **Kan Çanağı.** (Roman) Çev. Yıldıran Bozkurt. İst. 1982 Kelebek Y. 339 s. 300 TL.

Virginia Woolf : **Deniz Feneri.** Çev. Naciye Akseki Öncül. İst. 1982 Can Y. 259 s. 300 TL.

Virginia Woolf : **Mrs. Dalloway.** (Roman) Çev. Tomris Uyar. İst. 1982 Birikim Y. 174 s. 200 TL

Sergev Yesenin : **Lirikler.** Çev. Azer Yaran. Ankara 1982 AYÇA Y. 94 s. 100 TL.

Yordan Yovkov : **Tekerleklerin Türküsü** (Öykü) İst. 1982 YAZKO Y. 174 s. 180 TL.

Stefan Zweig : **Amok Koşucusu ve Diğer Öyküler.** Çev. Burhan Arpad. İst. 1981 Cem Y. 325 s. 300 TL.

II — BİLİM — KÜLTÜR

A — YERLİ

A. Adnan Adıvar : **Osmanlı Türklerinde İlim.** Genişletilmiş 4. basımı eklerle hazırlayan : Aykut Kazancıgil — Sevim Tekeli. İst. 1982 Remzi Kitabevi, 300 TL.

Toygar Akman **Dünyanın Sibernetik Oluşumu.** İst. 1982 Karacan Y. 384 s. 400 TL.

Akil Aksan : **Atatürk Der ki,** Ankara, 1981 Kültür Bakanlığı Y. 150 s. 70 TL.

Cem Alpar : **Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme.** Ankara 1982 Turhan Kitabevi. 125 s. 150 TL.

Cevad Memduh Altar : **Opera Tarihi IV.** Ankara 1982 Kültür Bakanlığı Y. 384 s. 250 TL.

Cemal Anadol : **Tarihin Işığında Ermeni Dosyası.** Ankara 1982 Turan Kitabevi, 431 s. planşlar, 400 TL.

Metin And — Ergun Şenlik — Erkan Canak : **Kültürel Etkinlikler ve Büyük Kuruluşlar.** Ankara 1981 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 171 s. 225 TL.

Atatürk Devri Fikir Hayatı. 2 cilt. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 1. cilt 526 s., 400 TL.

Atatürk **Döneminin Ekonomik** ve **Toplumsal Sorunları (1923-1938).** — Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları — İst. 1982 İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği Y. 420 s. 600 TL.

Atatürk Özel Sayısı : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt : 34, Sayı : 1-4, Ankara, 1981 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 357 s.

Atatürk ve **Eğitim.** Hazırlayan : Nizamettin Koç. Ankara 1982 Türk Eğitim Derneği Y. 453 s.

Atatürk'ten Seçme Sözler. Derleyen: Cihat İmer. İst. 1982 Remzi Kitabevi, 150 TL.

Atatürk'ün Anıları (1917-1919). Anlatan: Gazi Mustafa Kemal Atatürk. Kaleme Alanlar : Falih Rıfkı (Atay) — Mahmut (Soydan). Sadeleştiren : İsmet Bozdağ. Ankara 1982 Bilgi Y. 158 s. 175 TL.

Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi. Ankara 1982 Türk Dil Kurumu Y. 100 TL.

Toktamış Ateş : **Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi).** İst. 1982 Say Kitap Pazarlama Y. 203 s. 225 TL.

Doğan Avcıoğlu : **Türklerin Tarihi** 5. Kitap. İst. 1982 Tekin Y. 1925-2282 s. 350 TL.

Ahmet Hamdi Başar : **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye.** Ankara 1981 Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Y. 160 s. 150 TL.

Bedrettin Cömert'e Armağan. Ankara 1982 Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayını. 500 TL.

Taner Berksoy : **Azgelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme.** İst. 1982 Belge Y. 256 s. 225 TL.

Pertev Naili Boratoy : **Folklor ve Edebiyat 1 : 1982** İst. 1982 Adam Y. 466 s. 750 TL.

Kürşat Bumin : **Sivil Toplum ve Devlet;** Kuramlar, Deneyler, Arayışlar. (İnceleme) İst. 1981 YAZKO Y. 180 s. 150 TL.

Tevfik Çavdar: **Özgürlük Kavgasında Yaşayan Geçmiş 1860-1918.** Ankara 1982 AYÇA Y. 150 TL.

Tevfik Çavdar: **Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu.** İst. 1982 Uygarlık Y. 279 s. 250 TL.

Anıl Çeçen: **Adalet Kavramı.** İst 1981 MAY Y. 272 s. 250 TL.

Dünyada Neler Oluyor: 1982 Ekonomik ve Jeopolitik Dünya Yıllığı. İst. 1982 Alternatif Yayıncılık, 416 s. 500 TL.

Turhan Erdem: **Anayasalar ve Seçim Kanunları,** 1876 1982. İst. 1982 Milliyet Y. 575 s. 700 TL.

Estetik; Seçme Metinler. Derleyen: Necla Arat. İst. 1981 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y. 176 s.

Felsefe Yazıları 1. Kitap. Hazırlayan: Selahattin Hilâv. İst. 1982 YAZKO Y. 168 s. 200 TL.

Felsefe Yazıları 2. Kitap. Hazırlayan: Selahattin Hilâv. İst. 1982 YAZKO Y. 184 s. 200 TL.

A Alper Gazigiray: **Osmanlıdan Günümüze Kadar Ermeni Terörünün Kaynakları.** İs. 1982 Gözen Kitabevi 672 s. 96 planş 800 TL.

Engin Gençtan: **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar.** Ankara 1981 Maya Matbaacılık, 491 s. 250 TL.

Engin Gençtan: **Psikanaliz ve Sonrası.** İst. 1981 Hür Yayın, 341 s. 250 TL.

Kemal Girgin: **Politika Sözlüğü.** İst. 1982 Hür Yayın 556 s. 500 TL.

Kâmuran Gürün: **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi.** (Harzemşahların Sonuna Kadar) 1. Cilt. İst. 1981 Karacan Y. 415 s. 550 TL.

Vehbi Hacıkadiroğlu: **Bilgimizin Doğası ve Kaynakları Üzerine.** İst. 1981 MAY Y. 175 s. 150 TL.

İnsan Haklarının Felsefi Temeli. Derleyen: Ioanna Kuçuradi. Ankara 1982 Hacettepe Üniversitesi Y. 194 s.

Abdi İpekçi: **Barış, Demokrasi, Özgürlük.** İst. 1982 Adam Y. 641 s. 700 TL.

Aslan Başer Kafaoğlu: **Bankerler Olayı.** İst. 1982 (Kendi Yayını) 141 s. 150 TL.

Kazım Karabekir: **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909.** (Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu.) Yazılış Tarihi: 1945. Yayınlayan: Faruk Özerengin — Emel Özerengin. İst. 1982 Derya Dağıtım, 552 s. 400 TL.

Ruşen Keleş — Artun Ünsal: **Kent ve Siyasal Şiddet.** An-

kara 1982 A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 106 s.

Çağlar Keyder : **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye** (1923 - 1929). Ankara 1982 Yurt Y. 192 s. 300 TL.

Ütkan Kocatürk : **Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü.** Ankara 1981 Aydın Kitabevi, 765 s. 750 TL.

Orhan Koloğlu: **Takvimi Vekayi; Türk Basımında 150 Yıl; 1831-1981.** Ankara, 1981 Çağdaş Gazeteciler Derneği Y. 192 s. 200 TL.

Emre Kongar : **Kültür Üzerine.** İst. 1982 Çağdaş Y. 240 s. 200 TL.

Emre Kongar : **Türk Toplum Bilimcileri** 1. İst. 1982 Remzi Kitabevi. 467 s. 500 TL.

Özcan Köknel : **Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı.** İst. 1981 Hür Yayın, 250 s. 200 TL.

Ozcan Köknel : **Kaygıdan Mutluluğa Kişlik.** İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 498 s. 400 TL.

İ. Metin Kunt : **Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir - Gideri:** Diyarbekir 1670-1671. İst. 1981 Boğaziçi Üniversitesi Y 132 s.

Orhan Kurmuş : **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi.** Ankara 1982 Savaş Y. 226 s. 350 TL.

Yalçın Küçük: **Seçme Teknik Çalışmalar.** Ankara 1981 Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Y. XIV, 290 s.

Seha L. Meray : **Toplumbilim Üzerine.** İst. 1982 Hil Yayın 232 s. 300 TL.

Fethi Naci : **100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme.** İst. 1981 Gerçek Y. 520 s. 400 TL.

Nadir Nadi : **Ben Atatürkçü Değilim.** İst. 1982 Çağdaş Y. 191 s. 200 TL.

Alim Şerif Onaran : **Muhsin Ertuğrul'un Sineması.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 378 s., 250 TL.

İlber Ortaylı : **Gelenekten Geleceğe.** İst. 1928 Hil Yayın. 134 s. 175 TL.

Ünsal Oskay : **Çağdaş Fantazya; Papüler Kültür Açısından Bilimkurgu ve Korku Sineması.** Ankara 1982 AYKO Y. 308 s. 300 TL.

Ünsal Oskay : **Müzik ve Yabancılaşma:** Aristo, Huizinga, ve Adorno Açısından Bir Önçalışma. (İnceleme) Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 120 s. 150 TL.

Ali Nejat Ölçen: **Osmanlı Meclisi Meb'usanda Kuvvetler Ayrımı ve Siyasal İşkenceler.** Ankara 1982 AYÇA Y. 144 s. 150 TL.

Emin Özdemir : **Yazı ve Yazınsal Türkler.** İst. 1981 Karacan Y. 346 s. 300 TL.

Çetin Özek : **Devlet ve Din.** İst. 1982 Ada Y. 700 s. 1000 TL. (ciltlisi 1500 TL.)

Sami N. Özerdim **Atatürkçü'nün El Kitabı.** Ankara 1981 Türk Dil Kurumu Y. 263 s. 260 TL.

Ertuğrul Özkök : **Sanat, İletişim ve İktidar.** Ankara 1982 Tan Y. 264 s. 250 TL.

Nijat Özön : **Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü.** Ankara 1982 Türk Dil Kurumu 500 TL.

İzzet Öztoprak : **Kurtuluş Savaşında Türk Basını** (Mayıs 1919 — Temmuz 1921). Ankara 1981 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 434 s. 300 TL.

Fazıl Sağlam : **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü.** (Doçentlik Tezi) Ankara 1982 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 194 s.

Zeki Sarıhan : **Kurtuluş Savaşı Günlüğü** (Açıklamalı Kronoloji) 1. cilt: Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918 - 22 Temmuz 1919). Ankara 1982 Öğretmen Dünyası Y. 423 s. 650 TL.

Seha L. Meray'a Armağan; 2 cilt. Ankara 1981, 1982 A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 830 s.

Muzaffer Sencer: **Osmanlı Toplum Yapısı.** İst. 1982 MAY Y. 384 s. 350 TL.

Halil Seyidoğlu : **Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası.** Ankara 1982 Turhan Kitabevi 192 s. 250 TL.

Mümtaz Soysal : **Demokrasiye Giderken.** İst. 1982 Hil Yayın. 144 s. 200 TL.

Sargut Şölçün : **Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi.** Ankara 1982 Dayanışma Y. 196 s. 275 TL.

İlhan Tekeli — Tarık Okyay : **Dolmuşun Öyküsü.** Ankara 1981 Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Y. 304 s. 500 TL.

İlhan Tekeli - Selim İleri : **Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama : T.C. Merkez Bankası.** Ankara, 1981 T.C. Merkez Bankası Y. 307—260 s.

Şirin Tekeli **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat.** (Do-

çentlik tezi) İst. 1982 Birikim Y. 383 s. 400 TL.

Ebubekir Hazım Tepeyran: **Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları.** İst. 1982 Çağdaş Y. 160 s. 180 TL.

Metin Toker: **Not Defterinden.** (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e) İst. 1981 Milliyet Y. 407 s. 350 TL.

Erol Toy: **Aydın ve Çağı.** İst. 1982 (Kendi Yayım) 114 s. 150 TL.

Erol Toy: **Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz.** İst. 1982 (Kendi Yayını) 234 s. 200 TL.

Mete Tunçay: **Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler.** İst. 1982 Belge Y. 352 s. 350 TL.

Mete Tunçay: **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması.** (1923-1931) Ankara 1981 Yurt Y. 486 s. 600 TL.

Türk Toplumunda Kadın. Derleyen: Nermin Abadan - Unat. İst. 1982 Araştırma, Eğitim, Ekin Y. 412 s. 500 TL.

Türkiye'de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı: 1960-1980. Ankara 1982 ODTÜ Gelişme Dergisi 1981 Özel Sayısı. 654 s. 1000 TL.

Türkiye'nin Çevre Sorunları. Ankara 1981 Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Y. 317 s. 300 TL.

Tütengil'e Saygı; 1921-1979. İst. 1981 Cemmay Dağıtım, 335 s. 275 TL.

Erol Ulubelen: **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye.** İst. 1982 Çağdaş Y. 310 s. 350 TL.

Cafer Unay: **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri.** İst. 1982 Ar Basım Yayım ve Dağıtım, 47 s. 100 TL.

Nevzat Hakan Ünkan: **Yaşlanmadan Yaşamak; Bilinçli Beslenme.** İst. 1982 Genel Kültür Y. 248 s. 350 TL.

Haluk Yavuzer: **Çocuk ve Suç.** İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 459 s. 400 TL.

Haluk Yavuzer: **Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu.** İst. 1981 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Y. XV, 205 s.

Çetin Yetkin: **Serebst Cumhuriyet Fırkası Olayı.** İst. 1982 Karacan Y. 287 s. 300 TL.

Arslan Yüzgün: **Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi.** İst. 1982 Der Yayınevi, 406 s. 500 TL.

Perry Anderson : **Batı'da Sol Düşünce.** Çev. Bülent Aksoy. İst. 1982 Birikim Y. 183 s. 200 TL.

Albert Bayet : **Bilim Ahlakı.** (2. bs.) Çev. Vedat Günyol. İst. 1982 Say Kitap Pazarlama, 150 s. 150 TL.

Walter Benjamin : **Estetize Edilmiş Yaşam.** Hazırlayan: Ünsal Oskay. Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 182 s. 250 TL.

Jeremy Bernstein : **Einstein.** Çev. Nazan Hekim - Reşit Canbeyli. İst. 1982 YAZKO Y. 239 s. 200 TL.

Korkut Barotav : **Türkiye'de Devletçilik.** Ankara 1982 Savaş Y. 284 s. 400 TL.

Hugo Calderon - Jaime Ensignia - Eugenio Rivera : **Friedman Modeli Kıskacında Şili** (1973-1981) Çev. Neşe Ümit. İst. 1982 Belge Y. 248 s. 300 TL.

Bernard Caporal : **Kemalizmde ve Kamalizm Sonrasında Türk Kadını** (1919-1970). Çev. Ercan Eyüboğlu. Ankara 1982 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 838 s. 750 TL.

Gordon Childe : **Tarihte Neler Oldu.** Çev. Mete Tunçay - Alâeddin Şenel. İst. 1982 Alan Yayıncılık, 198 s. 300 TL.

Çağdaş Siyaset Felsefecileri. Derleyenler : Anthony de Crespigny - Kenneth R. Minogue. İst. 1981 Remzi Kitabevi. 293 s. 300 TL.

B. Edwin : **Psiko-Yoga; Düşünce Geliştirme Yöntemleri.** Çev. Mehmet Ali Işm. İst. 1982 Say Kitap Pazarlama 169 s. 200 TL.

Jean-Charles de Fontbrune : **Yarını Bilen Adam Nostradamus.** Çev. Birsen Sağnak. İst. 1982 Milliyet Y. 284 s. 300 TL.

Freud : **Cinsiyet Üzerine.** Çev. A. Avni Öner. İst. 1981 Say Pazarlama Y. 138 s. 150 TL.

Freud : **Psikanaliz Üzerine** Çev. A. Avni Öner. İst. 1981 Say Pazarlama Y. 208 s. 200 TL.

Erich Fromm : **Sağlıklı Toplum.** Çev. Yurdanur Salman - Zeynep Tanrısever. İst. 1982 Payel Y. 399 s. 350 TL.

Erich Fromm : **Sahip Olmak ya da Olmak.** Çev. Aydın Arıtan. İst. 1982 Arıtan Y. 320 s. 300 TL.

Erich Fromm : **Sevme Sanatı,** Çev. Işıtan Gündüz. İst. 1981 Say Kitap Pazarlama Y. 123 s. 100 TL.

Erich Fromm : **Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum.** Çev. Nec-

la Arat. İst. 1981 Say Kitap Pazarlama Y. 223 s. 250 TL.

F. Fröbel - J. Heinrichs - O. Kreye : **Uluslararası Yeni İş Bölümü ve Serbest Bölgeler** Çev. Yılmaz Öner. İst. 1982 Belge Y. 282 s. 250 TL.

George Gamov : **Güneş Diye Bir Yıldız** Çev. Gülen Aktaş — Reşit Canbeyli. İst. 1982 YAZKO Y. 213 s. 200 TL.

Guiness / Milliyet : **Dünya Rekorlar Kitabı.** Çev. Zeki Okar. İst. 1982 Milliyet Y. 512 s. 500 TL.

Paul Hazard : **Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme.** Çev. Erol Güngör. İst. 1981 Tur Y. 472 s. 300 TL.

Mahlan B. Hoagland : **Hayatın Kökleri.** Çev. Alev Serin - Şen Güven. İst. 1982 YAZKO Y. 158 s. 140 TL.

Leo Huberman : **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla** (İnceleme) 3. bs. Çev. Murat Belge. Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 316 s. 300 TL.

Moissej Kagan : **Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat** Çev. Aziz Çalışlar. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 729 s. 450 TL.

Kandinsky : **Sanatta Manevilik Üzerine; Özellikle Resim Sanatında.** Çev. Ahmet Necati Bigalı. İzmir 1981 106 s. 200 TL.

Immanuel Kant: **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi.** Çev. Ioanna Kuçuradi. Ankara 1982 Hacettepe Üniversitesi Y. 95 s.

'ohn F. Kennedy : **Fazilet Mücadelesi,** İst. 1981 Bateş Dağıtım, 282 s. 150 TL.

Thomas S. Kuhn : **Bilimsel Devrimlerin Yapısı.** Çev. Nilüfer Kuyaş. İst. 1982 Alan Yayıncılık, 185 s. 300 TL.

Jean Piaget : **Yapısalcılık. (İnceleme)** Çev. Füsun Akatlı. Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 128 s. 175 TL.

Henric Pirenne : **Ortaçağ Kentleri; Kökenleri ve Ticaretin Canlanması.** Çev. Şadan Karadeniz. Ankara 1982 Dost Kitabevi Y. 168 s. 225 TL.

Lothar Rothman : **Berlin - Bağdat; Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi.** Hazırlayan: Ragıp Zarakolu. İst. 1982 Belge Y. 212 s. 200 TL.

Herbert Read : **Sanat ve Toplum,** Çev. Selçuk Mülayim. Ankara 1981 Umran Y. 185 s. 300 TL.

Wilhelm Reich : **Cinsel Olgunlaşma.** Çev. Hüsen Portakal. İst. 1982 Deniz Kitaplar Y. 112 s. 150 TL.

Hans Reichenbach : **Bilimsel Felsefenin Doğuşu** Çev. Cemal Yıldırım. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 232 s. 200 TL.

Bertrand Russell'den Seçmeler. Haz. Mete Tuncay. İst. 1982 Varlık Y. 312 s. 250 TL.

Bertrand Russel : **Bilimin Toplumsal İşlevi.** Çev. Erol Eşençay. İst. 1982 Deniz Kitaplar Y. 128 s. 150 TL.

Bertrand Russel : **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz.** Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. İst. 1982 Alaz Y. 216 s. 150 TL.

Carl Sagan : **Kozmos, Evrenin ve Yaşamın Sırları.** Çev. Reşit Aşçıoğlu. İst. 1982 Altın Kitaplar Y. 375 s. 400 TL.

Edward Said : **Oryantalizm (Doğubilim) ; Sömürgeciliğin Keşif Kolu.** Çev. Nezih Uzel. İst. 1982 Pınar Y. 528 s. 400 TL.

Georg Schreiber : **Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan.** Çev. Esat Nermi. İst. 1982 Milliyet Y. 328 s. 350 TL.

Jean Schwobel : **Basın, İktidar,** Para, Ankara 1982 Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 302 s. 500 TL.

Claire Sterling : **Terör Ağı; Uluslararası Terörizmin Perde Arkası.** Çev. Oya Alpar. İst. 1982 Yüce Y. 400 s. 300 TL.

Alvin Tofler: **Üçüncü Dalga.** Çev. Ali Seden. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 503 s. 350 TL.

John Tomand : **Pearl Harbor Baskını ve Sonrası.** İst. 1981 Baskan Y. 550 s. 350 TL.

TOPLU SORUŞTURMA

SORUŞTURMA SORULARIMIZ

1) — 1982 yılında edebiyatımızın genel nitelikleri sizce nelerdir?

2) — 1982 yılında şiir, öykü, deneme, roman türlerinden birer ürünü gerekçesini de belirterek seçebilir misiniz?

SORULARIMIZA YANITLAR

BATUR, Enis

1982 yılında okuduğum şiir kitapları arasında pek çok ustanın önemli toplamları olmasına karşın, benim en çok ilgimi çeken kitap Sina Akyol'unki oldu: **«Lokmanla Geçen Şen Günlerim»**. Türk şiirindeki egemen çizgilerin hayli dışına sarkan, Haiku ile Araf Halet arası bir anlatım yakalıyan Akyol'un dünyaca uçarı ama hüznüsever, ekonomik ama ferah bir bakışla yaklaşması benim okur dünyamda coşku yarattı.

Öykü kitapları arasında, Bilge Karasu'nun **«Kısmet Büfesi»** adlı toplamı tartışmasız bir önem taşıyordu. Karasu 50 yaşını geçmiş bir yazar; buna karşın, son derece atak, öncü bir yaklaşım getiriyor. Tek ürün olarak da, Nazlı Eray'ın M. Sanat'ta yayımlanan **«Şemsi Bey»**i beni çok etkiledi; üst hayat ile alt hayat arasındaki ilişkinin trafiğini yetkin biçimde yansıtıyordu bu öykü.

Deneme dalında, Selim İleri'nin **«Düşünce ve Duyarlık»**ı, çok önemli bir kanal açtı: Türk yazınında ilk kez, bu yazı türünde, başlığa yazılmış bu iki kavramın bu denli içiçe ve dengeli ele alındığı görüşündeyim. Tek ürün olarak ise, Füsun Akatlı'nın Gösteri'de yayımlanan **«Bir Yılın Sonunda Arzu»** adlı denemesini en vurucu ürün olarak değerlendiriyorum.

Yılın en önemsediğim eleştirel çalışması Ahmet Oktay'ın **«Yazın, İletişim, İdeoloji»**si idi. Tek üründe de en önemli çalışma, kanımca gene Ahmet Oktay'ın, Çağdaş Eleştiri'nin iki sayısında bütünlenen ve Necatigil / A. Ilhan paralel okuması olarak özetlenebilecek incelemesi idi. Bilimsel yapıtlar içinde benim en çok ilgimi çeken toplam Er-

tuğrul Özkök'ünki oldu: «Sanat, İletişim ve İktidar».

Bu yıl yayımlanan romanların hiçbirini okuyamadım; gördüğüm dergiler arasında, en özgünü ilk sayısı çıkan Beyaz idi, Magazin basınında yer alan en ilginç örnek, Erkekçe'de yayımlanan İnci Baba'yla söyleşi idi.

1982 yılı kasvetli, dağınık bir yazın ortamı getirdi: Bu yıl içinde tek bir yeni imza ilgimi çekti diyebilirim: Seyhan ERÖZÇELİK.

ŞİNA AKYOL :
AĞAÇ BUDAYICILARINA
VE YASLI GÖNLÜME DAİR
KEDER YÜKLÜ ŞİİR

1

Aklı evvel bilgiler
sıkılmışlar besbelli;
onca yeşil çığlığı
tekmil, budamışlar!

2

Ben de yaslı gönlüme tırmandım!

Yaslı gönlüm
Yaslı gönlüm
safi kekre acıydı!

Of!
deyip indim.
Huysuz kenti gezindim.
Keder yüklü
duygularla!

Lokmanla Geçen Şen Günlerim;

Tan Y; 1982

12 Temmuz 1982 Pazartesi günü, tüm gün yollarda dolaştım, hava gerilimliydi o gün. Bir an tozlu bir sıcak bastırıyor, sonra birdenbire gökyüzü yağmur yüklü bulutlarla doluveriyordu.

Üstümde bollanmış kot pantolonum, sırtıma yapışmış uçuk mavi tişörtümle tüm gün dolandım tozlu sokaklarda. Yazacağım bir şeyi düşünüp duruyordum. Derken şimşekler çakmaya başladı, gökyüzü iyice karardı, bu rüzgâr saçımı başımı birbirine kattı. Koşarak evime döndüm. Tam kapının zilini çalarken anlatamayacağım bir yağmur başladı, oracıkta sırılsıklam oldum.

Tatile gidecektim, bir türlü gidemiyordum. Yengeç gibi yapışmıştım şu kente, o gün öğleden sonra bankadan para çekip evin aidatını da ödemem gerekiyordu. Nedense üşenmiş bankaya da gitmemiştim.

Ben tam bunları düşünürken, kapıyı on yıldır ev işlerinde bana yardım eden Elif bacı açtı.

Elif bacıyı görür görmez öyle bir şaşırmış olmalıyım ki, kapının eşiğinde kalakaldım.

On yıldır şalvarımsı uzun çiçekli donu, üzerinde kollu fanilası, başında geriye verev bağlanmış yemenisiyle bana kapıyı açan Elif bacıyı; üzerinde ipeğimsi bir kumaştan yapılmış beyaz farbelalı oda hizmetçisi giysisi, başında gene farbelalı, kolalı beyaz bir başlık, saçları arkaya düzenli bir topuz yapılmış görünce ağzım kurudu!

Elif bacı endişeli ve de güçlü bir sesle:

«Hanımefendi geç kaldınız. Neredeydiniz? Beyefendi erken geldiler, meraktan deliye döndü, neyse şimdi balkonda viskisini içerken biraz yatıştı...» dedi.

Aptallaşmıştım.

Hangi beyefendi? Evde viski de mi varmış? Neydi bu Elif bacının üzerindeki kılık?

O an ok gibi beynimden geçti tüm bunlar.

Yalnız yaşarım... Yazar dururum... Elif bacı bana hep ismimle hitap eder... Böyle bir giysisi olduğunu da hiç bilmiyordum.

Yahu aslında önemli olan, «BEYEFENDİ» kimdi?

Şöyle bir toparlandım. Uyuz kedi gibi ıslanmıştım. Saç-

larım deli bir ekin tarlası gibi dağılmıştı.

«Elif bacı nedir tüm bunlar? diye sordum.

O gene çok ciddî, telaşlı, ve ölçülü hali ile:

«Hanımefendi, Şemsi beyin toplantısı erken bitmiş. Geldi, hemen sizi sordu. Ben -Coiffeur'e- gitmiş olabileceğinizi söyledim. Şemsi bey, «Bu kadar geç kalmazdı...» diye merak etti. İsviçre'den oğlunuz aradı. Şemsi beyle konuştular. Akşam misafir gelecekmiş. Aşçıbaşı sizin çok sevdiğiniz yemekleri yaptı. İstakozlar geç geldi ama tazeymişler. Meyva salatasına acaba konyak konmasını ister miydiniz, istemez miydiniz... diye çok düşündük.

...Ah hanımefendi ıslanmışsınız...

Şemsi bey arabayı -Coiffeur'e- gönderdi gelir gelmez, ama şoföre bugün oraya gelmediğinizi söylemişler... Beyefendi çok merak ettiler sizi, çok... dedi.

Yana çekilmiş yol veriyordu bana.

«Her halde aşçıbaşı ile sonra konuşursunuz. Bu gece giyeceğiniz elbiyesi seçerseniz ben ütülerim hemen onu. Ah, işte Şemsi bey duydu geldiğinizi, geliyorlar... Ben uşağa haber vereyim de arka odaların kepenklerini kapatsın. Fırtına çıkıyor» dedi.

Yan yan çekildi, gitti.

Sevgili okurum, işte şu an gerçek öyküye giriyorum. Az önce okuduğun, eğlenesin diye yazılmış, çerezdi!

Dalıyorum öyküye ve senin için yeni bir başlığı atıyorum...

ARKADAŞIMSIN DEĞİL Mİ?

Gökyüzünün görünmediği bir sokakta, gece yarısını çoktan geçmiş bir zamanda, aşağıya doğru yürürken gördüm onu. Sidik kokulu duvarın dibinde, çakılmış gibi duruyordu. Onun da saçı sakalı birbirine karışmıştı, uğursuz görünümlü bir yüzü, birbirine yakın gariban bakışlı gözleri vardı.

Benim üstüm başım kirliydi, kokuyordum ama, gene de boylu posluydum.

Bıyığım vardı, anlıma düşen saçımı arkaya attım; ona şöyle bir baktım. Anladım ki cüce.

Onun üstü başı benimkinden beterdi. Cigarası ağzın-

da kurumuştu; bu yalnız cüce, bu insiz cinsiz sokağın bir köşesinde ellerini önünde kavuşturmuş duruyor; sanki sokağın amonyaklı gece havasını hem ürkerek, hem sindirerek içine çekiyordu.

Görmüştü beni. Yan yan, olduğu yerden kıpırdamadan bakıyordu.

Hızla gittim yanına. Cebimdeki tornavidayı çıkartıp böğrüne dayayıverdim.

Gözlerini devirdi, soluğu kesildi bir an korkudan. Gözlerinin ta içine baktım, tornavidayı az daha bastırdım. Fısıldadım kulağına:

«Arkadaşımsın değil mi lan?»

O, dehşet içindeydi.

Yavan, kulağıma hoş gelen, testi sesi gibi bir sesle:

«Tabii arkadaşınım. Arkadaşınım abi. Niçin kızdın da tornavida çektin? Has arkadaşınım ben senin» dedi .

Tepeden bakıyordum ona. Bu gece yarısı cücesi benden de yalnızdı anlaşılan. Dudağında kurumuş cigarası ayaklarının dibine düşüvermişti.

İlkin azıcık çekip, sonra gene böğrüne bastırdım tornavidayı:

«Adın ne senin?» diye sordum.

«Fazıl benim adım, ağabey» dedi.

«Benim adım da Ercüment, anladın mı?» dedim. Tanıttım kendimi ona.

Fazıl,

«Ercüment abi, çek şu tornavidayı» diyordu.

Yeni baştan:

«Arkadaşımsın değil mi lan?» diye sordum.

«Kuşkun mu var, Ercüment ağabey? Has arkadaşınım ben senin» dedi.

Tornavidayı çektim böğründen, yan yana kara yolda yürümeye başladık.

Uysaldı, kinci değildi; anlamıştım onu.

«Fazıl» dedim.

«Efendim, Ercüment abi» dedi.

«Sen beni kaç yıldır tanıyorsun?» diye sordum.

Bir an durdu. Tornavidayı yeni baştan meydana çıkartmıştım.

«Ben seni iyi tanıyorum Ercüment abi» dedi.

«Ne kadar iyi?» diye sordum.

Tornavidaya takılmıştı gözü.

«Çok iyi tanıyorum. Yani diyebilirim ki, yıllardır tanıyorum seni Ercüment abi.»

Cevabı hoşuma gitmişti.

«Kaç yaşındasın?» diye sordum.

«Kırk varım» dedi.

«Sen beni çocukluğumdan tanıyorsun Fazıl» dedim.

«Evet ağabey; çocukluğumuz beraber geçti» dedi.

Kara yolda, iki gariban yürüyüp duruyorduk.

«Nerede geçti çocukluğumuz Fazıl?» diye sordum.

Bir an düşündü.

«İşte buralarda geçti Ercüment ağabey, Beyoğlu'nun ara sokaklarında» dedi.

Birden tepem attı. İyi eğitmem gerekiyordu onu. Tornavidayı usulca sırtına dayadım. Ürperişini izledim.

«Bizim çocukluğumuz buralarda geçer mi?» Erenköy'deki Miralay Ekrem amcamızın köşkünde geçti biçim çocukluğumuz; karıştırma bir daha Fazıl» dedim.

Kan ter içindeydi.

«Bir seferlik şaşırdım abi. Bağışla. Nasıl unuturum Erenköy'deki köşkün bahçesini» dedi...

Gözleri parlamıştı. Geçmişi görür gibi bir yerlere bakıyordu.

Isınıyordum ona yavaş yavaş. Ne desem çabucak kapıveriyordu. İşte, şu kara yolda benim insanımdı o...

«Fazıl, biliyorsun senden tam üç yaş büyüküm» dedim.

«Evet ağabey, tam üç yaş büyüksündür benden,» dedi.

«Şunun şurasında kaç paşazade kaldık ki» dedim.

Büyülenmiş gibi kurduğum geçmişe bakıyor; başını sallıyordu.

«Fazıl,» dedim.

«Evet ağabey?» dedi.

«Her halde sünnet düğünümüz aklındadır... Miralay Ekrem Paşa köşkünde, eşine ender rastlanan zenginlikte bir sünnet düğünüydü» dedim.

«Aklımda, aklımda ya, biliyorsun ben senden üç yaş küçüğüm... Sen daha iyi anımsarsın... Biraz anlat bana Ercüment ağabey. Ağaçlara takılı rengârenk ampuller hep aklımda... Ilık bir geceydi» dedi.

Benim de gözüm dalmıştı...

«Evet Fazıl... Ilık bir geceydi. Başımızda pullu takkelerimiz aynı karyolada yatıyorduk - bahçenin bir köşesindeki akasyanın altındaydı karyolamız... İşte sen oradan görüyordun ampullerle süslenmiş ağaçları... Kuklayı hatırlıyor musun?» diye sordum.

O ileriye bakıp durdu.

«Evet, kuklayı hatırlıyorum... İşin ilginç yanı bir de Karagöz perdesi hatırlıyorum. Kukladan ayrı... Karagöz oynatmışlardı. Sen unutmadın değil mi Ercüment ağabey?» dedi.

Şöyle bir güldüm. Dökük dişlerimin arasından bir garip fısıltı çıkardım.

«Unutur muyum Fazıl; sünnetimizdeki o eşsiz Karagöz oyununu nasıl unuturum?» dedim.

Bir süre sessiz, kara yolda yanyana yürüdük.

«Sen annene düşkündün,» dedim.

Gözlerini yere indirdi. Usul usul bir sesle:

«Evet. O yüzden evlenmedim» dedi.

Şu gece yarısı yanımda yürüyen tıfıl cüceye basbayağı bir hayranlık duymaya başlamıştım.

«Evet, annen rahmetli Nedime Hanım'a olan düşkünlüğünden nişanlını bıraktın» dedim.

«Evet, nişanlımı bıraktım. Ona her yaklaştığımda annemi görür gibi oluyordum çünkü» dedi.

«Zavallı nişanlın Hamdiye! Nasıl âşıktı sana Fazıl... Acıdan verem olup gitti. Odasında kan kustu bir sabah.» dedim.

O birden eliyle gözlerini kapattı.

'Anlatma, anlatma Ercüment ağabey. Birden fena oldum... Birden yaşadım o sabahı... Hamdiye'nin yüzü bembeyazdı. Garip bir ecel teri döküyordu sanki... Nasıl sarılmıştı ellerime... Üstündeki uçuk mavi sabah elbisesinin önü kan içinde kalmıştı... O kesik öksürükleri» dedi.

«Neyse, hatırlama şimdi. Bak üzüldün,» dedim.

«Üzülmez olur muyum? Üzüldüm. Sen de üzülmüştün Ercüment ağabey. O öldüğünde ikimiz de yanıbaşındaydık» dedi.

«Ben de hiç evlenmedim Fazıl,» dedim.

«Evet, sen sanatçıydın. Çok duyguluyun,» dedi o.

«Kemanım artık geride kaldı. Yıllardır görmedim onu» dedim.

Kara yolda sessiz yürüdük bir süre.

«Niçin evlenmedin ki ağabey?» diye sordu bana.

«Biliyorsun Fazıl» dedim.

«Biliyorum» dedi.

«Ben de seviyordum Hamdiye'yi,» dedim.

Önüne bakıyordu o. Devam ediyordum anlatmaya. Bu hiç yaşamadığım olaylar sanki yüzlerce yıl içimde bir yerlere sıkışmış; şimdi tortulu bir turşu suyu gibi yol bulmuş akıyordu bağrımdan dışarıya.

«Senden çok seviyordum onu... Ama o beni hiç görmezdi bile. Her gün köşkteki odama kapanır, saatlerce kemanımı çalardım. Ama Hamdiye duymazdı bile beni. Senden başkası yoktu onun için Fazıl,» dedim.

O önüne bakıyordu.

«Sen yakışıklıydın Fazıl... Bıyıklarını parlatırdın. Nişanlanmıştın onunla bir mayıs günü. Ben kemanımla yapayalnızdım» dedim.

«Sen sanatçıydın Ercüment ağabey. İçine kapanıktın sen. Ama ne hoştun. Sarı benzin, kara saçların, tutkulu gözlerin vardı» dedi Fazıl.

«İşte iki paşazade kaldı Fazıl» dedim.

«Evet» dedi.

Yavaş yavaş sabah oluyordu.

Yollarda yürüyorduk. Bu ne idüğü belirsiz, boktan, nefesi kokan partal kılıklı cüce ve ben...

«Üşüdün mü Fazıl? Sabah yeli çıktı» dedim.

Değer veriyordum ona.

Olmayanı yaşıyordu benimle.

«Yok, üşümedim» dedi.

«Biliyorsun, boğazın hassastır» dedim.

«Biliyorum... Annem hep ıhlamur kaynatırdı bana» dedi.

«Hamdiye'nin yakut renkli kadife kışlık paltosunu hatırlıyor musun?» diye sordum ona.

«Hatırlıyorum... Madeni düğmeleri vardı. Hamdiye o zamanlar hastalanmamıştı henüz. Ne güzeldi teni... Gözleri kor gibi yanardı. Ayakları iskarpinlerinin içinde ufacıktı... Dantel, örme eldivenler giyerdi» dedi.

Baktım söken sabah ışığında yanımdaki, daha önce hiç görmediğim garip cücenin yüzüne:

«Fazıl söyle; sen de mi çok sevdin Hamdiye'yi?» diye sordum.

Kesin bir sesle:

«Hayır, dedi, ne yazık ki, sevemedim ben onu... Belki de onun beni çok sevdiğini bildiğim için... Bilmiyorum... Eski olaylar bunlar, acep yaşadım mı diye sorarım kendime bazen» dedi.

«Yaşadık Fazıl. Hepsini yaşadık... O görkemli sünnet düğününü; Miralay Ekrem Paşa köşkündeki ılık, yasemin kokulu yaz gecelerini, benim kemanımın sesini, Hamdiye'nin umutlarını ve acısını hep yaşadık» dedim.

«Evet» dedi o.

Tornavidamı fırlattım, sabahın içine bir yere attım.

Bir sabahçı kahvesine gelmiştik. İki paşazade girdik içeriye.

Ayakçıya:

«Yeğenime ve bana birer demli çay ver» dedim.

Geçmişim vardı.

Yalnız değildim. Sabahın ışıklarına bakıyordum. O düşünceliydi.

«Sen tırnaklarım yerdin değil mi Ercümen ağabey?» diye sordu.

Kara, uzun tırnaklarıma baktım.

«Evet Fazıl» dedim.

Çaylarınızı içerken birer cigara yaktık...

(Milliyet Sanat; 15 Ağustos 1982)

FÜSUN AKATLI / BİR YILIN SONUNDA ARZU

Birkaç yıldır özellikle Türk öykücülüğü üğerinde çalışmalarımı sürdürmekteyim. Adet olduğu üzere yıl sonu değerlendirmeleri yapılırken, ben de öykücülüğümüzü özeğe alarak, kendi kendime, bir yılın yazınsal etkinliklerinin bende bıraktığı toplamsal izlenimi evirip çeviriyordum kafamda. Öykü, roman, anlatı derken; eleştiri de, tartışmalar da, öbür yazınsal etkinlikler çevresinde yazılıp çizilenler de

üşüştü düşünceme. Girebildikleri kadar sıraya-düzene sokup, okura da iletebilmeyi istedim bu konulara ilişkin sıkıntılarımı, beklentilerimi, düşünce kırıntılarımı. Bir yerden başlayayım söze:

Yazınımızın son elli yılında öykücülüğümüzün genel çizgisiyle hep belli bir ortalama düzeyin üzerinde varlığını sürdürdüğü rahatlıkla söylenebilir sanıyorum. Türler arası bir karşılaştırmaya gidecek olursak, ayrıntılara dalmaksızın, şöyle bir genel görünüm saptanabilir: Yazınımızın şiirden yana yoksul, ya da şiirden yoksun olduğunu kimse savlayamaz. Hatta denebilir ki, en verimli tür şiirdir yazınımızda. Bunun ister kimilerinin yaptığı gibi, çok eskilere dayanan bir şiir geleneğimizin bulunmasıyla açıklayalım, ister nedense/tarihsel bir açıklamanın her durumda geçerli olmayabileceğini düşünelim (ki ben böyle düşünmeye eğilimliyim) sonuç değişmeyecektir ve yazın sorunlarını düşünenlere, yazıp-çizenlere pek az konuda nasib olan bir «asgari müşterek» şiir konusunda —hiç olmazsa bir Türk şiirinin tartışma götürmeyecek biçimde varolduğunda— sağlanmıştır.

Hemen bu noktadan başlayarak, görüşler, değerlendirmeler çeşitlenecek, çatışacaktır ya... çeşitlensin, çatışsın! İşin bu yönü şimdilik, bu yazı çerçevesinde beni ilgilendirmiyor. Olabildiğince nesnel bir saptamayla giriyorum türler arası karşılaştırmaya: Şiirimiz bugün ve yarın için yazınımızı onurlandıracak bir yetkinliktedir. Gelgelelim «şiirimiz» ne demektir? Mal bulmuş mağribi gibi sarılıverdiğim «asgarî müşterekimiz» kaygan bir düzlemde yer almıyor mu acaba? Tabı. Pek ivedilikle varılmış bir ortaklaşalıktı varsaydığım. «Şiirimiz» diye konuştuğumuz sürece koruyabileceğimiz, öznemizi şairlerimizle somutladığımız anda yitirivereceğimiz bir gölge görüngü (epifenomen) bu anlaşma. Varsın öyle olsun; öyle olsun da, birkaç satırlığına nesnelliğe sıvanışımın bile sonu gelmesin. Yazında nesnellik yapay bir tavır olduğundan, nesnellikte tutarlı kalınamaz. Bunu bilir bunu söylerim ben. Öznellikse dürüstlüğün, tutarlılığın, sağlıklılığın temelidir.

(Bir ayraç açmalıyım galiba hemen. Kimileri bir sözcüğü tırnak içine almadınız mı, ya da önüne ayraç içinde bir ünlem kondurmadınız mı kolay ve ucuz bir saldırıya geçiriyorlar. Olur ya, belki gerçekten sözcüklerin berisini - öte-

sini okuyamıyorlardır... vakitleri mi varl Okuyan okurken hiç mi hiç arif değil bizde. Hele yazandan arif olmalarını beklemek düpedüz hamhayal. Söz gelimi bakıyorsunuz üç kitap yayımlamış bir yazar, bir yapıtına «özgün» dediniz de doğru okuması için önüne bir ürlem oturtmadınız diye sözlüklerden medet umuyor. Aynı sözlükte «iğneleme», «kinaye», «taşlama», «hiciv» sözcükleri de var ama... varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler!— Bkz. «Pasifik Günleri mi, Nazlı Eray mı?»/Nazlı Eray. Milliyet Sanat Dergisi, 15 Aralık 1981—. Diyeceğim, şimdi de bu öznellik - nesnellik terimleri hiç yoktan başıma iş açabilir. Öznellikten murat, «paşa gönüller» değildir pek tabii; nasıl ki «nesnellik» de, çoğunluğun —isterse ezici çoğunluğun olsun— görüşüne ters düşmeyecek yaklaşım demek değildir. Asıl tartışılacak, kuramsal uzantıları olabilecek sorunları tartışmayız bizler genellikle. Batılının «intersubjectif»lik dediği, uylaşım/uzlaşım parametreli, sade suya öznelliğin de katmerlisi olabilecek bir kavrama «nesnellik» deyip çıkmakta sakınca görmeyiz örneğin. Oysa, böylesi bir durumda yaklaşım «nesne» ile değil, olsa olsa birden çok sayıda öznenin —sözleri nesneye uysun uymasın— ağız birliği etmesiyle temellendirilmekte ve pekiştirilmektedir. Benim savunduğum öznellik ise, kaçınılmaz olarak bir ucundan özneye bağlı bulunmakla birlikte, öbür ucu mutlaka nesneye ilişkin olan, temelini orada bulan bir yaklaşımdır. Bu açıklamanın üzerine bir de yorumsama sorunlarını, çoğul okumanın sorunlarını vb. koyarsak, nesnellik - öznellik saflaşmasında taraf olmaktan medet ummanın pek havada kalacağını kestirmek bilmem kolaylaşır mı?)

Evet öznellikle bakıyor ve nesnel bir sonuca varıyorum şimdi: Varlığında verimliliğinde düzeyliliğinde anlaşacağımızı umduğum «şiirimiz»de bir takını doruklar var. İşte bize şiir yazın türleri içinde en başarılı sayılacağımız alandır, dedirten de bu doruklar. Bu dorukların kimliklerinde anlaşmayacağımızı düşünüyor ve konu şu anda burada düğümlenmediği için örneklemeye girişmiyorum. Hoş, örneklemeye girişsem de tartışma mı açılacak? Karalayıcılık, yoksayıcılık gibi kolayın ucuzu bir devrimbazlıkla yazın dergisi kotarabilenlerin, ciddi tartışmalarda ipe sapa gelir tek sözleri olamaz kil Bakınız «Edebiyat 81» Dergisinin Ocak sa-

yısında Edip Cansever'i aklısıra bir paragrafta harcayıveren imzasızın düşün ve beğeni düzeyine! Bir ibret ve utanç belgesidir yazınımız için bu. Şiiri tartışmıyorlar, çünkü alışverişleri şiirle değil. Simavi ödülünün verildiği kişi Homeros da olsa aynı yâverleri geveleyebileceklerdir. Durum acıklıdır, isterseniz gülünçtür de. Ama daha önemlisi, tehlikelidir. Öyle bir arena açılmıştır ki, mahalle kahvesi bu arenaya oranla bilimler akademisi düzeyine yükselir. Şiir, yazın, estetik sorunlarıyla kim, hangi birikimiyle uğraşacak bu çeşit dergilerde? Gelsin «holdingler»den destek gördüğü sayıltısıyla Edip Cansever'in şiirine bulaşsın balçık fırçası; dönsün, Enis Batur'un tanımladığı gibi, («Açık Mektup Tarzında Açıklama»/Yazko Edebiyat, Sayı 15). babası general diye, işi reklamcılık diye, cinselliği -varsayalım ki- kendilerininkinden farklı bir yönseme gösteriyor diye, Paris'te yaşıyor diye (aslında bütün bu kişiler kendilerini fersah fersah aşıyor diye), Türk yazınına ciddi emeklerle katkıda bulunma çabasındakileri boyasın! Demek ki, sözümona yazınımız tartışılıyor, gerçekte üretilen ise bayağının aşağısı bir mahalle dedikodusu. İyisi mi yılmış olayım ben (meselâ!) bu yıldırma taktiklerinden de, dayayayım sırtımı «holdingler»e (meselâ!) yürüyen kervandakilerle sürdüreyim sözlerimi.

Şiirimizdeki dorukların yanında yetenekli, hem en azından Türk şiirini özümsemiş, hem kendi şiirselini oluşturma yolunda, kendi sesini getiren, daha yolun başında sayılabilecek şairler de var. Bu da, şiir damarının kurumadığının bir bir imi olarak önem taşıyor konumuz bağlamında. Öte yandan mantar gibi ortaya çıkıp yiten, ya da ur gibi büyüyen, has şiiri kemirmese de yazınsal işlev açısından zararlı, engelleyici, habis olabilen bir şiir çoğaltılmakta. Hep aynı şiirin altına değişik imzalar attıkları duygu ve izlenimini veren kalabalık birileri var. Bunları öne çıkarıp, «kötü şiir kazandı ya, oh ya» diye çığıranlar var: Kendileriyle oynamayanlarla köşe kapmaca oynama sevdalıları. Kısa erimlerde iyi şiir kötü şiiri ne zaman nerede kovabilmiş ki, 1970-80'ler Türkiye'sinde kovsun! Şiirin bilgiyle hiç alışverişi olmadığını sanan, dün bir bugün iki deyip satır kıranlar var: Bunlar da körebe oynuyorlar. Demek ki iki belirgin çizgi izleniyor şiirimizde: 1. Doruklar ve doruklara tırmanmanın

çıkmaz olmayan yolunu bulacağına bel bağlanabilecek olanlar, 2. Nicelikçe onları bastıran, ve gerçek bir yazınseverin ruhunu, umutlarını karartan bir yığın «muzahrafat»ı imzalayanlar. Sıradan, ortalama, renksiz, pırıltısız şiir örnekleri ise bu iki belirgin çizginin dışında araya kaynıyorlar. Bu yönsemelerin kişi adlarıyla somuta bağlanmasında yine görüşler karşıtlaşacaktır. Bu yazının özeksel sorunu bu olmadığından, konuyu dağıtmamak için yine örneksiz geçiyorum.

Öykücülüğümüzle şiirimizin son dönemlerinin karşılaştırılmasında gözettiğim ayırıcı özellik, işte bu noktada gösteriyor kendini. Öykücülüğümüzün çizgisi çok zikzaklı, çok inişli çıkışlı değil şiirimizde olduğu gibi. Tek - tük «çok kötü» öykü kitabı çıkıyor. Biraz daha çok sıradan, ortalama, şöyle - böyle»nin ötesine geçmeyen kitaplar yayımlanıyor. Ama bir bunlar kadar da kalıcı, özgün, ilginç, dünya yazınında yeri olan seçkin öykü örnekleriyle yanyana durabilecek ürünler veriliyor. Bundan da önemlisi, kötü öykü pazarı kurulmadı Türkiye'de. Kışkırtmalar, desteklemeler, köstelemeler, şiiri aldığı ölçüde hedef almıyor öyküyü. Bunun nedenini tam çözümleyebildiğimi söyleyemem. Ama sonuç umut verici: Yeteneksiz bir öykücü, yeteneksizliğine prim vererek kendisini pazarlayan dergi yöneticileri, eleştirmenler, alaylı avukatlar bulmayınca, ya bir kaç çabalamadan sonra çekiliyor; ya da çalışıyor, emek veriyor, düzeltip geliştirmeye çalışıyor kendini, gelebileceği yere kadar gelebiliyor hiç değilse.

Bilmem pek mi iyimserim? Dergilerde okuduğum kötünün kötüsü öyküler bu iyimserliğimi biraz olsun gölgelememeli mi? Sonra yine dergilerde öykülerini ilgiyle izlediğim kimi yazarların bir türlü bir kitapla ortaya çıkamamaları, çıkabilmiş bir-iki kitaplarıyla umut vermenin epeyce ötesine geçmiş kimi öykücülerin seslerinin kesilmiş görünmesi, daha daha, başlıbaşına bir yazın olayı sayılması gereken, belki biraz olağan dışı incelmiş ve gelişmiş yazın bilinçlerine ses yönelten ama en azından sorgulanması, irdelenmesi, tartışılması ile özümsenip sindirilebilecek olan kimi kitaplar karşısındaki anlaşılmaz duvar suskunluğu bu iyimser yaklaşımımı kuşkunun törpüsüyle biraz dürtse yerinde olmaz mı? Doğru! Yazın ortamımızda anlatı da etkenlik bakımından pek parlak bir durumda değil galiba. Yine de

diretiyorum: çürükçülüğün öyküyü ağına düşürme hevesinde görünmemesi, bu türün yazınımızda daha rahat soluklanmasına olanak veriyor hiç değilse.

Romanla karşılaştırıldığında öykünün yerine ve durumuna baktığımda da, ilgisiz kalınmaması gerektiğini düşündüğüm bir ayrım dikkatimi çekiyor: Öykünün ciddi, ateşli tartışmalara pek konu olmamasına karşılık, romanımız —ilâmaşaallah— tartışılıyor. Ciddi bir biçimde olmasa da, adamakıllı ateşli tartışılıyor. Ama bir karıştıralım 1981'de yapılan roman tartışmalarını; ne öğreniyoruz, hangi üretken açılımlara tanıklık ediyoruz, nasıl bir kazançla çıkıyoruz bu tartışmalardan? Yine bir kör döğüşü değil mi?

Birkaç odak var. Birisi: «Türkiye'de roman var mı - yok mu?» ya da «Türkiye'de ne kadar futbol varsa o kadar roman var» odağı! Buna nasıl dört elle sarılındığı akıl almaz birşey. Varsa-yoksa tartışmayı saptırma, laf ebeliği, mugalâta. Kim atmış bu sözü ortaya? Fethi Naci! Haydi, sırasıdır, değiştirelim, şu bilinen deyişi: Bir akıllı bir kuyuya bir taş atıyor, kırk deli çıkarmaya çalışıyor. Fethi Naci yıllarını Türk romanıyla uğraşmakla tüketmiş bir eleştirmen. Herhalde satırlarının arasının okunması zahmetini hak edecek kadar emeği var yazınımızda. Bildiğimiz kadarıyla, usunu yitirmiş falan da değil. «Biz yazıyoruz, biz yazıyorsak demek ki roman vardır» mantığıyla kendisine karşı çıkanların roman yazdıklarını pek tabiî biliyor. Zaten derdi de o değil mi? Müesses roman nizamını altüst etsin etmesin, beşyüz sayfalık, çok ciddi tartışmalar getirebilecek bir kitap yazıyor Türk romanı üzerine ve «nesnel» bulunmuyor, geçiştiriliyor. Futbol karşılaştırmasını kurcalamak daha kolay değil mi? Ama yazar ölçüt peşindeymiş, dünya romanı ile Türk romanı karşılaştırıldığında çifte ölçüt sorununun öne çıktığını getiriyormuş gündemimize bu sorun da çağımızda romanın, dünyada da bizde de klasik ölçütlerin yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek dönüşümler belki «kriz»ler yaşadığını tartışmamıza yol açarmış... Kimse umursamıyor bunları. Yanıtlar: «Ben varım başkaları yok» ya da «Bizde eleştirmen var mı ki roman olsun?» (ne demekse bu!)

İkinci bir odak: «Yakın çevresini yazmak, dedikodu romanı», Tartışma düzlemi yine roman sorunsalı çevresinde değil, Selim İleri'nin kişiliğine dil uzatmayı tarihsel misyon

edilen Edebiyat '81 ayraçlarında biçimlenince, belki anlamlı bir tartışma konusu edilebilecek olan yaşam-yazın ilişkileri sorunsalı da kuytuda kalmaya yargılanıyor.

Üçüncü bir odak: Bir Düğün Gecesi - Ses Sese Karşı «karşılaştırınası» düzleminde yaratılmak istendi ki, yazın ve yazın eleştirisi açısından herhangi bir yaklaşıma olanak vermeyen bir tezgâhta dokunan kumaştan kaç kişi yabanlık giysi dikinebildi, dikindi de ne oldu? İşte yine Bir Düğün Gecesi bugün ve yarın için kendi ayakları üzerinde yerinde duruyor; acaba hangi acının hangi askerleri hangi balçık sahada talimde şimdi?

Romanın önünde duran gündeme getirilmiş tek yazınsel sorun, şimdilik, ölçüt sorunu. Dünya romanı görüngesinden Türk romanına bakılarak irdelenmesi gereken ve henüz yanaşılmayan bir sorun, ardından, süreci içerisinde romanın geçirdiği ve geçirmekte olduğu dönüşümler yeni bir/başka roman yeni bir/çok anlatı sorunlarına eklemlenebilecek. Bunlar tartışıldıkça yeni açılımlar olanaklanacak.

Öykücülüğümüz için ise dünya öyküsünün gerisinde kalmak onunla boy ölçüsecek durumda olmamak gibi bir sorunla karşılaşmıyoruz. Türler arası özel yerini romanla karşılaştırdığımızda bu noktada belirleyebiliriz öykümüzün bugünkü durumunu. Söz konusu olan bir yazar yarıştırma olmamalı son çözümlemede. Çünkü bu da Türk yazını içinde kalındığında zaman zaman gündeme getirilen «Sait Faik aşıldı mı aşılmadı mı» tartışması kadar anlamsız olur. Sorun; yetişme, yarışma, aşma vb. değildir ki. Bir çizgi ve o çizginin Türk ya da dünya yazınında yerleşebileceği düzey düşünülmelidir. Ancak o düzeyde; dil, kurgulama, biçem özellikleri, yapısal örüntü ve yaratılan «dildünya» bağlamında yapılacak kimi karşılaştırınalar, belirlenmeler ve değerlendirmeler eleştirel etkinliğin anlamlı bir işlevi olarak görülebilir.

Romanda bir Tolstoy'umuz, bir Dostoyevski'miz, bir Balzac'ımız, bir Proust'umuz yok derken haklıyız. Ancak, bana öyle geliyor ki bu, Türk romanının bir sorunu olarak kalmıyor, dünden bugüne, tür olarak romanın bir yan olgusu halinde biçimleniyor. Ondokuzuncu yüzyılda bizde ilkelliği tartışılmaz romanlar yazılırken, batı baş yapıtlarını verinıştir, doğru. Ama bu saptayım geçerliliğini her durum ve koşulda sürdürmeyecek, yalnızca bir döneme ilişkin tarihsel

bir saptama olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır kanısındayım. Şimdi kabaca —çok kabaca— iki yol görülebilir Türk romanının önünde; ya yüz yıl geriden (geçmişten) bugüne batı romanı çizgisini adım adım izleyecek, kendi Balzac'ını Proust'unu Tolstoy'unu yazmakla tutacak yolunu önce —ki bu olanaksızlığı bir yana en hafif bir deyimle abes olurdu—; ya da romanın (hatta çok daha kuramsal bir genelliği gereksiyorum burada: şimdilik «anlatı»nın diyeyim) bugün artık sunduğu dil/ kurgu çerçevelerine yönelecek, bunları çeşitlendirecek, giderek yaratacak. Bunun yapılabildiği, yapılamadığı yazarken ve okurken nelerle karşılaşıldığı ise apayrı bir sorun olmalı. Bugün artık Fransızın da Proust'u yok. Proust, Fransızm değil ya da! Fransız'ın Butor'u, Sarraute'u, Robbe-Grillet'si, Vian'ı var söz gelimi. Rusun, Dostoyevskisi olmadığı gibi, izleyebildiğimizce, atılımlı bir yeni-anlatı sertiveni de yok galiba Marquez. Morante, Rulfo gibisi bizde yok ama; bir zamanlar Stendhal'i, Mann'ı olmuş olanlarda da yok. Bugün artık bu ad tokuşturmanın dayandırılabileceği gerçek bir kuramsal taban kalmadı.

Roman türünü, dünden bugüne, süreci içinde, tarihsel/ yazınsal bir görüngeden yorumlamaya yönelecek tartışmalar ve bu tartışmaların Türk romanının kuramsal art-düzlemine tutabileceği ışıklar, kuşkusuz romanımızın güncel sorunları için de aydınlatıcı olacaktır. Ama yine öyküye dönecek olursak; «anlatı» teriminin zaman zaman günümüz romanını da kuşattığı (örneğin Camus'nün kendisi, bizim roman dediğimiz yapıtlarına anlatı demiyor mu?), öykü türüne de kuramsal bir taslak çerçeve oluşturduğu gözönüne alındıkta; dünya yazınıyla yanyana durduğumuzda da yüzümüz yere gelmez. Dünya öyküsündeki «dev» adlar, bir Dostoyevski'nin, bir Proust'un adları kadar yıldırmaz bizi öykücülüğümüz açısından diyorum. Belki bu. düşündükçe üzerinde değişiklikler yapmayı gerekseyeceğim, ya da hepten değiştireceğim, şu ya da bu yönlerde sınayacağım bir sorgulama varsayımı şimdilik benim için. Yine de istiyorum ki, üç eleştirmen, beş öykücü, iki romancı, yani ki bir avuç yazar olsun bir araya gelelim de, havanda sularla birlikte birbirimizi dövmeyi bırakalım, romanımızın ve öykümüzün bugün bize sunduğu sorunsallıkları, anlatı genel bağlamında irdeleyelim; kuramsal çözümlemelerimizi özgün ör-

nekler üzerinde yapacağımız uygulamalı araştırmalarla sınayalım, verimli bir yazınsal tartışma ortamı yaratalım. Bunun yazın çevrenimize sağlayacağı düşünsel açılımların yanı sıra, yazın ortamımızı «bulandıran, kirleten çatlak sesleri susturmakta olmasa da iyice etkisizleştirmekte önemli bir işlevi olabileceğini ummak istiyorum. Böylesi bir canlılığın getireceği ivme; şiir, deneme, eleştiri gibi anlatı-dışı yazınımız karşısındaki aldırışsızlığı da kımıldatabilecek, en azından kasıtlı değer körlüklerini kendi köşelerinin karanlığına mahkûm edebilecektir diye düşünüyorum.

Sıraladığım ve gerekçelendirdiğim dileklerim bir işgüzarlık, bir bilgiçlik taslama olarak değerlendirilirse gerçekten haksızlığa uğramış olacağım. Çünkü her yazın erinin kendi yazısını yazmak, ürününü vermek konusunda kendi sorumunu sonuna kadar üstlendiğini düşünemez değilim. Ne kimselere ödev dağıtmak gibi bir haddini bilmezliğe sıvanıyorum, ne de girişilecek işin, kolay üstesinden geliniverecek, belirlenmiş, sınırlanmış, tanımlanmış bir alan taraması olacağını safdilce uman bir genç hevesli coşkuyla yazıyorum bu yazıyı. Aslında gençlik de, coşku da, heves de epey gerilerde kaldı benim için. Yitirmediklerim yalnızca, yazına gönül vermiş bir eleştirmenin sorum bilinci, yazınımıza kazandırılan her özgün yapıtla yeniden kıvılcımlanan gönenç duygusu ve alanı boş bulan/sanan «Erostrate»ca girişimlerin uyandırdığı öfkedir.

Bütün bir yıl okuduğum yazılar içinde, önerimi yönlendirmemde olduğu kadar, düşüncemi biçimlendirmemde bana katkıları olanlar az değildi. Hemen aklıma Melih Cevdet Anday, Fethi Naci, Tahsin Yücel, Ferit Edgü, Ahmet Oktay, Selim İleri, Murat Belge, Enis Batur geliveriyor. Başkaları da vardır listeyi uzatmayayım. Kuşak çatışmalarının üzerinde kalınabilecek bir tartışma düzlemi oluşabilir gibi görünüyor bana böyle bir ortamda.

1982'yi, 1981'den daha verimli bir düşünme yılı kılabilecek miyim kendime, kendim için çizdiğim çalışma izlencesiyle, bilemiyorum. Belki bunun için de anlamlı bir etkile şimi, bir iletişimi özlüyorum işte.

(Gösteri; Mart 1982)

AHMET OKTAY / KAÇIŞ VE KATLANIŞ

(2. Bölümden alıntı)

SONUÇLAR

Bu tarihsel fonun önünde, okurun hep oraya bakmasını dileyerek; şu sonuçları çıkarıyorum:

1 — «Sisler Bulvarı»nda söylemin ikiye bölünmesi (ya da iki ayrı söylem geliştirilmesi) doğrudan doğruya toplumsal ortamdan kaynaklanmaktadır. Birinci bölümde vurgulanmak istenen siyasal boyut, özellikle 1950'den sonra yürürlüğe konan uygulamalar dolayısıyla işçinin «sefaleti» ve «muhalefeti»ni kılgısal (pratik) açıdan geçersizleştirmiş, dolayısıyla bu türden bir içeriğin «nesnel karşılığını» yitirmesine yol açmıştır. İşçi imgeleriyle alımlanmaya çalışan kent şiirlerinde ekonomik / siyasal boyutun **belirsizliğinin** nedeni budur. Durum bu olunca, **muhalif** söylem, feodal koşulların henüz olanca etkinliğiyle sürdüğü kırsal kesimde nesneleştirilmek istenmiş, orada karşılığını bulabildiğine inanan şair, hem sömürü olayının hem bireyin betimlenmesine yönelebilmiştir.

Gelgelelim, söylenen(ler)in kimlikleriyle işçi ve köylü ortamının somut ortamı arasında görünür bir **karşıtlık** vardır ve söyleyenin ülküsü ile kendileri adına konuştuğu sınıf(lar)ın reel ülküsü çatışmaktadır. Bilimsel/tarihsel açıdan söyleyen haklı olsa da. Çünkü, zamandizin'in de gösterdiği gibi, iktidarın kısıtlamaları doğrudan doğruya **aydınlara** yönelmiştir ve bu kısıtlama, 1949'da arttırılan gelir vergisiyle pekiştirilmiştir. Oysa işçi/köylü kitleleri, tam bu sırada gözle görülür bir demokratikleşme sürecini yaşamaktadırlar **kendileri** açısından.

2 — Bu temel açmazın farkına varan, daha doğrusu bu açmazı yaşayan «Sisler Bulvarı»nın söyleyen(ler)i, kitlelerin ideolojik/pratik yaşamıyla çatışarak (ya da onu **içerden** anlamaya çalışarak) yaşamaya **katlanmaktansa,** tarihsel/toplumsal koşullarmdan **kaçmayı** seçmekte, gerek düşlem gerekse eylem düzleminde kurgusal ve kılgısal yeni bir yaşam **ortamı** aramayı, yaratmayı denemektedir.

Böylece söyleyen(ler) Paris'in **yabancı** uzamına yerleş-

mektedir. Yurda döndüğünde bile bu söyleyen, yabancı uzamın değerlerine bağlı kalarak sürdürmeyi tasarlamaktadır yaşamını. İkinci bölümde geliştirilen bu kimlik, önceki bölümün söyleyen(ler)ine oranla çok daha somut ve sahicidir kuşkusuz. Ne var ki, Paris'e kaçan, orada yeni mutlu bir yaşam kurabilmeyi öngören bu söyleyen, tam bir kuralsız (anomi) içinde kazanır bu sahiciliği. Birinci bölümde belirttiğim anlamdaki bir **lumpen** yaşam içinde narkisistik ve sado-mazohist imgelerle dolu bir içerik yansıtır ve ölüme doğru geriler.

Söyleyen'in somut koşulları dolayısıyla, Sisler Bulvarı'nın birinci bölümünde **siyaset**, ikinci bölümünde ise **bireysel utopia** yenilir.

Şiirsel söylem açısından ikinci bölüm ağır basarak.

3 — Bu ağır basma, hiç kuşkusuz, «Sisler Bulvarı»nın temelde benci/bireyci bir söylem geliştirdiğinin, dahası, bu bireyciliğin de söyleyenin doğal ortamının dışında (tarihsel/kültürel bağlamda) nesneleşebildiğinin kanıtını oluşturur. Bunu da doğal karşılamak gerekiyor. Çünkü «Sisler Bulvarı»nın söylemi öngörmesine rağmen **ekonomik/toplumsal** düzeyi imlemiyor son çözümlemede. Kullanılsın ya da kullanılmasın, terimlerin çoğu varoluşsaldır ve yalıtılmış ya da birincileştirilmiş **psikolojik** düzeyi çağrıştırmaktadır.

4 — Behçet Necatigil'in kitabının tam **tersi** bir yol izlediği söylenebilir: yalnızca psikolojiyi öngörür ama sürekli ekonomik olanı vurgular. Hep mutsuzluğu dışlaştırır ama hep mutluluk isteğini öne sürer. Necatigil'in kişilerini «geçim sıkıntısı» kuşatmıştır. Hiç bir rantları yoktur. Başka ülkelere kaçamazlar. Düşlerinde bile. Çünkü arkalarında, «çocukluklarında» bu türden bir kaçışı gerçekleştirmelerine yarayacak «renkli taşları» bile yoktur. İşlik, daha da genelinde **üretim/tüketim** yasaları kuşatmıştır tümünü.

5 — Bireyliklerini yitirdikleri dış dünyadan, sürekli yeniden - ürettikleri reel yoksulluk ve düşkünlüklerinden kurtulmayı, bu amansızlığı yenmeyi umdukları tek yer ev'dir. Ev'in o üretim/tüketim dünyasının ürünü, dahası **bağlaşığı** olduğunu sezerler elbet, ne var ki; **doğal** ve **insansal** bir yasa gibi görünür gözlerine bu bağlaşıklık. Reel yaşamın çift değerliliğini vurgular sürekli. Ölmek ister yaşamı önerir, mut-

suzluğunu anlar mutluluğu çağırır, orta sınıfın bu söyleyeni.

Bugün ve burada bakıldığında, «Evler»in ekonomik düzeyi vurgulamasına rağmen, son kertede mutsuzluğun estetize edilmesine yol açabileceği söylenebilir elbet. Gelgelelim söylemindeki önkabullere rağmen, «Evler»in barındırdığı eleştirel öğelerin «Sisler Bulvarı»ndan çok daha fazla olduğunu vurgulamak gerekir. Bilişsel bir düzey oluşturabilmesinin nedeni de, paradoksal gözükse bile, yine bu. Yani söyleyenin içerden yaşadığı bu önkabuller. Çünkü romantik/idealist olmayı önlüyor.

6 — Behçet Necatigil siyasal tercihini açıkça belirtmemiş bir kişi. Ama orta sınıf aydınlarının baskıcı iktidarlarca hemen özümsenebilecek eleştirel-tarafsızlığma yakınlık duyduğu söylenebilir. Şiirle (genelde sanatla) siyasa arasında ilişki kurmak, ona belki de bu yüzden onur kırıcı geliyordu. Söz'ün insanlığın malı olduğuna ve insanlığınsa bir yazgısı olduğuna inanıyordu Necatigil. Amacı bu yazgıyı, kendisinin de paylaştığı, dahası; en somut biçimde yaşadığı bu yazgıyı söylemekti. Siyasal bir söylem geliştirmedi, ama şiirsel söyleminde («Evler» de) çok etkileyici biçimde eleştirel olabildi.

7 — Atillâ İlhan'sa her zaman siyasal bir kimlik taşıdığını vurguladı. 1950-1954 arasında polemik düzeyde geliştirilen bu kimlik, Atillâ İlham'n şirinin önüne geçti, bu birey-/benci şiiri perdeledi.

Sisler Bulvarı'm döneminin izlerçevresinde Evler'e tercih ettiren de sanırım budur.

(Çağdaş Eleştiri; Kasım 1982)

İLERİ, Selim

1982'yi de edebiyatımızın sönük yıllarından biri saymak gerekir kanısındayım. Birincil görevinin güzellik yaratmak olduğuna inanabileceğimiz edebiyat sanatı, ülkemizde, çeşitli, fakat tümü de ağır sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır.

Bu sorunlardan, siyasal nitelikleri olanlar üzerinde durmaya şimdilik imkân yok.

Öte yandan uzun yıllardan beri süregelen ve doğrudan

doğruya edebiyatımızla ilgili sorunlara değinmekte, hâlâ yarar var. Edebiyatımızın modernleşme sürecinde bir türlü gelişememiş olan eleştiri-inceleme geleneği, günümüzdeki sönükleşmenin, hattâ ölgünleşmenin baş nedeni kabul edilmelidir. Bu yıl içinde dergilerde, gazetelerde yayımlanmış incelemelere, eleştiri yazılarına, bu türdeki kitaplara bir göz atın; içinde bulunduğumuz değer kargaşasının hangi boyutlara ulaştığını fark edersiniz. Bu türden yazıların düzeylilerini ne acı ki, şairler, öykücüler, romancılar kaleme almaktadır. Bir iki ünlü, dokunulmazlık kazanmış adın eleştirel yargılarını tartışacak değilim. Eleştirmen kimliğini koruyarak, uzun yıllar edebiyatımızda çalışmış bu kişilere sanırım saygı duymak zorundayız. Öte yandan genç kuşakların eleştirmen yetiştirememesi, incelemeye gerek duymaması hem şaşırtıcı ve enikonu düşündürücü, hem de alabildiğine ürkütücüdür. Eleştiri, inceleme adı altındaki yazıların çoğunda ben bir cehennem tülüatının konuşmalarına rastladım. Bir iki pırıltıysa, kupkuruluklar arasında tutuşup gitti...

Tabiî hemen ardından, yayınevlerinin tutumlarına değinmek gerekiyor. Değerlerini koruyamayan, okura kazandıramayan edebiyatımız, bu tutumuyla okur kalabalığını ters yönde etkilemiş ve onlarsız edilemez genç yazarların, genç yaratıcıların önünü tıkamıştır. Bir yandan kitap ve dergi basma olanaklarının daralması, bir yandan gitgide artan basım giderleri, yayınevlerini, büyük-küçük kuruluşları temkinli hareket etmeye zorlamıştır. Günümüzün yayıncıları, tıpkı günümüzün büyük dergi yönetimleri gibi, satışı güvenceli yazarların ardında sürüklenmektedir. Bu yazarların da tüm çalışmaları için değil; tersine, satacağı kesin olan verimleri adına istekli davranmaktadırlar. Ünlü bir romancı, ünlü bir şair, kendi alanı dışında bir şeyler yazdı mı, yayıncı ürkmektedir.

Edebiyatın yaygınlaştırılması konusunda kitle iletişim araçları da, çok şükür, geçmişteki sağırduyarlıklarını bu yıl da sürdürmüşlerdir. En ileri tutumlu gözüken gazetelerimizde edebiyata ayrılan yer, futbola ayrılan yerin onda biri, yirmide biri, hatta yüzde biri değildir çoğu gün.

Bu sorunlarla baş başayken, edebiyatımızın canlı bir yıl geçirmesi zaten olanaksızdı. Hâlâ yazılıp çiziliyorsa, buna bir tansık diye bakmalı. Ülkemizde düne kadar bir lüks ola-

rak da olsa devam eden sanat etkinlikleri, bundan böyle usul usul sahneden çekilecektir. Amatör ruhlu, gerçekten yeni yazarlar yetiştirecek dergiler çok yakın bir gelecekte artık çıkmayacak; edebiyatımızla, değerli yazarlarımızla ilgili ciddî, saygılı ve düzeyli yazılara gitgide hiç rastlanılamayacak; sonuçta edebiyatın toplumumuzda karşılığı olmayan bir sanat biçiminde kabullenilmesine ister istemez göz yumulacaktır.

Belki umutsuz bir tablo çiziyorum. Ne ki, şimdiki görünüm budur. Eğer ülkemizin özgül gerçeklikleri üzerine sağduyuyla düşünebilirsek, edebiyatımız için de bir ışık aydınlanabilir. Öyle sanıyorum ki, Türk edebiyatı öncelikle kendi tığını akıldan çıkarmayarak...

Üstelik, o düşmanın diğer sanat kollarında da cirit attığını akıldan çıkarmıyarak...

ÖZER, Kemal

1) Yılın değerlendirilmesini gündeme getiren bu tür sorularda önemli bir noktaya değinme gereği duyuyorum. Yılı birim almak, belki yüzeysel bir kolaylık sağlıyor. Ama edebiyatı genel nitelikleriyle kavramak için bu birim yeterli sayılmaz. Özellikle, içinde yaşadığımız zaman dilimindeki gibi, koşullar adamakıllı değişime uğramışsa. Sözkonusu değişim, yapıtlara hemen yansımayabilir de ondan. Başka bir deyişle, şimdi aldığımız sonuçlar, çok daha önceki koşulların belirleyiciliğini gösterdiiğ gibi, bugünkü koşulların ürünleriyle çok daha sonra karşılaşmamız olası.

Bu noktayı göz ardı etmeden 1982'ye baktığımda, edebiyatı gizli-açık yönlendirme savaşımının hızlandığını, yeni ivmeler kazandığını görüyorum. Olumlu ve olumsuz bu yönlendirmeleri edebiyat içi ve dışı diye iki kümede toplamak gerek. Yönlendirme, bence, içinde bulunduğumuz koşullarda doğru ve sağlıklı edebiyat nasıl yapılmalı konusunda oluyor ve dergiler, yayınevleri, ödüller, bir de belli tutum ve eğilimlerin özelliklerini en iyi dışlaştıran kişiler odaklık ediyor bu yönlendirmeye.

Tek tek ele alıp bakarsak şunları diyebilirim :

Dergiler : Siyasal ağırlıklı dergilerin ortadan çekil-

mesiyle edebiyat dergiciliği son yıllarda yeniden canlandı. Eskiden sürüp gelenlere yeni koşulların getirdiği yenileri eklendi. İlkeli ve ilkesiz diye iki kümede toplamak olanaklı tümünü. Doğal yönlendiriciliği yanısıra özel bir görev yüklenenlere ilkeli diyorum. Yeni koşulların getirdiği dergilerden «Bilim ve Sanat», «Yarın», «Tan», «Çağdaş Eleştiri», sürüp gelenlerden de «Türkiye Yazıları» bana öyle görünüyor. İlkesiz dergilerde olumlu/olumsuz yönlendirme yazıları yer alırken, bunlarda genel bir eğilim sözkonusu.

«Tan» ve «Çağdaş Eleştiri»de toplumcu edebiyat doğrudan hedef alınıyor. Getirdiği birikim, yaşattığı değerler gözden düşürülmeye çalışılıyor. Modernist eğilimlerin gerekçesi altında çelmelenerek köhne ve sığ bulunuyor. «Bir şey söyleme» «ideoloji» gibi bağlamların dışında bir edebiyat kendi değerleriyle getirilmek isteniyor.

Açılan tartışmaları getirilmek istenen eleştirileri «Bilim ve Sanat» «Türkiye Yazıları» dergileri nesnel düzeyde, sekterliğe düşmeden, karşılamak çabasında. Aynı zamanda, doğru ve sağlıklı bir edebiyatın nasıl yapılacağını bu koşullar içinde araştırmaya yöneliklerler. «Yarın»da ise aynı çabanın gençler arasında amaçlandığı görülüyor.

Yayınevleri : Yönlendiriciliğin yayın aşamasında etken birimi olan yayınevleri, yeni koşullarda oluşturulan okur gereksinimini karşılayacak kuruluşlarla karşımıza çıktı. Dıştan cicili-bicili, iyi kağıda basılmış, özenli, okuru biriktiriciliğe özendirici kitaplarla. Uygun yöneticiler bularak ve toplumcu yazarları da dizilere serpiştirmek için büyük ücretler ödeyerek.

Bunların karşısında kooperatifleşmeyle yer almış olduğu yazarlığın emekçi yönünü önemseyenler. Okuru dış görünüşüyle değil, içeriğinin doğruluk ve sağlamlığıyla ilgilendirecek kitap yayınını gerçekleştirdikleri oranda, gerekli yönlendirmeyi de üstlenecek görünümdeler. Tek eksiklikleri, kooperatife üye alırken titiz bir değerlendirme yapmamış olmaları.

Ödüller : Yönlendiriciliğin bu aşamasında, küçük ama tutarlı ödülleri etkisizleştiren iki gelişme oldu. Biri, seçici kurullardaki üyelerin çekingenliği, hatta yer yer tabansız-

lığı. İkincisi, ödül törenlerinin ancak büyük ölçekli ödüllerde gerçekleştirilebilmesi, ötekilerinde aile yemeğine dönüşmesi.

Kişiler : Yönlendirmenin kişisel düzeyde etkeni, sanatsal düzeyde değilse bile kuram, uygulama ya da çalışkanlık açısından sözü dinlenir hale gelen kişiler. Bunları birkaç kümede toplayıp konuşabiliriz.

a — Eleştiri düzeyinde edebiyat içi çalışmalar yaparken son yıllarda siyasal etkinliklere katılmış, kuram ya da uygulayım açısından düşkırıklığına ve başarısızlığa uğramış kesim. Bu kesimin temsilcilerinde ekmek fiyatından TV izlencelerine kadar konusal yaygınlık, günlük gazetelerden açık oturumlara, üniversite kürsülerinden dergilere kadar uzanan çalışkanlık göze çarpıyor. Bütün bunları kucaklayacak ölçüde bilgileri ve kültürel birikimleri kuşkusuz var. Ama uğradıkları düşkırıklığı ve başarısızlığın etkisiyle olacak, içine düştükleri sevgi ve güven yoksunluğu, özellikle toplumcu edebiyatçıları küçümser davranmalarına, onların yapıtlarına öküz altında buzağı ararcasına yaklaşmalarına yol açıyor. Kuramsal temellendirme ve çözümlemelerin uygulayımda yeni yeni başarısızlıklara uğraması, yukardan bakan, dudak büken tavırdan onları uzaklaştıracağına, geçmişi karamsar yorumlamaya ve geleceğe ilişkin zorlama varsayımlara yöneltiyor.

b — Kendisi de yaratıcı olduğu halde kuramsal temellendirme yapan kesim. Bu kesimin, ürünleriyle okur katında ilgi çekmiş, satışa ulaşmış temsilcileri, aslında ne kuram tutarlılığına, ne kitleyle sağlıklı ilişkiye inanmadıkları için, zaman zaman geri, yoz, zararlı, yanlış görüş ve tutumlarını sanatsal ve siyasal bakımdan yerli (!) bir bireşim adına sunabiliyorlar. Kitlelerce okunma uğruna edebiyatı hızla magazinleştirmeye gerek kuram gerek uygulayım açısından kucak açabiliyorlar.

Aynı kesimin, ürünleri okur katında bugüne kadar kabul görmemiş temsilcileri ise bir zamanlar toplumcu ürünler vermiş olmanın getirdiği «sol» imgesini koruyan terimlerle edebiyatı yönlendirici kuram ve çözümleme yazıları lerle edebiyatı yönlendirici kuram ve çözümleme yazıları yayınlıyorlar.

Aynı kesimden, sağa geçtiği kanıt istemeyen biri, yıl içinde yukarda andığım kimi yayınevleri ve ilkesiz dergiler aracılığıyla bol bol okur karşısına çıktı. Şiirde son atılımın İkinci Yeni döneminde yapıldığını, o günden bugüne yazılanların «mahkûm» edilmesi gerektiğini temellendirici yazılar yazdı. Toplumcu şiir birikimine, getirdiği değerlere (hiç değilse) açıktan saldırdı ve niyetini «sol» görünüm altında değil, dürüstlükle (Allah için) ortaya koydu.

c — Eleştiri düzeyinde yıllar yılı etkinlik gösteren kesim. Bunların zamanla tutarsızlığa düşen temsilcileri, toplumcu edebiyat ürünlerine düşmanca tavırlarını, tıpkı a bölümünde kümelendirdiğimiz kimseler gibi, ödünsüz davranıyor perdesi arkasında sürdürdüler. İnançsız bilgi, ideolojisiz duyarlık, bilinçle desteklenmeyen nesnellik, bunların yazılarında ve yaklaşımlarında bireyci edebiyatı aklamaya ve yüceltmeye dönüştü.

Edebiyat dışı yönlendirmelere gelince, bu konuda iki olumsuz örnek, yargısal kovuşturmalarla bilim adamlarının eğiliminden kaynaklanıyordu. Kovuşturmaların üzerinde uzun boylu durmaya gerek yok, etkileri ortada. Bilim adamlarının edebiyata gerek kuramsal yönden, gerek çözümlemelerle yönelmeleriyse, genelde olumluydu kuşkusuz. Hatta edebiyatçılar arasında öznel yaklaşımların bolluğunu dengeleyecek bir nesnellik aşısı bile sayılabilirdi. Ne var ki birçoğunun uygulamasında, edebiyat ürünü bir laboratuvar gereci gibi görme ağır bastığından, bilimsellikle sınıfsallık arasındaki denge güme gitti.

Böyle olunca, yakın tarihimizde önemli rol oynamış bir dergi, sayılama yöntemiyle ele alınıp ters konumda gösterilebildi. Ya da genel yaklaşımıyla zararlı, sağlıksız bir edebiyat ürünü, salt filan kişinin falan görüşünü inceleme uğruna çözümlemeye konu edilerek okur katında «prim» lendirilmiş oldu.

Ters yönlendirmeleri göğüsleme ve olumlu yönlendirme konusunda, geçmiş yıla oranla daha etkin yazılar okuduk. Tartışma ve değerlendirme yazılarıyla Şükran Kurdakul, Asım Bezirci, Sargut Şölçün, Ahmet Say, Muzaffer İlhan Erdost, Afşar Timuçin, Aziz Çalışlar, Ahmet Telli, A. Mümtaz İdil, Akif Kurtuluş, Ali Cengizkan ilk aklıma gelenler.

Ürün aşamasında şiir ve öykünün yılı zenginleştirdiğini söyleyebiliriz. Özellikle şiir dalında, bir yandan dergilerde, bir yandan kitaplarda yetkin ürünler çıktı karşımıza. Topluca sunulan Gülten Akın ve Mehmed Kemal'in şiirleri, geçmişten bugüne gelişim ve birikim çizgisini bir daha gözden geçirmemizi sağladı. Yeni verimlerden özellikle «Kentler» (Özdemir İnce), «Meşe Seli» (Başaran), «Sesimi Arıyorum» (Sennur Sezer), «Şiir Kitabı» (İsmail Uyaroğlu), «Bir Yürekten, Bir Yaşamdan» (Şükran Kurdakul), «Su Çürüdü» (Ahmet Telli) kitaplarında toplumcu şiirin bugün vardığı aşamayı, değişik tadlar ve ilgi alanlarıyla kavramış olduk.

Günümüz koşullarında doğru ve sağlıklı edebiyat yapmanın, tanıklıktan hesaplaşmaya dek günü konuşmanın ipuçlarını taşıyan şiirler de görünmeye başladı dergilerde. Özellikle A. Kadir, Ahmet Telli ve İsmail Uyaroğlu günün psikolojisini yansıtan başarılı ürünler yayınladılar.

2) Beğendiğim ürünler arasında kafamda en az tartıştığım deneme dalı oldu. Deneme deyince ukalâlık ya da üslûp gösterisi egemen. Sözümona bilgelik taslama da cabası. Çoğunu esneyerek okuyor ya da yarıda bırakıyor insan. Sözü edilenler «bu dünya»dan değilmiş gibi. Onat Kutlar'ın adına deneme denmemiş, ama bence dinamizmi ancak bir denemeden beklenecek «Yalnız Değiliz»i (Milliyet Sanat Dergisi, 15 Ekim 1982) hemen sıyrılıyor bunların arasından. İçinde yaşadığımız günü, kendinden başlayarak hepimize yayılan psikolojik boyutuyla dile getiriyor. Ayaklarımızın yerden kesildiği anda dönüp dönüp okuyacağımız kadar geneli bugünün özelinde yakalamış, sanatsal derinlikte verebilmiş örnek bir ürün. (Sözkonusu yazıyı rahatlıkla seçmişken ve burda yazmaya hazırlanırken, Onat Kutlar'ın bir yazısı daha çıktı. Aynı derginin 15 Aralık 1982 sayısında. «Düş'le Gerçek Arasında» adını taşıyor. İkisi arasında bir ayrım yapma doğrusu güç. Aynı gerekçelerle onu da seçebilirim.)

Ayrıca, denemenin bilgi, yorum gibi öğelerle de yazılabileceğini düşündüren çok beğendiğim bir başka yazıdan söz açmalıyım. Aziz Çalışlar'ın «Kitle Kültürüne Bakış» adını taşıyor bu yazısı ve «Bilim ve Sanat» dergisinin kasım sayısında yayınlandı. Kitle kültürü gibi gündemimizin baş

köşesinde bulunan bir konuyu şimdiye kadar yazılanlardan çok daha geniş kucaklamış, doğru saptama ve yorumlama ile nasıl aşılacağını göstermiş bu yazıyı bir denemeden beklenecek tadı alarak okudum.

Öykü dalında beğendiklerim arasında birini ötekilerden oldukça kolay ayırabiliyorum. Pınar Kür'ün «Son Çizgi»si (Yazko Edebiyat, ekim 1982) hem kafama, hem duygularıma eşitlikle seslenebildi. Üslûbundan kompozisyonuna kadar sanatsal özellikleriyle dikkatimi çekti ayrıca. Sözkonusu ettiği insanları her yönüyle (sınıfsal konumlarından psikolojilerine) ayrıntılı dile getirdiği de, sonunda yarattığı gerilim de, vurguladığının, iletmek istediğinin «ezberlenmiş» olmaması ve yoruma açık bir yan bırakmasıyla da çağdaş ve doyurucu.

En çok tartıştığım ve açık bir sonuca varamadığım dal şiir oldu. Birinci soruyu yanıtlarken adını geçirdiğim ozanların tümünden vazgeçemediğim örnekler okudum. Bunlara örneğin Hüseyin Haydar'ın en az iki şirini katabilirim. (Yol Kapalı «Yazko Edebiyat - Kasım» ve Karanlıkta Yürürüm «Sanat Olayı - Nisan»). Daha da ozan ve şiir adları eklenebilir bu toplama. Ne var ki içlerinden bir yeğleme yapacaksam, çalışkanlıklarını göz önünde tutarak Ahmet Telli ve İsmail Uyaroğlu'yu yeğlemeliyim.

Ahmet Telli'den «Buz Ringinde» şiirini seçtim. Günün psikolojisini, şiirsel bir yapının içinde, imgesel ve düşünsel düzeyde çok iyi dile getiriyor. Sonundaki umuda açık vurgulama hem imgeyi, hem şiir içeriğini çok iyi bütünlüyor.

İsmail Uyaroğlu'dan da «Öyle Yalnızım Ki» şiirini seçtim. Duygu, ozanın kendinden başlayarak toplumu belli bir dönemde yakalayabilecek genelliğe açık. Söyleyişte az rastlanır bir ayıklanış, duyguyla duygunun verilişi arasında bire bir örtüşme. Yoğunluk ve yalınlık bakımından hemen göze çarpan ve zamanla etkisi artan bir şiirsel açılım.

İSMAİL UYAROĞLU / ÖYLE YALNIZIM Kİ

Öyle yalnızım ki
Haritalara bakıyorum hep
Ve hep adım bile bilmediğim
Adalara, uzak denizlerdeki
İçimde, bırakıp bir gün her şeyi
Çekip gitme isteği
Uzak kıyıları özlüyorum
Uzak nehirleri
Yüreğimde tuhaf bir duygunun
Hiç kalkmayan sisi :
Sanki bir yerlerde
Beni bekliyor birileri

Parklara gidiyorum, sokaklarda geziyorum
Akıyor üstümden ağaçların, güneşin
Kuşların, çocukların sesi
Ama bu kalabalığın ve ışığın
Ortasında bile içimde
Gecenin ürkütücü sessizliği
Issız adalara benziyorum
Ama deniz yerine
Ateşle çevrili dört bir yanım
Ve artık dayanamıyorum, bir gün bir gemi
Aşıp bu cehennemi bulsun beni
Öyle yalnızım ki

(Gösteri; Aralık 1982)

AHMET TELLİ / BUZ RENGİNDE

Dokunsan parmaklığın demirine
yapışıp kalacak ellerin orada
ve uzanıp baksan karlı ovalara
donduracak gözlerini gökyüzü
Öylece işlemiş demire ve göğe
dağlardan kopan buzul soğuğu

Ama kuşlar yine de pervasızca
aşıp gitmektedir telörgüleri

Bulutlar çökmüş dağların
karanlık gizli geçitlerine
ses geçirmez bir örtü gibi
sarmış kalın bitki örtüsünü
kıpırdamıyor bir tek yıldız
bir tek gölge bile yamaçta

Dumanlı ovalardan yukarı
soluğu kesilmiş her şeyin
durup şöyle bir yontu gibi
bulutlara, dağlara bakacaksın
kurt ulumaları bile yoktur artık
uğuldamaz köknarlar bile

Ama kuşlar yine de pervasızca
aşıp gitmektedir telörgüleri

Buz rengindeyse bile günler
danuk ve pusluysa da öfke
yaşamın bütün bir görüntüsü
donuk ve pusluysa da öfke
ve dünya çepeçevre çevrilmiş
olamaz dikenli telörgülerle

Donmayan bir şey kalmıştır
düşüncenin sımsıcaklığıdır o
damarlarındaki devinimi duy
ve suyun buz altında akışını
Soluğun yetebilecek mi dersin
kendinden başkasına da biraz

Unutma ki kuşlar pervasızca
aşıp gitmektedir telörgüleri

(Su Çürüdü)

PINAR KÜR / SON ÇİZGİ

Uyandığında çok erkendi. Saate bakması gerekmeden bildi bunu. Yabancı bir yatakta bulunmanın bilinci ve rahatsızlığıyla açtı gözlerini. Alışmadığı yataklarda hep erken uya-

nırdı zaten, hiç bir zaman uykusunu alamadan. Gerçi son zamanlarda evdeki yatağında da —kaçta olursa olsun— uykusunu alamadan uyanıyordu. Ya uykuyu alarak uyumak zorlaşmıştı ya da evdeki yatak yabancılaşmıştı. Bilmiyordu, üstünde düşünmemişti.

Gözünü açmasıyla birlikte başım yastıktan kaldırdı. Eskiden beri böyle yapardı, bu değişmemişti daha. Yanında tanımadığı bir kız olduğunu biliyordu, ama ilk iş ona bakmak aklına gelmedi. Doğuldu, karyolanın kendinden yana olan tarafından ayaklarını yere bastı, başını iki eli arasına alıp öylece oturdu. Bu yeni bir alışkanlık sayılırdı. Sabah kalktığında başı ağrısın ağrımasın, o bu ağrıyı hemen duyumsamış olsun olmasın, başı ağrıyormuş gibi yüzünü buruşturur, kafasını iki elinin arasına alıp sıvazlar olmuştu bir süredir. Fazla oturmadı. Esneyerek ayağa kalktı. Keyifli gerinmeli, gecenin güzel geçtiğini anıştıran bir esneyiş değildi bu; uykuyu özleyen, ama olanaksızlığını bilen, benimseyen bir vazgeçişti. Desenli, yumuşak Amerikan patiskasından yapılmış kısa paçalı Amerikan donunun —yıllardır, Amerika'da geçirdiği öğrencilik döneminden beri, giyerdi bunları, yurt dışına her çıkışında yenilerini alır, kendisi gitmediğinde gidenlere ısmarlardı— üstünde olduğunu ayrımsadı. Bunu gecenin neresinde giydiğini, kızdan ne zaman vazgeçtiğini çıkaramadı. Ağır ağır karyolanın öteki yanına dolandı ve kıza içinde hiçbir şaşkınlık olmayan gerçek bir merakla baktı.

Neler düşünür, neler isterdi acaba böylesi bir kız? Yaşamdan beklediği umduğu nelerdi? Bu beklentileri, umutları şimdi düşünde mi görüyordu? Düş görüyor muydu bile yüzünü güldürmeyen uykusunda? Yastığına bir bebeğe ya da bir anneye sarılırcasına sarılmış, sırtı adamın biraz önceye değin yattığı yere dönük, nerdeyse iki büklüm uyuyordu. Ağzı aralıktı. Onun akmış rimeline, yüzünde darmadağın olmuş boyalara, dudaklarının birleştiği iki notada birikmiş, aktı akacak tükürük köpükcüklerine hiç de iğrenmeden, başka hiçbir şey de duymadan baktı bir süre. Ne güzeldi ne de çirkin. Güçlü, sağlıklı ve anlamsız bir görünüşü vardı. Adını bilmeden koynuna aldığı, ama küçümsemediği, kendini biraz zorlasa şükran duyabileceği bir kızcağızdı. Çok gençti, kızı olabilecek yaştaydı. O yaşta bir kızı olmadığı,

hiç kızı olmadığı için —sevilmedi de— rahat bir soluk alacak gibi yaptı.

Uzatmadan, gereksiz acımalara, duygulanmalara bırakmadan kendini, döndü, tuvalet masasının üstünde sigara arandı. Gün doğmuştu ama kapalı perdelerin aralıklı dokumasından sızan ışık tam anlamıyla aydınlatmıyordu odayı. Elini masanın yüzeyinde gezdirdi akşamdan kalmış olması gereken paketi ararken. Otel odalarına özgü, dar, kullanışsız, sanki alamünit bir masaydı bu —kötü bir aynanın önüne laf olsun diye yerleştirilmiş.. Aldıkları onca paraya karşılık azıcık daha adam gibi döşeyemezler miydi odalarını bu pahalı oteller? Sigara paketini bulduktan sonra bu sorusunun yanıtını düşünmedi, gene el yordamıyla altın kaplama çakmağını buldu, masanın önündeki alçak, rahatsız pufa oturup paketten çıkardığı sigarayı yaktı.

Aynada gözüne ilişen karanlık yüzün şişmiş çirkinliğinden irkildi birden. Karşısındakinin kendi elli yıllık yüzü olduğuna hemen inanamadı. Yalnızca çirkin değil —belki aslında pek çirkin bile değil— biçimsiz, iğrenç, grotesk bir görüntüydü aynadaki. Sabah suratının bu hale geldiğini neden daha önce ayrımsamamıştı acaba? Uyanır uyanmaz aynaya bakma alışkanlığı olmadığından belki... Traş olma zamanı gelinceye değin düzeliyordu belki.. Belki traş olurken de hiçbir zaman doğru dürüst bakmamıştı kendisine.. Ya da belki hiçbir zaman böyle beklenmedik bir anda, bunca hazırlıksız ayna karşısında kalmamıştı.. Belki de bu yeni olmuştu ve birdenbire. Olabilirdi pekâlâ. İğrençliğin çizgileri yıllardır, yavaş yavaş, belli belirsiz çizilmişti yüzüne de son bir çizgi birden hepsini açıklığa kavuşturmuştu. Tıpkı bir ressamın, resmindeki tüm çizgilere gerçek anlamını kazandıran son fırça darbesi gibi.. Peki ama, kim, ne zaman çizmişti o son çizgiyi? Anımsamıyordu. Ve neden? İğrenç olması için hiçbir neden yoktu ki...

Hiçbir zaman yakışıklı bir adam olmamıştı, doğru. Olmaya gerek de duymamıştı. Kısa gövdesinin, kısa boynunun üstünde oturan yuvarlak çıplak kafasıyla —saçları dökülmeden önce de öylesine seyrek ve cılızdı ki gençliğinden bu yana hep dazlak izlenimini uyandırmıştı ilk bakanda— al yanaklı, gülleç yüzüyle —yanakları gençliğinde de al aldı ama burnu son yıllarda kızarmıştı... çevresinden hep sempati

toplamıştı. Hoşsohbetti —iyi fıkra anlatır, başkalarının anlattıklarına da uzun uzun gülerdi —, içki sofralarında eli açıktı — hesabı ne zaman ödeyip ne zaman başkasına bırakacağını karşısındakinin yalnızca para durumuna göre değil, gururuna göre ayarlamasını bilirdi — kadınlara karşı saldırgan olmayan bir düşkünlüğü vardı — can sıkacak kadar değil, tadında bırakacak kadar kur yapardı — Bütün bunlardan dolayı da dostu pek çoktu ve hepsi para kazandığı çevreden değildi bunların. Büyük paranın hiç bir zaman yanından geçmemiş ve geçmeyecek eski, solcu dostlarıyla hiçbir zaman bağlarını koparmadığı gibi, onlar aracılığıyla yeni, genç solcu dostlar da edinmişti. Genellikle söyleşilerinde pek siyasal konulardan açmasalar da — yani, günlük yakınmalar dışındaki ciddi siyasal konulardan — arada bir açtıklarında onun saf değiştirmediğini, bol paralı olmanın onu temelde etkilemediğini anlarlardı. Bilerek, anlayarak konuştuğu, yalancı ve yapay bir solculuk taslamadığı belliydi çünkü. Çakmağının kalemlerinin altın olduğunu, üstünden dökülen, onu 'ışıklığm' yakınından bile geçirmeden giysilerinin ingiliz kumaşından ve çok pahalı olduklarını ya bilmezler, ya da bilirler ve bunca olanağına karşın hâlâ ucuz meyhanelerde aralarında bulunabilmesini, en ufak bir gösterişe, bir yukardan bakmaya yer vermeyen 'kalender'liğini 'takdir' ederlerdi. Bir de sürekli dalgacılığı, günün herhangi bir saatinde rakı sofrazengin-aydın tüm dostları onun bu dalgacılıkla nasıl para sına oturmaya hazırmış gibi davranışı vardı ki, eski-yeni, kazanabildiğini sorarlardı kendilerine ya da birbirlerine. Yalnızca yanında çalışanlar — onların da yalnızca kimisi — bilirdi iş adamlığıyla dalgacılığı nasıl bir arada yürüttüğünü ve yalnızca onlar kendi aralarında — kimi kez de yüz bulurlarsa gelip giden eski-yeni solcu dostlara — yakınırlardı Muammer'in acımasızlığından. Ve bu dostları hiçbir zaman dediklerine inandıramazlar; ancak daha sonraki gelip gidişlerinde kendilerine soğukça selâm vermelerini, patronun yokluğunda konuşmaya yanaşmamalarını, kimi kez de 'Muammer bu serseriye dikkat et, senin hakkında atıp tutuyor' gibisinden müzevviriik yapmalarını sağlarlardı. Dostları iyi tanırdı çünkü onu. İş yaşamını ciddiye almadığını, dolayısıyla kimseye gereksiz kötülük

yapmayacağını bilirlerdi.

Peki bu iğrenç görüntü nerden belirmişti aynada? Yakışıklılık gerektirmeyen, dostluklarla dolu yaşamının neresindeydi? Son çizgi... Son çizgiyi kim ne zaman çizmişti?

Yataktaki kızın çocuksu ve derin iç çekişiyle gözlerini aynadan ayırıp ona çevirdi. Onu uyandırmadan gitmesi, gitmeden önce de bir miktar para bırakması gerektiğini biliyordu. Ama işte, bunca yaşına karşın, bunun usturuplu bir biçimde nasıl yapılacağından ve ne kadar para bırakması gerektiğinden habersizdi. Kızı olabilecek yaşta kızları — ya da az tanıdığı kadınları — sık sık koynuna almazdı ki. Ancak kırk yılın başında bir fırsat düşecek de... Fırsat kollamaz, kovalamazdı. Dün bunu yolda bulduğunda ilk iş yatağa götürmek gelmemişti aklına. Yavaş yavaş isteğe benzer bir şeyler doğmuştu içinde. Aslında kızı öyle pek çok istediğinden değil, kendisini deniz kıyısındaki köyde bekleyen karısına bir an önce kavuşmayı hiç mi hiç istemediğinden İzmir'de bir gece kalmaya karar vermişti. Yolculuğunu kesintisiz sürdüreceğine inanan, Ankara'dan ne zaman ayrılacağını bilen karısı belki de meraklanmıştı. Hayır, meraklanmış olamazdı. Allahtan köyün telefon bağlantısı yoktu; ne zaman yola çıktığını kesinlikle öğrenemezdi. İşleri nedeniyle Ankara'dan bir gün geç ayrıldığını düşünür, olsa olsa kızardı. O da kocasını beklediğinden bir gün sonra göreceği için değil, köyden gönderdiği 'eksikler' listesindeki nesnelerin eline bir gün geç geçeceğinden..

Kız profesyonel değildi. Kimi beceriksiz ve çekingen davranışlarından başka ne yapacağını bilemediği için önce, lokantaya sonra da otele gelmeyi kabul ettiğini anlamıştı Muammer. Önceden fiyat konuşulmamış, pazarlık yapılmamıştı. Dolayısıyla para beklemiyor olabilirdi kız, hattâ para verildiğinde aşağılanmış sayabilirdi kendisini. Öte yandan, aralarında herhangi bir insanca ilişki kurulamayacağına göre, para bile bırakmadan gitmek onu gerçekte kullandığından da daha kötüye kullanmak olmayacak mıydı?

Menemen ile İzmir arasındaki karayolunda rastladan ible geçirmeyen giysilerinin ingiliz kumaşından ve çok

mıştı ona. Tek başına otostop yapan birini yabancı sanmış, hemen frene basmıştı. Onu yakından görünce yanıldığını anlamıştı ama. Zaten kız herhangi bir şey düşünmesine fırsat vermeden, arabanın penceresinden içeri başını uzatmış, konuşmaya koyulmuştu.

«Beni İzmir'e kadar atabilir miydiniz acıbaa? Yolda kaldım da.»

«Buyrun,» demişti Muammer.

Kız ciklet çiğniyordu. Temmuz sıcağında akla uzak yoğunlukta boyalıydı. Kolsuz, yakası iyice açık giysisine karşın hafifçe ter kokuyordu. Arka koltuğa attığı küçük valizi de, elindeki çanta da deri taklidi ucuz plastiktendi.

Birlikte yola çıktığı arkedeş'inin onu baaaazı sibeplerden dolayı' bu ıssız yerde indirdiğini söyledi Muammer'e.

«Geçen otobüslerden birini durdurur binersin dedi, pis! Yarım saattir ne otobüs geçti ne bişey... Özeller bile durmadı.» diye ekledi.

Bir süre sustuktan sonra, Muammer herhangi bir şey sormadan —kızın Türk ve bayağı çıkmasından canı sıkılmıştı, konuşmaya gerek görmüyordu— birtakım bilgiler vermeye girişmişti. İstanbul'da bir 'şirket'te çalışıyordu. Bu yolculuğu patronunun oğlu önermişti. Ama onun 'baaazı şeylere boyun eğmeyeceğini' anlayınca yol ortasında bırakıvermişti işte... Muammer büyük bir sıkıntıyla dinlemişti kızın anlattıklarını. Ona yakınlık duymak şöyle dursun, dediklerinin doğruluğuna bile inanmıyordu. Ömründe hiç fotoroman okumamışlığına karşın öykünün öyle bir yerlerden çalındığından kuşkusu yoktu. Yanında kimi kez bu gibi kızların çalıştığını, kimi kez onları canının çektiğini düşündü. Hiç biriyle iş dışı bir ilişki kurmaya kalkmadığı için kendi kendisini kutladı. İzmir'e varır varmaz kızı İstanbul'a dönebilmesi için Garajlar'a bırakmaktan başka bir niyeti yoktu.

Ama hava öylesine sıcaktı ki... Hiç durmadan köye doğru devam etmek istemiyordu. Azıcık dinlense, serin bir şeyler içse, bir aylık ayrılıktan sonra karısını yeniden görme fikrine biraz biraz alıştırsa kendini, daha iyi olacaktı. Bu zavallı kızcağıza da soğuk bir şey ısmarlayabilirdi bu arada. Sonra işte, serin bir şeyler yerine buzlu

bir rakı içmişti...

Kızın bir kez daha uykusu arasında içini çekmesi —ya da inlemesi— bir an önce toparlanıp gitmenin gereğini anımsattı ona. Ayağa kalktı. Son bir nefes daha çektikten sonra sigarasını söndürdü. Giyeceklerini alıp banyoya geçti. Duşun altına girmeyi çok istiyordu ama su sesinin kızı uyandırmasından, onunla konuşmak zorunluluğundan korkuyordu. Dün gece, kafası onca dumanlıyken, ille de birlikte yıkanmalarında ısrar edişi şehvetten değil, kızın temizlenmesini sağlamak içindi. Şimdi de kendisi temizlenmek istiyordu ama göze alamadı. Aceleyle giyindi, yastığın üstüne bırakacağı bin lirayı cüzdanından çıkarıp hazırladı, gece sarhoş kafayla bile bavulunu arabada bırakıp kızın valizini odaya getirmeyi akıl ettiği için kendi kendisini kutladı. Aynaya göz atmadan banyodan çıktı.

*

Genç arkadaşının karısını seviyordu. Güçtü bu sevgiyi tanımlamak. Başlıca özelliği olasızlıkken acı ya da umutsuzluk uyandırmayan bir sevgi.. Aşk değildi, ama içinde aşk da vardı. Salt cinsel istek değildi, ama o da vardı. İçinde her iki öğenin de bulunduğu ama ağır basmadığı bir hayranlık ve giderilemeyeceği baştan kabullenilmiş bir özlem.. Özlem Nurdan'ın gençliğine, coşkusuna, hattâ gövdesel çevikliğineydi belki. Hayranlıksa güzelliğine, zekâsına — ama daha bir çok şeye de.. Onun kadınsı yumuşaklığına olduğu kadar düşüncelerini açık açık, kimi kez kırıcı biçimde söylemesine de hayrandı örneğin. İnceliklerinin yanı sıra küfürlü konuşmasına da... Günün hemen hemen her saatinde —hem de kısıtlı olanaklarla— parıl parıl bir sofra kurabilme yeteneğine de, evinin günün hemen hemen her saatinde dağınık olmasına da.. Kitap okumaya daldığı için çamaşırı unutabilmesinden, oğlunu düzenli biçimde dişçiye götürmeyi savsaklayıp ona kendi eliyle oyuncaklar yapmak için günlerce uğraşmasına dek her şeyine.. Kusurlu hiçbir yanını göremiyordu. Her yaptığı, her dediği her zaman doğru değildi belki, ama her zaman yerindeydi. Böylesi bir hayranlık için aşk da gerekliydi elbet, cinsel istek de... Ama onu en çok imgelemindeki 'çağcıl kadın' imgesinin tüm özelliklerini taşı-

dığı için seviyordu galiba. Bu sevginin gerçek boyutlarıyla hiçbir zaman açıklanmayacak olması olaya burukluk katıyordu ama yüreğine derin acılar salmıyordu. En güzel yanlarından biri de buydu belki. Onu uzaktan değilse bile dışardan, yaşamının girdi çıktısına fazla karışmadan, duygularını şu ya da bu biçimde değiştirecek derin ilişkilere girmeden, nerdeyse yalnızca seyrederek sevebiliyordu.

Seyrediyordu onu, keyifle, her anın tadını çıkararak, köy evinin önündeki çardağın serinliğinden. Kendisinden başka herkes sekiz on metre ilerdeki kumsaldaydı. Nurdan denizden yeni çıkmış, kimisi kuma uzanmış, kimisi oturan ötekilere ellerini kollarını oynatarak bir şeyler anlatıyordu. Kızıl kahverengiye dönüşmüş olan teninin üstündeki su damlacıkları güneş ışığında altın zerrecikleri gibiydiler. Gözlerinde de aynı altın parlaklığının olduğunu oturduğu yerden göremiyordu ama, biliyordu Muammer. Bir sanat yapıtını içine sindirir gibi zevkle, bir striptiz izliyormuşcasına istekle bakıyordu. Onu bir tek kez böyle görmenin bile her şeye değdiğini düşündü; genç arkadaşını ailesiyle birlikte buraya çağırmayı akıl ettiği için kendi kendisini kutladı.

Kalabalık bir köy değildi burası. Yazlıkçılar tarafından yeni yeni keşfediliyordu. İlk keşfedenlerden biri de Muammer'di. Çok çabuk gelişeceği kesindi ama. Baksana köylüler hemen uyanmışlar, geçen yıldan bu yana, köy evinden çok villayı andıran birkaç ev dikmişlerdi kıyıya. Kötü malzemeyle alelacele yapıldıklarından ve yöre köylülerinden kimbilir hangisinin askerlik ya da 'gurbet işçiliği sırasında edinip köye getirdiği 'villa tipi' anlayışına uyduklarından oldukça kullanışsızdılar ve eskileri çoktu. Ama bu ancak birkaç yıl sonra, köy ün salıp kalabalıklaşınca, bu evler sekiyip yanlarına yenileri yapılınca, kumsal İstanbul plajlarını aratmayacak bir itiş kakışa kavuşunca bir kusur sayılabilecekti. Şimdilik her eksiklik, sessizlik arayan kimi kentlilerin doğa içinde yaşadıkları izlenimini pekiştirdiğinden, bir üstünlüktü çoğu kez.

Arkası bostan olan kocaman bir bahçe içinde iki ev vardı kumsalda. Bunların büyüdüğünde iki yatak odası, bir

ucu mutfak olan upuzun, şömineli bir yemek odası, banyo, önünde de bir çardak bulunuyordu. Kuyunun suyunu içerdeki musluklardan akıtacak ilkel bir düzenleme yapılmıştı ama içilecek su testilerle dışardan getiriliyordu. Küçük ev büyüğüyle aynı biçimdeydi, yalnız iki yerine bir yatak odası vardı. Aslında büyük ev Muammer ile karısına, dört yaşındaki oğullarına ve çocuğa bakması için getirdikleri kıza yeter de artardı bile. Kendisi bu gelişinde yalnızca on beş gün kalabilecek, bir de Eylül sonunda —o da belki— on günlüğüne gelebileeckti zaten. Ama Sevil, 'ne idüğü belirsiz insanlarla' aynı bahçeyi paylaşamayacağını söylemiş, 'ayrıca belki konuk falan da çağırırım, bütün yaz sıkıntıdan patlarım yalnız,' diyerek iki evin birden kiralanmasında diretmişti.

Şimdi, üç yaşındaki oğluyla birlikte yeniden denize doğru koşan Nurdan'a bakarken, karısının başlangıçta hiç de hoşuna gitmeyen bir inadının ne kadar 'isabet' olduğunu düşünüyordu Muammer. Sevil Ağustosta 'Şerminler'in, Eylül'de de 'Fatoşlar'ın geleceğini açıkladığında Temmuz ayı için 'Erdoğan ile Nurdan'ı önermişti Muammer, geri çevrileceğinden çekinerek. Oysa karısı, 'Olabilir,' demişti, 'biri de seninkilerden olsun bari... Meşhur dostların arasında en mümkünü onlar... Kız biraz pasaklı ama, hiç değilse görgülü. Oğlanın da sesi güzel..'

Karısıyla geçiredeği on beş tatil gününün biraz olsun sevimlileşmesini sağlayabilmişti böylece. Yoksa her şey gibi o günleri de burnundan getirir, binbir anlamsız dırdırla dinlenmesini engellerdi bu kadın.

İkinci karısıydı Sevil, beş yıl önce evlenmişlerdi. Amerika'da öğrenciyken çok severek evlendiği ama Türkiye'ye gelmeyi göze alamayan, orada bırakmak zorunda kaldığı ilk karısından boşandıktan sonra uzun süre evliliği hiç aklına getirmemişti. Çapkın bekâr yaşamı da sürdürmemişti bu arada. Beğendiği kadınlar ya arkadaşlarıyla evliydiler, ya kendisine yüz vermemişlerdi, ya da sevişme aşamasına gelmeden çekiciliklerini yitirmişlerdi. Arada bir çıkan fırsatları değerlendirmekse, değerlendirmişti elbette, ama birinin olsun adını anımsayamazdı şimdi. Sayılarıysa parmak hesabına sığardı kolayca. Kadınları 'kolay' sanılan solcu çevrelere girmişti — hiç bir zaman hapse girecek denli

etkin olamadan — ama ya o beceriksizdi ya da kadınlar denildiği kadar kolay değildi. Sonuç olarak, çoğunlukla erkekler arasında geçen 'bekâr hayatı'ndan bıkmış, erişemeyeceği özlemlerle oyalanmanın anlamsızlığına varmıştı.

Sevil ile tanışıp, kimi dışardan bakanlara sorarsanız 'hayatının fırsatı'nı değerlendirdiğinde kırk beş yaşındaydı. İki ay içinde evlendiler. Onu sevmek konusunda kendisine hiç bir yalan atmamıştı Muammer. Sevmek, aşık olmak gibi bir amacı yoktu zaten, çoktan umut kesmişti o gibi duygulardan. Günün birinde aşık olsa bile ömrü boyunca yaptığı gibi yanlış ya da olasız birine tutulacağını biliyordu. Bekârlıktan bıkkınlığının yanı sıra düpedüz maddî çıkarlar gözetmişti evlenmeyi kabul ederken. Evet, evlenme konusunu Sevil atmıştı ortaya.

Varlıklı —ama Ankara varlıklısı— bir ailenin evlenmemiş ama evde kalmamış kızıydı Sevil —yani, okumuştu, iyi ingilizce biliyordu, yabancı bir ülkenin 'Kültür Merkezi'nde çalışıyordu. Gerek aile çevresi, gerek sonradan edindiği diplomatik çevreyle Muammer'in işlerine çok büyük katkıları olabilecek biriydi. Kırk yaşı, bir 'hava' haline getirmeyi başardığı çirkinliği, kendi deyişiyle 'kadınlıktan nasibini almamış'lığı başlangıçta ciddi sakıncalar gibi görünmemişti. Onun kurumuş ama modaya uygun sıskalığının ardında akla uzak bir kendini beğenmişliğin —düpedüz üstünlük kompleksinin hattâ —, demir sertliğinde bir hoşgörüsüzlüğün, aşırı kıskançlığın yattığını evlendikten sonra öğrendi. Amansız hazırcevaplığının derin bir aptallığı gizlediğini de... Kadınlıktan nasibini almadığı için gururlanması da bir yalan, daha doğrusu bir zırhtı. Bu zırhın içinde titiz, geç gerçekleşebildiği için hırçın, hattâ umutsuz bir ev kadını yumruklarını sıkmış bekliyordu. Evlenip 'ev kadını' kişiliğine kavuştuktan sonra huzura varacağına yıllardır sıktığı yumrukları her fırsatta, her önüne gelene, en çok da kocasına savurmaya koyulmuştu. Kırkına değin evlenmemişliğin hıncını —artık bu hıncı gizlemesine gerek yoktu— doludizgin yaşamaktan garip bir mutluluk duyuyordu sanki. Üstelik, ille de çocuk yapmaya — bunun, dediği gibi çocuk sevgisinden değil, kadınlığını kanıtlamak istediğinden olduğunu kesinlikle biliyordu Muammer — kararlıydı. Ve yaşının getirdiği tüm tehlikelere karşın, rah-

minin paramparça olmasını göze alarak, doğum sonrası tam kırk beş gün hastahanede yatmak pahasına, Kaya'yı doğurmuştu. Kırk beşinden sonra baba olmaktan deli gibi korkan Muammer başlangıçta Kaya'yı pek sevmemişse de, zamanla, aynı kadından çok çekmelerinden dolayı, çocukla arasındaki acımayla karışık bir sevgi bağı kurulmuştu.

O yaz Kaya dördüncü yaşını, evlilikleri beşinci yılını doldurmuştu ve birlikte olmak bir işkenceydi —sıcakta daha da artan gerilimi yumuşatacak genç çift Erdoğan ile Nurdan ve üç yaşındaki oğulları Cem olmasa... Neyse ki onlar vardı ve Muammer çardağın altında keyifliydi.

Saate göre akşam oluyordu ama güneş çekilmemiş, yalnızca keskinliğini biraz azalmıştı. Denizden dönen Nurdan nasıl etmişse ötekileri de ayaklandırmış, kumsalda hafif su topuyla oynanan kuralsız bir voleybol başlatmıştı. Oyuna katılıp katılmamakta kararsız kalan, koşacağı yerde duran, duracağı yerde koşan bakıcı kızdan başka herkes yarıdan epeyce çok çıplaktı. Sevdiği Nurdan ise sevmediği Sevil'in giydikleri bikiniler renk ayrımı dışında aynı gibiydiler. Oysa karısının sıskalığı ile ötekinin inceliği arasında ne çok fark vardı. Anlat deseler genç kadının canlılığından, etinin diriliğinden, karısının kurumuşluğundan söz edebilirdi ama aslında uzaktan bunları ayırd etmesi olasızdı. Önceden bildiği verilerden hareket ediyordu Muammer.

Önceden bildikleri bile gerçek, yaşanılarak edinilmiş bilgiler sayılmazdı. Nurdan'ın diri tenine değmişliği yoktu ki... Yaşadıkları çevrede 'merhaba' ve 'hoşça kal' gibisinden sözler söylenirken el sıkışması yerine geçen yanak öpüşmesi sayılmazsa eğer... Ve elbette sayılmazdı bunlar. Onca kalabalık arasında, onca çabuk olup biterdi ki, tadına varılabilmesi olasızdı. Muammer kaç kez kurmuştu Erdoğan'ın evde olmadığını kesin bildiği bir saatte bir bahane uydurup — bir kitap istemek, bir haber bırakmak, ya da düpedüz 'Gel Nurdan, seni bir içkiye çıkarayım' demek için — evlerine gitmeyi. Ama yapamamıştı bir türlü. Hangi koşullar altında olursa olsun — dünkü kız gibi dünyanın içkisini içse bile — yüreğini titreten bu kadının tavrının değişmeyeceğini, kendisine 'Muammer' de dese 'Muammer ağbi' de — ikisini de derdi ve Muammer bakışla-

rındaki hayranlığı saklama çabasını elden bıraktığında 'ağbi' oluverdiğini çoktan kavramıştı — ona hiç bir zaman erkek gözüyle bakmayacağını iyi bildiğindendi bu çekingenlik. Başka bir şey ummak gülünç olurdu zaten. Gene de az ötesinde sürüp giden top oyununu bir tiyatro sahnesinde izlercesine seyrederken, hiç bir zaman yapamayacağı şeyleri sanki hemen yapacakmış gibi geçiyordu içinden.

Oyunu seyreden Muammer'den başka herhangi bir kişi olsa, bu uzaklıktan bakıldığında, iki kadından Sevil'e üstünlük tanırdı. Nurdan ince olmasına inceydi ama bacaklarının gövdesine göre azıcık kısa kaldığı yadsınamazdı. Kalçalarının fazlaca —birkaç santimlik de olsa, belirgin— genişliği gerçi belinin inceliğini vurguluyordu ama, bu oransızlık onun herhangi bir moda dergisinde boy göstermesini kesinlikle engellerdi. Buna karşılık, Sevil'in kırk beş yıllık gövdesi hem daha uzun, hem de on sekizindeki Amerikalı mankenlere taş çıkartacak kadar dümdüz ve oranlıydı.

Yakından bakıldığında her şey değişiyordu elbet. Nurdan'ın pırıl pırıl gençliği, canlı güzelliği kimi olsa büyülerdi. Ve Muammer şimdi onu yakından görüyordu. Hiçbir zaman göremeyeceği yakından... Topa vurabilmek için sıçrayan gövdenin kendisine doğru atıldığını düşlüyordu. Bundan —bu kadarcığından bile— derin bir mutluluk duyuyordu.

*

Sıcak, aydınlık bir yaz akşamı başlıyordu. Güneş uzaklara bir yere gitmişti ama alacakaranlığa daha çok vardı. Deniz faslı bitmiş, ıslak mayolar çıkarılmış, iki ev'in arasındaki kuyunun gerisindeki ipe — yani, çardakta oturanların göz keyfini bozmayacak bir yere — asılmıştı. Rahat, ağır, hattâ tembel bir akşam yemeği hazırlığına girişilmişti. Havada hiçbir gerginlik yoktu. Sevil bile huzurlu görünüyordu. Mutfakta yiyecek hazırlayan kadınlar arada bir gelip çardağın altındaki masanın üstünde duran rakı kadehlerinden birkaç yudum alıyor, kimi kez bir iki dakika oturup Muammer ile gevezelik ediyorlardı. Çarda-

ğın az ötesindeki ocakta ateşi tutuşturmaya uğraşan Erdoğan da öyle.. Ateşin zor tutuşmasına kimsenin aldırdığı yoktu. Kimsenin hiçbir şeye aldırdığı yok gibiydi. Daha o gün geldiği için 'bu seferlik' işten bağışık tutulan Muammer üçüncü rakısını yudumlarken bir denize, bir yakın çevresine gülümsiyerek bakıyor, pilli radyoda buldukları hafif müziğe mırıltıyla eşlik ediyor, masaya gelip giden oldukça lâf yetiştiriyor, 'tatil dediğin böyle olur' diye geçiriyordu kafasından. Serin, sakin, nerdeyse mutlu.. Aceleden, koşuşturmadan, kentin gürültüsünden uzak, rakı gibi yumuşak hattâ uyuşuk, gerilimsiz baskısız bir hava... İki evin arasındaki alanda oynayan çocukların sesleri de kentte her zaman olduğu gibi 'gürültü' olarak değil, 'cıvıltı' olarak geliyordu kulaklarına.

Çocukların seslerine bir köpeğin acılı havlamaları karışıyordu ara sıra. Sürekli olmadığından mıdır, bir süre Muammer'den başkasının dikkatini çekmedi bu. Öğlen üzeri geldiğinde, hemen hemen gelir gelmez, Kaya bir küçük köpekle tanıştırmıştı onu. Köylülerden birinin köpeğinin yavrusuydu. Ankara'ya götürmek istiyordu. Çocukların ikisinin de pek sevdiği, ama durup dururken kuyruğunu çekerek eziyet etmekten geri kalmadıkları bir hayvancık olduğunu Nurdan anlatmıştı. Şimdi, acılı havlamaları gittikçe çoğalan hayvana oğlanların neler yaptıklarını ve buna bir son vermesi gerektiğini düşünecek yerde, çocuk kısmında sevgiyle kıyıcılığın nasıl bir arada bulunabildiği konusunda felsefe yürütüyordu kafasında. Aslında yetişkinlerde de öyleydi elbette, ama onlar bunu saklamanın yollarını biliyorlar, kıyıcılıklarının üstünü türlü biçimlerde örtebiliyorlardı. Çocuklar ise gizli-saklı bilmediklerinden pervasızdılar; hem sever hem döverlerdi köpek hırlamayı öğreninceye dek. Yani, canları yanıncaya dek. Yani, dünyanın gerçek yüzünü görünceye dek.

Birden Nurdan koşarak mutfaktan çıktı. Domatesleri doğradığı bıçak hâlâ elinde, hızla çardaktan geçip çocukların oynadığı yana yöneldi. Bir yandan da sinirli sinirli söyleniyordu.

«Gene köpeğe bir kötülük yapıyor bu piçler! Bak bu kez elimden kurtulacaklar mı!»

Evin köşesini döneceği an olduğu yerde dondu kaldı.

Bir elinde tuttuğu bıçak yere düşerken öteki elini korkuyla ağzına götürdü. Ama bağırmadı. Durumu ilk ayırımsayan, genç kadını her gördüğünde gözünü ondan ayıramayan Muammer'di. Onun durmasıyla birlikte fırladı yerinden. Onun böyle korkuyla devinimsiz kalmasını her hangi bir tehlike işareti olarak yorumlamasına bile vakit yoktu. Kafasında şöyle ya da böyle bir anlamın, anlamı adlandıracak bir sözcüğün belirlenmesine fırsat kalmadan fırlamıştı. Köşede Nurdan'ın elini ayağını kesen görünüm karşısında da bir an olsun duraklamadı. Gene düşünmeden, düşünemeden, koştu.

Kaya ile Cem yerden yarım metre kadar yükseklikte olan kuyu çemberine tırmanmışlar. Muammer'in daha birkaç saat önce kuyunun deliğini örtmek için serdiği hasırın üstüne yerleşmişlerdi. Hasır yerinde dursun diye çevresine dizmiş olduğu taşları birer birer alıp köpeğe atıyorlar, vurabildiklerinde kahkahalarla gülüyorlardı. Taşlarm büyük çoğunluğu gitmiş, dolayısıyla hasır kuyunun içine doğru iyice esneyip sarkmıştı. Hattâ Cem'in küçük gövdesinin yarısından fazlası hasırdan deliğe doğru kaymıştı. Bir ani devinim ya da bir taşın daha ağırlığının eksilmesiyle dibi boylayacaktı çocuk.

Bütün bunları bir andan daha kısa bir sürede algıladı Muammer. Koştu.. İki çocuğun birer kolunu aynı anda yakaladı. İki küçük gövde havada yarımşar daire çizdikten sonra kuyunun iki yanında yere çakıldı. Hiç bir korku ya da acı ya da inat yaygarası yükselmedi kuyunun iki yanına düşen iki küçük insandan.

Başı dönüyordu Muammer'in, gözleri kararmıştı. Kuyunun taşına çöktü, kafasını iki eli arasında sıkarak.

Ötekiler yetiştiler. Sevil Kaya'nın, Nurdan Cem'in üstüne kapandı.

«Aman allahım, aman allahım! Olaak iş değil...» diye inliyordu Sevil.

Nurdan hiç ses etmeden oğlunu göğsünde sıkıyordu.

Erdoğan'ın kolları ve ağzı açık kalmıştı.

«Tanrım! Az kaldı gidiyordu yavrum!» dedi Sevil ağlamaklı bir sesle.

İlk şaşkınlığı geçmiş olan Kaya, anasından örnek alarak, ağlamaya koyuldu.

Sonunda konuşabilen Nurdan'ın sesi fısıltıdan biraz-cık yüksek çıktı:

«Harikasın Muammer, gerçekten harikasın,» dedi çömelip kaldığı yerden. «Kim olsa, kim olsa ilk önce kendi çocuğuna sarılırdı.»

Muammer başını kaldırıp şaşkınlıkla baktı onun yüzüne.

«Elbette,» diye sürdürdü Nurdan. «Doğal tepki o. Ama sen... Önce Kaya'yı tutmuş olsaydın... Cem düşerdi kuyuya mutlaka...»

«Öyle ya.» dedi Erdoğan, facia atlatılmış olsa da yepyeni bir korkuyla gözlerini açarak. «Öyle ya.»

«Gerçekten harikasın,» diye yineledi Nurdan.

«Neresi harika?»

Sinirli, cırlayan bir sesle bağırmıştı. Sevil. Herkes ondan yana döndü. Ayağa kalkmış, oğlunu da ayağa çekiştiriyordu ağlamasına aldırmadan. Müthiş bulandırıcı bir şeye bakarmışcasına gerilmişti kocasına çevirdiği yüzü.

«Nesi harika? Aptal! Aptalın âlâsı! Bir aydır buradayız, bir kez olsun aklına geldi mi şu çocukların kuyunun çemberine tırmanmak? Ne münasebet! Ama bu harika beyefendi gelir gelmez hasırı örtmeden edemedi! Aklı sıra... Bir de bana söyleniyor tehlikeli durumu görmedin mi diye! Gördük işte tehlikeli durum neymiş..»

Oğlunu nerdeyse sürükleyerek eve doğru uzaklaştı. Denizden sonra üstüne geçirdiği parlak renkli, uzun şile bezi giysi ayaklarına dolanıyordu.

Nurdan onun ardından kısaca baktıktan sonra Muammer'e döndü.

«Sahi,» dedi içinde hiçbir suçlama olmayan şaşkın bir sesle. «bugüne değin hiç çıkmamışlardı üstüne... Ya da biz görmemiştik...»

Muammer avağa kalktı.

Erdoğan, hâlâ ağlamayı akıl edemeyen Cem'i karısının kucağından alıp öptü. Sevil'in ardından eve yöneldi.

«Gördün mü yaramaz?» diyordu bir yandan da. «Gördün mü yaramazlığın sonunu?»

Nurdan ötekilerle gitmek konusunda kararsız, öylece durmuş Muammer'e bakıyordu. Onun bir şeyler söylemek istediğini ama ne diyeceğini bilemediğini anladı adam. Söy-

lenecek pek bir şey kalmamıştı gerçekten. Böyle durup saatlerce birbirlerine bakamayacaklarına göre de, olayı kapatmak ya da silip atmak için bir şeyler yapması gerektiğine inandı. Gülümsedi, 'boş ver' dercesine gözünü kırpmaya çalıştı. Oysa titremesi geçmemişti —deminden beri titremekte olduğunu bile bilmiyordu ki— ve göz kırpma çabası sonuç vermedi. Yalnızca garip —belki de grotesk— bir devinim gezdirdi yüzünde. Gülümseyişini biçimsiz bir buruşmaya dönüştürdü. Görünüşünün iğrençliğe ne denli yaklaştığını Nurdan'ın gözlerinden okuyamazdı. Okumadı da. Ama ona daha fazla bakmaya da dayanamadı.

Arkasını döndü. Kuyunun üstünden yarı yarıya kaymış olan koca hasırı bir ucundan tuttuğu gibi elinden geldiğince uzağa savurdu. Birikmiş tüm gücünü buna harcadı sanki. Sonra iki eliyle kuyunun taşına dayanarak sığamayacağı kadar küçük olan yuvarlak deliğe doğru eğildi. Kendi kendisini görmek istiyordu belki. Ama çok aşağılardaydı su. Derinde karanlık bir ışıltıydı yalnızca. Yüzünü göremedi. Yüzüne çizilen en son çizgiyi göremedi. Görebilseydi anlayabilirdi belki, hiçbir yeni çizginin son çizgi olamayacağını..... ölünceye dek.

(Yazko Edebiyat; Ekim 1982)

ONAT KUTLAR / YALNIZ DEĞİLİZ

«Yazın, öyle anlar olur ki, pelin ağaçlarının kokusu insanı çıldırtabilir. Hele geceleri. Ay ışır, ortalık dingindir. Gene de bir şey vardır ama insanın kendini bırakmasına engel olan, insanı gerginlik içinde tutan. Bu sınırsız, çıldırtıcı, büyülü gecelerde insanın düşünceleri özgürce, gözüpekçe ve tatlı tatlı akar. Gerçekte düşünmek de değildir bu, bir tür düş kurmadır. Bir şeylerin olmasını beklemektir. Sebze tarlalarının arkasında bir yerde, dulavratotlarının arasına saklanırsınız. Yüreğiniz açıklayamadığınız gizli bir coşkunun etkisiyle titrer. Yaşamınızda böyle daha pek çok gecenin olmasını dilersiniz...»

Mutlaka hatırlamışsındır. Bu yılın başında, senin henüz serbest olduğun günlerde, nerdeyse paylaşarak okuduğumuz, ikimizin de çok sevdiğimiz bir yazar ve sinemacı-

nın Vasili Şukşin'in «Acı» adlı öyküsünün girişi. Hızlı yüreği henüz ellisine varmadan çatlayan bu güzel insanın yazılarından ilk kez şimdi sana daha yakın olan ortak ozan dostumuz söz etmişti. Ama ünlü filmi «Kalina Krasnaya»yı sanırım aramızda ilk sen görmüştün. Ben de Şukşin'in vakitsiz ölümünden sadece bir yıl sonra Taşkent'te seyrettim. Uyumsuz bir genç adamın öyküsünü hem oyuncu, hem de yönetmen olarak ne kadar iyi anlatıyordu. Neyse amacım Şukşin'in sinemasından söz etmek değil. Yurdanur Salman'ın güzel çevirisinden bir nefeste okuduğum güzel öykülerini de anımsatmak değil. Başka.

Kısa bir süre önce Milliyet'e bir röportaj için Güneydoğu'ya gittim. Urfa, Harran, Samsat, Eski Kâhta... Kuzey Mezopotamya'nın esrarlı kavimlerinin, Hurri'lerin, Mitanni'lerin, Urartu, Hitit ve Asurluların büyük, çılgın ve kanlı uygarlıklarını örten uçsuz bucaksız bozkır, yakında büyük baraj sularının tufanı altında kalacaktı. Ama şimdi sessiz ve kupkuruydu. Eski Ahid'de adı Charan diye geçen Harran'da, bir gece vakti, Ay tanrısı Sin için yapılmış büyük tapınağın önünde duruyordum. Yalnızdım ve kerpiç huğlarının içinde köylüler uyuyordu. Seslerin dağılıp gittiği düzlükte sadece oğustos böcekleri vardı.

Tapınağın tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar uzanıyordu. Büyük ve görkemliydi. Ama ben araştırmacı C. J. Gadd'ın 1956'da gömüt taşlarını bulduğu M.Ö.B. yüzyılın yeni Babil Kralı Nabonide'i düşünüyorum. Halkı, yani köleleri, yasaları çiğniyor diye kızgınlıktan on yıl süreyle Arabistan çölünde Taima'da bir vaha'ya çekilmiş, sonra düşünde tanrılar tarafından hem Babil Krallığına seçilmiş, hem de Harran'daki tapmağı yeniden yükseltmekle görevlendirilmişti. Gömüt taşlarında bu garip öykünün tüm ayrıntıları yazılı idi. Issız gecede, tapınağın karanlık kemerleri arasında ürkütücü gözlerle bana bakıyor gibiydi. Karşısında güçsüzdüm. Çünkü onun tarihi, kaleleri, surları ve kanlı savaşçıları vardı. Bense öyle bir insan işte.

Bir taşa oturdum, bir şeylerin olmasını bekledim. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Bir hışırtı geldi doğudan İpek bir kumaşın açılışı, başakların rüzgârla titreyişi gibi. «Kim acaba? diye sordum içimden. Usuldan bir ses

yanıtladı gibi geldi: «Benim...» Dönüp baktım. Tapınağın gerçek tanrısı, gülümseyen ay'dı. Eski Anadolu'da değişimlerin tanrıçası. Kocamandı ve önce kızarmış ekmek dilimi gibiydi, sonra ortalığı ışığa boğan aydınlık bir yüz. Hiç kıpırdamadan onu izledim.

İşte tam o anda hatırladım Şukşin'in «Acı» öyküsünden bir cümleyi. «Bir insanın yalnız başına kaldığında ne denli acı çekebileceğini o güzel, o ayışıklı gecede öğrendim...» diyordu Şukşin. İşte, kanlı bir ölümün gözleriyle bakan güçlü Nabonide'in karşısında yapayalnızdım. Elim, dayanılmaz bir acıyla arıyordu sıcak bir insan elini. «Bir insan yalnız başına kaldığında...» diye tekrarlıyordum Vasili'nin cümlesini. Bir süre sonra şaşkınlıkla farkettim, nicedir karşımda, ışıkta yıkanan genç ve güzel yüzüyle gülümsüyordu Şuşkin. Onu tam da filminin en güzel sahnelerinden biri olan bir pelin ağacının gövdesine yaslanmış, gülümseyen yüzüyle görüyordum. Dedim ki, kendi kendime «niçin yalnız olayım? İşte bir dost, hemen geliverdi...»

Şimdi, uzak ülkelerdeyim ve başka zamanlarda. Öyküler, şiirler ve şarkılar sınır tanımazlar. Kalina Krasnaya'nın gösterildiği salondan çıkıp bir başkasına, çiçekler içindeki bir salona giriyordum. Sahnede genç bir Şili'li yönetmen, Patricio Guzman ve arkadaşları. Pinochet'nin kanlı ellerinden kurtardıkları filmi göstereceklerdi.

Sonra birden Parra'nın sesi yükseldi. Violeta'nın mı yoksa İsabel'i mi, neyse farketmez. Acı ve özgürlük duygusuyla kısık. Havaalanında seninle birlikte, lokantada, İsabel'i Angel'i ilk karşıladığımız, karşılıklı gülümsediğimiz gün geliyor aklıma. Bizden uzanan sıcak insan elinin onları nasıl mutlu ettiğini nasıl hatırlamam... İşte şimdi de onlar uzatıyor ellerini.

Hiç abartmıyorum bir anda binlerce gülümseyen yüzle dolu karanlık ve ıssız bozkır. Ayışığı yükseldikçe. Kral Nabonide'in yüzü ağır ağır silindi. Ama silindi. Düşündüm. Tıpkı Şukşin gibi, geçmişi bilecek kadar yaşadım ve önümde geleceğe inanacak kadar zaman var. Yaşadığımız günlerin toprağına, acının, yalnızlığın tohumları ekiliyor her gün. Ama gene de hiç unutmadan yapabileceğimiz

bir şey var. Bir insan elinin sıcaklığındaki dayanışmayı gerçekleştirmek. Her şeyi değiştirebilir bu. Çünkü ayışığı güzel değişimlerin tanrıçasıdır. Ve o ışığı yok etmek mümkün değil.

Şukşin'in öyküsünün son cümlesi: «Ayışığı pencereden içeri doluyordu. Ah, nasıl da parlıyordu ayl Yeryüzü ister coşkyla dolsun, ister acıyla, parlayacaktı hep böyle!»

(Milliyet Sanat Dergisi ; 15 Ekim 1982)

SELİMOĞLU, Zeyyat

1 — 1982 yılı Türk Edebiyatı içerde göreceli bir durgunluğu sürdürmekle birlikte, dışarıya açılma bakımından iki olay getirdi. Birincisi. Yaşar Kemal'in «Del Duca» ödülünü kazanmasıyla edebiyatımızın sesini dışarda oldukca yüksek sesle duvurabilmiş olması, gene, A. Behramoğlu'nun «Lotus» Ödülüne lâyık görülmesiyle ikinci bir dışa seslenme olayı, edebiyatımız adına övünülecek olaylardı.

Şiirde, öyküde bir önceki yıl, 1982'de de sürdürüldü gibi. Yalnız, «roman yok, roman yok» vahlanmaları arasında genç bir yazarın, Orhan Pamuk'un geniş kapsamlı «Cevdet Bey ve Oğulları» romanı olumlu eleştiriler aldı. Nursel Duruel'in «Geyikler, Annem ve Almanya» adlı öykü kitabı da yankı yaptı.

İçerde, ürün açısından değilse de, bir «edebiyat-şov» olarak, kimi tanınmış yazarlarımızın mindere çıkıp girbirlerine el-ense çekmeleri edebiyatımıza renklilik getirdi. Biz her ne kadar «bis bis» diye bağırdıksa da, sesimizi duyuramadığımızdan, bu kapışmalar daha da ateşli bir duruma girmedi ve umudumuz 1983 Olimpiyatlarına kaldı.

2 — İzleyebildiklerim arasında tek şiir olarak, İsmail Uyaroğlu'nun «Çığlık Çığlığa» başlıklı şiirinin sevdiğim bir şiir olduğunu söyleyebilirim. Gerekçe istiyorsunuz; bir şiiri sevmenin gerekçesi ne olabilir, pek bilemiyorum ama, sağduyum bana bu şiiri sevdirtiyor. Bir sanat yapıtına, özellikle bir şiire yaklaşmamda sağduyum önemli rol oynuyor. Bakınız ne diyor şair: «Acının trenine binmişiz

—dursa bir an ineceğiz— durmuyor fakat, çığlık çığlığa geçiyor içinden ömrümüzün.» İşte bunun için sevdim.

Öykü dalında, izleyebildiklerim arasında İnci Aral'ın «Zeycan» başlıklı öyküsü dikkatimi çekti. Aral'ın yalın, gerilimli, tekdüzeliğe düşmeyen anlatımı, konuyla da paralellik kurabilen bir coşku sağlayabilmişti. Devrik cümleleri de belirli bir sınırda kalabiliyor, yapaylığa düşülmüş izlenimini doğurmuyordu.

Roman dalında az okuyabildim. Mustafa Balel'in «Peygamber Çiçeği» adlı kitabını olumlu buldum. Yazarın, bir genelev kadınının ağzından anlattığı romanın kurgusu da başarılıydı. Bir bölümde, genelev kadını çocukluktan bu yana aile içindeki yaşamını dile getiriyor, öbür bölümde genelev yaşamını anlatıyordu. Üçüncü bölüm gene aile içi yaşama dönüş, dördüncü bölüm, geneleve... Ö-...zellikle kitabın başındaki başarılı sunuş bölümü, kitaba daha başında okunurluk sağlıyordu.

Deneme dalında, D.H. Lawrence'in, Akşit Göktürk'ün başarılı bir çevirisiyle sunduğu «Anka» adlı denemeler toplamını okudum. Özellikle sanata ilişkin düşüncelerini çok benimsenir buldum bu İngiliz yazarın. Okuduğuma iyi etmişim.

MUSTAFA BALEL / PEYGAMBER ÇİÇEĞİ
(Bir bölüm)

GİRİŞ

Bileklerimin yarası, yüzümün şişi, gözlerimin morartısı günden güne azalıyor. Yakında izleri bile kalmaz. Geceleri en son müşterinin içime boşalttığı o iğrenç sıvıyı da atıp kendimle başbaşa kaldığım zamanlar düşünüyorum daha çok bunu. Yüzümün gözümün boyasını silip şöyle sıcak bir duş alıp yorgunluğumdan arınınca, aynanın karşısına geçiyor, uzun uzun kendimi süzüyorum... Şişler hayli inmiş, gözlerimin altındaki morartılarsa geçmek üzere. İyice belirsizleşmiş. Üzerinden şöyle hafif bir far geçtin mi, belli bile olmuyor. Bileklerimdeki ip yaraları da kapandı demektir; yerleri kırmızı ya önemli değil... Bunların hepsi geçmesine geçer de, asıl önemlisi içimdeki yara! O geçecek mi?..

Biraz önce koynuna girdiğim posbıyıklı —kaşının üstünde derin bir bıçak izi vardı, ağzı da leş gibi yanmış soğan kokuyordu— adamın sesini de yine babamınkine benzettim. Bir anda sinirlerim ayağa kalktı. Atmaca gibi saldırıp don gömlek dışarı atmamak için kendimi zor tuttum. Azıcık dişime göre bulsam, ne yapacağımı biliyordum a, kalıplıydı. Koca kartala karşı, hırçın bir bıldırcın... Ne yapabilirdim ki?..

Tüm erkeklerin sesinde biraz babamın sesi mi var ne, kiminle konuşsam, onunla konuşur gibi oluyorum. Ondan bir parça buluyor, elimde olmadan kırıyorum elin adamlarını. Kadınların sesi de çoğu zaman, büyükannemin baykuş ulumasını andıran, tok, titrek uğursuz sesi ni düşürüyor aklıma...

D. H. LAWRENCE / Çev. : Akşit GÖKTÜRK

(**ANKA** adlı denemeler kitabından alıntılar)

Yaşamdan başka hiçbir şey önemli değildir. Ben kendi payıma yaşamı, yaşamaktan başka hiçbir yerde görremem. Başında büyük Y ile yaşam, canlı insandır ancak. Yağmur altında bir lahana bile canlıdır. Bütün ölü şeyler ise ikincil önemde kalır. Canlı bir köpek, ölü aslandan yeğdir. Ama canlı bir aslan da canlı bir köpekten yeğdir. C'est la vie!*

Bir ermişin, bir felsefecinin ya da bilginin bu yalın gerçeğe bağlanmasını sağlamak, olacak iş değildir. Bunların hepsi bir bakıma kaçak kimselerdir. Ermiş kendini topluluğa ruhsal bir besin diye sunmak ister. Assisili Francis bile kendini her isteyenin bir dilim alabileceği bir melekler ekmeğine çevirir. Ama bir melekler ekmeği canlı insandan hayli aşağı bir şeydir. Zavallı Ermiş Francis ölürken gövdesinden özür dilemiştir belki: «Ah, bağışla beni gövdem, yıllar yılı sana yaptığım haksızlıkları bağışla!» Başkaları yesin diye ayinlerde dağıtılacak ekmek değildi gövde.

---

* Yaşam bu.

Öte yanda felsefeci, düşünebildiği için, düşünceden başka hiçbir şeye önem vermez. Gerisinden küçük haplar döktüğü için, haptan başka hiçbir şeyin önemli olmadığını sanan tavşan gibi tıpkı. Bilgine gelince, canlı insan olduğum sürece bana hiç mi hiç yararı yoktur. Bilgine göre ölüyüm ben. Mikroskobun altına bir parçacık ölü ben koyar, sonra ben der ona. Beni parçalara ayırır, ilkin bir parçaya, sonra da bir başkasına, ben der. Yüreğim karaciğerim, midem bilimsel bakımdan hep bendirler bilginin gözünde; bugünlerde dokubilimi gelişmeleri uyarınca, ya beyinim ben, ya sinir, ya salgıbezi ya da daha moda bir şey.

.....

Bir ruh, bir gövde bir kafa bir zekâ, bir beyin, bir sinir sistemi, bir tutam salgıbezi ya da öbür küçük parçalarımdan herhangi biri olduğumu temelli yadsıyorum şimdi. Bütün parçadan büyüktür. Dolayısıyla, canlı insan olan ben, canımdan da, ruhumdan da, gövdemden de, kafamdan da, bilincimden de, benim ancak parçam olan her şeyden de büyüğüm. Bir insanım ben, canlıyım hem. Canlı insanım, elimden geldiğince de canlı insan olmayı sürdürmek amacım.

.....

Romandan öğrenelim. Romanda kişiler, yaşamaktan başka bir şey yapmazlar. Örneğe göre iyi, örneğe göre kötü, giderek örneğe göre uçarı olmayı sürdürürlerse, yaşamaktan kesilirler roman da cansız düşer. Roman kahramanı yaşamak zorundadır, yoksa bir hiçtir.

.....

Biz pek uygarlaşmış sanırız kendimizi, pek yüksek öğrenimli, pek uygar sanırız. Gülünçtür bu. Çünkü bizim bütün uygarlığımız tek telden çalmaktan kuruludur. Bilemediğimiz iki ya da üç telden. Tın, tın, tın, dıngır, dıngır dan! İşte uygarlığımız bizim, hep aynı perdeden.

Sesin kendisine bir diyecek yok. Korkunç olanı, başka ses tanımayışımız. Hep aynı ses! «Ah, böyle sevimli güzel, keklik gibi tombul bir karınız varken, nasıl başka kadınlar ardında koşabilirsiniz?» Koca, elini yeleğinin üstüne koymuş, korkulu bir anlama bürünmüş yüzü. «Kek-

likten gayrısı yasak mı peki?» demiş şakınlıkla.

Toujours perdrix!* Arasıra bir kaz, bir inek, bir istridye. yenmez yutulmaz bir dişi tilki olmak o kadının elinde bir işti.

.....

Sanatın işi, insan ile onu kuşatan evreni arasındaki bağı yaşayan anda göz önüne sermektir. İnsanlık hep eski bağların ağı içinde çırpındığından, sanat, kendileri hep uzakta, yaşayan anın gerilerinde kalan «zamanlar» ın da önündedir hep.

Van Grogh ayçiçeklerinin resmini yaparken, insan olan kendisiyle, ayçiçeği olan ayçiçeği arasındaki canlı bağı, akıp giden o an içinde göz önüne serer ya da kurar. yaptığ resim ayçiçeğinin kendisini yansıtmaz. Ayçiçeğinin kendisinin ne olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Fotoğraf makinesi ayçiçeğini Van Gogh'un gösterebildiğinden çok etkisiz **gösterebilecektir.**

.....

Hey gidi sanat bilgiçleri, kendilerinden geçercesine bakan, doğru bir düşünsel ürperti duyan kişiler hey! O acınası bilgiç gövdeleri orda çöp tenekesi gibi durur, bütün imgelerin çarpıcı etkisine, her türden etkiye duyarsız. **Ils n'ont pas de quoi.** İçgüdüleriyle sezgileri hemen hemen öldüğü için, geri kalan birkaç silik kırıntıdan bile ürkerler. İçgüdülerle sezgilerden korkuları: «Hey Jack! Kıza bak, çırılçıplak durmuş orta yerde, iki herif de onun yüzüne tükürüyor,» diyen bir İngiliz askerininkinden hiç de geri kalmaz. Budur o askerin Boticelli Venüs'ünde gördüğü. Bütün gördüğü budur, çünkü imgeler arayan bir imgelemden yoksundur. Ama hiç değilse, gerçekte kendileyin boş olan sanat bilgiçlerinin yaptığı gibi, düşünsel bir coşkuya yeltenmez.

(Adam Y., 1982)

---

* Her gün keklik.

Ve zoraki karmaşıklığını gördüler
Kan dökmenin ve ucuza gitmenin

— Turgut Uyar

Gelişigüzel gerilmiş iplerden sarkarak camekânsız, izbe, küçük dükkanların solgun neonlu ışıkları altında da cırlak, en çığırtkan, en uyumsuz renklerle birbirlerine karışan kumaşların, el dokuması masa minder örtülerinin, bütün bu güzellikler iyi günler çağrıştıran karmaşanın arasından içi hiç kıpırdamadan geçti Zeycan. Umulmadık bir ferahlık, belli belirsiz bir coşku, küçücük bir sevinç yakalayamadan. Minicik sarı çiçeklerle bezeli kırmızı bir basma giysinin içinde düşleyemeden kendini. Göl mavisi bir ipeğe dokunma, usulca okşayarak, sevip, kaça dır dive sorma duygusu veren bu eski kapalıçarşının bir zamanlar çok sevdiği naftalin küf, baharat, deri karışımı tanımı güç kokusunu ayırdedemeden.

Yürüdü. Ağırca ama çok hızlı yürüdüğünü sanarak İki yana sıralanmış dükkânları ardında bırakа bırakа ve düşünerek. Çarşıda da burada da epey dükkân yağmalanıp yıkılmıştı. Çarşaflı kadınlar ne var ne yok çuvallara doldurup taşımışlar, ardından erkekler ateşe vermişlerdi işaretli yerleri. O çarşafla gezip tırnaklarının ucunu göstermeyen, peçe takan ya da yüzlerini şemsiyelerle gizleyen kadınlar neler yapmamışlrdı ki! Tanrının gözüne girmek için çarşafın karanlığına sığınmak yetecek mi sanıyorlardı? Aklı ermiyordu böyle şeylere. Her şey çok karışıktı. Neler oluyordu da neler olmuyordu şu dünyada. Düşünüp durmak neye yarar... Aylardır ilk kez geliyordu bu çarşıya. İşte her şey olup bittikten sonra çoğu onarılmıştı dükkânların. Tek tük öylece bırakılmış olanlar çarşının ışık içindeki karmaşasında ölü gözleri gibi karanlık ev sessiz kalakalmışlardı. Evler dükkânlar, camlar tahtalar onarıldı elbet. Peki ya insanlar? Ya onların yaraları, yıkıntıları, yangınları? Ya gidip de dönmeyenler, kalanlar?

Güneyin sıcak, ağır temmuz öğlesi soluğunu daraltı-

yordu. Ter içindeydi. Sıkıca avuçladığı küçük plastik çantanın kaygan vıcık vıcık ıslaklığını duydu derisinde. Belli etmeden, yersiz bir kuşkuyla yeniden yokladı içindekileri, duruyorlardı. Umduğu parayı verselerdi bozduracaktı onları. Öğleden beri kuyumcuları dolaşıp duruyordu. İstekli değildi aslında. Herbirinin bir başka anısı vardı. Hem daha kötü günler de gelebilirdi. Olup olacağı bir bunlar kalmıştı elinde. Durmadan da yükseliyordu altın. Savruk adamdı Hasan. Para, mal tutmamış eline geçeni yemişti. İşini bilse pamuk uzmanlığı zengin ederdi adamı. Ama nerde, tarla tapan, dikili bir ağaç yok işte! İki göz odacık yapalım, diye az mı yalvarmıştı ona. Şimdi görümcesi köydeki evinin bir odasına onları koymasaydı çoluk çocuk sokakta kalacaklardı. Haftanın üç günü temizliğe gidiyordu Süleyman Ağa'nın evine. Ne pisliği, ne kirlisi bitiyor el evinin. Horlanmak da çabası. Aldığı ancak ekmek parası oluyor altı boğaza ya, o da olmasa... Oğlanları yetiştirme yurduna koyabilse yük azalacak biraz. İçi rahat edecek. Elden ayaktan kesilmek, sayrılanmak da var ne olsa.

Hasan her şeyi onun üstüne yıkıp ölmüş gitmişti. Dertleri bitmişti. Hoş Hasan'ın ne derdi olacak içkiden eğlenceden başka. Yükü çeken hep kendisiydi. Bir günden bir güne kadın olduğunu bilmedi ki. Nerdeyse çocuktu Hasan'a karı olduğunda. Kart adama verdiler diye günlerce ağlamıştı. Hasan durmadan gezmiş durmuş, arada bir Zeycan'ı gebe bırakmak için eve uğramıştı, hepsi bu. Şimdi ölmüş adamın ardından bunları düşünmek doğru mu? Dışa olsa söylemez. Kendi kendine öyle, içinin yangınından. Yoksa niye sevmesin. Hem ne yapsın Hasan, ölümün böylesini kim düşünür ki...

Çarşının uğultulu karmaşası içinden, peynir, zeytin, sadeyağ satan bakkalların, derici çarıkçı baharat ve hırdavatçıların önünden geçti. Kalabalığa karıştı bakırcıların çekiç seslerine adımlarını bilmeden uydurarak, Camekânlardaki kocaman bakır tepsilere, parlak pirinç güğümlere, hediyelik eşya ve buna benğer ıvır zıvıra şöylece bir bakarak. Her şeyini yakmışlardı. Çeyizini, eşyasını, çulunu, çaputunu... Otuz yaşındaydı, beş çocuk eline ba-

kıyordu. Nasıl olacaktı nasıl? İyice kavrayamadığı bir boşlukta öyle uzundu ki önündeki yol. Çeyrek altınlardan birini verip çocuklara et, peynir, bez, pabuç alsa mıydı ki? Açlık bilmiyordu babaları ölene dek. Ne zordu anlatmak, dayanmak. Çarşı dönüşü eline bakacaklardı.

Gövdesinde serin bir tere dönüşmüş yorgunluğunu duydu. Genç, diri bacakları gevşemişti. Başörtüsünün çevrelediği, duru, gergin, beyaz yüzünde ne zamandır sindirilmiş, onulmaz bir acıya dönüşerek durulmuş, öylece kalakalmış başıboş bir öfkenin ışıklarıyla yürüdü Zeycan. Işığa doğru ve günün sıcağı yüzünde yavaşça çoğalarak. Çarşının alt başına vardı. Kemerli taş kapının ağzında durup bekledi. Gölerini kırpıştırarak gün ışığına uydurmaya çalıştı.

— Kuru soğan... Kışlık soğan...

Bu güz biraz soğan, biraz yeşillik ekecekti bahçenin bir köşesine. Ekmeğe, bulgurun yanma katık olurdu. Birkaç dönüm toprağı oluverseydi bu kadar zebil olmazlardı elbet. Köy yerinde topraksız olunmuyordu.

— Kışlık soğan, ucuz soğan...

Çok yakınından gelen bu sese döndü Zeycan. Satıcıyı gördü. Karmakarışık bir sıkıntının ağırlığını duydu içinde. Tanıdık bir yüzdü soğancının yüzü, iyice tanıdık. Belleğini yokladı. Korkulu bir düşten uyanmak istermiş gibi elini gözlerinin önünden geçirdi ve o zaman birisi onu saçlarından yakalayıp yere savurdu.

Sokağın başındaki çöp bidonundan gelen keskin, ekşimiş kokuyu duydu. Ansızın gelen baş dönmesinin genişleyen, çoğalan bulantısı içinde, gözlerine inen sisin arasından yeniden baktı adama. Savrulup dağılan koyu, kara bir duman içinde kendi yüzünü gördü çığlık atarken ve gözleri alev alev. Çözülmüş karmakarışık saçları, boydan boya yırtılmış entarisi ve çıplak ayaklarıyla kendini gördü, yapmayın, diye yalvararak dövünürken. Anımsadı, yanmış, kızmış betonun üzerinde ayakları yanarak, zıplayarak koşuşunu, Hasan'ın üstüne atılışını. Birinin onu saçlarından tutup savuruşunu. Yeniden duydu başından kopan bir tutam saçın kafa derisinden sığılı bir yanmayla ayrılışını...

Gerilmiş dudaklarını ıslatmaya çalıştı kupkuru diliyle. Yüreği delice vururken ayakları kesik, susuz, yutkunamadan kalakaldı, bakakaldı adama.

İki adım ötesinde, orda, kaldırım kıyısında usulca ve acınası bir durgunlukla soğan tartıyordu. Bir kolu yukarda, terazinin sapını tutup dengelemeye çalışarak. Evet oydu! O kollar, o pençe gibi kara ellerdi işte kendisini damda sürükleyip yerden yere vuran eller, yarasa kanatları gibi savrulup önüne geleni deviren kollar... Bodur gövdesini daha da genişleten şayak şalvarının içine sokulmuş eski, yakasız beyaz keten gömleğinin içinde morarmış bir parmak gibi kara, küt, uyumsuz duran, sinsi gözleriyle yoldan geçenleri kollayan bu adam oydu!

Ürperdi ve sendeledi Zeycan. Tiksintiyle karıştı güzel yüzü. Gözlerine doluveren yaşları koyvermemek için güçlükle yutkundu. Tere batmış gövdesini yere yığmamak için yekindi, kararsız, ürkek, küçücük bir adım atıp durdu.

— Haydi, kuru soğan, kuru soğan...

Adamın cılız, isteksiz sesi büyüdü kulaklarında. Uğultu oldu bağrışlara dönüştü. Yakaran, inleyen, ilenen seslere ulandı. Yükseldi, yükseldi, her şey ses oldu. Silah sesleri, patlamalar, patlayarak tutuşan, yanan ve çöken sesler. Sonra hepsi yavaşça dindi, eridi... Apaçık gördü onu Zeycan, yakından. Çılgın pırıltıları sönmüştü boş gözlerinin. Çaresiz bir anlamsızlığa boyun eğmenin sıkıntısı ile kara, mat, çukur çukurdular. Otuz beş kırk arası bir yüz. Kalın mor dudaklar, kirli, seyrek, sarı dişler. Uçları şakaklara doğru inen kalın kara kaşlar. Yavan, düpedüz, sıradan bir yüz. Zavallı neredeyse. O canavarla hiçbir ilintisi olamaz biri.

Orada, dört tekerlekli uydurma bir tablanın başında durmuş soğan satarken günahsız! Elleri onca insanın kanına bulanmamış, bebeleri boğazlanmamış, evleri ocakları ateşlememiş sanki. Bu eller kimseye bir kötülük yapamayacak kadar yoksul ve çaresiz şimdi. Onlar ancak soğan tartmaya, bir somunu iştahla ikiye bölmeye, bir kumaşı dokumaya, bir tahta parçasını yontup biçimlemeye, vurulmuş bir kuşu kaldırıp ısıtmaya, bir çocuğun başını okşamaya, bir kadını sevmeye yarayabilirler.

Yaklaştı Zeycan. Öfke ve tiksinti dolu gözlerle adamın gözlerinin ta içine bakarak soğan tablasının yanı başında dineldi. Soluk alışını duydu onun. Kesik, daralmış soluğunu. Ter kokusunu ekşimsi, kirli kokusunu gövdesinin.

Yanan gözlerini şaşkın gözlere dikti hiç kırpmadan. Bu-

lanmıştı bu gözler korkudan, bir perde inmişti sanki. Tanımışlar mıydı Zeycan'ı? Bu ürkek böcek gözleri aylar öncesinin korkunç görünümlerine açılmışlar mıydı?

— Kaç kilo istersin, bacı?

Bozgunda. Titrek, iyice küçülmüş bir sesle soruyor. Bile bile oyun oynamayı deniyor. Onu apansız yakalamış bu beklenmedik karşılaşmayı savuşturmayı umuyor kurnazca.

Zeycan birden yakasından tuttu onu. Sarsmadan ve tartaklamadan. Sımsıkı tuttu. Bir daha bırakmama kararlılığıyla sanki.

— Ne ararsın buralarda sen be? Hani bir Alevi öldüren beş sefer hacca gitmiş gibi fark verirdi, hac yollarında değil de ne demeye burdasın? Sen ki kat be kat hak etmedin mi? Tanrım niye razı gelir ki bir yoksul tablacı kalmışsın bunca zamandır?

Sararmış eski bir kâğıt parçası gibi soğancının yüzü. Titreyen dudakları umutsuz ve şaşkın, güçlükle konuşuyor.

— Deli misin kadın? Git işine!

— Deli mi? Sen benim saçımı yolan, kocamı damdan atan herif değil misin?

— Kuduruk musun nesin be! Çekil şurdan... Bırak yakamı. El kaldırtma sokak ortasında...

— Senin ellerin alışkın. Nice masumu kana bularken çekinmedin de şimdi mi korkarsın?

Yan tezgâhlardan, çarşıdan, yoldan koşup toplandılar. Daracık bir halkanın içinde şimdi ikisi. Allak bullak olmuş yüzü, nereye saklayacağını bilemediği elleriyle bir korunak, bir tutamak, onu oradan uçuruverecek amansız bir rüzgâr bekliyor soğancı. Eli ayağı düşmüş ve korkudan delireceğini sanarak. Konuşamadan artık, bakamadan kadına. Havaya kalkmış bir terliğin altında kaçacak delik bulamamış bir böcek gibi şaşkın ve panik içinde durup bekleyerek. Dağılmış ve bitkin...

— Bacı, bu adam dini bütün biridir, dürüsttür, böyle şey yapmaz, diyor birisi.

— Nerden çıktı bu kadın yahu, kimin nesi?

— Bu adam çok iyidir, ucuz verir anam...

— İşi mi yok bu kadının, neymiş tasası?

— Çekil bacım şurdan, olay çıkarma.

— Delirmiş mi ney? Adam adama benzemez mi?

— Benzetiyorsun kadın. Biz bu adamı tanırız. Hadi bak işine sen!

— Tanıdım onu, dedi Zeycan. Nerde olsa tanırdım. İşte bu iyidir diye bellediğiniz adam evimi yaktı. Kocamı elimden çekip sokağa atan da budur. Bırakmam. Polis gelsin, davacıyım. Polis yok mu, gelmeden koyvermem yakasını!

İyiden iyiye sinmiş soğancı. Hâlâ biraz umutla yardım umuyor çevreden. Azmış beyaz bir çamaşıra dönmüş rengiyle sağı solu kollamaya çabalıyor bilinçsizce. Son bir umutsuz çırpıntıyla kafasında pazarlıklar kuruyor, boş düşler ve acınası kaçma isteğiyle dolu olarak.

Ağlıyor Zeycan. Bağırarak, sözcükleri ağzında birbirine dolaşarak, yeterince anlaşılamadan. Söyüyor, ileniyor. Nicedir içinde biriktirdiği nefretle, acısının şimdiye dek açıkça sese dönüşememiş çoğalmışlığıyla.

Sıcak, olağanüstü bir olayın ağırlığıyla yorulmuş günün içinde uzadı kadının ağıda dönüşmüş sesi. Sonra yavaşladı, ezildi ve bitti. Kuşku ve merakla bekleşen kalabalığa baktı Zeycan. Tiksinti ile koyverdi adamın yakasını.

— Neyi bölüşemediniz ki bizimle, dedi durulmuş bir sesle. Söylesene neyi? Şu yoksul arabanı mı, kışlık soğanını mı? İnsan insana kıyar mı bundan ötürü? Tüh!

Hırsla tükürdü soğan tablasına.

Tam o sırada ikindi ezanı başladı. Çarşının eski taş kapısının gümbür gümbür tepesine yıkıldığını sandı Zeycan. O günden bu yana ne zaman ezan sesi duysa böyle oluyor. Bir şeyler devrilip yıkılıyor çevresinde gürültüyle. Müezzinin sesi gitgide çoğalıp karmakarışık oluyor kafasında. Kulakları aynı anda binlerce sese açılıyor. Yaşadıklarını somutlaştıran, onun kılan, tanıdığı, gördüğü, tanığı olduğu, duyduğu dokunduğu sevdiği, sevmediği her şeyi birden anımsatan sesler. Kendini bildiği günden bu yana iç içe geçmiş bütünlenerek yıkılmaz bir duvar oluşturmuş ve onu kendisi yapmış sesler. Dedesi, ilk lastik çizmeleri, babasının ardından yakılan ağıtlar. Bir samanlık yangını. Bir dananın ölümü. Kırmızı bir kurdele. İncir ağacından düşüşü. Bir bardak süt şerbeti. Davullar zurnalar düğünler bayramlar. Pamuk tarlaları. İlk uzun yolculuğu. Bez bebeği. Denizi gördüğü gün. Bir al-

tın bilezik. Gelin odası. Hepsinin sesi var içinde. Görüntüler seslerle örülmüş yaşamında. Uzun bir sokakta ayak sesleri. Durmadan yürüyor, yürümeyi öğrendiği günden bu yana yürüyor dinlenmeden ve ayak sesleri kesilmiyor.

Yaşamındaki o uzun üç gün boyunca bir koşudaydı. Birdenbire koşmaya, soluk soluğa koşmaya başlamıştı. O tekdüze yürüyüş noktalanmış, kapanmış, amansız bir koşu başlamıştı. Bütün yaşamına bedeldi, yeni bir dönemin başlangıcıydı bu. Üç gün boyunca cami hoparlöründen vurma, öldürme çağrıları yapılmıştı. Geceleri ilahiler okunmuştu sokaklarda. Yangın yerlerinden gelen inlemeleri bastırmıştı bir ağızdan yükselen ürkütücü sesler. Durmadan gürültüler, Allah Allah naraları doldurmuştu kulaklarını. Geçmişi silinmişti, yoktu hiç olmamıştı. O gün, orası, şimdi vardı. Damdan dama atlayan, kara çarşaflar içinde bir tek gözleri açık kadınlar vardı. Koşuşup bağrışan ve çaputları top top yapıp gaz dolu tenekelere batırarak erkeklerine yetiştiren kadınlar. Bir zaman, daha düne kadar birlikte oturup kalktıkları, dedikodu edip çay içtikleri, aynı yakınmalarla erkeklerini çekiştirdikleri komşuları, tanışları. Ne olmuştu onlara, kim düşman kılmıştı ansızın? Bunca çığlığı kim yaratmıştı, neden? Neydi bu gürültü, bu çılgınlık acımasızlık? Buz kesiyor Zeycan'ın yüreği, hiç bir şey düşünemeden kalakalıyor.

Kulaklarını tıkamak istedi elleriyle. Ne ezan sesini duymalıydı, ne de yaşamın bu akıl almaz akışını, karmaşasını ama bir polis otosunun düdüğü yaklaşarak çoğaldı, ezan sesini, uğultuyu, her şeyi bütün sesleri sildi bastırdı.

Canın içindeki küçük saksıda bakımsız bir begonya güneşten, susuzluktan ağarıp saydamlaşmış yapraklarıyla direniyor ölüme. Pencereyi arkasına alarak oturmuş savcı masasına. Soğancı, silahlı iki erin arasında kapının yanında dikiliyor, yıkıldı yıkılacak. Açık camdan kentin gürültüsü doluyor odaya. Kim bilir hangi engelleri aşıp gelmiş daracık bir ışık demeti düştüğü yerde tozları ışıldatarak titreşiyor.

Daktiloya bakıyor Zeycan. Anlatacakları oraya çekilecekse daha iyi konuşmalı. Sırasını şaşırmadan bir bir söylemeli. Yedi aydır o günü yaşıyor, şimdi anlat, diyorlar, nasıl oldu söyle. Tam sırasıyla. Nasıl anlatacak, sözcükler ne

kadar açıklayacak yaşananları? Ne kadar kolaylaşacak kim bilir her şey. Önemsizleşecek. Kim anlayabilir yaşamadan, kim anlayacak?

Olaylar başlayınca komşumuz İbrahim'le Fate bize geldiler. Bir arada bekleştik. Her yan yanıyordu. Kaçacak bir yer yoktu. Sokakları tutmuşlardı. Asker polis yok ortada. Başıbozuk bir alay adam, ellerinde ne ararsan. Öyle bekledik.

Dışardan bağırmalar geliyordu. «İçimizi gâvur doladı. Din elden gitti. Vurun dinsizlere, kurutun köklerini. Komayın birini bile.» O korkunç bekleyiş. Çocuk ağlamaları. Bir uğultu uzaklardan. Bir çığlık. Bir tahta parçasının çatlayışı. Pencere içindeki saksıyı parçalayan bir kurşun. Bir kapının güm güm vuruluşu. Bir çıtçıtın kapanışı. Bir ırmağın gürültüsü. Damlayan bir musluk. Sonra hep çocuk ağlamaları.

Balkonda İbrahim Süzmez'in oğlunu vurdular. Şöyle bir bakayım diyerek başını çıkardı. Abuzer. Böyle vurdular. Balkon kapısına yığıldı kaldı. İbrahim oğluna koşunca siper oldu. Kurşun yağdırdılar. Oğlunun üstüne düştü, hemen öldü. Baştan elektrik ve suyu kestiler, sonra evi ateşlediler. Benim adam, Hasan dama bir bakayım, dedi. Belki ordan kaçarız. Çıkma, dedim, çıktı. Yukardan bağırdılar: Birini şişirdik! Hasan, Hasan... Ha...san... san... san... Hasan'ı vurdular. Hasan gitti...

Duramadım, dama fırladım. Hasan göğsünden vurulmuş yatıyordu. Ölmemişti. Üstüne atıldım.

Sırtüstü yatıyordu. Öyle çok içtiği geceler soyunmadan kendini yatağa atıvermiş de sarhoş gibi... Bir var, göğsünde kanayan bir delik. Mavi gömleğini kana bulayan kara bir delik.

Biri beni saçlarımdan yakaladı. Hasan'ın üstünden çekip yere çaldı. Kalktım gene kocama atıldım. Gene bu adam beni savurup attı.

Yüzünü görür görmez biri onu saçlarından yakaladı,

vurdu, kaldırdı, vurdu kaldırdı. Onu orda öyle terazinin sapını yakalamış kolu yukarda görünce biri onu...

Ben bir daha koştum. Bu belime bir tekme vurdu çöktüm. Saçımı eline dolayıp yüzüme eğildi, seni de mi öldürelim istersin, dedi.

Yazık olur, pek de güzelsin kız! Seni dağa götürmeli. Dağa. Dağa... Belindeki kuşakta kocaman bir bıçak ışıldıyor. Kurban bıçağı. Kasap bıçağı... Yere düşüp kalktıkça en çok onu görüyor.

Hasan yaşıyordu. Bana başıyla 'kaç' işareti yaptı. Bu adamın elinde kanlı bir bıçak gördüm. Üstü başı da kanlıydı. Elleri kanlıydı. Ayaklarına kapandım, kocamı hastaneye götürelim, diye yalvardım. Bu adamla bir, üçü beşi daha bana saldırdı. Üstümü yırtıp soydular. Dağa kaldıralım, diye konuştular. Boğuştuk.

Geri kaçtı. Boğuştu onlarla. Vurdu, ısırdı ellerini, tırmaladı. Umutsuz ama güçlü döğüştü. Her yerini sıkıp ellediler. Gövdesine dokunan herkese vurdu. Kudurmuş ulumalarını bastırdı çığlıklarıyla. Kokularını duydu. Ter, kan ve ateş. Gaz, yanık ve kan kokuyorlardı.

Ev yanıyordu, içerde durulmazdı. Fate ve çocuklar dama çıktılar. Dam kızmıştı, ayaklarımız yanıyordu. Hepimize şahadet getirttiler. Fate'nin dört yaşındaki oğlunun dili dönmedi. Bu herifin yanındaki yoldaşı çocuğun ağzına kurşun sıktı. Bunu anlatmaya dil varmaz, görmeden olmaz. Fate adamlara saldırdı. Kudurmuştu. Ben Fate'ye koştum. O anda bu adam Hasan'ı damın kıyısına getirip aşağı yuvarladı. Düşünce sesini duydum.

Mahalle tümden çığlıktı, yangındı, gürültüydü. Ama düştüğünü duydu ve bir çivi gibi beyninde çakılı kaldı o ses... O yumuşak tok ses. Sürünüp damın kıyısına vardı. Ölmüştü kocası. Öylece bakıyordu yarı aralık gözleri. Dizleri bükük ve cansız. Terliğinin biri yola fırlamış.

Fate'nin şalvarını yırttılar. İç donuyla kaldı. İki kızının boynuna balta tuttular. Bunları alalım, daha taze, diye konuştular. Fate yalvardı ve ağladı. Beni vurun, dedi. Kızların namusuna

dokunmayın, diye yalvardı. Sonra sövdü. Hepimizi dama dayadıkları merdivenden indirdiler. Fate'yi inerken merdivende vurdular. Düşünce bir herif ölüsünü çiğnedi.

İçi bulanıyor. Görmüyor artık hiçbir şeyi. Merdivene ve basamaklara bakamadan elleriyle, ayaklarıyla içgüdüsüyle yolunu bularak iniyor. Çığlığı büyüyor, büyüyor, kendinden çıkıp hızla üreyerek çoğalıyor.

Hepimiz inince aşağıda yaşlı bir adam vardı. Onlara bağırıyor, deli gibi ağlıyordu. Bizden değildi ama bunlara, Allahını seven bu kadınları ellemesin, yeterin bu hayvanlık, dedi. Ondan biraz çekindiler. Hem çıkıştı, hem önlerine gerildi. Bırakın bunları hepinizi bildiririm yoksa, dedi. Bizi, işte kalanımızı alıp evine götürdü. Öyle kurtulduk. Bu adamı görür görmez tanıdım. Kuşkum yoktur. Ne diyl günahına gireyim? Hayır hiç yoktur. İşte yüzü burada. Hiç unutmadım ki yüzünü. Hep aklımdaydı. Hiç de unutmam. Böyle şey unutulmaz. Unutulmuyor. İsterdim unutulsun ama olmuyor işte!

Soğancı, soğuk, uğursuz, taş gibi dikiliyor. Daktilonun aralıksız tıkırtısı tekdüze seslere dönüşüyor beyninde ve nicedir duymuyor algılayamıyor Zeycan'ın sesini.

Bir hoca kendini yitirmiş coşkun ama uykuda gibi konuşup duruyor camide. Sokak aralarında, dükkânların kuytu köşelerinde, kahvelerde hep aynı şey konuşuluyor. Tarlaları, dükkânları size dağıtılacak, iş ki kurtulalım bunlardan, diyorlar. Okullardan hep onların çocukları diploma alıyor, vali oluyor, yargıç olup başımıza dikiliyor diyorlar. Ne din kaldı, ne iman... Gitgide bileniyor hırsı. Din için, tanrı adına yok etmeli onları. O, bu yaşa dek böyle bir ayrımın bilincinde olmamıştı. Ama bilenler anlatıyordu işte. Beti bereketi kalmamıştı ülkenin onlar yüzünden.

Oysa şimdi aylardır düşünüp hiçbir yanıt bulamadığı soru yeniden kafasında. Neden, ne değişti? Anlayamıyor niye olduğunu. Yaptıklarına inanamıyor. Kendisi miydi o? Niye, neden yaptığını hiç bilmiyor şimdi. Kafası değil, öfkesi yönetiyordu onu. Birileri böyle yapmasını istemişti. Tanrı için. Kafasında önceden belirlenmiş değildi yaptıkları. Bir

çılgınlık nöbetine kapılmış, kendinden geçmişti ötekilerle birlikte. Hem, kimse tutulmayacak korkmayın, arkamızda büyükler var, dememişler miydi? Öyle de neden hemen yüzlerce insanı yakalayıp götürmüşlerdi? Değil mi ki Tanrı istemişti, niye böyle bir cezaya çarptırıyordu onları? Şimdi de kendisine gelmişti sıra işte, her şey yatıştı, geçti derken nerden çıkmıştı bu kadın?

Düşünemiyor ama garip bir biçimde bunca zaman sonra bulunduğu yere şaşıyor. Yüzü gevşeyip sarkıyor. Yapay, gayretle sağlanmış katılıktan sıyrılıyor. Biliyor yitirdiğini artık. Yalan söyleyebilecek gücü bile kalmamış sanki. Uyanık, dikkatli ve umursamaz görünemiyor. Yorgun ve çözülmüş.

Zeycan'ın ayaklarına atılıyor birden. Yüzünü kadının plastik pabuçlarına sürerek, öperek onları yalvarıyor, ağlıyor kesik kesik. Kendi sesine karışan başka yakarışlarla doluyor kulakları. Aylardır düşlerine karışan, gece gündüz onu rahat bırakmayan haykırışlarla. Dağılmış, umutsuz ve korkak kıvranıyor yerde. Gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünde döşemenin tozu toprağı çamurlaşıyor. Bağışlanmak mı istiyor, pişmanlık mı duyduğu, anlamsız bir umuda mı tutunmak istiyor anlaşılmıyor. Aldatılmışlığın ayrımına vardığı kısacık bir zaman dilimi mi bu, gelip geçici... Belli değil.

Sürükleyerek çekip kaldırdılar adamı. Eti dağlanıyormuşçasına koyverdi sesini. Bir kapı açılıp kapandı. Koridorlar boyunca uzayıp yankılandı bağırtısı. Sonra uzaklaşarak tükendi.

Bir yeşil soğanın topraktan iştahla sökülüp alınırken çıkardığı sesi duydu Zeycan, yaşadı. Bir kâğıt hışırdadı. Bir motor gürültüsü geldi dışardan. Elini yorgun bir devinimle yüzünden geçirdi. Oturduğu hantal meşin koltuktan kalktı. Pencereden, cılız begonyanın ardından görünen kavak ağaçlarına baktı. Arkalarında güneş iyice alçalmıştı. Az sonra akşam ezanı okunacak, diye düşündü. Kendini dinledi. Dinmişti içinin gürültüsü. Hiç olmazsa şimdilik.

Hanımeli kokuları geliyordu bir yerden...

İSMAİL UYAROĞLU / ÇIĞLIK ÇIGLIGA

İnce bir tül gibi
Örtüyor sevincimizi hüzün
Nereye gitsek yanınızda
Değişmez rengi gecenin ve gündüzün

Kaldırsa bir el o tülü
Sevincimiz ışıyacak belki
Ama yok işte hiç kimse
Silecek buğusunu üzüntümüzün

Acının trenine binmişiz
Dursa bir an ineceğiz
Durmuyor fakat, çığlık çığlığa
Geçiyor içinden ömrümüzün

(**Milliyet Sanat**, 15 Ağustos 1982)

TAMER, Ülkü

1976 - 1982 arasında bir yayınevinin yönetmeniydim. Bu süre içinde, kendi yayınevimize önerilen kitapları, «müsvedde»leri okumaktan başka bir şey yapmadım diyebilirim. 1982'de bu görevi bırakınca kitap okumaya biraz ara verdim. Edebiyatı dergilerden izledim. Kitap okuma alışkanlığını yeniden edinmeye çalışıyorum şimdi.

Doğrusunu isterseniz, öykü ile deneme türlerinde ad veremeyeceğim.

Roman türünde aklıma gelen ilk kitap, Orhan Pamuk'un «Cevdet Bey ve Oğulları».

İki yıl önce, Karacan Yayınları Roman Yarışması Seçiciler Kurulu'ndayken okumuştum bu romanı. Çok da sevmiştim. Ekonomik koşullar yüzünden, kitap ancak bu yılın Martında yayımlanabildi.

«Cevdet Bey ve Oğulları»nı okuduğumda, yazarının kim olduğunu bilmiyordum. Herhalde konunun geçtiği dönemleri çok iyi yansıttığı için, «yaşlı bir yazardır» diye düşünüyordum. Uzun bir romandı bu; ama fazlalığı yoktu. Olaylar vardı içinde, kişiler vardı. Konusu iki cümlede özetlenebilecek, yüzlerce sayfaya yayılmış «öykü anası» değildi. Düpedüz romandı bir kere.

Sabırlı bir okur değilim ben. Ders çalışır gibi roman, öykü okuyamam. Olaylar, kişiler beni sürüklesin isterim. «Cevdet Bey ve Oğulları», olaylarıyla, kişileriyle, sağlam içeriği, yapısıyla, yalın anlatımıyla bir solukta okutmuştu kendini. Böyle bir yapıtla karşılaştığım için sevinmiştim. Yazarının Orhan Pamuk olduğunu öğrenince sevincim daha da arttı. Genç bir yazar, sabırla araştırmış, incelemiş, «kolay»ı değil «güç»ü seçmiş, çetin bir uğraştan sonra son yılların en iyi yerli romanını yaratmıştı.

Şiirde de iki gencin adını vereceğim: Halil Köksel ile İdil Alatlı. İkisinin de kitabı yayımlanmadı daha. Şiirleri dergilerde çıktı. Halil Köksel'de coşkun, zengin (ama karmakarışık değil) bir imge gücü var. Büyük tadlar alarak okudum yazdıklarını. (Zaten başka ne bekliyorum ki şiirden?) İleride biraz daha durulacak, yalınlaşacak, İdil Alatlı, durgun, sessiz, kendine özgü bir sesle fısıltının şiirini yakalamış. İkisi de, başkalarına benzemeyen, daha şimdiden belirmiş kişilikleriyle, öteki genç şairlerden ayrılıyor.

BİR TAKVİMİN AÇILIŞI / HALİL KÖKSEL

Seni hep kendime doğru düşündüm
Sen günlerde geceleri bitiren
İsimleri yokoluşun!
Geçmişin beni geleceğe gösterdiği bir yerdeyim
Cehennemden kaçanların uğramadığı bir cennet burası.
Dağlar. Uçurumlar. Sesim çığlıklar ayarlıyor
Denizler geziniyor tozlu parsların yattığı dilimde
Ey günlerde geceleri bitiren
Biçimleri yokoluşun,
İyi bir ölüm bekliyorsun benden
Önce denizler gibi yaşayım, izin ver.

(Sanat Olayı, Şubat 1982, S. 14)

BİR ŞİİRİ BEKLİYORUM / İDİL ALATLI

Bu akşam bir başkayım,
Köprülerden geçerken
Yarı yolda sulara gömülmüş gibi
Tam sabah olurken tekrar
Geceye girmiş gibi

Hiç bilmediğim arınut rakısından
İki - üç şişe bitirmiş gibi
Bu akşam bir başkayım
Sanki sensiz edemeyeceğimi
Yeni anlamış gibiyim.

Sabah gazetelerine
Ulaşamamak da var bu işte.
Bir daha kınalı vapurlara,
Al gözlü otobüslere tıklım tıklım
Binememek korkusu da nerden çıktı.
Gözlerimde sen, ellerimde sen
Kurşun ne de çabuk ısınıyor insan etine.

Kimse görmesin beni bu akşam
Böyle şüpheler içinde yandığımı,
Kimse duymasın böyle gecelerde
Şiirler yazdığımı.
Biraz daha gecikirse bu gün doğumu
Uzarsa bu gece biraz daha
Tutup kocaman elleriyle şişeler
Alev alev beni böyle bir garip
Gün yüzüne gösterecekler.

Bir dağ başında bırakın bu akşam beni
Onu bekliyorum bir başıma
Yalnız onu
Mutlaka gelecek bu gece
Ondan bu akşam bir başkayım
Ilık nemli bir öpüşle uyanmış gibi.

(Sanat Olayı. Haziran 1982)

ORHAN PAMUK / CEVDET BEY VE OĞULLARI
(Romandan bir bölüm)

1

SABAH

«...bu da. Geceliğin kolu da. Sırtım da... Bütün sınıf da... Çarşaflar da... Of, of, of, bütün yatak da sırılsıklam! Evet, her şey sırılsıklam ve ben uyandım!» diye mırıldandı

Cevdet Bey. Her şey az önce gördüğü rüyadaki gibi sırılsıklamdı. Yatağında homurdanarak döndü, rüyayı hatırladı ve korktu. Rüyada, Kula'daki sübyan mektebinde hocanın karşısında oturuyordu. Başını ıslak yastıktan kaldırıp doğruldu. «Evet, hocanın karşısında oturuyorduk. Bütün okul diz boyu suya gömülmüştü.» diye söylendi. «Niye gömülmüştü? Çünkü okulun tavanı akıyordu. Tavandan akan tuzlu sular benim alnımdan ve göğsümden dökülüyor, bütün odaya yayılıyordu. Hoca da değneği ile bütün sınıfa beni gösteriyor, hep bu Cevdet'in yüzünden diyordu. «Hocanın değneğiyle kendisini nasıl gösterdiğini, bütün arkadaşlarının dönüp suçlayarak ve küçümsiyerek kendisine nasıl baktıklarını, kendisinden iki yaş büyük ağbisinin de herkesten çok kendisini küçümsediğini gözünün önünde canlandırınca ürperdi. Ama gözünü kırpmadan bütün sınıfı bir solukta falakadan geçiren, bir tokatla bir oğlanı bayıltan hoca, bir türlü gelip şu tavandan akan sular için kendisini cezalandırmıyordu. Cevdet Bey, «Herkesten başkaydım, yalnızdım, beni küçümsüyorlardı.» diye düşündü. «Ama hiç biri gelip bana dokunmaya cesaret edemiyor, sular da bütün okulu dolduruyordu!» Korkunç rüya bir anda neşeli ve hoş bir hatıra oluverdi: «Ben başkaydım, yalnızdım, ama beni cezalandıramıyorlardı.» Bir kere okulun damına çıkıp, kiremitleri kırdığını hatırlayarak ayağa kalktı. «Kiremitleri kırmıştım. Kaç yaşındaydım? Yedi yaşındaydım. Şimdi otuz yediyim, nişanlandım, yakında evleneceğim.» Nişanlısını hatırlayınca heyecanlandı. «Evet yakında evleneceğim, sonra.. Aman hâlâ oyalanıyorum! Geç kaldım!» Vakti anlamak için önce pencereye koştu, perdelerin arasından dışarıya baktı. Dışarıda tuhaf bir ışık ve sis vardı. Güneşin doğduğunu anladı. Sonra bu eski alışkanlığına kızarak dönüp, saatine baktı: Alaturka yarım. «Aman, aman geç kalmıyayım!» diye söylenerek helaya koştu.

Yıkanıp temizlenince neşesi daha da arttı. Traş olurken gene rüyayı düşündü. Sonra Şükrü Paşa'nın konağına gideceğini hatırlayıp, o yeni ve temiz pantolonla ceketi, yakası kolalı kartonlaşmış gömleği ve zarif bulduğu kravatı taktı. Başına nişan töreninden önce kalıplattığı fesini oturttu. Küçük masa aynasında kendini seyretti ve istediği gibi olduğuna karar verdi, ama gene de içinde bir hüzün uyandı. Bütün bu şık kı-

yafette, nişanlısının konağına gideceği için telaşlanmasında gülünç birşeyler olmalıydı. Bu küçük ve zararsız hüzünle perdeleri açtı : Sis Şehzadebaşı Camii'nin minarelerini örtmüş, ama kubbeyi gizliyememişti. Yan bahçedeki çardak her zamankinden daha yeşildi. «Sıcak bir gün olacak!» diye düşündü. Çardağın altında bir kedi ağır ağır yalanıyordu. Cevdet Bey bir şey hatırlayarak pencereden uzandı ve gördü : Kupa arabası da gelmiş, evin önünde durmuştu. Atlar kuyruklarını sallıyorlar, Cevdet Bey'i bekleyen arabacı kapının önünde sigara içiyordu. Cevdet Bey hatırladığı sigara paketini ve çakmağını, cüzdanını ve hir kere daha baktığı saatini ceplerine yerleştirerek odadan çıktı.

Merdivenleri her zamanki alışkanlığıyla gürültüyle indi. Gene her zamanki gibi, gürültüyü duyan Zeliha Hanım merdivenlerin eşiğinde onu gülümseyerek karşıladı ve kahvaltısının hazır olduğunu söyledi.

Cevdet Bey somurtmaya çalışarak: «Vaktim yok Zeliha Hanımcığım,» dedi. «Hemen çıkıyorum!»

Yaşlı kadın üzüntüyle : «Bir şey yemeden hiç olur mu?» dedi. Cevdet Bey'in yüzündeki kararlı anlatımı görünce mutfağa koştu.

Cevdet Bey onun arkasından sıkıntıyla baktı; ama dışarı çıkamadı. Evlendikten sonra ondan nasıl kurtulacağını düşündü. Çok uzak bir akraba olan bu kadınla, burada, ana-oğul gibiydiler. Dokuz yıl önce, bu evi satın aldığında, Haseki'de ondan çok daha yakın akrabaları olmasına rağmen, hayatına daha az karışacağı düşünerek bu kadını yanına almış. Kimsesiz ve yoksul olan kadın ev işlerini görmek, yemekleri hazırlayıp etrafa çeki düzen vermenin karşılığında dört odalı küçük ahşap evin ilk katında kalıyordu. Cevdet Bey, kadının iyice yayılıp yerleştiği bu kata durduğu yerden bakarken. «Yanımdan ayrılmaya onu nasıl razı edeceğim?» diye düşündü. Onu evlendikten sonra yanına alamazdı, çünkü tasarladığı evlilik hayatı, ev işlerini gören insanlarla ilişkisinin, efendi - hizmetçi ilişkisi olması gerektiğini hissettiriyor, buradaki ana-oğul ilişkisinin bu hayata uymayacağını seziyordu. Galiba, Zeliha Hanım da bunu bildiği, Cevdet Bey'in yakında evlenip Haliç'in öte yakasına taşınacağını, bu evin satılacağını öğrendiği için, son zamanlarda daha ti-

tiz ve daha gayretkeş olmuştu. Mutfaktan elinde bir tabak ile çıkıp koşarak geldi.

«Bir kahve yapsaydım sana, oğlum. Şimdi hemen...»

«Hiç vaktim yok. Hiç vaktim yok!» dedi Cevdet Bey. Tabaktaki, şu başlıyan gün kadar neşeli, vişneli ekmeği gülümsiyerek aldı. Kadına teşekkür ederek bir kere daha gülümsedi. Kapıdan çıkarken, kadına sevgiyle değil, onu bırakmak zorunda kaldığı için acıyarak gülümsediğini anladı ve rahatsız oldu. Bir şey söylemiş olmak için döndü : «Akşam belki geç kalırım,» dedi, ama vicdanındaki yükü hafifletemedi.

Arabaya doğru yürürken, «Eh ne yapayım, hayat işte bu!» diye mırıldandı. «Hayat bu...» Rüyasını hatırladı: «Ben başkayım, böyleyim, ama kimse beni cezalandırmıyor!» Biraz rahatladı. Ama arabacıyı görünce bir an keyfi kaçar gibi oldu. Çünkü arabacı, müşterilerinin özel hayatını iyi bilen bütün arabacılar gibi, «Ah seni gidi seni, senin bütün gün nerelere gittiğini, neler yaptığını, içinden neler geçirdiğini biliyorum!» diyen bakışlarla kendisini süzüyordu. Cevdet Bey ona da neşeyle gülümsedi, hatırını sordu. Sirkeci'ye dükkâna gideceğini söyleyip arabaya oturdu ve reçelli ekmeğini ısırdı.

Araba sallanarak Vefa'nın ahşap evleri arasından hareket etti. Cevdet Bey, bu mahallede olduğundan daha da gösterişli gözüken bu kupa arabasını, nişan ve düğün törenleri sırasında gerekeceğine inandığı için üç aylığına kiralamıştı. İki ay önce, Şükrü Paşa'nın kızını kendisine vermeye razı olduğunu öğrenir öğrenmez, böyle gösterişli arabaların kiralandığı Feriköy'deki ahıra gitmiş, pazarlık etmiş, üç aylığına arabacıyla anlaşmıştı. Alacağı paşa kızının evine sıradan bir kira arabasıyla gitmek istemiyordu, ama sürücüsü ve ahır masraflarıyla iyice pahalıya oturan bir arabayı da satın almak ticari hesaplarına uymuyordu. Çok sevdiği vişne reçelli ekmeği ısırırken, «Ama bu arabayı da üç aydan fazla tutmam aptallık olur!» diye düşündü. «Çünkü kirası çok! Bu kirayı vereceğime satın alırım daha iyi... Ama satın alırsam dükkân için gereken bazı harcamaları yapamam. Ne yapmalı? Evet, bu evlilik bana çok pahalıya oturuyor, ama şarttı!...» Evliliği, yıllardır hayalini kurduğu yeni hayatım, satın alacağı evi, kuracağı aileyi, iki kere yüzünü görüğü ni-

şanlısını hatırlayınca nevelendi. Bazılarının böyle gösterişli, kibar arabası tutanları küçümsediğini aklından geçirdi, ama neşeli olduğu için buna aldırış etmedi. Reçelli ekmekten bir ısırık daha aldı. «Böyle şeylere aldırış edecek olsaydım tüccar olamazdım!» diye düşündü. «Böyle şeylerden korktukları, çekindikleri için zaten hiç bir Müslüman tüccarlığa cesaret edemiyor... Ben aldırmam! Peki hanım bir araba isterse ne olur?» Nişanlısını ve gelecekteki hayatını düşününce gene keyiflendi. İki kere gördüğü o kızdan, Nigan'dan «hanım» diye söz etmek hoşuna gitti. Yokuş aşağı inen arabayla birlikte hafif hafif sallanıyordu. «Eğer dükkan ve şirketin hesapları buna izin verirse bir araba da satın alıveririm, canım!» diye mırıldandı ve ekmeğin son lokmasını da ağzına tıkıştırdı. Sonra, yiyeceği bitince boşalan eline hüzünle bakan bir çocuk gibi, parmaklarına baktı; «Bu evlilik de elde avuçta ne varsa götürecek galiba,» diye düşünerek kederlendi.

Araba Babıali yokuşundan aşağı inmiş, ara sokaklara sapmıştı. Sis açılmış, o tuhaf ışığın yerine her zamanki parlak ışık yerleşmişti. Cevdet Bey yaz güneşinin şimdiden ısıttığı arabada pişiyordu. «Çok sıcak bir gün olacak! Bugün ne yapacağım? Dükkânda işleri çabuk bitirmem lâzım! Belki ağbimi gider görürüm!» Beyoğlu'nda bir pansiyonda hasta yatan ağbisini hatırlayınca canı sıkıldı. «Sonra Fuat Bey ile yemek yiyecektik. Selanik'den gelmiş... Öğleden sonra Nişantaş'a, Şükrü Paşa'nın konağına gideceğim! Nişanlısını üçüncü defa görebilme umuduyla heyecanlandı. «Sonra, tellalın bulduğu o eve bir daha bakarım.» Nişantaş ya da Şişli'de evlendikten sonra oturacağı bir ev satın almaya karar vermişti. «Sonra dükkâna dönerim. Yazık, bugün dükkânda fazla bulunamayacağım... Bugün ne? Pazartesi!» Parmaklarıyla hesapladı. Üç gün önce Abdülhamit'e Cuma selamlığında bomba atmışlardı. Ondan iki cuma önce de nişanlanmıştı. «On yedi gün önce nişanlandım!» diye düşündü ve arabanın dükkânın önünde durduğunu fark etti.

Dükkânı görünce arabanın sallanması ve uyku mahmurluğuyla aklında bütün aleviyle parlamayan hesaplar, birden yanmaya başladı : «Boya siparişleri için mektup yazılmadı. Bozuk çıkan o lambaları kime satabilirim? Eskinazi borcunu bugün de vermezse ona diyeceğim ki...» Dük-

kânın eşiğinden adımını atıyordu: «Bismillahirrahmanirrahim! Eskinazi'den iki yüz lira fazla ister, uygun görürse borcunu bir ay ertelerim...» Çıraklardan birine başıyla sert bir selam verdi. Çalışkan ve tok gözlü olduğu için sevdiği ötekine gülümsedi. Sonra sert selam verdiği dalgacıya dönerek:

«Oğlum, benim kahvemi söyle!» dedi. «Bir de poğaça al bakayım bununla!»

Her sabah yaptığı gibi hızlı ve sinirli adımlarla arkadaki masaya gidip oturdu. Sağma soluna suçlayacak bir şey arıyormuş gibi baktı. Sonra, her sabah olduğu gibi gene Moniteur D'Orient gazetesinin masasının üzerine konduğunu görerek rahatladı. Her sabahki alışkanlığıyla önce tarihe baktı: 24 Juillet 1905 — 11 Temmuz 1321, pazaresi. Sonra başlıklarda göz gezdirdi: Bomba olayı ile ilgili son gelişmeleri öğrendi. Rus Japon savaşı hakkında yazılanları okudu, ama bunlara ilgi duymadı. Hemen sayfayı çevirip borsa haberlerine bakmaya başladı. Burada kendisini heyecanlandıran bir - iki habere rastladı. Sonra birkaç ilgi çekici ilanı okudu: Demir tüccarı Dimitri deposunu satıyordu; güç durumda olmalıydı. Kendisi gibi elektrik ve nalburiye ile uğraşan Panayot da yeni mallarını tanıtıyordu. CCevdet Bey de bir ilan vermeye karar verdi, sonra bundan caydı. Odeon'da yeni bir gösteriye başlıyan bir tiyatro topluluğunun ilanını okuyunca, ağbisini hatırlayarak irkildi. Ağır hasta olan ağbisinin sevgilisi bir Ermeni tiyatro artistiydi. Cevdet Bey ağbisini unutmak için gelen poğaçayı yedi, kahvesini içti ve bir makaleyi ağır ağır okumaya başladı. Bu gazeteyi her okuyuşunda yaptığı gibi, bilmediği Fransızca kelimeler için hayıflandı.

(Karacan Y.; 1982)

UÇAROL, Tuncer

1) 1982 yılında edebiyatımızın geenl nitelikleri iki yönden ele alınabilir:

A. Edebiyatımızın temel yatırımları yönünden; (a) Edebiyatımız, gene çok sayıda dergiyle yaşamını sürdürdü:

Bilim ve Sanat, Çağdaş Eleştiri, Dönemeç, Edebiyat, Edebiyat 81, Hürriyet Gösteri, Mavera, Milliyet Sanat, Oluşum, Ortaklaşa, Tan, Türk Dili, Türk Edebiyatı, Türkiye Yazıları, Varlık, Yarın, Yazko Çeviri, Yazko Edebiyat, Yeditepe, Yöneliş gibi... Yani dergiciliğimiz; sanılanın tersine, çok yönlü edebiyat ve dünya görüşleri ile çok sayıda yeni ve eski adları sergileyerek edebiyatımızın demokratikleşmesini geliştirdi. (b) Kâğıt fiyatları ve okuyucuların geçim sıkıntıları yüzünden yayın dünyasında büyük çöküntüler beklenirken **Adam Yayınları**'nın daha ilk yılında 130 değerli kitap yayımlayabilmesi; yayımcılara ve önemli edebiyatçılarımıza çalışma isteği aşıladı. Yazko ve Dergâh Yayınları ile , Can, Remzi, Varlık, Tan Altın, Bilgi gibi yayıncılar da edebiyaımızı bu yıl ayakta tuttular. (c) Bu yıl edebiyatın ansiklopedilere yerleşmesini de unutmamak gerek. **Yurt Ansiklopedisi**, edebiyatçılarımızı ve edebiyatımızı il il tarayıp tanıtıyor. Atilla Özkırımlı'nın **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi** de bu yılın edebiyata önemli katkısı. (d) Ödüller de; bu yıl canlılığını korudu, edebiyatımıza ilgi artımına ve üretime yardımcı oldu. Akademi Kitabevi (öykü, şiir), Behçet Necatigil (şiir), Madaralı (roman), Mehmet Ali Yalçın (roman), Nevzat Üstün (şiir), Ömer Faruk Toprak (şiir), Türk Edebiyatı dergisi (çocuk yayınları), Türk Dil Kurumu (şiir, inceleme, çocuk şiiri), Yarın dergisi (eleştiri), Yazko (çeviri şiir), İş Bankası (deneme) gibi.

B. Edebiyatımızın 1982 yılı içindeki diğer nitelikleri ise şunlardı, denebilir: (a) Değişik edebiyat ve dünya görüşleriyle yayımlanan dergi ve kitap çokluğu, insanımızın çeşitli duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmaya başlamış, edebiyatımızda demokratikleşmenin ilk büyük aşaması sağlanmıştır. (b) Tüm olumsuz çabalara karşın, arı Türkçe, arılaşmaya karşı olan dergilerde bile görülmüştür. (c) Korkunç kargaşa dönemini aşmış olma ve olağanüstü geçiş döneminde bulunmamız, edebiyatçılarımızı politikadan uzaklaştırmış, anıştırmalar ile simgeler, anlam kapanmaları, yapıt kırpmaları, belirsizlikler görülmüştür. Böylece edebiyat, teknik ve klasik konularını yeniden elden geçirmeye dönmüş, klasik yazarların kitapları birden daha çok basılır olmuştur. (d) Eleştiri ve diğer değerlendirmeler azlığından 1982 yılında da yakınılmış, ama dergi ve kitabevi

yöneticileri değerlendirmecilere gene gereken olanakları sağlamamıştır. Kasım 1981'de yayımlanan Fethi Naci'nin **Türkiye'de Roman** ve **Toplumsal Değişme**'si de edebiyatçıların dolaylı saldırısına uğramıştır! Yani, Füsun Akatlı'nın dediği gibi, «inceleme yap denize at» görüşü de sürmüştür.

II) 1982 yılı ürünlerinden seçmeye gidebilmek için, ancak inceleyerek okuduğum şiir kitaplarından söz edebilirim. Bunlar da on kadar. İçlerinden ille de birini seçmek gerekiyorsa, Turgut Uyar'ın **Kayayı Delen İncir**'ini seçerim. Bazı kötü şiirlerine karşın, dört dörtlük birçok güzel şiiri içeren, okunması gerekli, zaman zaman güç ve zengin bir kitap. İşlek, ince bir şiir dili var. Bol türde sözcüklü. Biraz öykümsü. Okurken; şiir hem böyle güç, hem böyle rahat da olabilmeli, dedim... Konuşma, düşünme belki de... Yaşamın anlamını arıyor sonra... Ondan beş şiir seçmek zorunda kalsam şunları seçerim: «Söylenir», «İşten Değil Aşk», «Rasgele Değil, Kar Ödülü», «Ne Var ki Avucunda», «Ekinoks».

SÖYLENİR / TURGUT UYAR

Söylenir ve yarım kalır
bütün aşklar yeryüzünde
bir kaktüs bol sudan nasıl
nasıl çürürse öyle

en sevdiğim temmuzdu aylardan
hazirana benzediği için biraz
biraz da kendiliğinden
belki de müşteriye iyi davranan
efendi bir bakkal kimliğinde

nasıl mutlu oldum iki yaz
nasıl mutlu oldum kardeşler
salkım söğüt bir ben iki
bir üçüncü var mıydı bilmiyorum
üçüncü vardı elbet
bir yaban ördeğinin sevincini taşıran
bir sonbahar gibi köpüren

temmuza benzese de
öyle oldum ki anlatamam

sıcak yaz
solgun bir çoğrafya gibi belleğimde
şapkalar çiçekler eski elbiseler
geçmişi olan eski elbiseler
denizden çıkan bir ışık
unutulmuş bakımsız arka bahçeler
öyle oldum ki anlatamam
her mevsimde sonbaharı taşlayan
bir çocuk nasıl olursa öyle
belki de bitip tükenmeyen
bir fetih döneminde
atlar nasıl kişnerse

yani durgun bir suyun
erguvandan aldığı renkle
gidip geldim caddelerde
Fatih nerdeydi Samatya nerde
nerden gidilirdi Üsküdar'a
düşünüp durdum günlerce

anlatamam ormanların ettiğini
nasıl dayandım o mutluluğa
tükenmez bir ışık olan mutluluğa
deniz ve ışık olan
karmakarışık bir mutluluğa

nasıl
şimdi bir şarap gibiyim
coğrafyasız
eskimeye bırakılmış fıçısında

(Kayayı Delen İncir, Karacan 1982)

UYAR, Tomris

1 — İlk bakışta, 1982 yılı, edebiyatımızda verimli bir yıldı. Özellikle şiir ve deneme dallarında yapıtlar, birbirini izledi. O yüzden birçoğumuz, bu ürünlerin hepsini okuma

olanağı bulamadık. Ustalar, kendi dallarında genellikle geleneksel ustalıklarını sürdürdüler. Tek tek ad saymak gereksiz burada.

Ama ben asıl, bu verimliliğin neden ilk bakışta olduğuna değinmek istiyorum. Çünkü bence 1982'de edebiyat alanına aslında genel bir «telaş» egemendi. Buna yol açan nedenlerin başında, edebiyatın birdenbire para getirir bir uğraş olma katına yükselmesi geliyordu. Ötedenberi özlediğimiz, düşlediğimiz bu olay acaba yazarın bir kolaylığın çarkına girmesini mi sağladı? Onu çalakalem yazma, eski çıkınını karıştırıp ille de bir kitap oluşturacak malzeme arayıp bulma, dahası çalakalem düşünme türünden bir verimlilik tuzağına mı düşürdü?

Bu bağlamda, 1982, eski ayların kırpılıp yeni yıldızlar yapılma yılıydı denebilir. Toplam olarak alındığında, inanılmaz bir telaş sonucu, şiirde (özelikle genç şairlerde) silik bir çoğaltmacılık, düşünce yazılarındaysa bir savrukluk, öz denetimsizlik göze çarpıyordu: akademizmden kaçayım derken düşünce üretmekten de kaytaran, durmadan duygu ve izlenim üreten bir edebiyat. Dergilerde izlediğim hırçın yazılar, düzeysiz tartışmalar, 1982'nin ayrıca bir «toplu andropoz» (yoksa monopoz mu?) yılı olduğunu belgeliyordu. Şaşılacak bir şey yoktu bunda; edebiyat, soluduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıydı çünkü.

2 — Kendi alanımdan başlarsak, Pınar Kür'ün dergilerde izlediğim, hep yeni bir tad getiren öyküleriyle Ferit Edgü'nün, Orhan Duru'nun, Bilge Karasu'nun kitapları, öykü sanatı üstünde düşünmeye çağırdı beni. Ülke Aren, umdumu bileyledi.

Romanda ne yazık ki yabancı bir ad: Vittorini ve «Fil».

Denemede, Sargut Şölçün'ün «Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi», konuya yürekli yaklaşımıyla beni derinden etkiledi: Edebiyat vazgeçilmezdir! İsmet Özel'in şiir üstüne yazılarını ilgiyle okudum. Fethi Naci'nin «Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme»si, Füsun Akatlı'nın «Bir Pencereden»i, Atilla Özkırımlı'nın «Türk Edebiyatı Ansiklopedisi», önemli boşlukları dolduran çalışmalardı. Okuma olanağı bulamadığım yapıtları da katarsak, galiba umutsuzluğa gerek yok.

Hele Türkiye'de edebiyat ortamının göstergesinin öte-

denberi dergiler olduğu gerçeğini hesaba katarsak... Bir curcunada Çağdaş Eleştiri, Türkiye Yazıları, Yazko Çeviri v.b. gibi dergiler edebiyatın onurunu korumada direndiler.

SARGUT ŞÖLÇÜN / TARİH BİLİNCİ VE EDEBİYAT BİLİMİ

(Kitaptan bir bölüm)

Her yöntem, önünde sonunda araştırmasına konu olan nesnenin kavranışına dayanır. İnsanın estetik faaliyetine ve bu faaliyetin ürünlerine burjuva ideolojisinin penceresinden bakan eleştirmen, —her ne kadar sanat eseri ile toplum sal hayat arasında bağ kursa da— ufkunu belirleyen adı geçen ideolojinin çıkarlarıdır, kavramlarıdır ve karakteristiğidir. «Edebiyat sosyolojisi», «sosyolojik sanat teorisi», hatta zaman zaman da «marksist» diye adlandırılan eleştiri yöntemlerinin çoğu burjuva ideolojisinin varyasyonlarından kaynaklandığı gibi, vülger marksizmin özelliklerini de taşıyabilmektedir. Bu görünüm, öncelikle gelişmiş kapitalist ülkelerde hayli renkli ve karmaşıktır. Bu durum, söz konusu alanda hayli cılız bir birikime sahip olan Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Ne var ki, entellektüel faaliyet çerçevesinde «tartışma geleneği»nin henüz kurulamadığı toplumumuzda, renkleri ayırabilmek daha da güçleşmektedir. Politik koşullar, hukuki imkanlar ve kültürel gelişmişlik düzeyi de, konuyla ilgili sorunların çözümünde kolaylık sağlamak bir yana, engelleyici olmuşlardır. Görünen odur ki, yöntem alanında doğru ve yaratıcı yolların geliştirilebilmesi, genel (ideolojik) düzeyde ve estetikle edebiyat biliminde (özel düzeyde) bilgilerin ve deneyimlerin zenginleşmesine bağlıdır.

Diyalektik ve tarihi materyalizmin genel yasalarının edebi metinlere uygulanması ve bu sırada somut durıma geçecek olan özel kurallar, bir birine ters düşemez. Bu, söz konusu kendine özgü bütünlüğünün sonucudur; bu bütünlüğün gözardı edilmesi, ya da iyi kavranamaması, izlenen yolda kaba edebiyat sosyolojisine kaymasına neden olabilir. Edebiyat sosyolojisinden farklı olarak, bu yöntemin da-

yandığı anlayış, edebiyatı toplumsal hayatın bir bilinç biçimi olarak anlar ve bu biçimde de toplumsal hayatın bir işlevini görür. Bu işlev, doğuşunda ve gelişmesinde toplumsal zorunluluk yasalarına bağımlıdır. Edebiyat biliminin araştırmalarına konu olan eserler, bilinç alanındaki her görünüm gibi, maddi dünya tarafından belirlenirler. Bir başka deyişle sanat eserinin temelinde yatan, öznel düşünce değil, nesnel gerçektir. Dolayısıyla edebiyat eleştirmeninin görevi, sanat ürününün varlığının nedeni olan maddeyi yani nesnel gerçeği bulup ortaya çıkarmaktır. Estetik yapının öznel süslerinden geçerek maddeye ulaşacak yol, disiplinli bir çalışma ister; metnin tam analizini, yapısındaki tüm unsurların derinlemesine araştırılmasını gerekli kılar. Yapılacak çalışmada, maddeyi tanıyabilmek için, madde ile onun ürünleri arasındaki diyalektik etkileşimin gözden uzak tutulmaması gereklidir. Edebiyat bilimcisi (veya eleştirmen), eseri doğuran nedenleri ve onun karakterini anlayarak maddenin (toplumsal gerçeğin) üstüne atılan örtüyü kaldırır. Yani, bilimsel eleştirinin görevi, «öznel»le «nesnel» arasındaki yasal bağları bulmak, bunların «organik»liğini göstermek ve estetik faaliyetin kaynağını kavranır duruma getirmektir. Bundan sonraki aşamada, elde edilen bulguların ışığında, «özne» değerlendirilir; böylece, eserle olan ilişkisinde maddenin (toplumsal gerçeğin) hem «nesne» hem de «özne» olduğu pratik açıdan doğrulanır. Görüldüğü gibi, bir sanat eserinin bilimsel yöntemle incelenmesi ve açıklanması, insanın toplumsal gerçeği yakından tanıma ve değiştirme mücadelesinin dışında değildir.

Sanat (edebiyat) eleştirisi alanında ülkemizde gösterilen faaliyetin, köklü bir tartışma ve sanat geleneği olan gelişmiş ülkelerdekine göre hayli geri kalmış bir durumda olduğunu belirtmiştim. Gerçi yüzde kırkından çoğunun okuma - yazma bilmediği bir ülkede bir avuç aydını yakından ilgilendirebilecek bu tür çalışmaların «lüks» olduğu düşünülebilir. Oysa, bu tür çalışmaların toplumsal gelişmeyi hızlandırmada birer araç görevi yapabileceğinin bilincine varırsak ve onları bu düzeye çıkarabilirsek, onların «lüks» değil, birer «ihtiyaç» olduğunu görürüz. Basit yöntemlere dayandırılarak yapılmış da olsa, o pek bilinen «27 Mayıs» ve «12 Mart» ürünü metinlerin eleştirisi bu alanda bir mo-

tor işlevi görmüştür. Ancak, Plehaneynov'u bilmeden, tanımadan, Brecht'i anlamadan, piyasayı dolduran Lukacs, Fischer, Garaudy tek yanlı bilgilenmelere yol açmıştır. Bunun sonucu, bir yandan, sadece bazı merkezlerin bugünkü tavırlarına dayanarak —ve işin kötüsü, söz konusu eleştirmen ve yazarların ne dediği de bilinmeden— bazı yazarlara baştan olumsuz tavır takınmak, öte yandan, yazdıklarıyla hayatları arasındaki çelişkileri göz ardı edip «ilginç» sözler söyledikleri için bazılarına sarılmak ve onlara karşı olanları «kaba ve duygusuz» ilan etmek olmuştur. Bugünkü Türkiye ortamında eleştiri alanında görülen geriliği ve kaosu şaşkınlıkla karşılamamak ve daha uzun süre yaşayacağımız için hazırlıklı olmak zorundayız.

(Dayanışma Y., 1982)

FERİT EDGÜ / ÇIĞLIK

(Öyküden bir bölüm)

Bir an, bu dört kişiden çok çığlığın nerden geldiği ve ne demek istediği çeldi aklımı.

Sonra kendimi suçladım: Bir adamı zorla götürüyorlar ve sen onun yardımına koşmuyorsun.

Sonra kendi kendimi aklladım: Araba durmadığına, çığlığı atan da ortaya çıkmadığına, adamı sürükleyen üç kişi, araba geçerken bile, olağan bir işi yapıyormuşcasına korkmadan, çekinmeden eylemlerini sürdürdüklerine göre, sürüklenen adam gerçek bir suçlu, onu sürükleyenler ise yasa adamları olmalıydı. Onları önlemek istemeye kalkışmak, suça katılmak olacaktır.

İyi ama, yerde sürüklenen, gitmemek için direnen adam suçsuzsa, onu kaçırmak isteyen bu üç kişi yasa adamı değilse?

Bu durumda, zorbalığa karşı çıkmam, gücümü kullanmam, adamı kurtarmaya çalışmam gerekmiyor mu?

Bu güz günü, tek amacı ebegümeci toplamak olan, bu amaçla bir elinde bıçak, bir elinde sepet, bu tepede, çalıların altında duran bir adamın yanıtlayabileceği sorular mıdır bunlar?

Peki ama o çığlıkları atan kimdi?

(**Çığlık**; Ada Y.; 1982)

FATMA ÜLKE AREN / HANYA KONYA

(Öyküden bir bölüm)

İstanbul Savcılığı Yüksek Katına :

20.5.1975

Davacı : Kaya Sezai oğlu Sezai Cengaver
Davalı : Havva kızı Latife Şengül (Cengaver)
Davacı Vek. : Av. Kemali Kemgöz, İ.B. sicil no: 31076

Konu : Müvekkilim Sezai Cengaver'in nikahlı eşi Latife Şengül (Cengaver)'ün uygunsuz halleri görüldüğü, Cihangir mahallesinde Sormagir Sokakta kötü şöhretli bir evi (Tarsus apt., no: 273, daire 2) müteaddit defalar ziyaret ettiği, karakol zabıtları ve şahit ifadeleriyle tesbit edilmiş bulunmakla mütevekkil müvekkilimin daha fazla mağdur olmasını önlemek üzere işbu dilekçemizi takibedecek ilk müracaatımızda mezkûr meskenin aranması için taharri müsaadesi çıkarılmasını arzederim.

Netice-î Talep : Beyoğlu, Cihangir Mah. Sormagir Sok. 273 No.lu Tarsus apartmanının 2 (iki) No.lu dairesinin müracaat üzerine aranabilmesi için arama kararı isteğidir.

Av. Kemali Kemgöz

Not : Konuya ilişkin karakol zaptı ve şahit ifadeleri eklidir (5-beş-sayfa).

Ekler : 1

Emniyet Amirliği
Beyoğlu, İstanbul

İstek üzerine tutulmuş zabıttır.

Bir kopyası 1975/9676-a (z-23)-1 sayılı dosyada muhafaza

ve bir kopyası da (harcı mukabilinde) müracaat sahibine tevdi edilmiştir.

İstanbul Savcılığı Yüksek Katına :

20.5.1975 günü saat 15.15 de bölge sakinlerinden olduğunu ekli T.C. Cihangir Mahallesi muhtarlığından almış olbit ettiğini, mezkur apartmanın kapıcısını tazyik edip, civar duğu aynı gün ve 136 sayılı, tasdikli ikametgah ilmuhaberiyle tevsik eden 1918 doğumlu Kaya Sezai oğlu Sezai Cengaver Makama müracaatla 17 yılık nikahlı karısı Havva kızı Latife Şengül (Cengaver)'ün tuhaf halleri bulunduğunu ve bu ahvalin kendisini şüphelere garkeylediğini ve karısını bizzat takibeyleyerek Latife Şengülün (maalesef) müteaddit defalar Cihangir mahallesi, Sormagir Sokak, 273 No.lu Tarsus apartmanına girip uzun müddet kaldığını tessakinlerinden tahkik ettiğinde, Latife Şengül'ün (maalesef) sık sık bu mahallede ve çok defa da bu apartmana girip çıkarken görüldüğünü öğrenmiş olduğunu beyanla, yanında getirmiş olduğu iki şahidin de ifadelerinin alınmasını ve tekemmül edecek evrakın bir kopyasının İstanbul Savcılığından arama kararı istihsali için kullanılmak üzere tarafına tevdiini arzetmiştir.

Şahit İfadeleri eklidir.

Zabıt Memuru

Sami Teneren, Yaka no: 36731/d

Beyoğlu Emniyet Amirliği
Asayiş-Ahlak Şb. Kıd. Komiseri
Oktay Ağustos
Yaka No: 18761/b

Ekler : 2
Şahit İfadesi Zaptıdır.
Şahidin Adı : Satılmış Döndü
D. Yeri, tarihi : Azdavay, 1948
şAdresi : Cihangir Mah., Tavukuçmaz Yokuşu, No: 47
İşi : Mezkur adreste kapıcılık yapar.

Şahit 17 Nisan 1975 günü saat 14.00 sularında Beyoğlu Mahalesi Balık Pazarı mevkiinde, kapıcılığını yapmakta olduğu Cihangir mahallesi, Tavukuçmaz Yokuşu, No: 47, Kafesli apartmanı sakinlerinden, 4 no.lu dairede mukim Se-

zai Cengaver Beyin eşi Latife Şengül Hanımı gördüğünü, evinde saçının tek teli bile görünmezken bu defa pek açık saçık giyinmiş olup, dalgın ve garip bir hal ile ilerleyen Latife Şengül Hanımın birdenbire yol ağzında durup bir süre kalakaldığını ve sağında beliren kısaca boylu ama pek yapılı hem de pek karayağız gençten bir adamın kulağına fısıldadığı sözleri dinleyerek, elindeki zerzevat filesini, süt şişesini ve hatta bir başka paketi oracığa, kaldırımın dibine bırakıverip bu adamı on adım arkadan takibetmeğe başladığını, şahidin de merakını yenemeyerek, Latife Şengülün terkettiği eşyayı topladıktan sonra yirmi adım geriden her ikisinin peşlerine düştüğünü ve Firuzağa mahallesinin dolambaçlı ve pek yokuşlu yollarından gide gide Cihangir mahallesi Sormagir Sokağa vardığını ve Latife Şengül Hanımın bu sokak üzerindeki 273 No.lu Tarsus apartmanına girdiğini gördüğünü ancak (allah için) bu arada birden gözünden kaybettiği kısa karayağız delikanlının da aynı yere girdiğini, gördüm diyemiyeceğini; mezkûr mahalde epey oyalandıysa da Şengül Hanımın girdiği yerden çıkmaması üzerine, aynı mahallede, Tavukuçmaz yokuşundaki evine (aynı zamanda iş yeridir) gittiğini ve Latife Şengül Hanımın eşyalarını 4 no.lu dairedeki eşi Sezai Beye teslim edip, olanları aynen naklettiğini ve onun ısrarı üzerine karakolda ifade vermeği kabul ettiğini, herkesçe pek mazbut ve hanım kadın olarak bilinen Latife Şengül Hanım için ziyadesiyle üzüldüğünü fakat, nihayet bunun bir namus meselesi olduğunu ve Sezai Cengaver gibi bir beyefendinin alnına leke sürülmesine de rıza gösteremiyeceğini ve bu münasebetle ona yardım etmeği boynuna borç bildiğini beyan etmiştir.

Zabıt Memuru

Sami Teneren, Y. No: 36731/d

Aynen bevan ettiğim gibi yazılmıştır.
Satılmış Döndü

Beyoğlu Emniyet Amirliği
Asayiş - Ahlâk Şb. Kıd. Komiseri
Oktav Ağustos
Yaka No: 18761/b

(Hanya Konya; Yazko Y., 1982)

İÇİNDEKİLER

1982'YE TOPLU BİR BAKIŞ

1982'nin Getirdikleri (Bahri Savcı) 7
Sayılarla «Türkiye 1982» (Tevfik Çavdar) 45

1982'DE SANAT VE KÜLTÜR OLAYLARI

1982 yılının roman ve öyküleri (Hasan Bülent Kahraman) 80
1982 yılında şiirimize kısa bakış (Muzaffer Uyguner) 90
1982'de çocuk yazınımız (Emin Özdemir) ... 101
1982'de Türk karikatürü henüz komadan çıkmadı (Fuat Kırcalı) 122
1982'de Plastik Sanatlar (Adnan Turani) 127
Müziğimizde geçmişten günümüze (Selmi Adak) 135
1982 yılında Türk sinemasına genel bir bakış (Atillâ Dosay) 140
1982 yılında tiyatromuzun genel görünümü. (Havati Asılyazıcı) 150
1982'de inceleme, eleştiri, deneme, anı (Konur Ertop) 165
1982'de Resmî gazetede sanatla ilgili haberler (haz. Tuncer Ucarol) 175
Yeni «T. C. ANAYASASINDA» sanat ve kültürle ilgili maddeler (haz. Tuner Uçarol) 218
TRT 1982 (Sami Bulak) 239

YURTTA VE DÜNYADA OLAYLAR - ÖLÜMLER

(Haz.: Muzaffer Çeliker)

Yurtta ve dünyada olaylar 253
Yurtta ve dünyada ölümler 279

1982'NİN KİTAPLARI (Derl.: Öksel Göçmen)

I — Edebiyat / Güzel Sanatlar ... 285
II — Bilim Kültür 304

TOPLU SORUŞTURMA

Soruşturma Sorularımız 314
Sorularımıza Yanıtlar ve Seçkiler
Enis Batur 315
Sina Akyol / Ağaç budayıcılarına ve yaslı gönlüme dair kader yüklü şiir 316
Nazlı Eray / Şemsi Bey ... 317
Füsun Akatlı / Bir yılın sonunda arzu 323
Ahmet Oktay / Kaçış ve katlanış 332

Selim İleri 334

Kemal Özer 336

İsmail Uyaroğlu / Öyle yalnızım ki 342
Ahmet Telli / Buz Renginde 342
Pınar Kür / Son Çizgi 343
Onat Kutlar / Yalmz değiliz 358

Zeyyat Selimoğlu ... 361

Mustafa Balel / Peygamber çiçeği (Bir bölüm) 362
D. H. Lawrence / Anka (Bölümler) 363
İsmail Uyaroğlu / Çığlık Çığlığa ... 377

Ülkü Tamer

Halil Köksel / Bir takvimin açılışı ... 378
İdil Alatlı / Bir şiirl bekliyorum 378
Orhan Pamuk / Cevdet bey ve oğulları (Bir bölüm) 379

Tuncer **Uçarol** 384

Turgut Uyar / Söylenir 386

Tomris **Uyar** 387

Sargut Şölçün / Tarih bilinci edebiyat (Bir bölüm) 389
Ferit Edgü / Çığlık (Bir bölüm) 391
Fatma Ülke Aren / Hanya Konya (Bir bölüm) 392

Faydalı
kitaplar

Her yılbaşında yayınlanan Varlık yıllıklarının
yirmidördüncü sayısı elinizdedir.
Her yeni sayısıyla aksamadan görevini sürdüren
bu yayınımızı gösterilen ilgiye yaraşır
duruma getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.
Geçen yılın politika, toplum, düşünce
sanat ve edebiyat olaylarını
ana çizgileriyle belirten incelemeler,
kronolojik olarak yılın olayları,
yılın kitapları üstüne
toplu bir bibliyografya, toplu soruşturma,
bu soruşturmaya katılanların
seçmiş olduğu edebiyat ürünleri bu yıllığımızın
özellikleri arasında yer almaktadır.

300 Lira